

Педагогічний вісник

3 - 2020

ДОРОГІ КОЛЕГИ! ВІТАЄМО ІЗ ПОЧАТКОМ НОВОГО НАВЧАЛЬНОГО РОКУ!

Прийміть найщиріші побажання міцного здоров'я, особистого щастя, невичерпної енергії і наснаги у всіх ваших добрих справах. Хай у ваших закладах панує СВІТ НАУКИ, ІННОВАЦІЙ, злагода, взаєморозуміння і творча атмосфера, справи супроводжує мудрість та виваженість, а життєдайної енергії вистачає на довгі роки творчих звершень. Нехай присутні на уроках діти будуть завжди усміхненими, допитливими і головне – здоровими!

Минулий навчальний рік був зовсім не схожий на всі інші. Вимушене дистанційне навчання стало викликом для всіх учасників освітнього процесу – керівників освітніх закладів, учителів, батьків, дітей. Всі напружено намагались подолати труднощі, організувати якісне навчання, надихати і мотивувати учнів. Протягом двох місяців був напрацьований безцінний досвід, тому запрошуємо всіх небайдужих педагогів поділитися ним на сторінках нашого часопису. Чекаємо також на цікаві інноваційні розробки уроків, виховних заходів щодо створення та оновлення освітнього розвивального середовища. Ми ж наразі пропонуємо методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу у закладах загальної середньої освіти області у новому 2020-2021 навчальному році.

*Головна редакторка журналу, кандидат педагогічних наук,
заслужений працівник освіти України, доцент,
ректорка комунального навчального закладу «Черкаський обласний
інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської
обласної ради»*
НАТАЛІЯ ЧЕПУРНА І ЧЛЕНИ редакційної колегії

Засновник журналу:
Черкаський обласний інститут
післядипломної освіти педагогічних
працівників

Регістраційне свідоцтво
ЧС № 1034 ПР від 20.09.2018

Журнал видається з березня 1995 року
щоквартально

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Н.М.Чепурна, ректор КНЗ "Черкаський
обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних працівників Черкаської обласної
ради", кандидат педагогічних наук, заслужений
працівник освіти України, доцент
(головний редактор)

Г.А.Назаренко, проректор
з наукової-методичної роботи інституту,
професор, доктор педагогічних наук
(науковий редактор)

К.М.Криворот (заступник головного редактора)

Н.І.Лісова, проректор з питань зовнішнього
незалежного оцінювання та моніторингу якості
освіти інституту, кандидат педагогічних наук

Ю.І.Завалевський, заступник директора
Інституту модернізації змісту освіти МОН
України, доктор педагогічних наук, професор

Т.В.Черкашина, доктор
педагогічних наук

Т.К.Андрющенко, доктор
педагогічних наук, доцент

С.А.Гаряча, кандидат педагогічних наук

О.В.Волошенко, кандидат
педагогічних наук, доцент

В.І.Коновальчук, доктор філософських наук,
доцент

Н.М.Степанова, кандидат
філософських наук

О.В.Крутенко, кандидат
педагогічних наук

Ю.М.Зоря, кандидат
педагогічних наук

Технічна редакція та комп'ютерна верстка

В.М.Шемшура

Відповідальний за друк **В.М.Шемшур**

Думка редакції не завжди збігається з думкою
автора

Редакція рукописів не рецензує і авторам не
повертає

За достовірність фактів, цитат, власних імен,
географічних назв та інших відомостей

відповідають автори публікацій

Рекомендовано до друку

вченою радою ОПОПІ

Протокол № 2 від 02.06.2020

Підписано до друку 10.08.2020

Папір друкарський №1

Умовн. друк. арк. 6

Зам.№1559

Тираж 1000 пр.

Адреса редакції:

18003, Черкаси, Бидгощська, 38/1,

КНЗ "ЧОПОПІ ЧОР",

т. +380-472-64-21-78

e-mail: redaktor6@ukr.net

ОСВІТА ХХІ СТОЛІТТЯ

Ольга ЧЕПКА

Здобутки освітньої галузі у 2019-2020 навчальному році та
пріоритети і завдання на новий навчальний рік.....2

**ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ
У 2020-2021 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ:****МЕТОДИЧНІ ОРІЄНТИРИ**

Олена ЗАМУЛКО

Створення умов для ефективної комунікації учасників
освітнього процесу7

Людмила ДОБРОВОЛЬСЬКА, Вікторія ЧОРНОВІЛ

Початкова школа: курс на оновлення10

Алла СІРЕНКО, Ксенія ВАНЬКО

Smart education – нова тенденція у сфері дошкільної освіти.....13

Світлана СІЧКАР, Валентина АРХИПОВА

Значимість та переваги дистанційного та змішаного навчання
у форматі доступу до якісної освіти16

Наталія СТЕПАНОВА

Особливості викладання предметів суспільствознавчого циклу ...19

Тетяна ПАХОМОВА, Галина САВИЦЬКА

Організація дистанційного навчання іноземних мов
у закладах загальної середньої освіти.....23

Валентина ЮРЧАК

Створення можливостей для особистісного розвитку і
позитивної самореалізації учнів засобами зарубіжної
літератури28

Ольга КОЗЛОВА

Рік математичної освіти: реалії та перспективи31

Любов ДАНИЛЕНКО

Застосування елементів stem-освіти
під час викладання біології35

Алла СЕВЕРИНОВА

Забезпечення ефективного освітнього процесу
під час викладання фізики і хімії41

Володимир КРИЖАНІВСЬКИЙ

Географічна освіта :особливості організації
навчальної діяльності45

Анатолій ХАРЧЕНКО

Формування і реалізація підприємливості у здобувачів
загальної середньої освіти49

Вадим ШЕМШУР, Богдан БЕЗПОЯСНИЙ

Науково-методичний супровід впровадження
інформаційних технологій в освіті51

Валентина КУДІН

Реалізація компетентісного підходу в позашкільній освіті54

Командна робота колективів закладів освіти і громад -
запорука успіху.....56

Наталія БУГАЙЧУК

Сучасні тенденції виховної роботи.....58

Сергій КОНДРАТЮК

Технологічна освіта як основа всебічного розвитку дитини61

Наталія ЛЕМЕШЕВА

Через навчання мистецтва до успіху67

Сергій ГЛОВАЦЬКИЙ

Предмети мистецької освітньої галузі: основні завдання,
зміст навчання, система оцінювання71

Інна ЛИТВИН

Психолого-педагогічний супровід дітей з особливим
освітніми потребами75

Таміла ГАВРИЛЕНКО

Методика корекційної роботи мовленнєвих порушень
у дітей з особливими освітніми потребами.....78

Марина ГАЛУШКО

Особливості роботи асистента учителя/вихователя
інклюзивного закладу освіти.....81

Тетяна АРТЕМЕНКО

Особливості дистанційної психологічної допомоги
в контексті сучасних освітніх змін.....85

Тетяна БРАЙЧЕНКО

Система роботи соціального педагога з батьками
в умовах Нової української школи.....89

Наталія ДУДІНА

Актуальні завдання практичного психолога щодо
формування готовності до навчання дітей дошкільного віку.....92

Віктор ПЛАХУТА

Формування готовності учнівської молоді до захисту Вітчизни95

Ольга Чепка,

начальник Управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації

ЗДОБУТКИ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ У 2019-2020 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ ТА ПРІОРИТЕТИ І ЗАВДАННЯ НА НОВИЙ НАВЧАЛЬНИЙ РІК

У контексті подальшого впровадження Концепції Нової української школи ключовим залишається розвиток дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти.

Дошкільна освіта є обов'язковою первинною складовою частиною системи безперервної освіти в Україні. Основними її завданнями у 2020/2021 навчальному році є створення належних умов для отримання дітьми дошкільної освіти, збереження та створення мережі закладів різних типів і форм власності, забезпечення максимального охоплення дітей дошкільною освітою різними формами.

У 630-и закладах освіти різних типів і форм власності, які забезпечують здобуття дошкільної освіти дітьми відповідного віку, виховується 38 871 дитина дошкільного віку: у 414 функціонуючих закладах дошкільної освіти (далі – ЗДО) комунальної форми власності – 33 818 осіб, у 205 навчально-виховних комплексах (далі – НВК), де є групи раннього та дошкільного віку, – 4 748 осіб, у дошкільних групах 6-и інтернатних закладів обласного підпорядкування – 169 осіб та у 5-и ЗДО приватної форми власності – 136 вихованців.

Охоплення дітей віком від 3 до 6 (7) років усіма формами дошкільної освіти, у тому числі педагогічним патронажем, становить 99 % (по Україні – 93 %). Найкращі показники у Городищенському, Драбівському, Звенигородському, Катеринопільському, Христинівському, Чорнобаївському районах та містах Золотоноша, Канів – 100 %. Проте, охоплення дітей у Черкаському районі – 94 %, Монастирищенському районі – 91 %, у Білозірській об'єднаній територіальній громаді (далі – ОТГ) – 84 %, Таганчанській – 65 %, Березняківській ОТГ – 86 %, що нижче середньообласного показника.

Відсоток охоплення дітей дошкільного віку від 3 до 5 років ЗДО на Черкащині - один із найвищих в Україні і становить 96 % (по Україні – 88 %). У деяких районах області він нижчий середньообласного: Таганчанська ОТГ – 31 %, Білозірська ОТГ – 67 %, Бужанська ОТГ – 70 %, Руськополянська ОТГ – 76 %, Межиріцька ОТГ – 76 %, Березняківська ОТГ – 86 %, Зорівська ОТГ – 87 %, Жашківський – 89 %, Черкаський – 91 %, Ротмистриська – 95 %, Золотоніський, Корсунь-Шевченківський – 95 % райони, у містах: Ватутіне – 93 %, Черкаси – 94 %, Сміла – 95 %.

Різними формами дошкільної освіти стовідсотково охоплені діти п'ятирічного віку.

Чисельність дітей у ЗДО з розрахунку на 100 місць входить до показників оцінки соціально-економічного розвитку області. У порівнянні з минулим роком показник завантаженості закладів знизився – із 97 до 95.

З метою забезпечення максимального охоплення дітей дошкільною освітою та надання їм якісних освітніх послуг, розвитку мережі ЗДО в області протягом 2019 року відкрито три приватні ЗДО та створено 3 групи на 62 місця у функціонуючих закладах освіти. У 2020 році продовжується робота з розширення мережі закладів дошкільної освіти та зміцнення їх навчально-матеріальної бази. Із початку року у дошкільному навчальному закладі (ясла-садок) «Берізка» с. Хацьки Степанківської сільської ради після завершення першої черги капітального ремонту будівлі із застосуванням комплексного підходу з енергозбереження, відновився освітній процес. Вживаються заходи щодо створення додатково 2 груп на 35 місць у функціонуючих закладах освіти у Ліплявській та Степанецькій ОТГ.

Із 12 березня 2020 року, під час періоду встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, дошкільнята не відвідували ЗДО. Педагоги надавали освітні послуги (заняття, завдання) допомогою дистанційних технологій.

Із 25 травня 2020 року органами місцевої влади приймалися рішення про поетапне відновлення

діяльності ЗДО. У літній період частково відновили роботу понад 250 ЗДО, які охопили близько 12 тис. осіб.

Продовжується реформування **загальної середньої освіти** «Нова українська школа», впровадження нового державного стандарту.

В області на кінець навчального року функціонувало **556** закладів загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО) усіх типів і форм власності з контингентом 116,3 тисячі учнів, у тому числі, 6 приватних шкіл, 5 навчально-реабілітаційних центрів.

Діяло 157 закладів ЗЗСО, які є малокомплектними, що становить 29,2 % від загальної їх кількості. Зокрема, 15 закладів I ступеня, у яких навчається менше 10 учнів, 33 школи I-II ступенів із чисельністю 40 і менше учнів та 97 ЗЗСО I-III ступенів, у яких навчається 100 і менше учнів.

У зв'язку із зменшенням контингенту учнів та з метою покращення надання освітніх послуг протягом літа 2020 року оптимізовано мережу ЗЗСО. Станом на 01.08.2020 ліквідовано 3 школи, призупинено діяльність 1, реорганізовано, а саме понижено ступінь закладу та утворено філії опорних закладів у 42 ЗЗСО.

В області у минулому навчальному році функціонувало 19 опорних шкіл та 46 філій. 13 опорних шкіл та 36 філій знаходяться у складі Білозірської, Буцької, Іваньківської, Соколівської, Степанецької, Бужанської, Лисянської, Дмитрушківської, Ладизинської, Медведівської, Кам'янської, Шевченківської, Виноградської об'єднаних територіальних громад.

Станом на 01.08.2020 додатково створено ще 8 опорних шкіл та 17 філій в Уманському (1), Монастирищенському (3), Христинівському (2) районах Балаклеївській та Чигиринській ОТГ (по 1).

18 % дітей від загальної кількості учнів охоплено поглибленим вивченням предметів, із них 24,3 % – природничо-математичного напрямку. Найбільше учнів закладів освіти поглиблено вивчали математику (2 138 особи), біологію (854), фізику (179) і найменше – економіку – (130), географію (132). У 2019/2020 навчальному році 12,2 % закладів освіти було охоплено профільним навчанням за природничо-математичним напрямком.

У 68 ЗЗСО здійснювалося профільне навчання для 3 212 учнів (24 %) за природничо-математичним напрямком. Найбільше навчаються за математичним напрямком (1688), екологічним (988), біотехнологічним (309); найменше - за хіміко-технологічним (65 учнів). Суспільно-гуманітарним профілем охоплено 70 % учнів. Що свідчить про потребу у підвищенні зацікавленості учнів предметами природничо-математичного циклу.

Міністерством освіти і науки України розроблено **Концепцію розвитку природничо-математичної освіти. 2020-2021 навчальний рік проголошено роком математики в Україні. Тому необхідно розробити та затвердити план заходів Року математичної освіти на Черкащині.**

Поповнюється матеріально-технічна база для викладання предметів природничо-математичних дисциплін. Протягом 2019 року сучасним обладнанням для проведення лабораторних і практичних робіт було оснащено 21 кабінет фізики, 10 – географії, 15 – біології, 14 – математики, 21 – хімії. Для 5 ЗЗСО придбано шкільні набори LEGO з програмним забезпеченням для вивчення окремих предметів у 1 – 10 класах.

Одним із завдань Нової української школи, визначеного основними пріоритетами, є **Діджиталізація освіти**: якісний Інтернет та комп'ютери у сільських школах, впровадження національної електронної платформи, тому пріоритетним завданням на 2020-2021 навчальний рік залишається **покращення якості Інтернетного зв'язку та оновлення і поповнення закладів освіти сучасною комп'ютерною технікою.**

У ЗЗСО нараховується за оперативними даними 17 518 одиниць комп'ютерної техніки, в тому числі 866 НКК, 1 543 проектори, 775 інтерактивних дошок. Тільки у 2019 році придбано 882 одиниці комп'ютерної техніки. На 1 комп'ютер припадає 5 учнів в 1-11 класах, 4 учні - в 1-4 класах, 5 учнів - в 5-11 класах.

На території області створено умови для організації дистанційного навчання. Усі ЗЗСО (556) підключені 100 % до мережі Інтернет, у тому числі 202 заклади (36,3 %) мають швидкісний Інтернет (>100 Мбіт/с), 284 заклади (51 %) мають швидкість до 100 Мбіт/с.

Проте у 2-ох закладах загальної середньої освіти області (Ступичненська загальноосвітня школа I-II ступенів Катеринопільської районної ради Черкаської області, Черепинський навчально-виховний комплекс „Дошкільний навчальний заклад-загальноосвітня школа I-II ступенів“ імені Героя Китайської Народної Республіки Кулішенка Григорія Якимовича Карашинської сільської ради Корсунь - Шевченківської району Черкаської області) є проблеми з безперебійною роботою Інтернету, пов'язані з особливостями географічного розташування, технічними можливостями провайдера.

Створено власні сайти в усіх ЗЗСО. Разом з тим, необхідно продовжити роботу щодо інформаційного наповнення змісту сайтів.

Ще одним пріоритетом у роботі ЗЗСО має стати **забезпечення учнів здоровим, збалансованим та безпечним харчуванням.**

У ЗЗСО усіма видами харчування охоплено 86,8 % (100 734) учнів, гарячим харчуванням – 70 % (81 189 учнів). Середня вартість обіду в ЗЗСО по області становить 14,6 грн (у місті – 14,2 грн, у селі – 14,9 грн). Натуральні норми харчування дітей у закладах загальної середньої освіти області виконуються в середньому на 88,5 %. Тому, з метою забезпечення учнів повноцінним, збалансованим харчуванням, та в рамках реалізації обласного пілотного проекту «Дітям Черкащини – якісне, безпечне харчування» продовжується впровадження системи безпечного харчування НАССР, багатопрофільного меню та меню на вибір, пропобанда здорового, безпечного харчування дітей, здійснюється ремонт та оновлення технологічного обладнання.

Щодо якості освітніх послуг та результатів ЗНО.

Інтелектуально-творчий розвиток особистості не може бути вимірний кількістю засвоєних знань за тією чи іншою програмою. Рівень інтелектуально-творчого розвитку є одним із показників, що засвідчують і результати освітнього процесу, і дають відповідь на питання: кого готує освітній заклад.

18 червня 2020 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих питань завершення 2019/2020 навчального року», який вніс корективи у проведення ЗНО. Здобувачі освіти, які завершили здобуття повної загальної середньої освіти у 2019/2020 навчальному році та не планують

вступати до закладів вищої освіти у 2020 році, були звільнені від проходження державної підсумкової атестації.

Для проходження ЗНО та ДПА в області працювали 48 пунктів тестування, з них 36 – у закладах загальної середньої освіти, 7 – закладах вищої освіти, 4 – закладах фахової передвищої освіти та 1 – професійної (професійно-технічної) освіти. Пункти проведення ДПА та ЗНО розташовані в 12-и округах, а саме: у містах Золотоноша, Черкаси, Сміла, Канів, Умань, Жашків, Корсунь-Шевченківський, Шпола, Тальне, Монастирище, Христинівка, Чорнобай.

Для успішного проведення ЗНО було залучено близько 2200 педагогічних і науково-педагогічних працівників закладів загальної середньої та вищої освіти.

Упродовж восьми сесій тестування найбільша явка спостерігалася на тестуваннях з англійської мови (90,1%) та математики (81,2%), найменше учасників ЗНО з'явилося на іспит з біології – 69,4% та історії України – 69,7%.

Для проходження ДПА/ЗНО особам з особливими освітніми потребами були створені сприятливі умови на пунктах тестування.

За дотриманням процедури зовнішнього незалежного оцінювання спостерігали представники засобів масової інформації Черкаської області, зокрема ТРК «Ільдана», «UA:Черкаси», телерадіокомпанія «ВІККА».

4 абітурієнти дочасно припинили виконання сертифікаційної роботи через порушення порядку проведення ЗНО, зокрема під час технологічних перерв виявлено мобільні телефони.

ДПА у формі ЗНО у червні-липні 2020 року проведено з чітким дотриманням відповідних нормативно-правових та процедурних вимог і норм, визначених Міністерством освіти і науки України.

Із 30 червня до 15 липня в області працював пункт перевірки сертифікаційних робіт з української мови і літератури, математики та англійської мови. Перевірку сертифікаційних робіт здійснювали групи екзаменаторів:

- з української мови і літератури – 10 груп (150 осіб);
- з математики – 7 груп (107 осіб);
- з англійської мови – 4 групи (61 особа).

За результатами ЗНО 2020 року максимальний бал – 200 балів отримали 11 випускників закладів загальної середньої освіти області, з них 4 – з математики, фізики – 2, історії України – 3, хімії – 2.

Заклади інституційного догляду та виховання дітей

В області функціонують 22 заклади інституційного догляду та виховання дітей, з них 20 – спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст Черкаської області. Із них: 5 санаторних шкіл для дітей, хворих на неспецифічні захворювання органів дихання, травлення, серцево-судинної системи та для дітей, хворих на сколіоз, 7 спеціальних шкіл для дітей, які потребують корекції розумового, фізичного та психічного розвитку, 5 навчально-реабілітаційних центрів, 2 спеціалізовані заклади освіти (для творчо обдарованих дітей та дитячого будинку для дітей шкільного віку). Крім того, освітні послуги для творчо обдарованих дітей надають 2 заклади районного підпорядкування – комунальний заклад «Монастирищенський лицей-інтернат «Обдарованість» Монастирищенської районної ради та Звенигородська загальноосвітня

школа-інтернат I-II ступенів – спортивний лицей Звенигородської районної ради для дітей, які бажають пов'язати своє життя зі спортом.

Всього у закладах інституційного догляду та виховання охоплено освітніми послугами 3 381 дитину, з них у закладах обласного підпорядкування – 2 871 дитину, у тому числі 31 дитину-сироту та дитину, позбавлену батьківського піклування, на повному державному утриманні, 910 дітей з особливими освітніми потребами, з них 419 дітей з інвалідністю.

У зв'язку з розвитком сімейних форм виховання щорічно зменшується кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які є вихованцями інтернатних закладів. Так, у 2010 році в інтернатних закладах обліковувалося 483 дитини означеної категорії, у 2020 – 31 особа. Ці діти навчаються у комунальному закладі «Шполянська санаторна школа Черкаської обласної ради», Кропивнянському дитячому будинку для дітей шкільного віку Черкаської обласної ради, Черкаському, Корсунь-Шевченківському та Уманському навчально-реабілітаційних центрах.

У зв'язку з пандемією коронавірусу COVID-19 з 12 березня 2020 року усі заклади освіти працювали у дистанційному режимі. Матеріали до уроків, посилання на відеоуроки, тестові завдання розміщувалися на сайтах закладів освіти, у Viber-групах класів та у соціальних мережах – Facebook, YouTube тощо. Зворотній зв'язок з учнями здійснювався за допомогою веб-сервісів ZOOM, Google Клас, інформаційно-освітньої системи «МійКлас», мобільних додатків Viber, Telegram, соціальних мереж тощо.

Викликом стало питання відсутності або неналежної якості Інтернет-зв'язку у сільській місцевості; відсутність у родинах, що перебувають у складних життєвих обставинах, технічних можливостей для забезпечення дистанційного навчання дітей. Учні, які не мають сучасних засобів зв'язку та повноцінного доступу до дистанційної освіти, вчителі рекомендували до перегляду та повідомляли розклад Всеукраїнської школи онлайн, уроки якої транслювалися на центральних каналах телебачення, здійснювали їх консультування у телефонному режимі, надсилали матеріали та завдання до уроків поштою.

Освіта дітей з особливими освітніми потребами

завжди залишається одним з пріоритетних питань галузі. Впродовж навчального року збільшено кількість закладів освіти з інклюзивним навчанням: у 75 закладах освіти відкрито 152 інклюзивних класи і групи для 219 дітей. Загалом у 214 закладах функціонує 372 класи та дошкільні групи для 492 дітей. Введено 172 посади асистента вчителя та вихователя. Загалом забезпечено 343 посади. Для сприяння розвитку соціальних навичок, навичок спілкування та поведінки дітей з особливими освітніми потребами, при школах відкрито 12 ресурсних кімнат. Загалом функціонує 36 ресурсних кімнат та 8 медіатек.

Відкрито інклюзивно-ресурсний центр у Соколівській ОТГ. Наразі в області функціонує 27 ІРЦ. Для надання якісних послуг сім'ям з дітьми з ООП, які проживають у віддалених населених пунктах, для 7 ІРЦ придбано на умовах співфінансування спеціальні автомобілі.

Із 1031 закладу освіти області усіх типів створено умови для безперешкодного доступу у 949 (91%). У 122 закладах загальної середньої освіти (23%) комплекси вхідних груп із засобами безперешкодного

доступу відповідають новим вимогам ДБН В.2.2-40:2018 „Інклюзивність будівель і споруд“ та нормам, що були чинними у попередній період. Тому слід продовжити роботу щодо створення належних умов для безперешкодного доступу маломобільних груп населення до будівель освітніх закладів та приведення їх у відповідність до чинних державних будівельних норм.

Продовжуємо роботу з **патріотичного виховання** школярів. Для цього функціонує 895 гуртків та об'єднань патріотичного спрямування (11,5 тис. дітей та молоді), 1 754 шкільні музейні об'єкти, 364 з яких присвячені героям Революції Гідності, АТО, ООС. У 122 закладах освіти області встановлено меморіальні дошки та куточки пам'яті на честь загиблих патріотів.

У травні 2020 року обласною почесною відзнакою „Відмінник **Захисту Вітчизни**“, запровадженою у 2015 році, нагороджено 369 учнів, які за результатами вивчення предмета „Захист Вітчизни“ виявили найкращі знання та вміння. Загалом за 5 років таку відзнаку здобули 748 учнів.

Із 2013 року на базі Головного центру підготовки особового складу Державної прикордонної служби України імені **генерал-майора Ігоря Момота** **проводяться змагання загонів Юних Друзів Прикордонників. У жовтні 2019 року у змаганнях взяли участь 23 команди (близько 200 учнів).**

Упродовж 2019 року зросла мережа козацьких класів – відкрито 16 класів. Загалом нараховується 83 класи, у яких навчається 1 532 учні.

Пріоритетним фактором в організації змістового дозвілля дітей та молоді, розвитку їх творчих здібностей є **позашкільна освіта**. Функціонує 51 заклад позашкільної освіти та 15 дитячо-юнацьких спортивних шкіл системи освіти, у яких займається 41,3 тис. осіб. На базі цих закладів проведено понад 3,5 тисячі різноманітних масових заходів, до яких було залучено понад 30 тисяч школярів.

Трьом учнівським творчим колективам присвоєно почесне звання „Зразковий художній колектив“. Загалом 118 колективів мають звання „Зразковий художній колектив“, 16 – „Народний художній колектив“.

Карантинні заходи внесли корективи і в діяльність закладів позашкільної освіти. Педагоги набули нового досвіду, адже починаючи з березня, усі заняття та заходи у позашкільні проводилися за допомогою мережі Інтернет в режимі онлайн. Таким чином тільки у закладах обласного підпорядкування проведено близько 100 заходів обласного рівня, до яких долучилося понад 2,5 тис. дітей та педагогів.

Органи учнівського самоврядування сприяють формуванню в дітей та молоді активної громадянської позиції. Лігою старшокласників Черкащини до Дня Святого Миколая у 2019 році проведено Перший Форум благодійників. Старшокласники підбили підсумки роботи шкільних волонтерських загонів області за 2019 рік. Лідери Черкащини постійно тримають першість в Україні, реалізуючи різноманітні соціальні та патріотичні проекти. Так, за підсумками Всеукраїнського конкурсу „Лідер – 2019“, який проведено у грудні 2019 року у рамках Всеукраїнського Форуму лідерів, перемогу здобув **Цимбалюк Борислав**, член Ліги старшокласників Черкащини, представник Національної Ради Дітей і Молоді від області Черкащини. З 2018 року функціонує Національна Рада Дітей і Молоді при Уповноваженому Президента України з прав дитини. Старшокласники без втручання дорослих планують свою роботу з питань роботи протидії булінгу, захисту прав дітей з

особливими освітніми потребами, соціальний супровід вихованців інтернатних закладів тощо. На виконання рішення Ради на Черкащині відбулася обласна акція „Стоп – булінг“.

В умовах карантинних заходів, які кинули виклик і діяльності учнівського самоврядування, лідери Ліги старшокласників проявили творчий підхід. Так, за їх ініціативи до державних свят та пам'ятних дат: Дня пам'яті та примирення і Дня перемоги над нацизмом у Другій світовій війні, до Дня вишиванки, до Дня Європи, до Міжнародного дня захисту дітей, до Дня Конституції та інших свят серед учнів закладів освіти області з допомогою Інтернет-мережі організовано низку заходів у режимі онлайн, а саме: челенджі, акції, флешмоби, виставки малюнків та фото-колажів тощо, до яких долучилися усі заклади освіти і максимальна кількість дітей та молоді.

Однією з головних умов успішності освітніх реформ є високий **фаховий рівень педагогічних працівників** є. У закладах освіти працює 13 959 педагогічних працівників. На одного вчителя припадає 8,3 учня. Із них мають вищу та першу кваліфікаційну категорію 9 716 педагогів (70 %), 1 595 учителів, що становить 11 % мають другу категорію і 2 648 учителів (19 %) є спеціалістами.

Протягом останніх п'яти років у ЗЗСО прийшли працювати 695 педагогів в той час, як 8 465 педагогів, а це 61 %, мають педагогічного стажу більше 20 років. На сьогоднішній день працює 1 923 вчителі, які досягли пенсійного віку та отримують пенсію за віком, що становить 19,7 % від загальної кількості вчителів.

Тривалий час в області простежується динаміка нестачі фахівців, на сьогоднішній день незаповненими по області залишаються 53 вакансії. У громаді є потреба у фахівцях з французької мови – 1, англійської мови – 13, української мови і літератури – 3, німецької мови – 1, економіки – 1, фізики – 1, інформатики – 6, музики – 3, трудового навчання і технологій – 4, географії – 2, хімії – 1, біології – 1, Захисту Вітчизни – 1, історії – 2, фізичної культури – 3, математики – 4, початкових класів – 3, практичних психологів – 2 та соціальних педагогів – 1.

Нині можемо констатувати, що результати діяльності за звітний період КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» підтвердили статус закладу як установи, яка ефективно забезпечує **безперервний професійний розвиток освітян** області.

Так, станом на січень поточного року в рамках реалізації Концепції Нової української школи завершено навчання 587 директорів закладів освіти з актуальних питань менеджменту нової української школи. Методику здійснення супервізії професійного розвитку педагогічних працівників опанували 554 заступники директорів шкіл області. Інститутом під час проведення курсів підвищення кваліфікації організовано якісну фахову підготовку 1556 педагогів до роботи з учнями початкових класів, ще 1458 учителів шляхом інтерактивного навчання опанували методики формувального оцінювання учнів початкових класів, а 2296 освітян області пройшли спеціалізовану підготовку до викладання фізичної культури, образотворчого та музичного мистецтва. Крім цього, за новими методиками навчання учнів початкової школи підготовлено 1258 учителів іноземних мов; 72 фахівці інклюзивно-ресурсних центрів області опанували сучасні діагностичні методики щодо обстеження дітей з особливими освітніми потребами до організації інклюзивної освіти.

Загалом, за звітний період до ефективної професійної діяльності в умовах реформування освітньої галузі інститутом підготовлено 7913 педагогічних працівників області.

З метою забезпечення індивідуальної траєкторії професійного розвитку педагогів, крім основних фахових курсів для 48 категорій педагогічних працівників, науково-педагогічним колективом інституту розроблено, підготовлено на вибір 86 програм підвищення кваліфікації на базі навчальних закладів області за очно-дистанційною формою та 29 освітніх програм спеціалізованої підготовки за дистанційною формою.

У період карантину, спричиненого коронавірусною інфекцією, колектив інституту організував підвищення кваліфікації різних категорій педагогічних працівників за дистанційною формою, а у 2020/2021 навчальному році готовий на замовлення органів управління освітою організувати навчання всіх педагогів області використанню сучасних цифрових платформ (ЗУМ, Джитсі-міт, Гугл-міт та інших) для організації дистанційної освіти учнів.

Заслужують схвалення активні зусилля працівників інституту щодо впровадження в області сучасної STEM-освіти, а також інноваційна діяльність щодо реалізації на базі закладів освіти міжнародного проєкту «*Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність*», який в умовах гібридної війни грає ключову роль у протистоянні фейковій інформації, натомість сприяє інтеграції навичок критичного мислення та медіаграмотності у викладання навчальних дисциплін.

Враховуючи пріоритетні завдання реалізації державної політики у галузі освіти, на наступний період науково-педагогічний колектив інституту повинен спрямовувати зусилля на розроблення та реалізацію освітніх програм за очною, очно-дистанційною та дистанційною формами для підготовки педагогічних працівників у відповідності до нових професійних стандартів і вимог концепції «Нова українська школа».

У 2020 році на розвиток освітньої галузі області з державного бюджету виділено 216,4 млн грн. Зокрема, в рамках реалізації концепції НУШ на придбання для 12,8 тис першокласників засобів навчання – 34,1 тис грн., проведення додаткових корекційних занять для 100 дітей, що виховуються у дошкільних закладах освіти, та 385 учнів закладів загальної середньої освіти – 9,9 млн грн.

На оновлення матеріально-технічної бази ЗЗСО буде спрямовано 69,4 млн грн. залишку освітньої субвенції, А саме, на оснащення обладнанням 22 навчальних кабінетів та 4 STEM-лабораторій – 39,1 млн грн, придбання обладнання для 54 харчоблоків – 11,4 млн грн., придбання 14 шкільних автобусів – 18,4 млн грн.

За рахунок субвенції на реалізацію програми «Спроможна школа для кращих результатів» планується провести ремонтні роботи у ЗЗСО на 20,0 млн грн. на 5 об'єктах.

Обліковується 229 шкільних автобусів, у тому числі 1 спеціальний шкільний автобус пристосований для перевезення осіб, які пересуваються на інвалідних візках. **Підвезення учнів** до місць навчання і додому забезпечується 224 шкільними автобусами, 5 автобусів підлягають списанню у зв'язку з фізичною зношеністю.

Загалом в області організовано підвезення до закладів освіти і додому для 11 359 учнів сільської місцевості, у т. ч. 10075 осіб підвозяться шкільними

автобусами (89 % від загальної кількості учнів, що підвозяться), 1284 (11 %) – іншими перевізниками (найманим, орендованим транспортом), з якими укладено договори.

У 2020 році на засадах співфінансування заплановано придбати 20 шкільних автобусів, у т.ч. централізовано – 14 автобусів і 6 автобусів – шляхом надання субвенції місцевим бюджетам з обласного бюджету.

У цьому році у рамках реалізації проєкту Президента України „Велике будівництво“ у 6-ти закладах освіти передбачається виконання робіт з реконструкції і капітального ремонту приміщень. Зокрема, на 3-х об'єктах освітньої галузі за рахунок коштів Державного фонду регіонального розвитку та співфінансування із місцевих бюджетів тривають ремонтно-будівельні роботи (Жашківська №1, Тальнівська №2 загальноосвітні школи та НРЦ «Країна добра»). На 1 об'єкті (Чигиринський НВК №2) за рахунок субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію програми «Спроможна школа для кращих результатів» реалізуються 3 проєкти.

Також за рахунок програми «Спроможна школа для кращих результатів» у 2-х закладах загальної середньої освіти (Руськополянська ЗОШ №2, Лисянський НВК – гімназії) реалізовано проєкти щодо виконання робіт з капітального ремонту окремих конструкцій.

Окремо за рахунок освітньої субвенції з державного бюджету в обсязі 512,4 тис. грн. на забезпечення належних санітарно-гігієнічних умов у 2-х школах виконано облаштування внутрішніх туалетів (Сахнівській школі та Лисянському НВК – гімназії).

Створення сприятливих умов для подальшого вдосконалення загальної середньої освіти, підвищення якості освітніх послуг та забезпечення рівного доступу до здобуття якісної освіти, спричинює потребу **створення безпечних та комфортних умов** у закладах загальної середньої освіти.

У кожному освітньому закладі проведені поточні ремонти навчальних кабінетів, лабораторій, приміщень усіх закладів. Окремі види робіт з капітальних ремонтів виконано у 102 ЗДО і ЗЗСО.

Наразі особливу увагу необхідно зосередити на підготовці об'єктів теплового господарства до роботи в зимових умовах.

На цей час на 80 % до завдання проведено ремонтно-профілактичні роботи автономних котелень, проте відповідними актами за участю уповноважених фахівців інспекції Держенергонагляду підтверджено готовність об'єктів теплового господарства до опалювального періоду 2020-2021 року лише 45 % закладів освіти. Це значно нижчий показник, ніж на цей період у попередні роки (було за 50%).

І на завершення. Хочу подякувати органам влади на місцях, педагогам, батькам та громадськості, адже завдяки належній співпраці, за результатами роботи в 2019 році, відповідно до рейтингових показників Кабінету Міністрів України, освітня галузь Черкащини зайняла IV рейтингове місце в Україні.

Сподіваюсь, що і надалі діями та об'єднаними зусиллями, удосконалюючи свою педагогічну майстерність, управлінську діяльність, починаючи від управлінця до керівника, вчителя і вихователя, ми зможемо здолати усі виклики задля подальшого розвитку освіти відповідно до вимог часу.

Я дякую від щирого серця всім, хто робив свою роботу на високому професійному рівні, зацікавлено і творчо. Зичу вам сил, невичерпної творчої енергії, любові до своєї справи, своїх учнів та їхніх батьків. Хай ваші прагнення та мрії, шановні педагоги, стають реальністю!

Олена Замулко,

завідувачка лабораторії розвитку освіти та педагогічних інновацій комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

СТВОРЕННЯ УМОВ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Сучасний ринок праці потребує конкурентоспроможних випускників закладів освіти, які здатні постійно навчатися, вдосконалювати свої уміння, мати soft skills, володіти навичками XXI століття, використовувати нові досягнення у науці та практиці. Зростають вимоги до цифрової компетентності сучасної людини, що надає можливість бути успішною в сучасному інформаційному просторі, керувати інформацією, оперативно приймати рішення. Навчання у сучасному закладі загальної середньої освіти має дитиноцентристський підхід; сприяє створенню індивідуальної траєкторії розвитку учня; враховує індивідуальний досвід здобувача освіти, знання та компетентності набуті поза формальними освітніми програмами тощо.

Важливим кроком до реалізації Концепції Нової української школи та продовження реформування освіти в Україні є прийняття Закону України «Про освіту» та Закону «Про повну загальну середню освіту». У закладах освіти відбувається розбудова внутрішньої системи забезпечення якості освіти, яка потребує створення системи ефективної комунікації між усіма учасниками освітнього процесу що стає можливим за умови застосування мобільних і хмарних технологій для організації співпраці між учителями, учнями, батьками, адміністрацією школи.

Аналіз результатів міжнародного дослідження PISA показує, що найвищі результати сформованості читацької, математичної та компетентності у природничих науках мають країни-учасники, у закладах освіти яких впроваджено педагогіку партнерства («здорові стосунки співпраці»). Основою педагогіки партнерства є розуміння і визнання іншої особи (вчителя, батька, учня, колеги тощо) як рівноправного суб'єкта, повага до особистості, визнання її прав: права на іншу думку та свободи її вираження тощо. Кожен має право бути «почутим» та стати учасником освітнього процесу, але в той же час повинен бути готовим «чути» інших та взаємодіяти з ними.

Наразі у закладах освіти відбувається переосмислення організації освітнього процесу, здійснюється глибинне системне перетворення. Долаючи стереотипне педагогічне мислення, педагог-інноватори впроваджують нові ідеї у свою професійну діяльність, апробують інноваційні методики, форми та прийоми роботи, експериментують та вдосконалюють їх відповідно до потреб сучасного освітнього процесу. При цьому важливим компонентом реалізації педагогіки партнерства є організація взаємодії всіх учасників освітнього процесу, навчання співпраці, відповідальності, підтримці. Така взаємодія потребує формування мотиваційної сфери учнів, їх інтересів, компетентностей та цінностей. Освітній процес має відбуватися на основі не монологу, а діалогу та полілогу між усіма його учасниками.

Довідково

Термін «комунікація» означає зв'язок, спілкування, обмін інформацією. За О.Л. Гнатюком: «Комунікація – це і шлях спілкування, і форма зв'язку, і акт спілкування, і повідомлення інформації, у тому числі повідомлення інформації за допомогою технічних засобів».

Основи комунікації у закладі освіти

У закладі освіти відбувається постійний інформаційний кругообіг, який потребує організації ефективної комунікації між усіма учасниками освітнього процесу.

Процес комунікації включає людину-комунікатора, цільову аудиторію, канал комунікації та саме повідомлення.

Складові процесу комунікації

Ефективна комунікація у закладі освіти **потребує створення певних умов:**

- координація (аналіз потреб учасників, цільових аудиторій, розробка певних програм роботи...);
- єдині правила взаємодії для всіх (спільне обговорення, узгодження та прийняття);
- єдине понятійне поле (розуміння термінології, принципів роботи...);
- постійне оновлення інформації, перевірка досягнутого результату (за потреби – корекція).

Для підвищення ефективності взаємодії учасників освітнього процесу важливими є такі характеристики діяльності педагогічного працівника:

Креативність, тобто здатність:

- координувати освітній процес, удосконалювати його;
- аналізувати результати та коригувати роботу;
- консультувати, супроводжувати учня в індивідуальній траєкторії розвитку;
- створити власний творчий стиль (уміння підібрати форми прийоми роботи та інструменти їх реалізації);
- швидко генерувати нові ідеї, мати «гнучкий розум» (перемикатися з однієї ідеї на іншу, обмірковувати кілька речей одночасно);
- бути допитливим (прагнути отримувати знання чи інформацію, цікавитись життям та проблемами у навколишньому світі).

Зацікавлений вчитель, не байдужий до своєї роботи та досягнень учнів, спонукає до співпраці усіх учасників освітнього процесу. Особистісні риси педагога впливають на розвиток учнів та на їх загальну освіченість.

Цифрова (ІК) компетентність – це готовність і здатність використовувати можливості цифрових технологій у своїй професійній діяльності (змістовно наповнювати освітній простір; оперативно шукати інформацію, нові способи її представлення та передачі; навчатись та навчати новому...).

Педагогічний моніторинг якості – здатність до аналізу результатів навчання та визначення шляхів їх корегування. Здійснення безперервного моніторингу освітнього процесу (визначення відповідності рівня досягнутої мети державному стандарту), аналіз результатів та прийняття рішення. Важливою складовою є використання елементів самомоніторингу діяльності учнів.

Організація соціально-психологічної комфортності освітньої діяльності. Створення атмосфери психологічного комфорту (орієнтація на особистість; безпосередня, щира, відкрита, довірлива міжособистісна взаємодія; толерантна; демократична). Вчитель повинен бути ініціатором розвитку довіри між учасниками освітнього процесу та мотивації до їхньої ефективної комунікації. Важливим є створення ділової атмосфери навчання, сприятливої для творчості, саморозвитку, набуття досвіду автономної роботи, відповідальності.

Критеріями ефективності освітньої комунікації є:

- мотивація (зацікавленість в отриманні знань, умінь; розвиток внутрішньої мотивації);
- розвинутість пізнавальної сфери учасників освітнього процесу (пошук, систематизація та узагальнення інформації; вміння використовувати теоретичні знання на практиці);
- співробітництво (психологічна комфортність; партнерство; відповідальність за результати навчання);
- цифрова компетентність учасників освітнього процесу (використання цифрових технологій для отримання інформації, її аналізу, представлення для інших).

Якість освітнього середовища закладу освіти є складовою розбудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти. У напрямі «Педагогічна діяльність педагогічних працівників закладу освіти» критерій 3.1.6. визначає використання педагогом інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі. «Абетка директора» формулює передумови, які повинні реалізуватися у закладі освіти для сприяння

використання ІКТ педагогічними працівниками:

- забезпечення матеріально-технічної бази (комп'ютери, принтери, сканери, камери, проектори, програми, доступ до швидкісного інтернету...);
- формування інформаційної культури вчителя (пошук та робота з інформацією, її представлення);
- розвиток комп'ютерної грамотності (учитель як впевнений користувач цифрових технологій);
- знання методик ефективного застосування можливостей цифрових технологій;
- наявність програмного забезпечення викладання навчальних дисциплін.

У сьогоднішніх умовах розвитку освіти саме пандемія коронавірусу COVID-19 зумовила потребу у швидкій реалізації заходів щодо розвитку цифрової компетентності педагогічних працівників. Під час довготривалого карантину гостро постало питання організації тотального навчання у дистанційному режимі. Виникла необхідність використання цифрових інструментів для створення, передачі, опрацювання та накопичення результатів роботи учасників освітнього процесу.

У кожному закладі освіти виходили зі своїх можливостей. Важливим був швидкий аналіз ситуації, навичок учасників освітнього процесу та їхніх ресурсів. А це потребувало високого рівня комунікативних здібностей керівників закладу освіти.

На організацію навчання у дистанційному режимі впливали такі фактори:

- доступні технічні можливості учнів та вчителів (наявність сучасних комп'ютерів, ноутбуків, нетбуків, планшетів, смартфонів; швидкісного інтернету та врахування можливостей використання різних інструментів навчання);
- невизначеність періоду карантину;
- вимоги до освітнього процесу в умовах дистанційного навчання;
- мотивація до системної самостійної роботи з боку учнів, допомоги з боку батьків (це актуально було для учнів початкових класів) та пошуку вчителем своєї системи викладання предмета у дистанційному режимі;

Заклади освіти були закриті швидко, тому не було можливості завчасно організувати цілеспрямоване навчання учнів, батьків, педагогічних працівників,

що до володіння навичками роботи з цифровими технологіями. Адміністрації закладів освіти, у більшості випадків, не мали впливу на забезпечення доступними технічними можливостями учнів та вчителів. Тому відбувався пошук альтернативних способів організації навчання (у телефонному режимі, звичайні листи...).

Оскільки термін карантинних заходів кілька разів був продовжений, то це потребувало **корекції організації освітнього процесу:**

- зміни платформ викладання на ті, що забезпечують кращу комунікацію, а головне – зворотній зв'язок між учасниками освітнього процесу;
- узгодженість розкладу онлайн-занять; координацію використання платформ навчання та інформування про них усіх учасників освітнього процесу;
- планування заходів щодо подолання «цифрового» розриву (розвиток цифрових навичок педагогічних працівників, батьків, учнів);
- використання різних інструментів дистанційного навчання для підвищення ефективності навчання та розвитку пізнавального інтересу учнів;
- пошуку форм роботи з учнями у дистанційному режимі для вирішення конкретних педагогічних задач;
- переосмислення підходів до викладання навчального матеріалу (визначення найважливіших складових освітньої програми, способів їх представлення для учнів).

Важливим елементом (складовою) роботи вчителя під час карантину була комунікація, спрямована на формування мотивації учнів до дистанційної роботи, самостійного освоєння матеріалу. Пріоритетною стала організація якісного зворотного зв'язку між учнями та вчителем, батьками та учителем. Учасники освітнього процесу мали відчувати підтримку (навчальну, організаційну, технічну, психологічну) та можливість спілкування як он-лайн, так і письмово. Найкращий результат навчання у дистанційному режимі отримали колективи, де учні, батьки, вчителі як зацікавлені односторонні об'єдналися спільною метою та прагненнями та взяли на себе відповідальність за результат дистанційного навчання. Зазначимо, що обґрунтовані коментарі вчителя до виконаних завдань мотивували учнів до подальшого удосконалення знань, умінь та принесли впевненість у своїх силах. Сприяла розвитку мотивації учнів і налагоджена комунікація між педагогічними працівниками та батьками. Батьки мають значний вплив на формування та розвиток позитивної мотивації учнів. **При опитуванні «Навчання дітей під час карантину»**, проведеному офісом освітнього об'єднання, 8-13 квітня 2020 року 67,7% опитаних батьків вказали, що вони зацікавлені та допомагають своїй дитині з навчанням (65% частково пояснюють матеріал та допомагають з виконанням завдань, 47% допомагають з технічним налаштуванням пристроїв).

Карантин став фактором, який виявив проблемні місця у комунікації та показав наскільки учні здатні до самостійної роботи без постійного спонукання вчителя (під час уроку). Багато учнів гідно справились з викликами карантину та дистанційного навчання, проявили свою самостійність у виконанні завдань та внутрішню мотивацію до навчання.

А ось щодо навичок роботи з цифровими технологіями, то у багатьох закладах вже під час карантину було організовано консультування педагогічних працівників (індивідуальні та групові), навчання у дистанційному режимі з використанням сервісів для відеоконференцій, майстер-класи з використання різноманітних інструментів. Важливим елементом була самоосвітня діяльність педагогічних працівників: участь у вебінарах, інтернет-конференціях, практикумах, самостійний пошук та вивчення різних інструментів дистанційного навчання.

Обов'язковою складовою ефективно організації навчання у дистанційному режимі у закладі освіти було інформування усіх учасників освітнього процесу

про застосовані підходи до організації навчання під час карантину та інструменти та сервіси, які використовуються при роботі з учнями. На практиці це здійснювалось з допомогою сайту школи. Відповідно до статті 30 Закону України «Про освіту» сайт сучасного закладу освіти повинен містити загальнодоступні ресурси з інформацією про свою діяльність. Зокрема, інформацію про інформаційно-освітнє забезпечення діяльності учасників освітнього процесу під час карантину: організацію навчання у дистанційному режимі, розклад, інструменти та платформи, які використовуються, контакти для зворотнього зв'язку та правила безпечної поведінки в інтернеті тощо.

Які ж були практики організації навчання у дистанційному режимі?

Для закладів загальної середньої освіти сільської місцевості визначальним була відсутність доступу до швидкісного інтернету та сучасних засобів навчання тому найчастіше використовувалось навчання через закриті групи **Viber, Facebook, Telegram**. Переваги цього способу: можна використовувати для розміщення посилань на завдання, платформи, курси, тощо та для відповідей на питання, спілкування, взаємодії учасників. Але основним недоліком груп/спільнот є те, що нові повідомлення швидко змищують попередні повідомлення, тому можна пропустити якусь важливу інформацію. Окрім того, постійна робота з малим екраном смартфона погіршує зір учнів, вчителів, а хаотичне надходження повідомлень викликає роздратування.

Найоптимальнішою платформою для повноцінної спільної роботи з групою учнів є **Google Classroom**. Важливо: відповідно до політики компанії Google існує вікове обмеження, щоб керувати обліковим записом Google (у країнах, яких немає в списку за посиланням: <https://bit.ly/2Uxs94x>, потрібно досягти 13 років). Але ці вимоги не поширюються на користувачів домену G Suite for Education.

Отже, організація навчання у дистанційному режимі адміністрацією закладу освіти повинна **включати такі дії:**

- визначення відповідального (для координації дистанційного навчання в закладі освіти, консультування щодо ресурсів, які будуть використовуватись);
- аналіз можливостей учасників освітнього процесу щодо технічного забезпечення та за необхідності розробити різні способи навчання або надати у тимчасове використання певні технічні засоби;
- обговорення єдиного підходу до організації дистанційного навчання, критеріїв оцінювання досягнень учнів та ознайомлення з ними всіх учасників освітнього процесу;
- організація та проведення навчання педагогічного колективу, батьків, учнів щодо роботи у дистанційному режимі;
- створення на сайті закладу освіти розділу «Дистанційне навчання» (або розміщення посилання на окремих сторінках)
- загальну інформацію про організацію освітнього процесу під час карантину;
- опис інструментів, які будуть використовуватись під час роботи у дистанційному режимі та короткі інструкції до них (можна вибрати в інтернеті);
- посилання на відкриті інтернет-ресурси, відеоуроки;
- окремі сторінки для класів, предметів, учителів;
- розклад он-лайн уроків, контрольних, консультацій;
- інформацію про безпечне поведіння в інтернеті, правила організації роботи дитини за комп'ютером та збереження здоров'я під час навчання он-лайн;

- контактні дані для консультації з технічних та психологічних питань щодо навчання у дистанційному режимі;

форму-опитування про навчання під час карантину для учнів, батьків, учителів;

- розміщення у соціальних мережах закладу освіти посилання на розділ чи сайт «Дистанційне навчання»;

- створення організаційних груп на Viber, Facebook, WhatsApp, Telegram для повідомлення важливої інформації щодо тривалості карантину, ресурсів дистанційного навчання (обов'язково обговорити правила спілкування та до котрої години це можливо!!!);

- проведення педагогічної ради щодо обговорення організації навчання у дистанційному режимі, ресурсів, інструментів та критеріїв навчання;

- підготовка наказу за рішенням педагогічної ради щодо організації навчання у дистанційному режимі.

Таким чином, комунікація як цілеспрямований процес передачі інформації з використанням правил та норм, необхідних для досягнення взаєморозуміння, стане обов'язковою умовою ефективної взаємодії між учасниками освітнього процесу і складовою розбудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти.

В сучасних умовах управління діяльністю оптимально забезпечується комунікаційною та цифровою компетентністю керівників закладу освіти, педагогічних працівників, батьків. Важливим є організація умов для вдосконалення комунікаційних та цифрових знань, вмінь; взаємонавчання педагогічних працівників; саморозвитку та самовдосконалення.

Ефективні комунікації між учасниками освітнього процесу створюють довірливі відносини, забезпечують дитинацентризований підхід у навчанні, є основою педагогіки партнерства. А все це разом зроблять заклад освіти успішним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.17 р. № 2145-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 05.06.2020).
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.20 р. № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення 05.06.2020).
3. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <http://bit.ly/2R5Qg93> (дата звернення 05.06.2020).
4. Внутрішня система забезпечення якості освіти: Абетка для директора. URL: <https://bit.ly/2YDTDXJ> (дата звернення 05.06.2020).
5. Грищенко І., Крахмальова Н. Роль комунікацій у функціонуванні вищих навчальних закладів. URL: <https://bit.ly/2Yo3DUO> (дата звернення 05.06.2020).
6. Коберник І., Краснова К. Ефективні комунікації для освітніх управлінців : посіб. URL: <https://bit.ly/37kGdnf> (дата звернення 05.06.2020).
7. Навчання дітей під час карантину: результати опитування батьків. URL: <http://osvita.ua/school/72997/> (дата звернення 05.06.2020).
8. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 / кол. авт. : М. Мазорчук (осн. автор), Т. Вакуленко, В. Терещенко, Г. Бичко, К. Шумова, С. Раков, В. Горох та ін. ; Український центр оцінювання якості освіти. Київ : УЦОЯО, 2019. 439 с.
9. Щодо нагальних питань впровадження Закону України «Про повну загальну середню освіту» Лист МОН № 1/9-201 від 08.04.20 року URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/72792/ (дата звернення 05.06.2020).

Людмила Добровольська,

завідувачка відділу початкової освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

Вікторія Андросова,

методист відділу початкової освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ПОЧАТКОВА ШКОЛА: КУРС НА ОНОВЛЕННЯ

У 2020/2021 навчальному році продовжується активне реформування загальної середньої освіти в Україні. Одним із аспектів реформи залишається створення та оновлення освітнього розвивального середовища, яке сприяє розвитку творчої особистості молодшого школяра, мотивації його до навчальної діяльності, саморозвитку та самовдосконалення. З цією метою потрібно змінювати просторово-предметне оточення та засоби навчання у початковій школі. Оскільки в освітньому процесі варто надавати перевагу проєктній, груповій та командній діяльності, то потрібно урізноманітнити варіанти організації навчального простору в класних кімнатах. Пропонуємо використовувати новітні мобільні робочі місця, які легко трансформуються для індивідуальної, парної чи групової роботи.

У Новій українській школі передбачено широке використання STEM- та IT-технологій, мультимедійних засобів навчання, оновлення навчального обладнання з цікавим ігровим та дидактичним забезпеченням, що **реалізується через наявність таких осередків:**

- осередок навчально-пізнавальної діяльності з відповідними меблями;
- тематичні змінні осередки, в яких можуть розміщуватися дошки, стенди, фліпчарти;
- осередок для гри, в якому повинні бути настільні ігри та інвентар для рухливих ігор;
- осередок художньо-творчої діяльності, в якому зберігаються приладдя та стенди для виставок дитячих робіт;
- куточок живої природи;
- осередок відпочинку, в якому розміщені стільчики, крісла-пуфи, подушки на килимку;
- класна бібліотечка (книги для читання для дітей з різною підготовкою: книги-малюнки, комікси, книги з маленькими текстами, дитячі журнали);
- осередок учителя (стіл, стілець, комп'ютер, полиці/ящики, шафи для зберігання дидактичного матеріалу тощо).

Стосовно назви осередків, їхнього розміщення в класній кімнаті кожен учитель вирішує індивідуально.

При створенні освітнього середовища рекомендуємо використовувати обладнання загального призначення (шкільні меблі), яке виготовлено відповідно до чинних в Україні стандартів та відповідає вимогам: ергономічності, безпечності, форми, розміру, міцності, ваги, кольору, естетичності.

Звертаємо увагу на те, що освітній простір у початковій школі повинен бути організований таким чином, щоб педагог мав можливість спостерігати за діяльністю учнів в усіх осередках, а діти могли **безпечно переміщатися і мати місце для зберігання особистих речей в класній кімнаті (Наказ МОН від 23.03.2018 № 283 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації освітнього простору Нової української школи», URL: <https://cutt.ly/Ly3tIZS>.**

Міністерство освіти і науки України спільно з Міністерством регіонального розвитку, будівництва та

житлово-комунального господарства України у 2019 році підготувало інформаційні посібники з рекомендаціями, **як створювати Новий освітній простір в закладах освіти, а саме:**

1. Новий освітній простір. Безбар'єрність URL:<https://cutt.ly/Ty3OWSw>.
2. Новий освітній простір. Мотивуючий простір URL:<https://cutt.ly/Ky3O878>.
3. Новий освітній простір. Сучасне обладнання URL:<https://cutt.ly/Ly3PdKi>.

Зверніть увагу на відповідні зміни, які були внесені наказом МОН «Про внесення зміни до пункту 5 розділу «Мистецька освітня галузь» Примірного переліку засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для навчальних кабінетів початкової школи» № 245 від 25.02.2019 URL: <https://cutt.ly/oy3PIor>.

Організація освітньої діяльності у 1-4-х класах закладів загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році буде здійснюватися відповідно до:

- Закону України «Про освіту» №2145-VIII від 05.09.2017, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>;
- Закону України «Про загальну середню освіту», №463-IX від 16.01.2020 URL :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>;
- Концепції Нової української школи (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» .
- Заклади освіти можуть використовувати типові (затверджені Міністерством освіти і науки України) або інші (затверджені Державним органом якості освіти України) освітні програми.

Освітня програма ЗСЗО у 2020-2021 навчальному році може розроблятися на основі:

- **для 1-2 класів** – Державного стандарту початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №87 від 21.02.2018 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України №688 від 16.08.2019), URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF>, типових освітніх програм URL:<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf>;
- **для 3-їх та 4-їх пілотних класів** – Державного стандарту початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 87 від 21.02.2018 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України №688 від 16.08.2019) URL: <https://cutt.ly/Jy3A00X>) та типових освітніх програм URL: <https://cutt.ly/hy3SAIK>.
- **для 4-їх, окрім пілотних, класів** – Державного стандарту загальної початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 462 від 20.04.2011 URL: <https://cutt.ly/sy3DsYf> та навчальними програмами, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України №407 від 20.04.2018 URL: <https://cutt.ly/my3DZt>.

У навчальному плані освітньої програми закладу загальної середньої освіти конкретизується варіативний складник. **Години варіативного складника навчальних планів можна використовувати:**

- на збільшення годин вивчення окремих предметів інваріантного складника;
- упровадження курсів за вибором (програма курсу за вибором повинна мати відповідний гриф і входити до переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих МОН України для використання у початкових класах закладів загальної середньої освіти URL: <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>;

- проведення індивідуальних та групових занять.

У разі використання варіативної години на вивчення курсу за вибором до переліку навчальних програм, який є складником освітньої програми додається програма цього курсу. Виконання вимог, зазначених у державних стандартах є обов'язковим для всіх закладів загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування, типів і форми власності.

Освітні програми повинні передбачати освітні компоненти для вільного вибору здобувачів освіти.

Навчальні плани зорієнтовані на роботу початкової школи за 5-денним навчальним тижнем.

Звертаємо увагу педагогів на необхідності врахування у діяльності початкової школи нормативно-правових документів:

- Наказ МОН №283 від 23.03.2018 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації освітнього простору Нової української школи» URL: <https://cutt.ly/Ky3FWf6>;

- Наказ МОН України від 05.03.2018 №223 «Щодо упровадження ігрових та діяльнісних методів навчання в освітній процес перших класів закладів загальної середньої освіти» URL: <https://cutt.ly/hy3FKQp>;

- Наказ МОН №924 від 20.08.2018 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів першого класу у Новій українській школі» URL: <https://cutt.ly/ay3GqgM>;

- Наказ МОН №925 від 20.08.2018 «Методичні рекомендації щодо адаптаційного періоду для учнів першого класу» URL: <https://cutt.ly/jy3GzUo>;

- Наказ МОН № 574 від 29.04. 2020 «Про затвердження типового переліку засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів і STEM-лабораторій» URL: <https://cutt.ly/ky3GE1u>;

- Лист МОН від 25 березня 2020 № 1/9-176 «Щодо особливостей організації освітнього процесу під час карантину» URL: <https://cutt.ly/Py3GJdw>;

- Лист МОН України від 27.03.2018 №1/9-181 «Роз'яснення щодо освітніх програм, що не є типовими» URL: <https://cutt.ly/ey3HqFj>;

- Лист МОН України від 02.04.2018 №1/9-190 «Щодо скороченої тривалості уроку для учнів початкової школи» URL: <https://cutt.ly/Oy3HkHA>;

- Лист МОН від 18.05.2018 №1/9-322 «Щодо порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах в умовах повної або часткової інтеграції різних освітніх галузей, можливість якої передбачена Державним стандартом початкової освіти, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України №87 від 21.02.2018» URL: <https://cutt.ly/hy3H5VK>.

Наголошуємо, що режим роботи закладу загальної середньої освіти визначається закладом освіти на основі відповідних нормативно-правових актів (Державні санітарні правила і норми облаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації освітнього процесу (**ДержСанПІН 5.5.2.008-01**)).

Рекомендуємо навчальний день у 1-4 класах **розпочинати ранковими зустрічами**, метою яких є створення психологічно комфортної, позитивної атмосфери в класному колективі та формування в учнів

мотивації до навчальної діяльності. Для проведення ранкової зустрічі доцільно присвячувати 10-15 хвилин навчального часу. Такі заняття розвивають у молодших школярів навчальні та соціальні навички, поєднуючи емоційний, інтелектуальний та соціальний розвиток кожної дитини. Спілкування під час ранкового кола сприяє розвитку в учнів початкової школи доброти, емпатії та інклюзії, а також дає результати при створенні класної спільноти, так і поза її межами.

Тривалість уроків у закладах загальної середньої освіти становить: у 1-их класах – 35 хвилин, у 2-4-их – 40 хвилин. Заклад загальної середньої освіти, окрім уроку, може обрати інші форми організації освітнього процесу, наприклад: уроки серед природи, дослідження, екскурсії, квести, проєкти, вистави тощо.

Протягом навчального року тривалість канікул у ЗСОО має бути не меншою 30 календарних днів.

Ведення Класного журналу та оцінювання досягнень учнів здійснюється педагогічними працівниками відповідно до Інструкцій та методичних рекомендацій щодо заповнення Класного журналу:

- **для 1-их класів** - наказ МОН «Про затвердження методичних рекомендацій щодо заповнення Класного журналу учнів першого класу Нової української школи» за № 1362 від 07.12.2018. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/62838/;

- наказ «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів першого класу Нової української школи» №924 від 20.08.2018 URL: <https://cutt.ly/Oy3JHT2>;

- **для учнів 2-3-их класів** - наказ МОН №21 від 09.01.2020 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 07 грудня 2018 року № 1362» URL: <https://cutt.ly/py3KpFd>;

- **для 4-их класів** - (наказ Міністерства освіти і науки України від 08.04.2015 № 412, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 27.04.2015 за № 472/26917) URL: <https://cutt.ly/yu3KWpW>;

Оцінювання навчальних досягнень учнів 4-их класів здійснюється на основі наказу МОН України від 19.08.2016 №1009 «Орієнтовні вимоги до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи» URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/pochatkova/vymogy-do-kontorlyu-ta-otsinyuvannya.pdf>.

Звертаємо увагу, що календарне планування, плани-конспекти уроків складаються учителем у довільній формі з використанням електронних чи друкованих джерел. Тому формат, структура, обсяг, зміст, оформлення їх є індивідуальною справою учителя і встановлення універсальних стандартів цих документів, навіть в межах закладу освіти, є недопустимим.

У 1-3 класах здійснюється формувальне оцінювання, яке виключає оцінювання досягнень учнів у балах, то відповідно у класних журналах бали не виставляються.

Відповідно до вказаних документів у 1-2 класі (I цикл навчання) продовжуємо використовувати два види оцінювання: формувальне та завершальне (підсумкове).

Формувальне оцінювання має на меті оцінити поступ молодших школярів, їхній прогрес, затрачені зусилля під час виконання завдань, старанність і ґрунтується на позитивному принципі. Даний вид оцінювання має на меті заохотити учнів до навчання, викликати в них бажання дізнаватися нове, формувати впевненість у власних силах, запобігати побоюванням помилитися, вчасно помічати проблеми у засвоєнні учнями навчального матеріалу, акцентувати увагу на сильних сторонах, а не на помилках, та адаптувати освітній процес до здібностей та потенційних можливостей школярів.

Облік результатів підсумкового оцінювання у 1-3-х класах фіксується у свідостві досягнень (I частина, що містить загальну характеристику особистих досягнень учнів), яке педагог заповнює у жовтні

(проміжний результат) і у травні (як підсумковий звіт). І частина свідочтва досягнень (оцінювання предметних компетентностей) фіксується вчителем в травні. Для оцінювання досягнень здобувачів освіти продовжуємо використовувати чотирирівневу систему формуляльного оцінювання: «має значні успіхи», «демонструє помітний прогрес», «досягає результату з допомогою вчителя», «ще потребує уваги і допомоги». Звертаємо увагу, що форми і всі види перевірок на завершальному етапі обирає і проводить сам учитель. Недопустимим є перевірка заступником директора чи директором школи техніки читання учнів 1 класу. Тим більше, що швидкість читання не є визначальною в оволодінні читацькою компетентністю. Важливішим є розуміння прочитаного, уміння оцінити вчинки героїв творів, уміння визначити проблему та її вирішення.

Звертаємо увагу на порядок переведення учнів до наступного класу, затверджений наказом МОН України №621 від 08.05.2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0555-19>.

Маємо надію, що на початку 2020-2021 навчального року першокласники кожного закладу загальної середньої освіти отримають набори LEGO DUPLO і LEGO SYSTEM (це один із найбільших проєктів The LEGO Foundation), що дає можливість формувати компетентності учнів під час гри. Всі педагоги мають усвідомити, що методика LEGO – це не лише цікаві завдання для розвитку конструкторських умінь та творчих здібностей молодших школярів, а й систематичне використання ігрових та діяльнісних методів навчання. Рекомендуємо вчителям початкових класів долучитися до групи «Гра по-новому, навчання по-іншому» у соціальній мережі Facebook, де можна ознайомитися з досвідом практичного використання методики LEGO в освітньому процесі, а й поділитися власними здобутками та напрацюваннями.

Як відомо, у зв'язку з поширенням у всьому світі коронавірусної інфекції заклади загальної середньої освіти України з 12 березня 2020 року опинилися в умовах довготривалого карантину.

У цій ситуації виникла гостра необхідність перейти на дистанційне навчання. XXI століття – час цифрових технологій. Наша система освіти має бути чутливою до таких викликів, але ми виявилися недостатньо готовими до них. Для педагогів прийшов час озброїтися знаннями, які зроблять їх ближчими до дітей нового покоління та світової освітньої практики.

Яким буде навчання в новому навчальному році?

За рекомендаціями МОН з вересня 2020-2021 навчального року у школах збережуться технології дистанційного навчання, що дасть можливість перейти до іншого формату навчання.

Рекомендуємо ознайомитися із можливостями використання сервісів для дистанційного навчання (Лист МОН № 1/9-291 від 28.05.2020 **«Щодо можливостей використання сервісів для дистанційного навчання»** URL: <https://cutt.ly/By3L5Dc>).

У новому навчальному році будуть поєднуватися класно-урочна система та технології змішаного навчання. Починаючи з 1 класу доцільно застосувати коригувальне навчання. Вчителям потрібно з'ясувати опанування учнями того матеріалу, вивчення якого припало на карантин. Підхід до коригувального навчання повинен бути індивідуальним виключно для кожного класу, кожного вчителя і окремо для кожного учня. Коригувально-підсумкові роботи для учнів початкової школи необхідно провести у вересні.

Для учнів 2-4 класів рекомендуємо у вересні організувати вхідне оцінювання, щоб діагностувати рівень навчальних досягнень за попередній рік та спланувати подальшу роботу з матеріалу, який учні вивчали дистанційно.

Під час календарно-тематичного планування у 2020-2021 навчальному році необхідно суттєво збільшити час для узагальнення та закріплення навчального матеріалу, який вивчався дистанційно.

Нам доведеться жити в новій реальності. І саме організація дистанційного навчання – це нові можливості. Перш за все, потрібно організувати зворотний зв'язок з молодшими школярами, віднайти способи активної взаємодії і зручні канали комунікації.

Зважаючи на сучасні виклики, які повстали перед викладачами, під час організації дистанційного навчання рекомендуємо апробувати різні онлайн-сервіси, аби обрати для себе найзручніші. Така творчо-пошукова робота допоможе вчителям знайти нові шляхи розв'язання поставлених задач і значно підвищить інформаційно-комунікаційну компетентність.

Інформацію для своїх учнів доцільно подавати через різноманітні сайти, блоги, групи у Viber та Messenger, а перелік завдань для виконання та необхідні навчальні матеріали можна завантажувати на Google Диск.

Для проведення уроків онлайн та для спілкуватися з учнями в реальному часі рекомендуємо використовувати декілька сервісів:

Skype (платформа дає можливість проводити уроки онлайн без обмежень у часі; обговорення інформації, коригування практичних навичок; передбачає візуальний та вербальний контроль). Недоліки платформи: коли до уроку підключається більше 25 учасників, програма часто починає давати збої (якість відео та звуку не завжди задовольняє навчальні потреби).

Zoom. На даній платформі можна проводити і уроки, і консультації. Вона зручна у використанні. Переваги платформи Zoom: кількість учнів не впливає на якість відео та звуку, а під час уроку є можливість демонстрації презентацій та відео. Програма має достатній набір інструментів для малювання, які замінять педагогу шкільну дошку. Це особливо доречно під час проведення уроків української мови та математики. Функція запису дає можливість пересилати урок тим учням, які не змогли бути присутніми на ньому.

Viber. Сервіс рекомендуємо використовувати для перевірки виконаних учнями завдань та отримання зворотного зв'язку. Всі роботи школярів обов'язково потрібно переглядати та за потреби запросити учня на індивідуальну онлайн-консультацію.

Classtime. Ефективна платформа для залучення кожного учня та отримання миттєвої візуалізації прогресу усього класу. Ця платформа дає змогу вчителям створити інтерактивні тести для перевірки знань всіх учнів одночасно. У особистому кабінеті вчитель розробляє завдання за вивченим матеріалом і відстежує, з яких тем у дітей виникли труднощі. Зручним є те, що педагог може запланувати сесію на будь-який час, встановити чіткі обмеження в часі щодо виконання завдань та провести рефлексію.

Bandicam. Цей сервіс передбачає використання багатьох корисних функцій. Учитель може робити запис екрану свого комп'ютера чи ноутбука зі звуком. Наприклад, записати презентацію разом зі своїми коментарями до слайдів. Також Bandicam має набір інструментів для малювання, що допомагає під час перевірки письмових робіт учнів.

Edmodo. Сервіс передбачає спільну роботу з класом та перевірку знань учнів у тестовій формі. Є український варіант сайту. Після тестування учні відразу можуть бачити результат своєї роботи і свої помилки. В Edmodo можна створити бібліотеку навчальних матеріалів і користуватися наробками інших учителів.

До уваги педагогів рекомендовано методичний посібник «Організація дистанційного навчання в школі. Методичні рекомендації» автори Лотоцька А, Пасічник О., URL: <https://cutt.ly/uy3Z25O>.

Для ознайомлення із різними сайтами, платформами, сервісами, які можна використовувати для дистанційного навчання, рекомендуємо скористатися досвідом **Маценко Н.В.**, учительки пілотного класу Смілянського навчально-виховного комплексу «ЗОШ І-ІІІ ступенів № 3 - колегіум», представленого в групі «Гра

по-новому, навчання по-іншому» на Facebook під час онлайн марафону URL: <https://cutt.ly/uy3Z6kky>.

Щоб дистанційне навчання було ефективним, учителям потрібно враховувати знання та навички роботи молодших школярів з гаджетами, їх уміння працювати в інтернеті. За потреби залучати на допомогу батьків.

Особливість дистанційної роботи в початкових класах – це дозований час перебування дітей біля комп'ютера чи ноутбука. Тому рекомендуємо більше уваги приділяти творчим і практичним завданням (проведення дослідів, створення власних «хмар слів» на певну тему, спостереження за кімнатною рослиною, представлення власної руханки для фізкультхвилини тощо).

Складність дистанційної роботи з учнями початкових класів полягає ще й у тому, що їм складно самоорганізуватися. Тому рекомендуємо запропонувати батькам скласти для дітей робочий розклад, у якому чітко визначити час на виконання домашніх завдань, роботу з гаджетами, фізкультхвилини та ігри, виконання сталих домашніх обов'язків.

Уміння дистанційно отримувати знання - корисна навичка, причому не лише для сьогодення, а й для майбутнього дітей. У дорослому житті вони зможуть продовжувати звично займатися самоосвітою або ж віддалено працювати. Перевагою дистанційного навчання є й те, що діти більше часу можуть проводити у колі родини, а виконання навчальних завдань доповнюють спільні інтереси. Молодші школярі, як ніхто інший, готові до змін, постійно виявляють цікавість до всього нового, особливо, якщо це полегшує їм життя. Вони стають більш вмотивованими, самостійними, навчаються правильно розпоряджатися своїм часом.

Головним і вагомим недоліком дистанційного навчання є те, що вчитель не може бути повністю

упевненим у тому, що письмові роботи та онлайн-тести дитина виконувала самостійно.

А загалом розв'язання проблеми дистанційного навчання дало змогу усім – і вчителям, і дітям, і батькам – пізнати нове, застосувати набуті знання на практиці, випробувати себе на міцність. Це безцінний досвід, який засвідчив нашу здатність мобілізуватися і злагоджено діяти у складній ситуації.

Звертаємо увагу на проведення **інтегрованих уроків, днів, тижнів** не тільки у І циклі навчання, а й у 3-4-их класах, оскільки це дає можливість учителю формувати в учнів цілісне уявлення про світ, що їх оточує.

Починаючи з 2 класу, рекомендуємо пропонувати учням якомога більше комплексних компетентнісних завдань та задач, що мотивують учнів до свідомої діяльності в умовах, які моделюють реальну ситуацію. Особливу роль ці завдання відіграють у формуванні в молодших школярів уміння добирати й застосовувати потрібні знання; працювати з текстами різних видів; використовувати здобутий досвід; аналізувати, оцінювати та коригувати результати своєї діяльності.

На уроках у початкових класах **комплексні компетентнісні завдання** сприятимуть реалізації дидактичних цілей, пов'язаних із формуванням як предметних, так і ключових компетентностей.

Із зразками таких завдань можна ознайомитися у навчально-методичному посібнику "Читай, міркуй, пиши: інтегровані компетентнісно-орієнтовані завдання для учнів 3 - 4 класів".

Тож у новому 2020-2021 навчальному році потрібно продовжувати позитивну практику впровадження сучасних прогресивних методик та технологій.

Алла Сіренко,

кандидат педагогічних наук, завідувачка відділу дошкільної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

Ксенія Ванько,

методист відділу дошкільної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

SMART EDUCATION – НОВА ТЕНДЕНЦІЯ У СФЕРІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Умови сьогодення обумовили необхідність переорієнтації змісту, методів та форми подачі навчального матеріалу дітям дошкільного віку у закладах дошкільної освіти. Аналізуючи готовність та реальний стан питання використання педагогами закладів дошкільної освіти розумних пристроїв для організації освітнього процесу, ми зрозуміли, що це питання не тільки сьогодення, а і подальшої роботи над удосконаленням та розширенням освітнього простору дітей дошкільного віку.

Розвиток розумних технологій передбачає зміни інформаційного суспільства, яке, починаючи з ХХІ ст., визнають як "smart-суспільство" й розглядають як єдину можливу стратегію розвитку.

Над створенням та удосконаленням розумної системи навчання працювали багато дослідників та науковців у сфері освіти. На початку 1980-х років учені створювали розумні системи навчання,

які дають можливість інтегрувати методи штучного інтелекту в програмне забезпечення освіти [4]. Умови сьогодення декларують необхідність змін звичного й досить обмеженого у своїх можливостях поєднання традиційної освіти й цифрового навчання на необмежених можливостях Smart Education.

Якщо вести мову про цифрове навчання дітей дошкільного віку, то бачимо, що до сьогодні акцент, в першу чергу, робили на технологічних засобах. На сучасному етапі технічне оснащення закладів дошкільної освіти залишає бажати кращого, однак, практика показує, що за наслідками обласного конкурсу «**На кращий цифровий ресурс**» педагоги, які працюють з дітьми дошкільного віку використовують досить якісні технічні продукти, тобто, звичайно є потенціал для покращення і розвитку можливостей, але малеча досить швидко вимагає змінити сам підхід до організації

навчального середовища. Ми пропонуємо розглянути Smart Education як сферу освіти за якою стоїть майбутнє.

З огляду на сучасне реформування освіти в Україні та вимоги світового ринку праці, нам важливо навчитися будувати освітній процес з урахуванням саме **Smart Education**, яке на теперішньому етапі є основоположним компонентом smart суспільства, яке здатне забезпечити максимально високий рівень дошкільної освіти, що відповідає завданням і можливостям сучасного світу, а також дозволить спілкуватися зрозумілою мовою із сучасними дітьми та батьками, надасть можливість перейти від книжкового контенту до активного.

Виконання державних вимог щодо змісту дошкільної освіти є основним, тому важливо створити автентичні умови освіти дітей дошкільного віку, а це означає обдумати і реалізувати процес навчання таким чином, щоб воно поєднувало і реальні, і віртуальні середовища. Нерозривне навчання (або *seamless learning*), яке межує з деякими аспектами мобільного й реального навчання, його розуміють як взаємно однозначну модель технічно-розширеної освіти, що є зрозумілою для дітей дошкільного віку у часі та просторі. Педагоги та батьки, які займаються з дошкільниками, можуть здійснювати певні зміни в процесі організації навчання відповідно до того як і що краще сприймає дитина на цю мить, постійно дотримуватися "зони найближчого розвитку", через перетворення сценарію заняття, яке має у своєму контексті формальне і неформальне навчання, індивідуальне та соціальне навчання за допомогою smart-пристроїв [2].

Маємо зауважити, що зростаюче використання інтелектуальних технологій (хмарні обчислення, аналітика навчання, великі обсяги даних, інтернет-речі, різноманітні гаджети) у будь-яких сферах життєдіяльності особистості, сприяють появі Smart Education. Це абсолютно нова філософія навчання, яку називають розумним навчанням.

Smart Education – це освітня діяльність в Інтернеті на основі загальних стандартів, устанавлених між мережею освітніх закладів. За словами президента міжнародного консорціуму "Електронний університет" В.П.Тихомирова, "Smart Education", або "розумне навчання", – це гнучкий вид навчання в інтерактивному освітньому середовищі за допомогою контенту із світових ресурсів, наявного у вільному доступі [6]. Отже, знання стають широко доступні.

У контексті сучасного освітнього процесу закладу дошкільної освіти, на думку науковців, Smart Education має привнести у педагогічний процес організовану й здійснювану за допомогою технічних інновацій та Інтернету взаємодію предмета навчання, дитини дошкільного віку, педагога й всіх інших учасників освітнього процесу, спрямовану на формування багатомірного, системного бачення предмета, явища, зокрема його різних аспектів. Багато країн використовують поняття "Smart Education" у якості стандарту [3].

Сучасне українське дошкілля потребує модернізації освітнього процесу, на рівні внутрішніх потреб її учасників, до рівня більш якісної і результативної педагогічної діяльності. Тому виникає необхідність реалізації Smart Education під час організації плідної взаємодії всіх учасників освітнього процесу в закладах дошкільної освіти.

Суть Smart Education можна зрозуміти якщо проаналізувати процес розвитку та трансформації освітніх підходів, у нашому випадку, дошкільної освіти:

1 етап – "учора" дорослий був єдиним джерелом знань для дитини дошкільного віку – і малюк міг отримувати нові знання тільки у супроводі дорослого спілкуючись з однолітками у реальному часі або розглядаючи малюнки в книжках.

2 етап – "сьогодні" передача та отримання знань відбувається не тільки під час взаємодії дорослого та дошкільника, а й між самими однолітками у мережі Інтернет, що дає змогу отримати новий досвід та сформувати новий рівень знань. Під час такої комунікації, сучасні малюки все більше починають звертатися до інтернет технологій та застосовувати їх. Це в свою чергу дає можливість свідомим дорослим, які зацікавлені у якісному розвитку особистості дошкільника, здійснювати освітній процес не лише завдяки живому спілкуванню.

3 етап – "завтра" діти дошкільного віку будуть отримувати основні знання переважно з Інтернету. Цьому сприятиме розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, які будуть орієнтовані на формування нових знань [6].

Сучасність декларує Smart Education як концепцію, яка передбачає зміну всіх напрямків освіти, а також підходів, методів і технологій, що застосовують для досягнення освітніх цілей. Реалізація концепції "Smart" у сучасних закладах дошкільної освіти зумовлює появу таких сучасних технологій, як smart дошка, проектори, ноутбуки, доступ до мережі Інтернет з будь-якої точки території закладу дошкільної освіти. Не варто забувати і про компетентного педагога, здатного реалізувати сучасні вимоги до організації такого напрямку освіти, який уможливить розумне поєднання та врахування особливостей вікового періоду дитини її інтересів та "Smart" концепції. Кожен з цих компонентів дає змогу зовсім по-іншому сформувати процес розробки освітнього контенту, його трансляції й актуалізації. Однією з цілей концепції Smart Education є реалізація ідеї індивідуалізації освіти, що стане можливою завдяки створенню педагогом контенту, який націлений на конкретну дитину з урахуванням її індивідуальних особливостей.

У процесі реалізації Smart Education особистість дошкільника набуде знань, умінь та навичок відповідно до моделі компетентнісного підходу, акцентуючи свою увагу на власних можливостях, креативності, саморозвитку та формуванні адекватної самооцінки. Самі діти також будуть мати можливість брати участь у розробці освітнього контенту для подальших занять, що дасть змогу зовсім по-іншому сформувати уявлення про освітній процес у цілому.

Не варто забувати про вікові та психологічні особливості дошкільників. Оскільки мова йде про розумне навчання, педагог має розуміти важливість розвитку сенсорних еталонів, психічних процесів, реалізації провідних видів діяльності дітей раннього та дошкільного віку. Державний стандарт дошкільної освіти чітко визначає кінцеві цілі дошкільного періоду, тому слід якісно поєднувати сучасні технології та вікові особливості даного періоду дитинства, адже всі педагога здійснюють свою діяльність виключно в інтересах дитини.

Для розуміння ефективності Smart Education маємо окреслити низку ознак і принципів.

Доцільно зауважити, що пріоритетними цілями Smart Education є:

– створення розвивального розумного середовища, що дозволить забезпечити максимально високий рівень дошкільної освіти;

- формування й удосконалення знань, умінь і навичок дитини дошкільного віку відповідно до її особистої компетентнісної моделі;

- розробка стратегії розвитку системи дошкільної освіти, яка дозволить сформувати внутрішню готовність дітей дошкільного віку до можливих труднощів світу, що постійно змінюється [7].

На думку сучасних учених до основних ознак Smart Education належать:

- формування об'єднаного реального й віртуального освітнього простору;

- єдність педагогічного колективу, загальний і доступний інформаційно-освітній простір, особистісно-орієнтована модель освітніх траєкторій;

- використання сучасних освітніх технологій з використанням ІКТ [7].

Для успішної реалізації концепції Smart Education можна виділити такі головні умови:

- зміну фокусу з тривалості навчання на його результативність;

- точні критерії для визначення компетентності до та після навчання;

- електронне портфоліо з результатами критеріальних вимірювань для визначення та аналізу стилю навчання дошкільника [1].

Враховуючи особливості сучасного дошкільного дитинства, для успішного впровадження Smart Education варто дотримуватися таких основних принципів, **виділивши такі пункти:**

1. Використання актуальної оновленої інформації під час реалізації вимог освітніх програм для дітей дошкільного віку. Швидкість, гнучкість і обсяг інформаційного потоку в освіті освітньої діяльності швидко зростає. На сьогодні ми маємо навчальні матеріали, які необхідно змінювати й доповнювати інформацією, що надходить у режимі реального часу, для озброєння дітей дошкільного віку актуальними, сучасними компетентностями, підготовки їх до вирішення практичних завдань, до здатності взаємодіяти в умовах реальної ситуації, а не на абстрактних теоретичних прикладах і моделях.

2. Організація освітнього процесу, що заснована на самостійній пізнавальній, дослідницькій, проектній діяльності дошкільника. Даний принцип є пріоритетним під час навчання дошкільників, які у майбутньому будуть готові до творчого вирішення проблемних питань, здатні до самостійної інформаційної та дослідницької діяльності.

3. Реалізація освітнього процесу в розрізненому навчальному середовищі. Наразі освітнє середовище не обмежено територією закладу дошкільної освіти, або рамками системи дистанційного навчання (LMS). Освітня діяльність має бути безперервною і містити навчання у повсякденному середовищі з використанням різних доступних засобів навчальної діяльності.

4. Активне введення дитини у світ соціальної взаємодії. Соціальне середовище є не тільки замовником майбутнього, а й активним учасником освітнього процесу. ІКТ дають нові можливості участі в соціальному житті, створення співтовариств за інтересами та вподобаннями, спостереження, аналіз, висновки та створення власного контенту, доступ до професійної інформації, уміння нею користуватися.

5. Індивідуалізація освітньої діяльності та гнучкі освітні траєкторії. Сфера дошкільної освіти значно змінюється через залучення до її змісту багатьох змістових напрямів: "Освіта для сталого розвитку", "Навчи дитину захищатися", "Культура

добросусідства", "Гра по новому - навчання по іншому", "Афлатот" тощо, все це вимагає інтеграції в освітній процес закладу дошкільної освіти та в роботу з дітьми і зумовлює інтенсивний темп педагогічної діяльності. Батьки, які сьогодні приводять дітей до закладу дошкільної освіти, як правило, добре усвідомлюють і формулюють свою потребу в дошкільній освіті. Мета колективів закладів дошкільної освіти – забезпечити освітню послугу відповідно до потреб і можливостей дитини дошкільного віку.

6. Різноманітність пропозицій щодо задоволення потреби в дошкільній освіті потребує надання широкого спектру можливостей для дітей дошкільного віку із освоєння необхідного об'єму знань умінь і навичок, використання різноманітного інструментарію під час навчального процесу відповідно до їхніх можливостей та особливостей [5].

Отже, можна рекомендувати Smart Education як принципово нове освітнє середовище; об'єднання педагогів, батьків, дітей і знань зі всього світу. Реалізація даної концепції цього освітнього напрямку дасть можливість використання накопиченого досвіду електронного навчання (e-learning). Впровадження Smart Education дозволить дітям дошкільного віку отримати внутрішню вмотивованість стати більш цілеспрямованими у навчанні, а педагогам закладів дошкільної освіти, у свою чергу, – бути компетентними не тільки у своїй професійній діяльності, а й уміти формувати у дітей дошкільного віку потенціал XXI сторіччя: творчості, здатності вступати у групову результативну діяльність та встановлювати комунікацію, розвитку критичного та інтегрального мислення, якісних свідомих навичок використання інноваційних методів навчання.

Smart-суспільство може бути сформовано завдяки розвитку методологічної бази й освоєння педагогічним кадрами нових цифрових та технічних можливостей сучасного світу враховуючи вікові та психологічні особливості віку, саме такі педагоги здатні свідомо використовувати переваги інформаційного суспільства та економіки для сприяння розвитку інтелектуального, творчого й духовного потенціалу країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дмитриевская Н. А. Интегрированная интеллектуальная среда непрерывного развития компетенций . Открытое образование. 2011. С. 4–8.
2. Chan T. One-to-one technology-enhanced learning: an opportunity for global research collaboration : Res. Pract. Technol / T. Chan, J. Roschelle, S. Hsi, M. Sharples, T. Brown, C. Patton // Enhanced Learning. 2006. № 1 (01). P. 3–29.
3. Hwang D. J. E-Learning in Republic Korea / D. J. Hwang, H Yang, H. Kim. – Moscow : UNESCO Institute for Information Technologies in Education, 2010.
4. Seters J.R. van. The influence of student characteristics on the use of adaptive elearning material / J. R. van Seters, M. A. Ossevoort, J. Tramper, M. J. Goedhart // Computers & Education. 2012. № 58. P. 942–952.
5. Тихомиров В. П., Днепровская Н. В. Смарт-образование как основная парадигма развития информационного общества URL: http://conf.it-edu.ru/sites/default/files/sbornik_2015_vypusk_1.pdf.
6. Тихомиров В.П., Тихомирова Н. В. Smart Education: новый подход к развитию образования URL: http://www.elearningpro.ru/forum/topics/Smart_Education.
7. Федупина С. Б. Инновационные процессы в образовании, связанные с развитием информационных и коммуникационных технологий URL: <http://www.rusnauka.com>.

Світлана Січкара,

завідувачка лабораторії гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

Валентина Архипова,

методист лабораторії гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ЗНАЧИМІСТЬ ТА ПЕРЕВАГИ ДИСТАНЦІЙНОГО ТА ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ У ФОРМАТІ ДОСТУПУ ДО ЯКІСНОЇ ОСВІТИ

Новочасний етап розвитку освіти, введення нових освітніх стандартів стимулюють формування нових підходів і розробку принципово нових критеріїв якості навчання. Все більший розвиток одержують нові освітні технології, засновані на ефективному використанні в освітньому процесі закладів сучасних засобів і методів передачі знань. Сучасні інформаційні технології відкривають нові перспективи для підвищення освітнього рівня. Усе це набуло чіткої виразності й необхідності сьогодні, в умовах пандемії, коли не лише педагога, а й увесь світ змушений працювати по-іншому. Учителі мали терміново опанувати цифрові інструменти й нові педагогічні підходи та методики. Вимушене дистанційне навчання стало викликом для всіх учасників освітнього процесу: вчителів, учнів та батьків, бо ж організувати якісне навчання з використанням цифрових технологій, надихати й мотивувати учнів, давати раду технічним проблемам виявилось зовсім не просто.

Досвід майже двох місяців дистанційного навчання під час карантину через пандемію коронавірусу показав усі плюси й мінуси такого учіння. Але немає сумнівів, що цей досвід безцінний, бо карантини через спалахи сезонного грипу трапляються щороку, й усім нам обов'язково знадобляться знання й уміння, набуті в таких нелепких умовах роботи. До того ж світ стає дедалі мобільнішим, освіта – дедалі більш індивідуалізованою та гнучкою, тому причин для того, щоб діти певний час навчалися дистанційно, буде достатньо.

З огляду на це, маємо потребу розібратися в тому, що ж передбачає дистанційна форма навчання.

Дистанційне навчання – це взаємодія педагога та учнів між собою на відстані, яка висвітлює мету, зміст, методи, організаційні форми роботи, засоби навчання, притаманні освітньому процесу. Дистанційний курс – це запланована викладачем освітня діяльність відповідно до освітньої програми, яка передбачає новий підхід до відтворення традиційного навчального процесу за рахунок спілкування, співробітництва, співтворчості, самостійної роботи й постійного самовдосконалення за умови всебічної технічної підтримки засобами ІКТ. **Безумовно, є ряд вимог, які забезпечать якісне навчання.**

По-перше, має бути доступ до мережі Інтернет.

По-друге, усі учасники освітнього процесу повинні бути забезпечені технічними засобами (комп'ютером, планшетом, смартфоном тощо). Добре було б, якби школа централізовано використовувала одну захищену платформу, щоб персональні дані дітей були в безпеці.

По-третє, і вчителі, і учні повинні володіти технологіями дистанційного навчання, щоб виконувати освітню програму, оволодівати відповідними компетентностями та досягати результатів навчання.

Основними перевагами дистанційного навчання є гнучкість, модульність, динамічність, адаптивність, неперервність, креативність і відкритість. Воно ґрунтується переважно на самостійному отриманні знань та передбачає поєднання як традиційних, так і новітніх інформаційних технологій. Використання цих технологій дозволяє учням поповнити перелік знань та вмінь, які в подальшому визначають їхню успішність в будь-якій сфері діяльності, а саме: самостійно планувати свою діяльність, приймати рішення, робити вибір і нести за нього відповідальність, орієнтуватися й працювати в інформаційному просторі, подавати результати діяльності з використанням інформаційних технологій.

Важливим є й той фактор, що дистанційне навчання може відбуватися в будь-який зручний час, виконувати завдання можливо за індивідуальними графіком і розкладом з максимальною зручністю для всіх учасників освітнього процесу.

Успішність дистанційного навчання залежить від ефективної його організації, від керівництва самим процесом і майстерності педагогів, що беруть у ньому участь.

Звісно, виникають певні труднощі під час дистанційного навчання, адже одним із найважливіших факторів успішності є взаємодія всіх учасників освітнього процесу. Ускладнює роботу неможливість розгортання діалогу, який дозволяє учням висловлювати найрізноманітніші пропозиції. Як відомо, основна мета комунікації полягає в залученні та мотивації учасників до навчання, то в умовах дистанційної освіти стимулювати учнів до внутрішньої роботи не так просто. Мова йде також про академічну доброчесність, дотримання якої є обов'язковим як для вчителів, так і для учнів, бо виникає можливість списування і неможливість справедливого оцінювання. Водночас певні педагогічні прийоми можуть спонукати дітей чесно й самостійно виконувати завдання, якщо вчитель:

– заохочуватиме дітей, коли бачитиме, що робота виконана самостійно, хоч і не ідеально;

– пропонуватиме завдання, де рівень складності нарастає від елементарного до дуже складного (якщо дитина виконала завдання лише до половини, вчитель дякуватиме за зроблену роботу і пояснить складніший матеріал додатково);

– даватиме індивідуальні завдання кожному хоча б раз на кілька тижнів, навіть вибірково;

– даватиме завдання з готовими відповідями з проханням спробувати спочатку виконати завдання самостійно, а якщо щось незрозуміло – звернутися за роз'ясненнями до вчителя;

– даватиме завдання, які передбачають власні міркування та їх висловлення в усній чи письмовій формі.

Отже, вимоги сьогодення, сучасні освітні стандарти орієнтують на перехід від навчання як процесу, в якому учень є об'єктом впливу вчителя, до навчання, в якому учень стає активним суб'єктом з правом самостійного вибору умов та засобів оволодіння необхідними компетентностями, а вчитель виконує роль партнера в комунікації з учнями, фасилітатора й організатора навчання.

Механізмом перетворень, що полягають у перенесенні акценту з вчителя на учня та його інтереси й потреби, стає реалізація технології змішаного навчання, що передбачає створення комфортного освітнього середовища і системи комунікацій, які забезпечують необмежений доступ до необхідної навчальної інформації.

Змішане навчання (blended learning) – це формальне навчання, що передбачає цілеспрямований процес здобуття знань та вмій у рамках певних навчальних дисциплін, частина якого реалізується у віддаленому режимі з використанням ПК, мобільних телефонів, планшетів, проєкторів тощо. ІКТ використовуються не тільки для зберігання й доставки навчального матеріалу, але й для реалізації контрольних заходів, організації навчальної взаємодії – консультацій, обговорення. Певну частину навчальних дисциплін учні опановують через традиційні форми навчання, а іншу частину – за допомогою інформаційних технологій. Зазвичай, під час такого навчання матеріали подаються в електронному вигляді, надається можливість групової роботи, очне навчання базується на принципах інтерактивності, передбачається можливість оцінювання досягнень. Учні засвоюють одну частину матеріалу онлайн, частково самостійно керуючи своїм часом, місцем, шляхом і темпом навчання, а іншу частину матеріалу вивчають, спілкуючись із учителем.

Методика змішаного навчання удосконалює та доповнює використання корисних методів та принципів традиційної системи навчання. Формат змішаного навчання передбачає різні варіанти поєднання методів електронного й очного навчання, навчальних технік і підходів, практичне навчання, роботу над конкретними проектами, використання електронних книг, мобільне навчання, коучинг, навчальні ігри та симуляції тощо.

З огляду на це, доцільно виокремити основні переваги змішаного навчання:

- навчатися можна в будь-якому місці, де є Інтернет, та в будь-який час;
- навчальне заняття може відбуватися тоді, коли у слухача є час і необхідність;
- матеріали в системі змішаного навчання можуть бути викладені як в онлайн, так і в офлайн-доступі;
- учень має право на автономність (самостійність);
- учень мотивований чітко прописаними стандартами, які готують його до успіху в подальшій кар'єрі;
- педагог може використовувати найрізноманітніші дидактичні підходи, щоб задовольнити освітні потреби дітей;
- педагог має можливість спостерігати за прогресом, часом виконання завдань та ритмом роботи кожного учня;
- учні мають можливість контролювати свою успішність, ліквідувати заборгованості та покращувати свої результати;
- можливість для педагога й учнів користуватися різноманітними мультимедійними засобами та великою кількістю джерел інформації.

Таким чином, застосування змішаної форми навчання в освітньому процесі може стати одним із ключових напрямків модернізації освіти у школі, оскільки відкриває широкі можливості для здійснення самостійної роботи учнів під керівництвом учителя, сприяє розвитку самостійної творчої діяльності, стимулює одержання додаткових знань та їх закріплення, що дає можливість стати конкурентоспроможним фахівцем у майбутньому. Змішане навчання є набагато ефективнішим, ніж інші форми навчання і дає учневі більше шансів навчатися і здобувати якісні знання.

Зрозумілим є й те, що від педагогів сьогодні залежить дуже багато, учитель повинен володіти різними методиками, проводити дослідницьку діяльність, адже ефективність і якість знань учнів залежить насамперед від зростання рівня фахової майстерності педагога. При цьому він не повинен забувати про велику відповідальність не тільки перед учнями, а й перед їхніми батьками. Тож пропонуємо до використання навчально-методичні матеріали педагогів-практиків області, які допоможуть підготувати й провести учителю української мови й літератури якісний урок.

Так, цього річ сайт інституту КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» поповнено такими цифровими ресурсами та педагогічними напрацюваннями:

1. Електронний посібник **«Сучасна дитяча українська фантастика. 7 клас»**, підготовлений авторським колективом Черкаського району (Андрєєва Галина Миколаївна, Письмак Людмила Володимирівна, учительі Нечаївського закладу загальної середньої освіти І-ІІ ступенів Червонослобідської сільської ради; Жук Любов Петрівна, учитель Шелепуської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Черкаської районної ради; Кононенко Любов Михайлівна, учитель Кумейківської загальноосвітньої школи І-ІІ ступенів Черкаської районної ради; Лихоград Оксана Іванівна, учитель Чорнявського НВК «ДНЗ-ЗОШ І-ІІІ ступенів» Черкаської районної ради; Посипайко Людмила Миколаївна, учитель української мови і літератури Худяківського закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів Леськівської сільської ради).

Матеріали, вміщені до цифрового ресурсу, допоможуть сформувати в учнів уявлення про сучасну дитячу фантастику, життєвий і творчий шлях письменників, детально проаналізувати твір, зробити узагальнення й висновки, сприятимуть розвитку творчої уяви, критичного мислення, навичок аналізу художнього тексту та можуть бути використані на факультативних заняттях у 7 класі. У роботі подано повний обсяг теоретичного та практичного матеріалу з кожного розділу курсу.

2. Посібник **«Дидактичний матеріал до факультативного курсу «Українська фантастика»** (Методичний супровід навчальної діяльності вчителя 5-6 клас), підготовлений творчою групою вчителів української мови і літератури (Архипова Валентина Петрівна, Січкара Світлана Іванівна, методисти інституту; Павлик Світлана Дем'янівна, Шевченко Жанна Володимирівна, учительі навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №3-колегіум» Смілянської міської ради; Гончаренко Надія Сергіївна, Якимів Валентина Петрівна, учительі Смілянської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №1 Смілянської міської ради).

Пропонований посібник є частиною навчально-методичного комплексу, до якого входять:

– Програма факультативного курсу «Українська фантастика» для учнів 5-6 класу закладів загальної середньої освіти».

– Дидактичний матеріал до факультативного курсу «Українська фантастика». Посібник для вчителя. 5-6 клас».

Головною метою методичного посібника є формування навичок практичного використання досвіду, здобутого з допомогою читання, усвідомлення важливості читання як чинника власного становлення й соціалізації, здатності до саморозвитку й самонавчання.

3. Електронний посібник **«Виховання гуманістичних цінностей особистості учня у контексті творчої спадщини Василя Короліва-Старого, Євгена Гуцала та Миколи Вінграновського»**, підготовлений творчою групою вчителів (Ратушна Наталія Миколаївна, Присяжнюк Вікторія Петрівна, учительі української мови та літератури Лукашівського навчально-виховного комплексу «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа І – ІІІ ступенів» Чорнобаївської районної ради).

Матеріали електронного посібника містять різноманітні прийоми роботи, широкий вибір форм

перевірки знань, використання ігрових моментів на уроці (робота у парах, «Асоціативний ряд», творча група, евристична бесіда за запитаннями, словникова робота, відповідь на проблемне запитання), використання інтерактивних методів (літературний «Пінг-понг», «Групування. Кластер», «Фішбоун», «Мозковий штурм», «Коло думок», «Від серця до серця», «Пошукове читання», «Ланцюжок почуттів», «Незакінчене речення», «Павутина дискусії», «Щоденник подвійних нотаток», «Порушена цитатна послідовність», «Мікрофон»), інтерактивних ігор-тренажерів («Клоуз-тест», «Чи уважний ти читач?», рольова гра «Крісло письменника», творче завдання «Життєвий ланцюжок», «Дерево асоціацій», «Майстерня художника», «Хвилинка ерудита», «Прес», інтерактивна вправа «Чарівні окуляри»), а також інші види вправ – евристична бесіда за запитаннями, асоціативний диктант, міні-дискусія, творчий експеримент, словникова робота із врахуванням вікових особливостей учнів.

Запропонований матеріал допоможе якнайкраще підготуватися вчителям до уроку української літератури за найменших затрат часу, сприятиме розвитку особистості учня, формуванню мовленнєвої і читацької культури, комунікативної та літературної компетентностей, гуманістичного світогляду, національної свідомості, високої моралі, активної громадянської позиції, естетичних смаків і ціннісних орієнтацій.

Пропонуємо до використання і такі навчальні програми:

1. О. М. Скринник, С. І. Січкач. Програма факультативного курсу для учнів 5 класу. «Сходинки орфографії» (Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах. Лист ІМЗО № 2.1/12-Г-898 від 22.12.2016 р.)

2. В.П. Архипова, Н.В. Дев'ятко, І.П. Кучеренко, С.І. Січкач. Програма факультативного курсу для закладів загальної середньої освіти. 5-9 класи «Сучасна українська фантастика».

3. В. І. Пахаренко, Н. А. Пахаренко, О. І. Месевря, С. І. Січкач. Програма курсу за вибором для учнів 10-11 класів. «Сучасна українська література» (Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах. Лист ІМЗО № 2.1/12-Г-540 від 12.07.2016 р.)

4. В. М. Коваленко. Програма курсу за вибором для учнів 10-11 класів. «Поетична лабораторія» (Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах. Лист Міністерства освіти і науки України № 2.1/12-Г-540 від 12.07.2016 р.)

5. Л. І. Денисюк. Програма курсу за вибором для учнів 10 класу. «Основи журналістики» (Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах. Лист ІМЗО № 2.1/12-Г-776 від 18.10.2016 р.)

Слушно нагадати педагогам і про розробку плану імплементації нової редакції **«Українського правопису»**. Цим документом, зокрема, буде передбачено терміни та етапи впровадження змін в освітній процес (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29 липня 2019 року №1033 «Про впровадження нової редакції Українського правопису»). У червні 2019 року фінальний текст нової редакції «Українського правопису» було опубліковано на офіційних сайтах Міністерства освіти і науки та Національної академії наук. Із цього моменту рекомендовано застосовувати норми та правила нової редакції Правопису в усіх сферах суспільного життя, зокрема, в офіційно-діловому стилі мовлення. Кожен учитель-словесник має ознайомитися з основними правописними змінами та рекомендувати їх до використання учнями. Хоча упродовж п'яти років у завданнях зовнішнього незалежного оцінювання використовуватимуться норми Українського правопису, які не зазнали змін. Електронний варіант «Українського правопису» можна знайти за покликанням: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/ukrayinskij-pravopis-2019>

Однією з пріоритетних та актуальних залишається робота з **обдарованію молоддю**. Реалізація обдарування вимагає створення толерантного простору, залучення

особистості до неперервного процесу самовдосконалення, саморозвитку, самонавчання. Система загальної середньої освіти повинна забезпечувати підтримку обдарованих дітей і молоді, розвиток у них творчих обдарувань, формування навичок самоосвіти й самореалізації особистості. Завдання кожного вчителя – підготувати ґрунт для того, щоб ці здібності було реалізовано. Виявлення обдарованих дітей повинно починатися ще в початковій школі на основі спостереження, вивчення психологічних особливостей, мовлення, пам'яті, логічного мислення. Розкриттю дитячих здібностей сприяють конкурси й олімпіади. Рівень та обсяг складності олімпіадних та конкурсних завдань мають забезпечити можливість якнайповнішого розкриття інтелектуальних можливостей та творчих здібностей учнів, перевірити комплексність мовно-літературної підготовки учасників та високий рівень загальної мовної культури.

На разі діяльність учителів-словесників щодо піднесення творчого потенціалу та інтелектуальних можливостей учнів в області на належному рівні, тому маємо гарні підсумки цієї роботи.

На конкурсі «Об'єднаймося ж, брати мої!» в номінації «Література» (наказ Міністерства освіти і науки України від 25.05.2020 № 687) перемогу здобула Одинок Єлизавета, учениця 8 класу Мошнівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Черкаської районної ради (учитель Преснякова В.В.).

Участь у конкурсах та олімпіадах дає можливість дітям краще підготуватися і до виконання завдань на ЗНО. Досвід перевірки власних висловлень свідчить про те, що випускники мають певні труднощі саме в процесі виконання завдання відкритої форми, а це вказує на доволі низький рівень опанування орфографічних, пунктуаційних, лексичних, граматичних і стилістичних норм української мови, про слабкий розвиток у випускників шкіл навичок побудови тексту з чітко визначеною позицією автора. Учасники тестування не вміють вправно сформулювати свою позицію із запропонованого дискусійного питання й підтвердити її доречними аргументами, не завжди наводять приклади з літератури та різних видів мистецтва, що свідчить про низький рівень читацького досвіду випускників шкіл. Не всі учні змогли раціонально використати відведений на виконання завдань час і тому не встигли переписати висловлення з чернетки або й зовсім його не написали. Тому учителям слід щорічно аналізувати результати оцінювання за попередні роки, підвищувати вимоги до якості знань, обмежувати в часі виконання на уроці завдань відповідно до їх складності, урізноманітнювати методи, прийоми та форми роботи на уроці, які розвиватимуть критичне мислення, уміння аналізувати й узагальнювати.

Не викликає жодних сумнівів те, що збільшення годин української мови та літератури у школі сприятиме кращому опануванню знань та вмінь учнями. Доречно буде процитувати матеріали «Національного звіту за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018»: «За кожну додаткову годину, проведenu на заняттях, учні в Україні отримували на 10,4 бала більше із читання, таким чином, результати в тих учнів, які проводять більше часу на заняттях із певних предметів, вищі, ніж у тих, хто відводить цим предметам менше часу». А тому слушно буде порада і для керівників закладів освіти про те, аби не «економити» години на вивчення української мови і літератури, адже це не просто шкільні предмети, які покращують якість знань, вони дають можливість передавати молодому поколінню соціальний досвід, багатство духовної культури й на основі цього формувати особисті якості компетентного, конкурентноспроможного громадянина та гідного патріота України.

Отже, простору для можливостей освітньої діяльності достатньо, кожен учитель лише має окреслити власні пріоритети та виробити власний педагогічний почерк.

Тож бажаємо усім педагогам мудрості, мужності терпіння у нелегкій справі – виховання молодого покоління України. Пам'ятаймо, що вчитель працює на Вічність!

Наталія Степанова,

кандидат філософських наук, методист лабораторії гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», доцент

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧОГО ЦИКЛУ

ІСТОРІЯ

У сучасних умовах розвитку українського суспільства пріоритетними освітніми завданнями, які б розвивали особистість, формували необхідні вміння й навички для роботи й життя в XXI столітті залишаються такі: комплексне вирішення проблем, критичне мислення, креативність, прийняття рішень та співпраця з людьми. Всі ці завдання можна зреалізувати під час вивчення шкільних предметів суспільствознавства, адже як сама по собі історія, так і правознавство, громадянська освіта є унікальними, оскільки впливають на формування системи мислення дитини. Також окрім формування нових особистісних компетенцій, шкільні предмети суспільствознавства генерують нові знання та розвивають відчуття національної ідентичності, гідності, соціальної справедливості тощо.

Зазначимо, що навчальні програми для викладання історії та інших суспільствознавчих курсів для 5-9 класів розміщено на сайті Міністерства освіти і науки України URL:<https://goo.gl/GDh9gC>, а для 10-11 класів – URL:<https://goo.gl/fwh2BR>.

Вважаємо головним зауважити, що при викладанні історії важливо **дотримуватися таких принципів:**

- синхронне вивчення двох взаємопов'язаних навчальних предметів – історії України та всесвітньої історії;
- лінійно-хронологічна побудова навчальної історичної інформації відповідно до загально визнаної періодизації історії: стародавня, середньовічна, нова та новітня з акцентом на історії XX – початку XXI століть;
- проблемно-тематичного підходу до організації змісту навчання та відмови від країнознавчого принципу; багатовекторності – вивчення різних вимірів історії: соціального, економічного, етносоціального, політичного, культурного, релігійного, технічного, гендерного, просторового; аналіз подій та явищ з точки зору різних суб'єктів історичного процесу та різної інтерпретації історичних подій;
- збалансованість у висвітленні загальнонаціональної, регіональної та локальної історії;
- поєднання оглядового, тематичного та поглибленого вивчення.

У зв'язку з епідеміологічною ситуацією, що склалася в Україні (лист МОН від 16 квітня 2020 р. № 1/9-213 «Щодо проведення підсумкового оцінювання та організованого завершення 2019-2020 навчального року»), рекомендуємо звернути увагу на **удосконалення та урізноманітнення форм проведення початкових занять**, інтерактивність, індивідуальний підхід до учнів та налагодження групової роботи, виконання практичних завдань; доцільне використання навчальних розвиваючих методик; широке запровадження до навчального процесу новітніх освітніх мультимедійних технологій тощо.

Виклад учителем «готової інформації» варто застосовувати лише в невеликому обсязі й тоді,

коли учні не можуть самостійно розв'язати певну навчальну проблему. Учні мають вчитися зіставляти різні факти й точки зору, формувати власні думки та мати можливість висловлювати їх, критично співвідносити їх з іншими думками однокурсників і вчителя. Цьому сприяє доброзичлива атмосфера в учнівському колективі та толерантність у стосунках, насичення процесу навчання історії «проблемними ситуаціями», розвиток учнівської допитливості та яви, створення в учнів стимулів до навчання, самоосвіти, орієнтація навчального процесу на формування певних компетентностей і отримання учнями позитивного освітнього результату.

У вивченні курсу «Історія України» важливо показати витоки української нації, української державницької традиції, духовності та культури, уникаючи при цьому механічного «перенесення» сучасних суспільно-політичних явищ і духовних традицій на історичні періоди. На основі вивчення історичного матеріалу в учнів можуть формуватися різні й водночас органічно поєднані образи Русі-України як важливого суб'єкта європейського історичного процесу, «щита Європи» та її культурного осередку тощо.

Разом із тим, необхідним є звернення до мультиетнічної та полікультурної взаємодії народів, які проживали з давніх-давен на території України.

У вивченні курсу «Всесвітня історія» важливим є простеження взаємозв'язку історії різних країн, насамперед європейських, з історією України через міжнародну торгівлю – і війни; династичні зв'язки і культурний обмін; життєвий шлях історичних осіб тощо.

Особливу увагу варто приділити країнам та спільнотам, які були і є сусідами України. Мультиетнічність та поліконфесійність сучасного українського суспільства зумовлює потребу врахування цінностей та традицій, в тому числі релігійних, представників різних спільнот. У зв'язку з цим учні за допомогою вчителя мають шукати відповіді на складні питання історії виникнення ісламу та ролі християнства в Європі, передумови і прояви релігійної нетерпимості і гонінь на євреїв, арабів тощо; причини і наслідки Хрестових походів, інквізиції та ін.

Як і в попередні роки, у старших класах вивчення історії спрямоване на формування вміння інтерпретувати історію України як частину світового політичного, економічного, соціального та культурного простору, пояснювати й аналізувати взаємодію української та світової історії, навчити старшокласників/старшокласниць виокремлювати й аналізувати виклики, які поставали й постають перед державами, народами, суспільством упродовж XX і на початку XXI століть.

Під час викладання історії в старших класах важливо підпорядковувати навчальні завдання актуалізації змістових ліній, які формують ціннісні та світоглядні орієнтації учнівства, як-то інформаційне середовище, екологічна безпека та сталий розвиток,

громадянська відповідальність, підприємливість та фінансова грамотність, здоров'я та безпека, цінності й моральність, культурна самосвідомість.

Принципово важливо не тільки включати історію України у світовий, насамперед європейський історичний та політичний контекст, але й показувати, як Україна цей контекст творила і творить.

Важливо зорієнтувати старшокласників і старшокласниць на результативну діяльність, зокрема дослідницько-пошукову й творчу роботу.

Із метою набуття учнями/ученицями історичної та інших компетентностей, відповідно до державних вимог до освітньої підготовки учнів, окремою структурною складовою програми є **практичні заняття**. Під час таких занять учитель/вчителька виступає як консультант і радник у процесі самостійної роботи учнів/учениць, надаючи їм потрібну допомогу відповідно до віку та пізнавальних можливостей. Порядком проведення практичних занять та оцінювання їхніх результатів залишається в компетенції вчителя.

Практичні заняття можуть бути реалізовані в двох варіантах за вибором учителя/вчительки чи учнів/учениць). Перший варіант – як метод під час опрацювання нового матеріалу, узагальнення (в класі чи вдома) з презентацією результатів роботи в класі, перевірки домашнього завдання або другий варіант – як окремий вид уроку. Оцінювання результатів пізнавальної діяльності учнів/учениць на такому уроці відбувається на розсуд учителя/вчительки. Для першого варіанту укладачі програми й автори підручників запропонували орієнтовні теми і завдання, для другого – автори деяких підручників скомпонували відповідні параграфи.

У 10–11-х класах з історії України та всесвітньої навчальна програма рекомендує окрім проведення практичних занять, виконання навчальних проєктів, написання есе. В інтегрованому курсі «Історія: Україна і світ» виконання учнями/ученицями практичних і творчих завдань (написання есе) є обов'язковим компонентом навчально-пізнавальної діяльності на уроці.

Проєкти й есе можуть виконуватися за вибором як учителя, так і учнів/учениць, як у класі, так і вдома, але з обговоренням результатів на уроці.

Учитель/вчителька може самостійно планувати навчальну роботу, вибудувати власний алгоритм роботи з учнями/ученицями, зокрема акцентувати на певних навчальних цілях, змістових елементах, розширювати коло історичних діячів/діячок, змінювати послідовність вивчення матеріалу в межах розділів, додавати матеріал з історії рідного краю, доповнювати тематику практичних занять, творчих робіт тощо. Для практичного заняття, проєкту, есе учитель/вчителька може обрати іншу тему, розробити пізнавальні завдання, що ґрунтуються на самостійно підібраній джерельній базі. Пропоновані учням/ученицям завдання мають бути аналітичними, зорієнтованими на очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності, сприяти освоєнню учнями/ученицями ключових компетентностей, формуванню розуміння зв'язку між минулим і сучасністю.

У програмі інтегрованого курсу немає розподілу навчальних годин за розділами. У межах загальної річної кількості годин учитель/вчителька самостійно визначає час роботи над кожним розділом програми, дбаючи при тому про досягнення учнями/ученицями повноти завдань, що визначені як очікувані результати учіння. Слід урахувати, що програма курсу спрямована на те, аби учні/учениці могли досягати навчальних цілей на основі опрацювання менших обсягів інформації (за рахунок внутрішньої й зовнішньої інтеграції). Плануючи курс, доцільно виділити навчальний час (у межах уроку, окремих уроками) на вивчення історії рідного краю.

Сьогодні на уроках історії вчителі послуговуються розмаїттям інформаційних ресурсів. Візуальні історичні джерела, аудіо-, відео-, електронні (он- чи офлайн) матеріали, соціальні мережі, беззаперечно, зацікавлюють і мотивують до навчання, підвищують його якість.

Із історії **не передбачено обов'язкових письмових** узагальнювальних чи контрольних робіт. Формати (усні, письмові, електронні, комбіновані) завдань для уроків узагальнення та/або тематичного контролю учителі обирають на власний розсуд. Оцінювання досягнень навчальної діяльності здобувачів/здобувачок освіти на уроці узагальнення відбувається на розсуд педагогічних працівників. На уроці тематичного контролю оцінюються результати виконання завдань усіх присутніх учнів/учениць. Виставлені бали за такі уроки допомагають визначити перебіг динаміки пізнавальної діяльності учнів/учениць та об'єктивно здійснювати тематичні, а згодом і семестрові оцінювання. При виставленні тематичної оцінки враховуються всі види навчальної діяльності, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми.

Компетентнісно орієнтована концепція навчання покладана змістити наголоси у співвідношенні навчання й учіння. Зокрема, для учнів/учениць процес засвоєння і запам'ятовування знань має поступитися місцем діяльнісному пізнанню і завершуватися (у закладі загальної середньої освіти) не стільки обсягом здобутих, завчених знань, скільки сформованими уміньми, навичками, досвідом, ставленням.

Підручники, навчальні й методичні посібники (у тому числі електронні), робочі зошити з друкованою основою, зошити для контролю та/або корекції навчальних досягнень, атласи, контурні й настінні карти, інші дидактичні та наочно-навчальні посібники, якими користуються в навчальному процесі, повинні мати гриф Міністерства освіти і науки України.

Для належної організації навчання історії та відзначення віхових подій учитель/вчительки можуть скористатися офіційними Інтернет-сторінками державних установ, громадських організацій та інституцій. Це зокрема:

Український інститут національної пам'яті: <https://uin.gov.ua>;

Інститут історії України НАН України: <http://history.org.ua>;

Громадський проєкт «ЛІКБЕЗ. Історичний фронт»: <http://likbez.org.ua>;

Історична правда: <https://istpravda.com.ua>;

Україна Incognita: <http://incognita.day.kyiv.ua>;

Електронний архів українського визвольного руху: <http://avr.org.ua>.

ПРАВОЗНАВСТВО

У 2020/2021 навчальному році правознавство викладатиметься за такими навчальними програмами:

«Основи правознавства. 9 клас» (наказ Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804). Програму розміщено на офіційному вебсайті Міністерства за покликанням (<https://goo.gl/GDh9gC>).

«Правознавство (профільний рівень). 10-11 класи» (наказ Міністерства освіти і науки України від 14.07.2016 № 826 і наказ Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407). Програму розміщено на офіційному вебсайті Міністерства за покликанням (<https://goo.gl/fwh2BR>).

Правознавство є тим навчальним предметом, засобами якого забезпечується законодавче й практичне підґрунтя впровадження наскрізних змістових ліній, які інтегрують ключові і загальнопредметні компетентності. Концепція наскрізної лінії «Громадянська відповідальність» є стрижнем навчальної програми

«Правознавство». Саме засобами цієї навчальної дисципліни формуються загальнолюдські цінності, як то верховенство права, демократія, права і свободи людини та інші.

У процесі вивчення правознавства особливу увагу варто приділити правам людини як наскрізному компоненту всіх навчальних дисциплін.

Курс «Основи правознавства» вивчається у 9 класі впродовж одного навчального року в обсязі 1 година на тиждень (35 годин).

У типовій освітній програмі для вивчення профільного рівня предмета «Правознавство» для 10-11 класів передбачено 3 години на тиждень (105 годин на рік). У документі відсутній розподіл навчальних годин за розділами. У межах загальної річної кількості годин учитель/вчителька самостійно визначає час для роботи над кожним розділом, темою програми, дбаючи про досягнення очікуваних результатів.

Окремою структурною складовою програм є **практичні заняття**, які сприяють формуванню в учнівства вміння практичного застосування окремих положень законодавства. Кожне практичне заняття є тематичним і має певне змістове наповнення відповідно до контексту конкретної теми.

На практичних заняттях доцільно використовувати дослідницькі методи та метод проблемного викладу. Відповідно до сучасних підходів учитель не сам пропонує проблему, а визначає її спільно з учнями. Також спільно потрібно виробити критерії оцінювання роботи. Під час цих уроків діяльністю учителя є організація процесу та сприяння, допомога молоді під час розв'язання проблем.

Серед інформаційних ресурсів для проведення практичних завдань, зокрема з акцентом на права людини, потрібно використовувати напрацювання міжнародних організацій, таких як ООН, Рада Європи та ОБСЄ, які розміщено у відкритому доступі у мережі Інтернет.

Невід'ємною складовою роботи вчителя правознавства є моніторинг стану сучасного законодавства, відслідковування його поточних змін і трансформацій. Особливо це стосується питань конституційної модернізації державно-правових відносин. У цьому контексті необхідно відстежувати зміни конституційно-правового регулювання окремих видів суспільних відносин та обговорювати їх з учнями 9-11 класів, спираючись на чинне законодавство.

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА

У 2020/2021 навчальному році чинною є навчальна програма «Громадянська освіта (інтегрований курс). 10 клас» для закладів загальної середньої освіти (наказ Міністерства освіти і науки від 23.10.2017 № 1407. Програму розміщено на офіційному вебсайті Міністерства за покликанням (<https://goo.gl/fwh2BR>).

Відповідно до навчальної програми учні 10-х класів продовжать вивчати навчальний предмет «Громадянська освіта».

Зміст громадянської освіти визначається як суспільними потребами, вимогами соціальних і державних інституцій, так і інтересами особистості, її ставленням до суспільних проблем і готовністю брати участь у їх розв'язанні.

Беручи до уваги вкрай важливу державотворчу місію курсу громадянської освіти, інтегрований навчальний предмет «Громадянська освіта» спрямований саме на розвиток та соціалізацію особистості, формування її національної самосвідомості, громадянської позиції, загальної культури, світоглядних орієнтирів, критичного мислення, творчих здібностей, дослідницьких та аналітичних навичок, а також навичок життєзабезпечення та професійних якостей.

Надзвичайно важливо сформулювати в молодих громадян України повагу до прав людини, плюралізму та демократії, верховенства закону, виховати в них неприйняття насильства, ксенофобії, расизму, агресії, нетерпимості.

Для досягнення мети громадянської освіти учнівство насамперед потрібно ознайомити зі здобутками й розвитком демократичного суспільства у країнах світу та принципами становлення демократії в Україні.

Відповідно до програми інтегрованого курсу та завдань громадянської освіти, навчальний процес має базуватися на основі активних та інтерактивних форм і методів роботи з учнівством. Зокрема, комунікація й взаємодія в парах і групах, організація дискусій, диспутів стимулюватимуть командну роботу, надаватимуть учням/ученицям можливість для формування та розвитку вмінь і навичок аргументовано й чітко представляти власну позицію, сприймати думки інших (навички активного слухання), уміння ставити запитання одне одному, висловлюватися по черзі, сприятимуть налагодженню рівноправної взаємодії всіх учасників освітнього процесу.

Під час вивчення тем важливо передбачити аналіз актуальних суспільних проблем сьогодення, життєвих прикладів. Актуалізація вже існуючих знань та досвіду з відповідної тематики вмотивуватиме роботу учнів, сприятиме формуванню критичного мислення, уміння орієнтуватися в складних суспільних процесах.

У сучасному освітньому процесі важливе значення має активне залучення учнівства старших класів до використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). За допомогою ІКТ учні/учениці мають можливість розширити коло спілкування, ознайомитися із додатковою інформацією, брати участь у дискусіях, зокрема відвідуючи форуми, чати, блоги, урізноманітнити процес навчання за допомогою он-лайн завдань, навчальних ігор, квестів тощо.

Практичні завдання передусім передбачають можливість застосування набутих учнями знань та навичок у практичній площині. Юнацтво може, наприклад, започаткувати й розробити проєкт, підготувати плакат, лепбук, скласти петицію, написати листа-звернення, допомогти тим, хто цього потребує, взяти участь у соціально значущих акціях громади тощо.

Зміст програми з громадянської освіти не містить уроків узагальнення і тематичного контролю. Тому вчитель/вчителька може (за необхідності) планувати такі уроки на свій розсуд, оскільки програма не містить розподілу навчального матеріалу за годинами.

Громадянську освіту в закладах загальної середньої освіти не варто обмежувати навчанням у класі. Зміст такої освіти передбачає наскрізну реалізацію її завдань на всіх рівнях навчально-виховного процесу: навчання, позакласній роботі, виховному середовищі навчального закладу, соціальному партнерстві з місцевою громадою та батьками й близькими молоді людьми.

КУРСИ МОРАЛЬНО-ДУХОВНОГО СПРЯМУВАННЯ

Відповідно до Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою і вивченням етики чи курсів духовно-морального спрямування (додаток 13 до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 03.04.2012 р. № 409 в редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 29.05. 2014 № 664) у 2019 -2020 навчальному році в 5-6 класах

продовжується вивчення предмета «Етика» або курсів духовно-морального спрямування. Для шкіл, що користуються іншими Типовими планами, ці курси можуть вивчатись за рахунок варіативної складової.

Натепер Міністерством рекомендовано такі програми: «Основи християнської етики», «Християнська етика в українській культурі», «Біблійна історія та християнська етика», «Школа подружнього життя». Перелік розміщено на сайті Інституту модернізації змісту освіти.

Зазначені курси є дисциплінами християнсько-світоглядного, культурного та освітньо - виховного спрямування. Вони не є вченням віри, не включають релігійних обрядів, не ставлять за мету залучення до певної конфесії. Викладання предметів передбачає виховання в учнів поваги до свободи совісті, релігійних та світоглядних переконань інших людей; здатності до співжиття в полікультурному та поліконфесійному українському суспільстві.

Відповідно до українського законодавства викладати такі курси можуть особи, які мають педагогічну освіту та документ про проходження відповідної курсової підготовки.

Викладання основ християнської етики та інших предметів духовно-морального спрямування в закладах загальної середньої освіти відбувається за умови письмової згоди батьків та за наявності підготовленого вчителя. При цьому просимо враховувати ситуацію, коли не всі діти відвідують зазначені курси. У такому випадку ці заняття повинні бути в розкладі першим або останнім уроком.

Для належного підвищення кваліфікації вчителів етики та інших курсів духовно-морального спрямування, обміну досвідом, підвищення якості викладання можуть бути створені районні (міські) методичні об'єднання вчителів, творчі групи, кабінети тощо.

Зміст курсів духовно-морального спрямування не передбачає катехізацію, неприпустимим є також нав'язування учителем дітям власних поглядів у ставленні до тих чи інших Церков, примусу дітей до молитви під час уроків, відвідування церковних служб тощо.

Предмети духовно-морального спрямування слід викладати в тісній співпраці з батьками, інформувати батьківську громадськість про особливості християнської етики, давати їм можливість відвідувати уроки і позакласні заходи з предмета.

ДЕЯКІ ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ

Програмами суспільних дисциплін (історія, правознавство, громадянська освіта) передбачено **години резервного часу**, які вчитель використовуватиме на власний розсуд.

Календарне планування навчального матеріалу може здійснюватися учителем безпосередньо в навчальних програмах. Можна користуватись також окремими брошурами, зробленими на основі навчальних програм. На основі календарних планів учителі розробляють поурочні плани, структура й форма яких визначається ними самостійно. Поурочними планами для вчителів можуть слугувати також методичні посібники, що мають гриф Міністерства освіти і науки України. Під час розроблення календарних планів учитель може на власний розсуд використовувати резервні години – планувати проведення практичних, контрольних робіт, семінарів, засідань круглих столів тощо.

Крім того, учитель на свій розсуд може об'єднувати уроки узагальнення і тематичний контроль; зробивши відповідні записи в журналі.

Учніські зошити з предметів суспільно-гуманітарного циклу переглядаються учителем

один раз на семестр і бал за ведення зошита може (за бажанням вчителя) виставляти в журнал. При виставленні тематичних оцінок вчитель на власний розсуд може враховувати / або ні оцінку за ведення зошита.

Оцінювання є невід'ємною частиною процесу навчання. Основною метою оцінювання учнів є не перевірка і контроль, а забезпечення зворотного зв'язку вчителя/вчительки з учнями/ученицями. Тому в організації щоденного освітнього процесу потрібно застосовувати не тільки поточне, а і формувальне оцінювання (тобто оцінювання для навчання), яке передбачає надання учням підтримки, коригує засоби та методи навчання у випадку виявлення їх неефективності, визначає подальші цілі.

Формувальне оцінювання, метою якого є відстеження особистісного розвитку учнів, процесу опанування ними навчального досвіду як основи компетентності, забезпечення індивідуальної траєкторії розвитку особистості, є невід'ємним складником процесу та здійснюється постійно. Серед шляхів формувального оцінювання вчитель/вчителька може організувати самооцінювання та взаємооцінювання учнями/ученицями успішності роботи.

Крім вище зазначених видів оцінювання вчитель/вчителька застосовує підсумкове оцінювання (тематичне, семестрове та річне). Підсумкова оцінка за семестр виставляється з урахуванням результатів тематичного оцінювання.

У 2020 році світ зіткнувся з пандемією світового масштабу і школи були переведені на дистанційне навчання. З огляду на зазначене вище потрібно врахувати подібні виклики і бути заздалегідь готовими на них реагувати.

Так, у календарно-тематичному плануванні на 2020-2021 навчальний рік рекомендовано збільшити час на узагальнення та закріплення матеріалу за попередній навчальний рік.

Вважаємо за потрібне висловити власну думку з такої проблеми: враховуючи виклики, які з'явилися перед суспільством щодо пандемії в 2020 році, учителі/вчительки мають також удосконалювати свої цифрові компетентності та рівень володіння методикою дистанційного навчання. Наприклад, за ініціативою Міністерства цифрової трансформації України створено освітні серіали для вчителів «Базові цифрові навички», «Цифрові навички для вчителів» та оглядовий освітній серіал «Карантин: он-лайн-сервіси для вчителів» (<https://osvita.diiia.gov.ua>). Ці матеріали допоможуть навчитися застосовувати он-лайн-інструменти, щоб освітній процес став більш захопливим і ефективним.

У межах академічної свободи потрібно знайти вебсервіс або платформу, які були б зручними для використання як учителю/вчительці, так і учням/ученицям (наприклад, Google Classroom, Moodle, Microsoft Teams тощо). Одна із пріоритетних вимог – можливість налагодження ефективного зворотного зв'язку. Важливо, щоб в учнів/учениць були чіткі інструкції щодо завдань, які необхідно виконати, вільний доступ до навчальних матеріалів. Регулярний зворотний зв'язок про досягнуті результати важливий, але не слід його вимагати щодо кожного завдання.

Також для учителів суспільствознавчих дисциплін Черкаської області продовжують працювати освітні платформи:

Черкаський освітянський портал (<http://oirop.ed-sp.net/>)

Освіта для всіх і кожного! (<http://osvita-stn.ucoz.ua/>)

Педагогічний клуб «КЛІО» для учителів історії, правознавства та громадянської освіти (<https://klio.klasna.com/>).

Бажаємо успішного початку нового навчального року!

Тетяна Пахомова,

кандидат педагогічних наук, методист лабораторії гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

Галина Савицька,

методист лабораторії гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ОРГАНІЗАЦІЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

За останні роки он-лайн уроки стають дедалі популярнішими у царині вивчення іноземних мов. Із закриттям шкіл, пов'язаним з пандемією коронавірусу, мільйони вчителів були вимушені стрімко перейти на нові рейки он-лайн навчання.

Для вчителів, які опинилися у цій ситуації, це спричинило певні складнощі. Гарна новина у тому, що методика викладання предмета не змінилася, і питання лише в адаптації методики з урахуванням сучасних он-лайн інструментів.

Вибір платформ для проведення уроків

Якщо вчитель вже відвідував вебінар, тоді він /вона вже мають уяву про те, як проходить урок, навіть якщо його ще не довелося проводити самому.

Для уроків в он-лайн режимі характерні такі риси:

- можливість і вчителю, і учням використовувати аудіо та відео інструменти, щоб бачити і чути один одного
- функція «*підняти руку*» для звернення до вчителя/учня
- функція «*включити*» або «*виключити*» мікрофон вчителя /учня
- функція «*чат*», де можна писати запитання або зауваження
- функція «*інтерактивна біла дошка*»
- функція «*поділитися*» екраном (слайдами, документами, тощо) вчителя
- функція створення виділених зон для парної або групової роботи.

Наводимо перелік популярних платформ:

Skype – дуже популярний безкоштовний інструмент, знайомий багатьом учням та студентам, хоча він і не має функцій інтерактивної білої дошки та виділених зон.

Zoom – надзвичайно популярна платформа серед вчителів з повним комплектом рис, наведених вище. Вона безкоштовна для уроків для індивідуальних та групових занять (до 40 хвилин).

Adobe Connect та **WiziQ** мають ще більше характеристик. Вони потребують підписки, але є опції безкоштовного тестування.

Обираючи будь-яку платформу, необхідно подивитися інструкції, приєднатися до групи користувачів, уважно передивитися навчальні відео. Потім можна самостійно випробувати функції у якості вчителя, щоб засвоїти необхідні дії. Можна поступово розширювати освоєння усього функціоналу.

Підтримка контакту з учнями

Вчителі, які працюють з окремими учнями або з невеликими групами, підтримують зв'язок за допомогою електронних мейлів, WhatsApp або Slack. Але якщо вчителю потрібно видати домашнє завдання, надіслати

документ, запропонувати тест, краще вибрати навчальну систему. Можливо такою вже користується школа, але, ймовірно, це будуть Edmodo або Google Classroom.

Попитом користуються добре відомі інструменти комунікації та зворотного зв'язку, які полегшують незалежне учіння. Ось перелік безкоштовних програм:

Padlet – інтерактивна дошка, на яку можна додавати фото, тексти, документи, аудіозаписи

Flipgrid – відео-зона, де можна розміщувати відео з завданнями для учнів, які в свою чергу можуть створити свої відео-матеріали

Actively Learn – можливість додавати запитання або нотатки до статті, або ділитися посиланнями на веб-сайт і читати коментарі учнів

Quizlet – створення електронних карток для вивчення нової лексики

Storybird – можливість створення з учнями цікавих навчальних книг з ілюстраціями, які можна анонімно поширити в інтернеті.

Оскільки безпрецедентна ситуація з вірусом на сьогодні недостатньо з'ясована, вчителі змушені розглядати інформаційні технології як новий спосіб навчання учнів.

Перше питання, яке виникає під час роботи у дистанційному режимі: яким способом синхронним чи асинхронним вчителі планують скористатися. Або, іншими словами, чи буде вчитель використовувати он-лайн викладання, щоб одночасно зібрати клас у віртуальній аудиторії (синхронно) або буде відправляти учням роботу, та просити їх звітувати про її виконання (асинхронний).

Відтак поради щодо роботи за цими двома способами будуть різними. Розпочнемо з порад щодо початку роботи синхронно.

Вибір платформи для спілкування зі своїми учнями

Перше питання - це, мабуть, яке програмне забезпечення вчитель збирається використовувати. Є багато платформ на вибір, кожна з яких має свої переваги та недоліки, і перехід на кожну з них може зайняти дуже багато часу. Зважаючи на те, що вчителям, ймовірно, потрібно багато часу на спілкування з учнями у рамках свого навантаження (декілька паралелей та декілька класів на паралелі), то звісно що краще орієнтуватися на щось відносно просте. Вчителі можуть, наприклад, використовувати [Skype](#); це дозволяє використовувати відео, текстовий чат, обмін екраном та запис. Додаткові функції, такі як "зустрітися зараз", дозволять вчителю об'єднати всіх учнів у одну групу. Мінусом є те, що не всі користуються Skype .

Якщо у школі використовується платформа Google Classroom, то вчителі можуть використовувати Google Hangouts, які є частиною цієї платформи.

ZOOM платформа, з якою працюють наразі багато шкіл, є безкоштовною для використання протягом 40 хвилин, але для організації навчання у великих класах школи потрібно буде оплачувати користування нею. Однією з її переваг є те, що учні просто натискають на посилання, щоб приєднатися, і у неї є функція, яку можна використовувати для парної та групової роботи. Основною перевагою цих платформ, є те, що вони безкоштовні.

Додаткова технологія котра вам знадобиться

Що ще вам потрібно окрім інтернет-платформи навчання? Насамперед це підключення до Інтернету. У наші дні ми всі звикли до Wi-Fi, але якщо є змога підключити комп'ютер до кабельної мережі, це забезпечить набагато кращу стабільність у роботі.

На комп'ютері або смартфоні, ймовірно, вже є вбудована камера, і вам це знадобиться, оскільки учні захочуть вас бачити. Ви хочете їх побачити? Якщо так, то їм знадобляться камери. Однак, майте на увазі, що саме камера займає велику пропускну здатність підключення, тому занадто багато камер може призвести до проблем. Крім того, як побачити вас, студентам потрібно буде почути вас і ви їх почуєте. Хоча на комп'ютерах є вбудовані мікрофони, проте краще використовувати гарнітуру.

Організація першого уроку

На початку кожного заняття часто виникають невеликі проблеми, але не панікуйте, оскільки це цілком нормально. Наприклад, деякі не можуть легко підключитися або учні не можуть вас почути тощо. Якщо це найперший урок, то присвятіть його більшу частину, щоб впоратися з платформою. На майбутніх уроках завжди плануйте діяльність 2-3 хвилини на початку уроку, що не має вирішального значення для уроку в цілому - ця діяльність може «придбати» час, необхідний для того, щоб переконатися, що всі підключились, а проблеми зі звуком тощо відсутні.

Он-лайн навчання

Оскільки ваші учні, зазвичай, працюють з підручниками то, не бійтеся користуватися ними. Очевидно, що деякі речі потребують невеликої адаптації до онлайн-середовища. Наприклад, можливо, не варто просити учнів в Інтернеті просто читати підручник. Натомість варто попросити їх зробити це перед уроком або використати цю вправу для домашнього завдання. Слухання повинно працювати так само. Більшість платформ дозволяють ділитися звуком, тому замість того, щоб натискати включати прослуховування на пристрої в аудиторії, краще це зробити учням в індивідуальному порядку у себе на комп'ютері.

Викладання граматики чи опрацювання словникового запасу можна проводити за допомогою підручників, дошки або PowerPoint. Багато вчителів в Інтернеті, також діляться документами Google або файлами Microsoft OneNote, завдяки яким учні працюють спільно. Надаючи їм посилання, а потім використовуючи спільний доступ до екрану, учні можуть бачити роботу один одного. Можна зробити так, щоб учень писав у зошиті який максимально сфокусований до екрану, така діяльність є дуже ефективною. Пам'ятайте, якщо камера ввімкнена, вони можуть бачити вас, тому це дозволяє вам використовувати типові засоби навчання, такі як картки, просто необхідно тримати її ближче до камери, щоб усі бачили.

Управління зворотним зв'язком учнів

Однією із складніших речей є перевірка відповідей або здійснення зворотного зв'язку. Тут допомагає функція "Руки вгору". Щоб заповнити прогаліни, змусьте їх написати на дошці або анутовати слайд або ввести свої відповіді у чат. Постарайтеся уникати ситуацій, коли один учень розмовляє упродовж тривалого часу.

Якщо ви збираєтесь організувати парну роботу або групову роботу, тоді розподіліть учнів по групах. Функції платформи парної та групової роботи дозволять вам контролювати виконання завдання кожною окремою парою або групою.

Як мотивувати учнів до он-лайн навчання

Після того, як було вибране програмне забезпечення, виникає запитання, як мотивувати та заохотити учнів до спільної роботи в Інтернеті. Ось кілька порад щодо організації он-лайн викладання.

Розпочинаючи он-лайн навчання, не залучайте учнів у цифровий проект одразу. Перш за все потрібно переконаватися, що учні можуть використовувати програмне забезпечення, перш ніж виконувати будь-які навчальні завдання. Спроектуйте декілька мовних завдань, які мають на меті познайомитись із роботою платформи. Наприклад,

- Використовуйте дошку оголошень для спілкування. Скористайтеся завданням читання "замовити вказівки", опублікувати його, а потім попросіть їх розмістити свої відповіді на дошці повідомлень.

- Використовуйте функцію "поділитись на групи". Попросіть учнів швидко зайти у свою групу та відповісти на короткий опитувальник "знайомства з вами" чи "привітання" з партнером.

- Використовуйте електронну пошту для спілкування. Почніть із швидкого ознайомлення або обговорення того, що ви робили, коли ви востаннє бачились, і переконайтеся, що учні можуть надати відповідь на ваші запитання.

- Використовуйте функцію руки. Пограйте в різні ігри на початку заняття. Наприклад, "Підніміть руку, якщо ..." ("Підніміть руку, якщо вам подобається кава" "Підніміть руку, якщо ви встали до 7 ранку").

Ці завдання мають чіткі мовні цілі, тому учні все ще вмотивовані виконувати їх. Справжня мета, однак, це призвичаїти учнів до іншої системи роботи. Якщо ви не переконаєтеся в тому, що вони вміють користуватися програмою чи платформою то пізніше це перешкоджатиме навчання, коли ви перейдете до більш складних занять.

Побудуйте їхню впевненість в Інтернеті

Однією з особливостей онлайн-викладання є те, що багато людей почувають себе впевненіше, коли вони спілкуються з іншими, проте для інших стоять перед групою і розмовляти - це їхній найгірший кошмар. Страх, що хтось може викласти у соцмережі їхні виступи, може бути перешкодою до якісного навчання. Без взаємодії віч-на-віч критика може бути різкою, і не має заохочуючих посмішок. Будьте поблажливі із критикою та чіткі з пропозиціями щодо покращення.

- Використовуйте поєднання загальних та особистих похвал; коротке миттєве повідомлення "Молодці ..." може допомогти підвищенню впевненості.

- Уникайте виправлень публічно на початкових етапах курсу (виправлення на місці можуть бути надіслані як приватне повідомлення).

- Заохочуйте взаємодію на дошці повідомлень, ставлячи завдання, які вимагають від учнів коментарів до публікацій: знайдіть когось, хто вжив слово, яке ви не знаєте, і запитайте їх, що це означає, або скажіть двом учням, чому вам сподобалась їхня публікація.

- Переконайтеся, що ви запровадили відповідний етикет для своїх учнів, які працюють разом в Інтернеті. Прості речі, як-от використання смайлика після корекції або надання пропозицій, можуть пом'якшити тон критики.

Надайте чіткі вказівки

Надання чітких інструкцій може здатися очевидним, але оскільки набагато складніше контролювати своїх учнів під час онлайн-уроків, чіткі інструкції стають ще більш важливими під час проведення онлайн-уроку. Приділіть час налаштуванню заходів, щоб уникнути втрати мотивації, що виникає від того, що учні відчужують, що вони витратили час, роблячи щось не так.

- Розкажіть учням мету їхньої діяльності. Нехай це буде коротким та прямим реченням: "давайте обведемо п'ять невідомих слів"; "Давайте розглянемо ідеї для нашого плаката".

- Продемонструйте завдання. Якщо можливо, покажіть учням приклад завдання яке потрібно виконати і «подумайте вголос», як ви це робите: «Ось слово, яке я не знаю, це перед іменником, так що це прикметник...»

- Показуйте та вимовляйте інструкції покровоко. Перевірте, чи розуміють вони суть завдання перед початком виконання. Ви можете задавати питання всій групі, щоб швидко переконатися, що вони знають, що робити.

Деякі поради щодо початку роботи асинхронно

Існує три основні перешкоди для використання цифрової технології у вивченні іноземних мов. По-перше, це наявність технології та підключення до Інтернету в класі. Друге - це технофобія вчителя і насамкінець, мабуть, найбільшою проблемою є співвіднесення технологій з цілями вивчення мови.

WhatsApp або подібні сервіси обміну повідомленнями можуть допомогти подолати ці перешкоди. Якщо аудиторії недостатньо обладнані, ми можемо скористатися технологією, яку зазвичай мають учні на своїх телефонах, навіть якщо в класі немає Інтернету. Багато вправ може бути запущено вчителем і відкрито за межами території, де є доступ до Wi-Fi. Багато викладачів з техно-фобією, регулярно користуються WhatsApp у своєму приватному житті, і уже звикли до цієї програми. Однак виклик полягає в тому, щоб налаштувати діяльність, яка змусить учнів виконувати всю роботу, не вимагаючи від вчителя обміну контактними даними. Кожен учень повинен мати у класі однокласника у WhatsApp, з яким він спілкується через WhatsApp для парної та групової роботи.

Ось 25 ідей, як можна використовувати WhatsApp для вивчення мови. WhatsApp став відправною точкою для цих ідей, але вчителі побачать, що і інші програми та сервіси обміну повідомленнями працюватимуть так само добре. Для цього виду діяльності використовуються такі п'ять функцій: **текст, фото, відео, аудіо та смайлики.**

	Заповнення пропусків Учень/учениця переглядає підручник і вибирає речення. Він пише речення, але залишає одне слово, використовуючи підкреслення () на цьому місці. Потім надсилає це своєму другові у WhatsApp. Цьому учню потрібно надіслати назад пропущене слово.
	Некоректні речення Учень/учениця переглядає підручник і вибирає речення. Він пише речення, але робить граматичну, орфографічну чи лексичну помилку. Надсилає це своєму другу для виправлення помилок. Цьому учню потрібно правильно виправлене речення надіслати назад.
	Викресли зайве Один учень /учениця пише чотири слова. Одне зі слів повинно відрізнитися від інших трьох. Учень/ учениця надсилає ці чотири слова своєму другу. Цей учень/ учениця має визначити «дивне» слово і написати причину вибору.
	Назви по літерах Учень/ учениця надсилає записане аудіо повідомлення, запитуючи «Як ти прописуєш _____?» (з обраним словом у пропущеному місці). Інший учень/ учениця надсилає аудіо відповідь або текст з правильним правописом.
	Дистанційне інтерв'ю Учень/ учениця робить аудіо запис запитань, які він хоче запитати свого друга. Він надсилає їх по черзі. Інший учень/ робить аудіо запис і надсилає відповіді назад.
	Аудіо шоденник Учні/ учениця роблять аудіо записи того, що вони роблять в різний період дня. Вони можуть порівняти та побачити, наскільки схожі чи різні їх дні.
	Англійська (німецька, французька, іспанська) у моїй громаді Учні/ фотографують приклади з використання іноземної мови, з якими вони зустрічаються у своєму середовищі.
	30-ти секундна презентація Учні/ учениця готують і записують 30-секундну презентацію на обрану тему.
	Путівник Учні роблять коротке відео про місце, яке вони добре знають. Це може бути їхній будинок, околиці, школа, тощо. Вони можуть або коментувати під час зйомок, або один із них може бути ведучим, а інший - знімачем.
	Що у твоєму портфелі Учні/ виймають речі, які вони мають у сумці чи кишені, та фотографують усі предмети. Потім вони записують назви всіх об'єктів як підпис до фотографії.
	Створи словник у малюнках Учні фотографують предмети свого будинку/ класної кімнати та підписують кожен предмет до кожної фотографії.

 + 	Денне меню Протягом одного дня учні фотографують все, що вони їдять, і підписують продукти до кожної фотографії. Потім вони можуть порівняти, хто має найкращу/ найгіршу дієту.
 + 	Опиши процес Учні обирають процес добре знайомого їм заняття (наприклад: приготування бутерброду, завантаження відео тощо). Вони роблять фото кожного етапу і пишуть опис до кожної фотографії.
 + 	Історія у фотографіях Учні роблять серію з п'яти-шести фотографій, які описують коротку історію, і до кожної фотографії готують опис.
 + 	Фото-щоденник Протягом одного дня кожен учень/ учениця робить фотографії/селфі, які будуть щоденником цього дня. Вони пишуть опис того, що вони роблять, як підпис до кожної фотографії. Учні/можуть порівняти та побачити, хто мав найцікавіший день.
 → 	Опиши емоцію Учень/ учениця пише і надсилає назву емоції (приклад: щасливий, сердитий, закоханий, тощо) своєму другу. Інший учень/ учениця повинен проілюструвати емоцію за допомогою селфі.
 → 	Підбери емоджи Один учень/ учениця добирає смайлик, записує та надсилає його назву другові. Другий учень/ учениця повинен знайти і відправити назад правильні емоджи.
 → 	Роби те, що я кажу Учень/ учениця записує та надсилає інструкції щодо набору дій своєму другові. Інший учень/ учениця повинен показати розуміння інструкцій та записати відео дій, описаних в інструкціях.
 → or → 	Зміни 3 слова Один учень/ учениця обирає короткий текст із підручника. Він знімає текст на відео і читає його одночасно, але замість того, щоб прочитати текст саме так, як він написаний, учень/ змінює три слова. Іншому учневі/ учениця потрібно спостерігати і слухати, що сказав перший учень/учениця, щоб визначити, які три слова було змінено. Він надсилає аудіо відповідь чи текст з трьома словами, які були змінені.
 + 	Вивчення дієслів При вивченні дієслів учні/учениці записують коротке відео кожного дієслова і роблять підпис до відео.
 → 	Покажи це Учень/учениця пише дієслово і надсилає його своєму другу. Другий учень/учениця повинен показати розуміння дієслова, записавши дію у короткому відео.
 → 	Диктант Один учень/учениця обирає речення з підручника. Він робить аудіо запис речення і надсилає його своєму другу. Другому учню/ учениця потрібно виписати речення та відправити його назад, щоб його перевірили перший.
 → 	Вимова Учень/ учениця вибирає слово з підручника і надсилає його своєму приятелю, написавши «Чи можеш вимовити _____?» (з обраним словом у пропущеному місці). Другий учень/ учениця повинен зробити аудіо запис вимови цього слова.
 → 	Перегони Робота в парях, обидва учні/ надсилають назву емоджи своєму другу. Кожному учневі/ учениці потрібно знайти та надіслати відповідні смайлики. Це проводиться як перегони.
 → 	Історія у смайликах Один учень/ учениця вибирає чотири емоджи і надсилає їх своєму другові. Другому учневі/ учениці потрібно написати дуже коротку розповідь (або речення), яка містить усі чотири слова/ поняття, які відповідають цим емоджи.

Особливості організації дистанційного навчання для дітей молодшого шкільного віку

Сьогоднішні діти набагато більш спритні в техніці, і це має неабиякий вплив на спосіб вивчення мов! Недарма зростає інтерес до технологій домашнього навчання, які підтримують вивчення мови в школі та вдома.

Діти - це учні, які вивчають природну мову. Вони люблять шукати і вбирати нові враження, і ми не можемо заперечити, що вони сильніше стимулюються та мотивуються під час взаємодії з технічними засобами. Навчальні програми підсилюють цікавість, заохочують їх до навчання, оскільки вони роблять навчання анімованим, цікавим та привабливішим для дітей. Навчальні

програми залучають їх до можливостей покращити навички аудіювання, читання, письма, говоріння та пізнавальних навичок природним способом. Програми можуть створювати приємну атмосферу навчання, коли вони ефективно використовуються.

Додаткові програми для домашнього навчання, розроблені спеціально для дітей раннього шкільного віку, можуть включати прослуховування та вказівки, ігри, спів пісень та прослуховування розповідей. Програми розроблені для того, щоб спонукати дітей до виконання завдань, підтримуючи їх інтерес та концентрацію, поступово збільшуючи рівень складності. Використовуючи вказівки та дії, які відображають те, чому діти навчаються в класі, діти можуть легко орієнтуватися в додатках самостійно. Навчальну цінність програм для домашнього навчання можна підвищити, просто переглянувши, керуючи ними та поділившись захопленням дітей під час навігації у програмі. Батьківська зайнятість перетворює час екрану на час сім'ї та переорієнтовує увагу дитини на завдання, одночасно підсилюючи вивчення мови.

Є безліч програм для вивчення мови, для учнів початкових класів і всі вони роблять все по-різному. Тож ми узагальнимо наші поради на прикладі додатку для вивчення мови Lingokids .

Lingokids це навчальний додаток доступний безкоштовно через Apple та Google Play, в якому представлені навчальні матеріали для вивчення англійської мови, проте підходи, задекларовані у додатку, можна використовувати для вивчення всіх іноземних мов. Додаток використовує розповіді, пісні, анімацію, ігри, відстеження букв та інтерактивні відеоролики вчителів рідної англійської мови, що представляють різноманітні теми. Адаптивна система навчання також регулює рівень складності відповідно до результатів діяльності дитини, надаючи кожній дитині унікальний досвід навчання. Існує також система винагород для заохочення.

Ось десять заходів, якими ви можете поділитися з батьками, використовуючи Lingokids, щоб розширити вивчення іноземної мови своїх дітей поза класом.

Створіть міні-книжку: Після перегляду оповідань батьки та їхні діти можуть спільно працювати над створенням міні-оповідань, заохочуючи дітей переказувати розповіді іншим членам сім'ї. Якщо батьки вміють писати іноземною мовою, вони можуть писати речення або слова, які їх діти сказали, переказуючи розповіді. Міні-книжками-сюжетами можна також ділитися з вчителями в школі.

Драматизуйте оповідання: Діти люблять дивитися відео знову і знову. Батьки можуть використовувати свій інтерес до персонажів, роблячи ляльок, які їхні діти можуть використовувати для драматизації оповідань. Батьки також можуть взяти участь у цій рольовій грі.

Вимкнення звуку: Після занять із програмою батьки можуть вимкнути звук та переглянути теми, які вони знову відтворили. Вони можуть попросити своїх дітей назвати те, що вони бачать під час відтворення програми.

Що вони пам'ятають: користуючись програмою, батьки можуть попросити своїх дітей згадати те, що вони пам'ятають, із того, що вони щойно практикували. Діти можуть описати та намалювати речі, які вони запам'ятали. Малюнки можуть бути показані в будинку, щоб їх направити в будь-який час, коли батьки хотіли б практикувати іноземну мову зі своїми дітьми.

Створіть словник з малюнками: Після занять із програмою діти та батьки можуть малювати та розфарбовувати слова разом у своїх словниках із зображеннями. Якщо батьки вміють писати іноземною

мовою, вони навіть можуть писати слова поруч із малюнками.

Картки з малюнками: Після занять зі словами в додатку батьки можуть створити картинки для цільової лексики. Діти можуть допомогти, намалювавши картинки на картках. Тоді вони можуть разом грати у флеш-карти. Вони можуть грати в гру пам'яті, або вони можуть покласти картки з картинками в мішок, перш ніж виймати їх по черзі та називати їх. Вони можуть покласти картинки на підлогу. Під час гри у програмі діти можуть вказати на картинки карти, які вони бачать та чують у додатку.

Співайте пісні. У додатку багато пісень, які можуть співати батьки та діти. Спів разом та виконання дій, про які йдеться у пісні, - це чудовий спосіб втілення мови унікальним та захоплюючим способом.

Запис: Батьки можуть записувати своїх дітей, коли вони драматизують історії, граючи з картками, переказуючи історії через свої міні-книжки з розповідями або співаючи разом із додатком. Слухаючи, як вони говорять, вони можуть стати впевненішими та вільніше володіти новою мовою.

Додаткові матеріали: Кожна тема має робочі таблиці, які батьки можуть завантажувати, роздрукувати та робити зі своїми дітьми. До робочих аркушів входять тексти пісень, а також корисні фрази, які батьки можуть інтегрувати у повсякденне життя своїх дітей.

Вчіться з ними: вивчення іноземної мови з дітьми допомагає формувати в них позитивне ставлення до іноземної мови. Якщо батьки із захопленням використовують додаток, діти будуть наслідувати, заохочуючи та мотивуючи їх вивчати іноземну мову. Батьки повинні займатися зі своїми дітьми, навіть якщо вони самі не володіють іноземною мовою, оскільки це допоможе дітям продовжувати працювати.

Вищезазначені заходи повинні не лише допомогти дітям вивчати іноземну мову, а й дозволять батькам якісно проводити час із дітьми, разом навчаючись та розважаючись. Це безпрограшна ситуація!

Онлайн навчання в деяких аспектах відмінне від традиційного, але у підсумку, дуже багато з того, що вчитель робить на уроці, можна перевести в онлайн. Все буде залежати від розуміння функціоналу платформи і підходів до навчання, які ці інструменти забезпечать.

Безкоштовні онлайн-ресурси для організації дистанційного навчання розміщені на сайті комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Cadre européen commun de référence pour les langues : apprendre, enseigner, évaluer. Volume complémentaire avec de nouveaux descripteurs. URL: www.coe.int/lang-cecr
2. Common european framework of reference for languages: learning, teaching, assessment. Companion volume with new descriptors. URL: www.coe.int/lang-cefr
3. Європейське мовне портфоліо (методичний посібник) URL.:
4. https://www.libra-terra.com.ua/userfiles/pdf/metod/movne_portfolio_7_11.pdf
5. Державний стандарт початкової освіти. URL: <http://dano.dp.ua/attachments/article/303>

Валентина Юрчак,

методист зарубіжної літератури лабораторії гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

СТВОРЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ДЛЯ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ І ПОЗИТИВНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Філологічна освіта як складова частина загальної середньої освіти вносить істотний внесок в досягнення стратегічної мети діяльності школи, забезпечуючи засвоєння учнями основ навчальних дисциплін, розвиток їх розумових і творчих здібностей, виробляючи гуманістичний світогляд. У новій освітній парадигмі при компетентнісному підході, учень стає суб'єктом пізнавальної діяльності, а не об'єктом педагогічного впливу. Це сприяє орієнтації освіти на оволодіння школярами універсальних навчальних дій. В межах філологічного циклу на етапі середньої освіти провідну роль відіграють пізнавальна діяльність, пізнавальні та комунікативні навчальні дії, включення учнів у творчу, проектну та дослідницьку діяльність, оволодіння ними методами емпіричного і раціонального пізнання, а також індукції, дедуції, аналізу і синтезу.

Формування цілісної картини світу школярів досягається за умови, що вивчення зарубіжної літератури є, перш за все, засобом, що забезпечує розвиток творчих, пізнавальних здібностей особистості, розширення її інтелектуальних можливостей, знайомство з тією частиною людської культури, яка багато в чому визначає обличчя сучасної цивілізації. Засобами зарубіжної літератури, як і української, формується мовна особистість, ментальність носія мови, його національно-культурна ідентичність, створюються багаті можливості для сприятливого особистісного розвитку і позитивної самореалізації учнів.

У зв'язку з реалізацією освітніх стандартів в 2020-2021 навчальному році вчителю зарубіжної літератури необхідно здійснювати системно-діяльнісний підхід, який забезпечує:

- формування готовності до саморозвитку і безперервного утворення;
- проектування і конструювання соціального середовища розвитку учнів, які навчаються в системі освіти;
- активну навчально-пізнавальну діяльність учнів;
- побудову освітнього процесу з урахуванням індивідуальних вікових, психологічних і фізіологічних особливостей навчання.

Це означає, що навчальний процес на кожному своєму етапі – від планування курсу, окремого його розділу або теми - до етапу підсумкового контролю - повинен орієнтуватися на розвиток особистості учнів. Діяльнісний підхід змінює саму систему навчання. Аналіз основних характеристик інноваційних освітніх технологій дозволяє виділити специфічні методи і підходи до навчання зарубіжній літературі на різних ступенях освіти, а саме:

- проектна діяльність;
- дослідницька діяльність;
- використання ІКТ;
- особистісно-діяльнісний підхід;
- здоров'язберігаючі технології.

Позначимо найбільш важливі предметні вміння, що формуються в учнів у результаті освоєння програми з літератури основної школи (в дужках вказані класи, коли ці вміння необхідно активно формувати; в цих класах можна вже проводити контроль сформованості цих умінь):

- визначати тему і основну думку твору (5 - 6 кл.);
- володіти різними видами переказу (5 - 6 кл.);
- переказувати сюжет; виявляти особливості композиції, основний конфлікт, виокремлювати фабулу (6 - 7 кл.);
- характеризувати героїв-персонажів, давати їх порівняльні характеристики (5 - 6 кл.);
- оцінювати систему персонажів (6 - 7 кл.);
- знаходити основні зображально-виражальні засоби, характерні для творчої манери письменника, визначати їхні художні функції (5 - 7 кл.);
- виявляти особливості мови і стилю письменника (7 - 9 кл.);
- визначати родо-жанрову специфіку художнього твору (5 - 9 кл.);
- пояснювати своє розуміння морально-філософської, соціально-історичної та естетичної проблематики творів (7 - 9 кл.);
- виділяти в творах елементи художньої форми і виявляти зв'язки між ними (5 - 7 кл.);
- поступово переходячи до аналізу тексту; аналізувати літературні твори різних жанрів (8 - 9 кл.);
- виявляти і осмислювати форми авторської оцінки героїв, подій, характер авторських взаємин з читачем як адресатом твору (в кожному класі - на своєму рівні);
- користуватися основними теоретико-літературними термінами і поняттями (в кожному класі - вміння користуватися термінами, вивченими в цьому і попередніх класах) як інструментом аналізу та інтерпретації художнього тексту;
- представляти розгорнутий усну чи письмову відповідь на поставлені питання (в кожному класі - на своєму рівні); вести навчальні дискусії (7 - 9 кл.);
- збирати матеріал і обробляти інформацію, необхідну для складання плану, тезового плану, конспекту, доповіді, написання анотації, твору, есе, літературно-творчої роботи, створення проекту на задалегідь оголошену або самостійно / під керівництвом вчителя обрану літературну або публіцистичну тему, для організації дискусії (в кожному класі - на своєму рівні);

- висловлювати особисте ставлення до художнього твору, аргументувати свою точку зору (в кожному класі - на своєму рівні);

- виразно читати з листа і напам'ять твори / фрагменти творів художньої літератури, передаючи особисте ставлення до твору (5 - 9 клас);

- орієнтуватися в інформаційному освітньому просторі: працювати з енциклопедіями, словниками, довідниками, спеціальної літературою (5 - 9 кл.);

- користуватися каталогами бібліотек, бібліографічними покажчиками, системою пошуку в Інтернеті (5 - 9 кл.) (в кожному класі - на своєму рівні).

- При плануванні предметних результатів освоєння програми слід враховувати, що формування різних умінь, навичок, компетенцій відбувається в учнів з різною швидкістю і в різній ступеня, не закінчується в школі. При оцінці предметних результатів навчання зарубіжній літературі слід враховувати кілька основних рівнів сформованості читацької культури.

I рівень сформованості визначається наївно-реалістичним сприйняттям літературно-художнього твору як історії з реального життя (сфери так званої «первинної дійсності»). розуміння тексту на цьому рівні здійснюється на основі «розшифрування» смислів; до художнього світу твору читач підходить з життєвих позицій. Таке емоційне безпосереднє сприйняття, створює основу для формування осмисленого і глибокого читання, але з точки зору естетичної ще не є достатнім. воно характеризується здібностями читача відтворювати зміст літературного твору, відповідаючи на тестові питання (усно, письмово) типу «Що? Хто? Де? Коли? Який?», коротко висловлювати та визначати своє емоційне ставлення до подій і героїв - якості останніх тільки називаються (перераховуються); здатність до узагальненя проявляється слабо. До основних видів діяльності, що дозволяє діагностувати можливість читачів I рівня, відносяться акцентно-смісловне читання; відтворення елементів змісту твору в усній і письмовій формі (виклад, дія за заданим алгоритмом з інструкцією); формулювання питань; складання системи питань і відповідей на них (усно, письмово).

II рівень сформованості читацької культури характеризується тим, що навчається розуміє обумовленість особливостей художнього твору авторської волею, однак вміння знаходити способи прояви авторської позиції у нього поки що немає. У читачів цього рівня формується прагнення міркувати над прочитаним, з'являється вміння виділяти в творі значущі в смислового та естетичному плані окремі елементи художнього твору, а також виникає прагнення знаходити і пояснювати зв'язку між ними. Читач цього рівня намагається аргументовано відповідати на питання «Як влаштований текст?», вміє виділяти великі одиниці твору, намагається визначати зв'язки між ними для доказу вірності розуміння теми, проблеми та ідеї художнього тексту. III рівень сформованості визначається вмінням сприймати твір як художнє ціле, концептуально осмислювати його в цій цілісності, бачити втілений в ньому авторський задум. Читач, який досяг цього рівня, зуміє інтерпретувати художній зміст твору, тобто відповідати на питання: «Чому (з якою метою?) твір побудований так, а не інакше? Який художній ефект дала саме така будова, який висновок на основі саме такої будови ми можемо зробити про тематику, проблематику та авторську позицію в даному конкретному творі?».

До основних видів діяльності, що дозволяє діагностувати можливість читачів, які досягли III рівня, можна віднести усне або письмове тлумачення художніх функцій особливостей поезики твору,

створення есе, науково-дослідних заміток (статті), доповіді на конференцію, рецензії, сценарію і т.п.

Зрозуміло, жоден з перерахованих рівнів читацької культури не реалізується в чистому вигляді, проте, умовно можна вважати, що читацький розвиток школярів, що навчаються в 5 - 6 класах, відповідає першому рівню; в процесі літературної освіти учнів 7 - 8 класів формується другий її рівень; читацька культура учнів 9 класу характеризується появою елементів третього рівня. Це слід мати на увазі при здійсненні в літературній освіті різнорівневого підходу до навчання, а також при перевірці якості результатів.

На формування змісту навчання «зарубіжна літератури» впливає велика кількість чинників: методичне забезпечення, матеріальна база навчального закладу, «загально-пізнавальна» атмосфера в освітній організації і, звичайно, педагогічна майстерність вчителя, його кваліфікація і ентузіазм. Дуже точно про вчителя писав відомий публіцист і журналіст, теоретик педагогіки співпраці, С.Л. Соловейчик: «Він актор, але його глядачі і слухачі не аплодують йому. Він скульптор, але його роботи ніхто не бачить. Він лікар, але його пацієнти рідко дякують за лікування та далеко не завжди бажають лікуватися. Де ж йому взяти сили для щоденного натхнення? Тільки в самому собі, тільки у свідомості величі своєї справи».

Таких учителів-словесників на Черкащині немало. Високого рівня майстер-класи, уроки проводили в 2019-2020 навчальному році в ході курсової підготовки учителів зарубіжної літератури, вчителі-методисти: Кравець Т. М. (Мліївський ліцей №2 ім. М.М.Артеменка Мліївської сільської ради Городищенського району), Малигіна Л. М. (ФІМЛІ), Скубенко Т. М. (Смілянська ЗОШ №1 Смілянської міської ради), Полозенко С. В. (Черкаська гімназія №9). Ці педагоги-майстри допомагають становленню молодих учителів, формуванню у них потреби у безперервному навчанні, розвивають креативність, надихають на творчість.

Значну роботу провели вчителі зарубіжної літератури, які підготували учнів до Міжнародної гри зі світової (української і зарубіжної) літератури «Sunflower». В ній взяли участь 3683 учні Черкащини. Педагогічну майстерність учителів допомагає виявити щорічна педагогічна виставка «Освіта Черкащини» та конкурс цифрових ресурсів. Переможцями конкурсу на кращу серію цифрових ресурсів у 2019-2020 навчальному році стали: творча група вчителів зарубіжної літератури Смілянського району у складі: Громової О.А., учителя зарубіжної літератури, директора Носачівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Смілянської районної ради; Забарної А.П., завідувача методичного кабінету відділу освіти Смілянської районної державної адміністрації («Дидактичні ігри і вправи на уроках зарубіжної літератури у 5 класі»); Сімон Л.Е., учитель зарубіжної літератури Шполянського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I-III ступенів № 3 – гімназія» Шполянської міської ради об'єднаної територіальної громади («Зарубіжна література, 6 клас, факультативний курс»); Руденко С.В., учитель зарубіжної літератури закладу загальної середньої освіти I-II ступенів № 2 села Балаклея Балаклеївської сільської ради («Реалізм»).

Неочікувані труднощі і несподівані перемоги

2020 виявився особливим роком: він приніс стільки несподіванок, неочікуваних труднощів і нежданих перемог. Карантинні обмеження поставили низку нових важливих проблем та питань. Сучасні вчителі, як і все суспільство, виявилась не зовсім готовими до роботи в умовах дистанційної освіти:

- недостатнє технічне оснащення,
- низькошвидкісний інтернет в сільській місцевості, або в деяких будинках учнів повна його відсутність,
- невисокий рівень цифрової грамотності певної кількості батьків і педагогічних працівників,
- несистематизованість онлайн-сервісів для вчителів, що викликали розгубленість і велику затрату часу для пошуків необхідної інформації.

Це ті труднощі, які прийшлося долати за досить короткий проміжок часу. Але зробили все можливе і неможливе, щоб на достойному рівні організувати дистанційне навчання учнів. В першу чергу потрібно було педагогічним працівникам навчитися вчитися по-новому. Корисними для учителів стали курси «Дизайн-мислення у школі», «Впровадження інновацій у школі», «Наука про навчання: Що має знати кожен вчитель? Teachers College (Колумбійський університет, США)» (Prometheus), «Бери й роби» (Громадська Спілка «Освіторія, компанія Lenovo Ukraine, EdEra), «Заклади освіти в умовах епідемії» (ГО «Дитячий фонд Здоров'я через освіту»), «Цифрові навички вчителів» (Національна платформа з цифрової грамотності «Дія»), сайти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників», «Класна оцінка», вебінари Всеукраїнської віртуальної школи «Ранок», комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників», навчання за програмою антикризового національного онлайн-EdCampy України 2020: школа зараз і у «світі після». Надзвичайно допомогла «зарубіжникам» онлайн-платформа «1000 журавлів» та ін.

Учителям Черкащини прийшлося працювати в умовах критичного стану, обмежувальних заходів, викликаних введенням режиму підвищеної готовності і посиленням санітарно-епідеміологічних заходів; необхідно було здійснити коригування навчальних програм з метою інтенсифікації навчання за рахунок переходу на дистанційні форми. Це передбачало не скорочення годин, а вдосконалення змісту планування уроків за рахунок застосування електронного навчання і дистанційних освітніх технологій.

Вчительська самореалізація відмінна від самореалізації представників інших професій, адже вчитель відповідає за тих, кого вчить. Педагог реалізує себе, тричі: як учитель – на уроці, коли викладає предмет і організує свій урок, як творець людини – виховуючи учнів, коли веде їх сходами пізнання світу і; як творець творців – спостерігаючи за внутрішнім зростанням учнів – від думки до думки, від твору до твору, з року в рік. Свенціцька О.О., вчитель зарубіжної літератури Червонослобідського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів №2 Черкаської сільської ради, завжди використовувала на уроках ІКТ. Саме ця тема їй допомогла зробити свої уроки цікавими, вона ділилася своєю майстерністю під час семінарів, майстер-класів, тому і під час карантину вчителька організувала роботу в Гугл-класах на платформі <https://classroom.google.com/h>, проводила відео конференції (<https://zoom.us/ju-ru-meetings.html>).

Інноваційні технології швидко увійшли в роботу дистанційного навчання і в Тальнівському навчально-виховному комплексі «загальноосвітня школа I-III ступенів №1-гімназія» Тальнівської міської ради Тальнівського району. В зв'язку з цим виникла нагально потреба у щоденному використанні комп'ютерної техніки, праці в Інтернеті для отримання найсвіжішої інформації взятої з

мережі Інтернет,- як одного із засобів оптимізації та урізноманітнення навчально-виховного процесу. Іванова Л.С., учитель зарубіжної літератури, широко використовує комп'ютерну мультимедійну навчальну програму, що дозволяє за мінімум часу донести великий об'єм матеріалу, поповняти теоретичні відомості новими матеріалами. Великий інтерес в учнів викликали яскраві малюнки, відео кліпи та голосовий супровід, що сприяє активному веденню дискусії при обговоренні теми. В учнів розвивалась логіка та образне мислення, вміння працювати самостійно з різними джерелами, включаючи інтернет-джерела, творчо співпрацювати.

На сайті школи, де використовувалась платформа radlet.com, виставлялись як загальні домашні завдання, так і індивідуальні, випереджувальні, групові. Так на платформу надсилались презентації, відео уроки з You Tube, сайту комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників», а також власні роботи вчительки: методичні розробки уроків та їх елементи, тести, різні методичні розробки згідно з поданими темами та творів з використанням інноваційних технологій дистанційного навчання.

В більшості учні з розумінням і творчим натхненням ставились до он-лайн навчання, виконання і створення елементів інноваційних технологій, таких як створення буктрейлерів, сторібордів, кросенсів, цікавим для них було завдання складання пазлів. Брли активну участь у відео дискусіях, слідували дистанційним он-лайн консультаціям та навчилися самостійності, творчості, умінням оперувати здобутими знаннями, працювати в он-лайн режимі. Так, карантин змінив звичний ритм життя, є багато мінусів, проте й плюси маємо теж. Уже на даному етапі потрібно чітко спланувати кожен крок спільних дій, щоб підготувати наших дітей і самих себе до можливих варіантів роботи під час дистанційного навчання, до змін, які забезпечуватимуть існування сучасної освіти. Та все ж школа та вчителі скучили за гомінкою діворою, за живим спілкуванням, співпрацею в колективі, бо на те і вчитель. Елементи дистанційного навчання можуть бути гарним доповненням до сучасного повноцінного уроку в школі, але не замінять творчої особистості вчителя, його харизми, уміння володіти класом, реагування на мікроклімат, настроїв учнів, тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Н72 – Київ: Літера ЛТД, 2018. – 160 с. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2018/12/12/11/20-11-2018rekviz.pdf>
2. Ісаєва О.О. Теорія і технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури. Київ: Вид-во Нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова, 2003. 379с.
3. Клименко Ж. В. Теорія і технологія вивчення перекладних художніх творів у старших класах загальноосвітньої школи. Київ: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2006. 340 с.
4. Лотман Ю. М. Історія і типологія російської культури. СПб.: Мистецтво-СПБ, 2002. С. 16
5. Рыбникова М.А. Очерки по методике литературного чтения: Пособие для учителя /4-е изд., испр. Москва: Просвещение, 1985. 287с.

Ольга Козлова,

методист лабораторії природничо-математичних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

РІК МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТИ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Вивчай все не з марнославства, а заради практичної користі.

Ліхтенберг

2020-2021 навчальний рік Указом Президента України № 31/2020 від 30 січня 2020 р. проголошено Роком математичної освіти. Цей документ передбачає зокрема:

- упровадження у навчання сучасних практико-орієнтованих засад, у тому числі з використанням ресурсів PISA, підвищення якості навчально-методичного забезпечення вивчення математики, зокрема підручників та навчальних посібників з математики;

- розроблення електронних навчальних ресурсів, спрямованих на розвиток математичної компетентності учнів, застосування математичних інструментів для розв'язання ігрових та стратегічних задач різного рівня складності;

- створення умов для забезпечення сучасного рівня викладання математичних дисциплін, зокрема із застосуванням ефективних технологій формування та розвитку математичної компетентності учнів з урахуванням кращих вітчизняних та міжнародних практик, вивчення та впровадження досвіду держав, які демонструють високі показники з математичної компетентності за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA;

- створення умов для підвищення мотивації здобувачів освіти з успішного оволодіння математичними знаннями і навичками, їх застосування у соціальній, економічній, технологічній, науковій та інших сферах суспільного життя;

- створення у закладах загальної середньої освіти умов для вивчення математики за індивідуальною програмою для учнів, які потребують додаткової підтримки в опануванні предмета;

- забезпечення належної організації запровадження з 2021 року обов'язкового зовнішнього незалежного оцінювання з математики;

- розширення можливостей для розвитку математичної компетентності учнів, зокрема через мережу математичних гуртків у закладах загальної середньої освіти, закладах позашкільної освіти, проведення літніх математичних шкіл для учнів та вчителів.

Ми сподіваємось на те, що Міністерство освіти і науки України перегляне навчальні плани і збільшить кількість годин на вивчення цього важливого предмета, на покращення матеріально-технічного забезпечення закладів загальної середньої освіти, чекаємо модернізованих програм і сучасних підручників, в яких теоретичний матеріал буде практико-орієнтованим і міститиме достатню кількість прикладних завдань. Однак і від нас, вчителів, чекають впровадження інноваційних технологій навчання, проектної діяльності, активного використання цифрових технологій і, як результат, підвищення рівня математичної підготовки учнів. Як навчати математиці, щоб учням захотілося, долаючи труднощі навчання, вчити цей нелегкий, але такий цікавий предмет, важливий для розвитку логічного, критичного, креативного мислення, який тренує пам'ять, вчить умінню аналізувати будь-яку життєву ситуацію і розв'язувати проблеми?

Основні рекомендації щодо роботи в нових умовах

Математика є основою для багатьох інших наук, зокрема фізики, хімії, біології, тому об'єктивно

потребує посиленої уваги. Проект Державного стандарту базової середньої освіти розроблений на засадах компетентнісного, діяльнісного та особистісного зорієнтованого підходів у відповідності до Концепції Нової української школи. Концепцією документу передбачено визначення рамки змісту освітнього процесу у вигляді ціннісного підґрунтя, ключових компетентностей та спільних для них умінь (м'яких навичок). Державний стандарт встановлює вимоги до компетентностей, якими мають оволодіти учні середньої школи (5-9 класи). У ньому зазначено, що реалізація мети базової середньої освіти ґрунтується на таких ціннісних орієнтирах, як:

- 1) визнання унікальності й талановитості кожної особистості, що забезпечується рівним доступом до освіти, заборонаю будь-яких форм дискримінації або відокремлення здобувачів освіти на основі попереднього відбору;

- 2) формування цілісного світогляду й відчуття радості пізнання, що досягається **використанням в освітньому процесі дослідницької і проектної діяльності**;

- 3) розвиток вільної особистості через підтримку самостійності, підприємливості й ініціативності, розвиток критичного мислення та впевненості в собі; і т. ін.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання визначаються з урахуванням компетентнісного підходу, в основі якого лежать Рекомендації Ради Європейського Союзу від 22 травня 2018 року щодо ключових компетентностей для ціложиттєвої освіти, серед яких названа і математична компетентність, що передбачає здатність розвивати й застосовувати математичне мислення для розв'язання широкого спектру проблем у повсякденному житті; моделювання процесів і ситуацій із застосуванням математичного апарату; усвідомлення ролі математичних знань і умінь в особистому й суспільному житті людини.

Метою математичної освітньої галузі є формування математичної компетентності у взаємозв'язку з іншими ключовими компетентностями для успішної освітньої та професійної діяльності впродовж життя, що передбачає засвоєння системи знань, вдосконалення умінь і способів дій для розв'язування суто математичних та практичних задач; розвиток логічного мислення та психологічних якостей особистості; розуміння можливостей застосування математики в особистому та суспільному житті.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів з математичної освітньої галузі впорядковано за переліченими нижче групами, які передбачають, що:

учень/учениця:

- виокремлює проблеми і досліджує ситуації, які можна розв'язувати із застосуванням математичних методів;

- моделює процеси і ситуації, розробляє стратегії, плани дій для розв'язання проблемних ситуацій;

- критично оцінює процес та результат розв'язання проблемних ситуацій;

- розвиває математичне мислення для пізнання і перетворення дійсності, володіє математичною мовою.

Аналізуючи ці вимоги, можна зробити висновок, що найефективнішими для досягнення позитивних

результатів можуть стати STEM-орієнтований підхід до навчання та активне впровадження в освітній процес проектної і дослідницької діяльності. У 2020 році було розроблено ще один важливий документ, це «Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти)», що є важливим кроком до модернізації освіти для задоволення запитів суспільства на наукоємну освіту, формування актуальних на ринку праці ключових компетентностей. У ній відзначається: «перед освітньою галуззю постає завдання розвитку і виховання всебічно-розвиненої, освіченої, інноваційної особистості, здатної віддано працювати на благо своєї держави, справжнього патріота, згідно з Концепцією реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти на період до 2029 року «Нова українська школа», схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 року № 988-р. Природничо-математична освіта (STEM-освіта) має стати ключовим напрямом розвитку освітньої галузі, складовою державної політики щодо зміцнення конкурентоздатності економіки та розвитку людського капіталу, одним з головних чинників інноваційного розвитку освіти, що відповідає запиту сучасної економіки та потребам суспільства». У документі дається визначення основного поняття **STEM-компетентність** як здатність особистості застосовувати знання та вміння, пов'язані з предметами STEM (science – природничі науки, technology – технології, engineering – інженерія, проектування, дизайн, mathematics – математика), належним чином у своєму повсякденному житті, на робочому місці чи в освіті для ефективного виконання технічних чи професійних задач.

STEM-освіту часто називають «навчанням навпаки». Ланцюжок «від теорії до практики» у STEM зазвичай зворотний: спочатку – гра, придумування та майстрування пристроїв і механізмів, а вже потім, у процесі цієї діяльності, – опанування теорії і нових знань. Найбільша перевага STEM-освіти у тому, що вона допомагає опанувати нові знання не відокремлено, а за допомогою інтеграції всіх п'яти дисциплін у єдину систему навчання. *Ми живемо у світі, який не розділено на окремі дисципліни чи предмети, тому й дітям важливо бачити його цілісним.* Сьогодні діти отримують фрагментарні знання, які можна порівняти з пазлами. І лише у небагатьох учнів ці «пазли» складаються в єдину «картину» світу.

STEM - підходи до навчання передбачають поступове нарощення самостійної діяльності учнів:

у 1-5 класах стимулювання учнів до проведення пошукової роботи під керівництвом вчителя;

у 6-8 класах спроби проведення дослідницьких робіт на основі навчального матеріалу з програми (виконати всі етапи наукового дослідження і самостійно отримати новий для них факт);

у 8-9 класах самостійне дослідження теми, що виходить за межі програмного матеріалу. Учні працюють самостійно і лише інколи радяться з вчителем. Результат – написання і захист роботи на МАН, участь у творчих конкурсах і фестивалях;

у 9-11 класах наукове дослідження за обраною темою, досягнення практичного результату, розробка Startup.

Найважливішою умовою, яку висуває сучасне суспільство до школи, є конкурентоспроможність випускника, набуття ним таких якостей, як самостійно, критично і творчо мислити; грамотно працювати з інформацією (вміти збирати певні факти, аналізувати їх, робити ґрунтовні об'єктивні висновки; вирішувати певні задачі), адже сьогодні – це один із найважливіших чинників успішної людини. Саме тому важливо формувати в учнів основні компетентності з кожного предмету, адже вони спрямовані на формування саме практичних навичок.

В основі традиційного навчання лежить комунікативна модель, згідно з якою процес навчання розглядається як обмін інформацією між вчителем

та учнями, увага акцентується на запам'ятовування і відтворення. **Недоліками традиційної системи навчання є:**

- авторитарний стиль керівництва;
- домінування пояснювально-ілюстративного типу навчання;
- переважно фронтальна робота, обмеженість діалогового спілкування.

І як результат – невміння і небажання дітей вчитися, відсутність поцінування самоосвіти. Саме дистанційне навчання, на яке змушені були перейти під час карантину в Україні всі заклади загальної середньої освіти, ще раз підтвердило ці висновки, оскільки у цей період особливо важливими для учнів були навички самоорганізованості та самодисципліни, відповідальність за власне навчання.

Важко не погодитися з **Володимиром Співаковським**, президентом корпорації «Грант», ініціатором інновацій в українській освіті, що процес навчання в сучасних умовах повинен відбуватися інакше: «Раніше було так: взяв підручник, знайшов параграф, вивчив тему, вирішив пару завдань, запам'ятав формули, здав залік, отримав оцінку..., все забув, перейшов до наступного параграфа.

Тепер повинно бути інакше. Отримав індивідуальну задачу, склав список джерел інформації, добув їх, профільтував на достовірність, зіставив між собою цифри і думки, вибрав потрібні, приступив до конструювання нового знання. Отримав результат, презентував його соціуму (вчителю, однокласникам), заробив багатовекторну оцінку у вигляді індексу своїх власних особистісних досягнень. І приступив до наступного завдання. Це інша технологія... У підсумку кожен школяр розвиває системне, критичне і позитивне мислення, зв'язок конкретного з абстрактним, Це і є ті компетенції, про які всі говорять... І тоді малопомалу вийде абсолютно нова система освіти, коли знання будуть плавно переходити в уміння, вміння – у навички, навички – у компетентність, компетентність – в особистісний ріст, особистісний ріст – в розум, кмітливість і перспективу успішного життя».

Тому, у порівнянні з традиційною освітою, при впровадженні в освітній процес **STEM-навчання** змінюється звична для нас форма викладання, коли урок побудований навколо вчителя. За STEM-методикою, в центрі знаходиться практичне завдання чи проблема. Учні вчать знаходити шляхи вирішення не в теорії, а прямо зараз шляхом спроб та помилок. Широка можливість відкриваються перед педагогами в створенні і використанні у навчанні комп'ютерних моделей – відносно нового класу навчальних об'єктів. Такі моделі мають високий дидактичний потенціал, зокрема при проведенні шкільного навчального дослідження чи експерименту. Зараз в багатьох країнах світу педагогами активно розробляються засоби для навчального моделювання. Більш популярними серед вчителів є готові віртуальні моделі з високим рівнем інтерактивності, розроблені педагогами. Ці моделі можуть мати різний рівень інтерактивності, тобто залучення і участі самих користувачів в хід віртуального експерименту, від суто демонстраційних моделей, які можна тільки спостерігати на екрані комп'ютера, до моделей з високим рівнем інтерактивності, в яких учасники можуть змінювати більшість параметрів, мати більший «вплив» на явища і процеси. Такі віртуальні моделі можуть бути записані на носії (компакт-диски, флеш-пам'ять), а також вони можуть бути доступними в мережі Інтернет і найчастіше не потребують завантаження спеціальних програм на комп'ютери користувачів для проведення віртуального експерименту. Поряд зі звичними у традиційній педагогіці термінами **«модель»**, **«моделювання»** такі засоби навчання все частіше в сучасній педагогічній літературі називають симуляціями. Симуляцію проводять з різною метою - тренування та навчання персоналу, тестування технології в граничних умовах, тестування

безпеки, розваги (відеоігри, симуляція невагомості). Симуляцію використовують, щоб продемонструвати можливі ефекти певних дій. **Симуляція** являє собою процес розробки моделі реальної чи уявної системи і проведення експериментів з моделлю. **Мета імітаційних експериментів** - зрозуміти поведінку системи та оцінити стратегії для функціонування системи. Однією з суттєвих переваг он-лайнних ресурсів для виконання експериментальних практичних робіт на сучасному розвитку педагогічних технологій є також можливість створення та активного функціонування мережевих педагогічних спільнот, в яких вчителі разом зі своїми вихованцями мають змогу вільно і постійно обговорювати і вдосконалювати як самі віртуальні моделі, так і методику проведення занять з учнями. На користь використання моделей і симуляцій при вивченні природничих наук свідчить не тільки висока ступінь їх наочності, а й те, що учні самі в таких високо інтерактивних моделях мають змогу «діяти», впливати на хід «експерименту», змінювати умови і його проведення, що викликає у них зацікавленість і схильність до експериментування, проведення реальних дослідів, проведення самостійних досліджень. Ігрові елементи в віртуальних симуляціях, які відмічають вчені при використанні моделювання явищ і процесів, сприяють формуванню високої пізнавальної мотивації до вивчення природничих наук. Проте, слід зауважити, що симуляції не стимулюють навчання самі по собі. Комп'ютерні симуляції, як вважають їхні розробники, чітко формулюють проблему та забезпечують складну модель гри, але «гра – це лише механізм, що забезпечує спільну уяву та спільний досвід, що дає можливість колегам спілкуватися єдиною мовою. Розуміння та навчання – не у самій грі. Усе це – наслідок спілкування навколо гри». Саме таке педагогічне спілкування, обговорення з учнями того, що відбувається на екрані і розуміння ролі моделей і їх призначення є суттєвим компонентом методики викладання за використання комп'ютерних симуляцій. Важливим є пояснення учням моделей, формулювання завдань, що передують віртуальному зображенню явищ та процесів, з'ясування основних ознак, характеристик реальних явищ і процесів, покладених в основу моделей. Необхідним завершенням роботи з моделями є підведення підсумків з отриманих результатів, співвіднесення їх з реальним світом.

Так, інтерактивний сайт **«Інтерактивні симуляції» Phet** (Physics Education Technology <http://phet.colorado.edu/>), заснований у 2002 році лауреатом Нобелівської премії Карлом Віманом. Це проект University of Colorado Boulder для створення і використання безкоштовних інтерактивних симуляцій з математики і наук про природу. PhET-сими створені на основі наукових педагогічних досліджень і спонукають учнів до навчальних досліджень і експериментування, використовуючи інтуїцію в середовищі, подібному до гри. На сайті міститься понад 158 млн. різного рівня симуляцій з фізики, хімії, біології, математики та інших природничих наук. На сайті містяться загальні методичні настанови та методичні рекомендації щодо використання кожної моделі. Сайт перекладено на **93 мови світу**. Наприклад, китайською перекладено 210 моделювань, російською – 169, українською – 129. Сайт є безкоштовним для використання і найпопулярнішим серед подібних сайтів, про що свідчить понад 170 тис. гіперпосилань на нього із інших сайтів і наукових статей щодо вивчення природничих дисциплін. Дослідницький підхід, що використаний у побудові моделей, розміщених на сайті, включає результати сучасних наукових педагогічних досліджень, дозволяє учням моделювати явища, процеси та робити зв'язок між реальними явищами і основами наук, поглиблюють їх розуміння і визнання фізичного світу. Щоб допомогти учням візуально уявити і зрозуміти наукові концепції, сайт Phet з

моделювання «оживляє» за допомогою мультиплікації та графіки те, що невидиме для очей, і надає змогу інтуїтивно управляти процесами, використовуючи такі дії, як «натиснути і перетягнути», а також за допомогою різноманітних повзунків і перемикачів. З метою подальшого стимулювання кількісних досліджень, що можуть бути пророблені учнями, моделювання також пропонує вимірювальні прилади, наприклад, лінійки, годинники, які можна зупинити, вольтметри, амперметри, термометри тощо. Користувач, маніпулюючи цими інтерактивними інструментами, може одразу отримувати вимірювані величини таким чином, що вони ефективно ілюструють причинно-наслідкові зв'язки. Це також дозволяє спостерігати за декількома пов'язаними об'єктами і параметрами (відображається рух об'єктів, графіки, числові значення показань тощо). Використана на сайті система маркування (<http://phet.colorado.edu/en/for-teachers/legend>) моделей вказує, якому рівню щодо їх використання відповідає кожна запропонована модель. Всі симуляції мають систему позначок відповідного рівня. **Наприклад, вказані спеціальні позначки, що вказують на:**

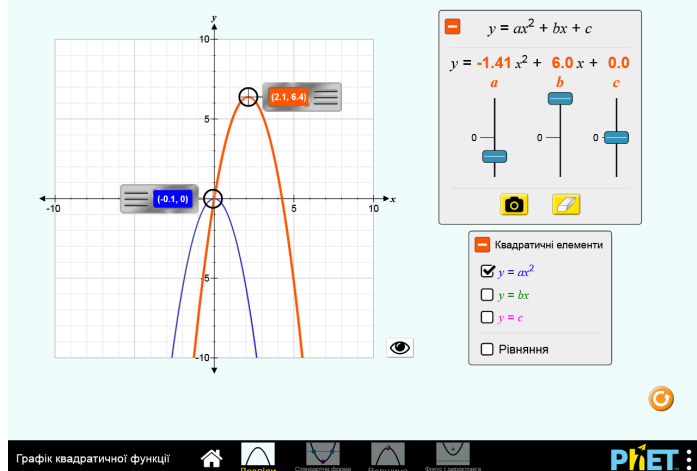
- моделі, які є ефективними при поясненні нового матеріалу, для виконання домашніх робіт, а також можуть бути використані для створення вчителем дидактичних матеріалів;
- моделі, які знаходяться у розробці і можуть містити деякі функціональні недоліки при використанні;
- моделі, що були протестовані в класах на декількох різних комп'ютерних платформах.

Всі Phet-моделювання знаходяться у вільному доступі на веб-сайті Phet і можуть використовуватися як он-лайн, так і офф-лайн. Вони написані на Java і у Флеш, і можуть бути завантажені і використані за допомогою стандартного веб-браузера, навіть, якщо ці додатки не встановлені на комп'ютерах користувачів.

На сайті всі моделювання категоризовані і можуть бути знайдені спеціальними інструментами пошуку за:

- тематичними блоками (наприклад, «Будуємо дроби», «Графік квадратичної функції», «Дослідник рівностей. Дві змінні», «Додавання векторів. Рівняння» тощо);
- типом занять (наприклад, для лабораторних робіт, демонстрації на лекціях, для виконання домашніх робіт тощо);
- рівнями (для учнів початкових класів, учнів середніх і старших класів, завдання підвищеної складності тощо);
- мовою (всього більше 90 мов).

Педагогічні дослідження процесу навчання визначають, що найефективніше використовувати комп'ютерне моделювання під час проведення лекцій при поясненні нового матеріалу, в класній груповій діяльності учнів, при проведенні лабораторних робіт

та при виконанні учнями домашніх завдань. Всі моделі розроблені з мінімальним використанням текстів, так щоб вони легко могли бути інтегровані в усі аспекти вивчення курсів природничих дисциплін. Користувачам сайту пропонуються три способи використання симуляцій (моделей):

- безпосередньо на Phet-сайті при постійному високошвидкісному підключенні до мережі Інтернет;
- при завантаженні всього сайту на комп'ютер, USB-носії або компакт-диск;
- з завантаженням однієї або декількох моделей на комп'ютер, USB-носії або компакт-диск.

Розглянемо ще один сучасний інструмент для навчання математики, Програму динамічної математики **GeoGebra** (ПДМ GeoGebra) – це вільний педагогічний програмний продукт, призначений для вивчення і викладання математики в середніх та вищих навчальних закладах, який поєднує динамічну геометрію, алгебру, математичний аналіз і статистику. Вона створена Маркусом Хохенвартером і міжнародною командою програмістів. GeoGebra є сучасним продуктом, створеним з використанням останніх досягнень в галузі інформаційних технологій. Продовжується активна робота над її розвитком та вдосконаленням. Пакет динамічної математики GeoGebra – це:

- інтерактивна графіка, алгебра та електронні таблиці;
- комп'ютерна підтримка навчання математики від початкової школи до університету;
- можливість вільного доступу (файлове сховище, GeoGebraTube) до навчальних матеріалів.

Можливості програми GeoGebra дозволяють ефективно використовувати її у процесі вивчення математики з різною метою: за її допомогою можна швидко створити якісні зображення математичних об'єктів, таких як, графіки функцій, графіки рівнянь, геометричні фігури, формули, діаграми тощо, причому їх можна зберегти у файлах для подальшої демонстрації чи використання у мультимедійних презентаціях чи традиційних дидактичних матеріалах (плакати, картки завдань).

Використання на уроках інтерактивних он-лайн середовищ змінює традиційні методи викладання, дозволяючи підвищити мотивацію учнів до вивчення предмету, що сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу.

Одним із шляхів покращення якості природничо-математичної освіти є надання педагогам можливості вільно використовувати в навчальному та дослідницькому процесах надбання світової науки. Якість шкільної природничо-математичної освіти визначається сукупністю показників, що характеризують особливості навчальної діяльності навчального закладу та забезпечують розвиток компетенції учнів: зміст освіти, форми й методи навчання, матеріально-технічна база, кадровий склад.

Ефективним є запровадження STEM-освіти є використання кейс-технології навчання, оскільки вона надає можливість підготувати учнів до успішного дорослого життя, задіяти комунікативні і творчі здібності учнів, навчити їх здобувати знання, і забезпечує спрямованість навчального процесу на формування компетентностей. У порівнянні з іншими активними методами навчання кейс-метод не настільки відомий. Ще менше він випробовуваний щодо застосування у шкільній математиці. Але його переваги:

- колективний характер пізнавальної діяльності,
- творчий підхід до пізнання,
- поєднання теоретичних знань і практичних навичок,
- настільки привабливі, що залучення його до роботи, навіть при наявності труднощів в реалізації методики в межах школи, має багато плюсів. Технологія «кейс» завойовує позитивне відношення з боку учнів, які бачать у ньому можливість виявити ініціативу,

відчути самостійність в освоєнні теоретичних положень і оволодінні практичними навичками. Не менш важливе і те, що технологія «кейс» досить сильно впливає на професіоналізацію учнів, формує інтерес і позитивну мотивацію до навчання.

Суть методу полягає в використанні конкретних випадків (ситуацій, історій, тексти яких називаються «кейсом») для спільного аналізу, обговорення або вироблення рішень учнями з певного розділу навчальної дисципліни. Кейси (ситуаційні вправи) мають чітко виражений характер і мету. Як правило вони пов'язані з проблемою або ситуацією, яка існувала чи і зараз існує. Це завжди моделювання життєвої ситуації, і те рішення, що знайде учасник кейса, може служити як відбиття рівня компетентності і професіоналізму учасника, так і реальним рішенням проблеми. У кейс-технології не даються конкретні відповіді, їх необхідно знаходити самостійно. Це дозволяє учневі, спираючись на власний досвід, формулювати висновки, застосовувати на практиці одержані знання, пред'являти власний (або груповий) погляд на проблему. В кейсі проблема представлена в неявному, схованому вигляді, як правило, вона не має однозначного вирішення. Цінність кейс-технології полягає в тому, що вона одночасно відображає не тільки практичну проблему, а й актуалізує певний комплекс знань, який необхідно засвоїти при вирішенні цієї проблеми. Кейсом також називають спеціальний набір навчальних матеріалів, пред'явлених учню для вивчення.

Методологічно кейс-метод принципово відрізняється від аналогічного змісту навчання, яке не використовує кейс-метод.

Основними етапами кейс – методу на уроках математики є:

- пред'явлення кейсу вчителем;
- індивідуальне вивчення кейсу кожним членом групи;
- розробки варіантів індивідуальних рішень;
- обговорення варіантів індивідуальних рішень у кожній підгрупі;
- підготовка до обговорення і дискусії.

Кейс-технології передбачають і колективну роботу над пакетом завдань, що розвиває уміння сприймати думку інших людей і вміння працювати у команді.

Можливі наступні альтернативні варіанти роботи з матеріалами кейса:

- учні вивчають матеріали заздалегідь, також знайомляться з рекомендованою вчителем додатковою літературою, частина завдань по роботі з кейсом виконується вдома індивідуально кожним;
- учні знайомляться заздалегідь тільки з матеріалами кейсу, частина завдань по роботі з кейсом виконується вдома індивідуально кожним;
- учні одержують кейс безпосередньо на уроці і працюють з ним. Даний варіант підходить для невеликих за об'ємом кейсів і можуть бути використані на занятті з метою активізації мислення, підвищення мотивації до вивчення теми.

Роль вчителя при використанні кейс-методу суттєво відрізняється від традиційного: він передає свої повноваження учням, його керівна роль зводиться до мінімуму. Втручання вчителя в роботу учнів повинно бути обмеженим, воно зводиться лише до регулюючої функції, вчителю відводиться роль спостерігача. Учнів обов'язково треба підбадьорувати, навіть якщо вони пропонували менш раціональний шлях рішення; обов'язково відмітити сильні і слабкі сторони рішень. При використанні кейс-методу оцінки в балах не виставляються, а лише оцінюється ступінь участі учнів в роботі.

Але є і проблема із застосуванням кейс-методу: не кожний матеріал шкільного курсу математики можна представити у вигляді кейсів.

Отже використання кейс-методу відкриває широкий простір, для творчості, самостійності, розвиває практичне мислення, уміння аналізувати інформацію, формулювати і розв'язувати проблеми, а також формує життєві компетентності.

Таким чином, основними умовами підвищення якості шкільної природничо-математичної освіти є якісне навчально-методичне, матеріально-технічне забезпечення навчального процесу та готовність учителів до впровадження сучасних технологій навчання. Одним із перспективних шляхів підвищення якості шкільної природничо-математичної освіти вважаємо підвищення якості освіти шляхом впровадження компетентнісного підходу на рівні Державного стандарту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. STEM-освіта - шлях до майбутнього. Математика в школах України. 2017. №27 (543). С.32-35.
2. Васильєва Д. В., Василюк Н. І. Збірник задач з математики. 5-9 класи: Наскрізнi лiнii компетентностей та їх реалiзацiя. Київ: Вид. дiм «Освiта». 2017. 112 с.
3. Васильєва Д. В. Математика. 5 клас: Розробки уроків та методичні рекомендації. Розвиток дослідницьких навичок. Київ: Вид. дiм «Освiта». 2017. 48 с.

4. Васильєва Д. В. Я дослідник. Математика. 5 клас: Робочий зошит учня. Київ: Вид. дiм «Освiта», 2017. 64 с.

5. Впровадження елементів STEM-освіти на уроках математики. URL: <https://cutt.ly/zyU9OWX> (дата звернення: 19.05.2020)

6. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти: від теорії до практики (у запитаннях та відповідях). /уклад. І. С. Маркова, В. І. Садкіна. Математика в школах України. 2016. №27(507). с.4-7.

7. Кейс-метод як спосіб формування життєвих компетентностей учнів. URL: <http://metodportal.com/node/76971> (дата звернення: 19.05.2020)

8. Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) URL: <https://mon.gov.ua/ua> (дата звернення: 19.05.2020)

9. Математика. Навчальна програма для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Математика. 2017. №14(818). С.4-22.

10. Панченко С.Ю. Розвиток міжпредметних компетентностей учнів на уроках математики. Математика в школах України. 2017. №22-24 (538-540). С.80-88.

11. Роміцина Л. В. Математична освіта - освіта для життя. Житомирщина педагогічна. Електронний науково-методичний журнал. 16.08.2017. №3(7).

Любов Даниленко,

методист лабораторії природничо-математичних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ STEM-ОСВІТИ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ БІОЛОГІЇ

У сучасній практиці навчання інновації розглядаються як необхідна умова інтелектуального, творчого і морального розвитку учнів. Нагальною потребою сучасної освіти є пошук суттєво нових, більш дієвих педагогічних технологій навчання.

Поняття «інновація» - це не просто створення і поширення нововведень, але й перетворень, які носять істотний характер і супроводжуються змінами в способі діяльності, стилі мислення. **Саме STEM-технології** спрямовані на те, щоб дати зрозуміти здобувачам освіти, що можна навчатися цікаво, захоплююче, і не просто зазубрювати параграф із підручника, а робити багато надзвичайно корисних речей, про які ще кілька років тому ми не могли навіть і подумати. Скажімо, вивести на цифровому мікроскопі структуру листка, а потім переслати її на смартфони учнів, щоб і вони на нього подивились, - це наша реальність.

На наше глибоке переконання, саме використання інформаційних технологій у навчальному процесі буде сприяти формуванню позитивної мотивації до навчання та передачі пізнавальної інформації, засобами здійснення яких є комп'ютер та сучасні гаджети.

Звісно, що інформатизація у викладанні предмета «Біологія і екологія» вимагає від учителя високого рівня інформаційної компетентності, яка є однією з основних у процесі професійного зростання і проявляється, насамперед, у діяльності при вирішенні різних завдань із залученням засобів ІКТ і Інтернету. Уміле використання новітніх технологій дає змогу вчителю

змінювати форми діяльності, зосереджуватися на вузлових проблемах, які потребують повсякденної уваги [3, с.2].

Наразі у викладанні біології існує низка проблем, зокрема: перенасиченість підручників і навчальних посібників біологічними поняттями й термінами; недостатня кількість часу, відведеного на виконання лабораторних досліджень, дослідницьких практикумів, лабораторних і практичних робіт; важкий виклад навчального матеріалу, переважна частина якого має абстрактний характер, що ускладнює учням його сприйняття. Зважаючи на останнє, вчителю конче необхідно використовувати динамічні моделі, демонстрування фото-й відеоматеріалів, підібраних з електронних програмних засобів навчального призначення, біологічних сайтів, а також створювати анімаційні ролики з використанням відповідних комп'ютерних програм, що значно розширять уяву учнів і покращить сприйняття абстрактного матеріалу.

Так, зокрема біологічні освітні сайти (**курси дистанційного вивчення біології:**

edera.com; courser.org; khanacademy.org; alison.com; **інтерактивні навчальні програми:** star.mit.edu; **курси вивчення біології:**

[EdEra www.courses.ed-era.com/courses/course-v1:EdEra-Osvitoria+BIO+1/about](http://EdEra.www.courses.ed-era.com/courses/course-v1:EdEra-Osvitoria+BIO+1/about); **біологічні бази даних:** база даних білків www.resb.org/; база даних генів www.ncbi.nlm.gov/gene; база даних геномів www.ensemblgenomes.org; хімічна й біохімічна інфографіка www.compoundchem.com; Вікіпедія. Вільна енциклопедія

<http://wikipedia.org>; **вчені-лауреати Нобелівської премії** <http://nobelprize.org>; **український біологічний сайт** <http://biology.org>; <http://my.science.ua>; [microbiologyonline](http://microbiologyonline.org) <http://microbiologyonline.org>; Science Museum / SSPL <https://blog.sciencemuseum.org.uk>; міжнародна природознавча гра «Геліантус» helianthus.com.ua; **статистичні параметри популяції. Просторовий розподіл. Загальна екологія (Online курс лекцій)**: веб-сайт. URL: <https://bitly.su/Bq8L>), віртуальні лабораторії, імітаційні тренажери роблять проведення дослідних експериментів доступними, а процес навчання – творчим.

Як показує практика, відкриті освітні Інтернет-ресурси є суттєвим доповненням до традиційних засобів навчання, забезпечують рівний доступ до якісної освіти учнівської молоді різних вікових груп, можливостей, а також дають можливість використання різних форм навчання (індивідуальне, дистанційне, групова робота, фронтальна робота, проектна та дослідницька діяльність).

Таким чином, використання якісних освітніх Інтернет-ресурсів, з одного боку, створює позитивну мотивацію до опанування учнями STEM-дисциплін, а з іншого сприяє колективній навчальній діяльності всіх суб'єктів освітнього процесу.

Зазначимо, що інноваційні моделі освіти покликані, насамперед, стимулювати пізнавальну діяльність учнів, у тому числі й на уроках біології. Пізнавальна ж активність може динамічно розвиватися, якщо вчитель цілеспрямовано працює в цьому напрямі.

Сьогодні пріоритетною у викладанні **біології є STEM-освіта**, за якої в навчальних програмах значно посилюється природничо-науковий компонент у комплексі з інноваційними технологіями.

Українські спеціалісти STEM-освіти зазначають, що «STEM-освіта – це низка чи послідовність курсів або програм навчання, яка готує учнів до успішного працевлаштування, до освіти після школи або для того й іншого, вимагає різних і більш технічно складних навичок, зокрема із застосуванням математичних знань і наукових понять. У світовій практиці єдиного розуміння цього поняття немає» [4].

Також **STEM-освіта** – це категорія, яка визначає відповідний педагогічний процес (технологію) формування і розвитку розумово-пізнавальних і творчих якостей учнів, рівень яких визначає конкурентну спроможність на сучасному ринку праці: здатність і готовність до розв'язання комплексних задач (проблем), критичного мислення, творчості, когнітивної гнучкості, співпраці, управління, здійснення інноваційної діяльності [5, с. 3].

Впровадження STEM-освіти сприяє розвитку здібностей до дослідницької, аналітичної роботи, експериментування та критичного мислення. Раннє залучення учнів в STEM може підтримати не лише розвиток креативного мислення та формування компетентності дослідника, а й сприяти кращій соціалізації особистості, тому що розвиває такі навички, як: співробітництво, комунікативність, творчість.

Впровадження в навчально-виховний процес методичних рішень STEM-освіти дозволяє сформувати в учнів найважливіші характеристики, які визначають компетентного фахівця: уміння побачити проблему, уміння побачити в проблемі якомога більше можливих сторін і зв'язків, уміння сформулювати дослідницькі запитання і шляхи його вирішення, гнучкості як уміння зрозуміти нову точку зору і стійкості у відстоюванні своєї позиції, оригінальності, відхід від шаблону, здатність до конкретизації або синтезу відчуття гармонії в організації ідеї. Реалізації підходів STEM-освіти передбачає, що учні/студенти водночас дізнаються про технологію (наприклад, схемах), про область знань (наприклад, математики) і набувають навички (наприклад, співробітництво, кодування) [2, с.249].

Сьогодні STEM-підходи реалізуються в багатьох українських школах, у тому числі і в нашій області. Так, наприклад, освітні ігри в сфері STEM доповнюють традиційне навчання в природничо-науковій і технічній області. Їх мета – допомогти школярам і студентам подолати прірву між навчальними завданнями і справжньою діяльністю вченого і інженера.

STEM ігри – це моделі геології і атмосфери, екології та астрофізики. Взаємодіючи з ними, учень сам вибирає стратегію досліджень, тобто діє не як учень, а як самостійний дослідник, конструктор. Уміння доцільно використати навчальну гру в курсі фізики або біології – це важливе доповнення до компетенцій вчителя природничих наук.

Сьогодні існує вже ряд веб-ресурсів для підтримки STEM-освіти, однак інтерфейс переважно англійськомовний або російськомовний.

Як правило, сайти оснащені інструментами для спільної роботи, щоб надати можливості вчителям для обговорення та обміну ефективними навчальними практиками. Наведемо перелік деяких з цих ресурсів, а саме:

Спробуй себе інженером <http://www.tryengineering.org>

Матеріали цього сайту розраховані на дітей від 8 років, а також для дорослих – батьків і педагогів. На ресурсі знаходиться інформація про інженерні професії і можливість кар'єрного зростання в цьому напрямку. Також є можливість в ігровій формі зайнятися конструюванням, проектуванням, проведенням дослідів і експериментів. В англійській версії є більше варіантів ігор.

Вчителі пробуйте науку <http://www.teacherstryscience.org>

На цьому сайті розташовані ресурси для проведення STEM-уроків, стратегії навчання і ресурси, які покликані викликати інтереси учнів до наукових досліджень. Також сайт має інструменти для спільної роботи викладачів та обміну досвідом [2, с. 250].

Розглянемо технічну складову STEM-освіти. Як відомо, з розвитком цивілізації технічна думка людини не лише еволюціонувала, але й здійснювала революційні стрибки. Мабуть, першим значним винаходом у техніці треба вважати колесо. Яке явище наштовхнуло стародавнього конструктора на створення колеса? Чи не перекотиполе в суху вітряну погоду в південних степах?

Відтоді сплинуло багато часу, але людина завжди замислювалась над подібністю літака і птаха, підводного човна і риби, маніпулятора робота і руки людини, її хвилювало питання: чи можна знайти в природі ключ до розв'язання конструкторських та винахідницьких проблем? Звісно, щоб знайти його, треба мати добре розвинене технічне мислення, сформовану наукову картину світу.

Наразі значно зростає рівень вимог до формування технічного мислення учнів. Одним зі шляхів розв'язання цієї проблеми є розробка системного підходу до формування наукового світогляду та технічного мислення учнів засобами природничих предметів, і, зокрема біології. Адже технічне мислення формується, перш за все, на матеріалі предметів природничого циклу і має стати психологічною установкою до дій конструктивно-технічного характеру з об'єктами природи і техніки, сприяти виробленню життєвого кредо, що виявляється, насамперед, у вигляді конкретних дій з перманентної технічної освіти. Конструювання, проектування, технічні винаходи та їх патентування стають основними видами творчої діяльності людини, на якій базується розвиток науково-технічного прогресу.

Теоретичною основою формування технічного мислення учнів є сформульована вченим-психологом С. Л. Рубінштейном концепція, яка полягає в тому, що

основним способом існування психічного є наявність його як процесу. Набуті в діяльності теоретичні та практичні знання систематизуються й узагальнюються у свідомості учня, стають підставою для формування технологічної картини світу – одного з компонентів наукового світогляду. Саме технологічна карта світу і відповідне технічне мислення становлять фундамент загальної технічної освіти молодшої людини, на відміну від емпіричного матеріалу, закладаються на все життя.

Технічне мислення – це процес відбиття у свідомості людини технічних процесів і об'єктів, їх моделі або природних аналогів, принципів їх будови і роботи з використанням технічних понять та образів і оперування цими поняттями і образами.

Технічному мисленню притаманні ті самі розумові операції, що й процесу мислення взагалі. Щоб досягнути глибини поняття технічного мислення розглянемо приклади розумових операцій, що відбуваються під час об'єкт-об'єктних відносин учня з технічним або природним об'єктом у його діяльності на уроках біології.

Зміст біології як навчального предмета дозволяє організувати технологічний підхід, який найповніше реалізує принцип міжпредметних зв'язків. У технологічному підході застосовується сукупність методів і засобів, призначених для пояснення явищ або факторів з погляду різних наук. З цією метою пояснюється, наприклад, біологічне явище за допомогою фізичних законів і експериментів, проводять аналогії з атмосферними, геологічними або промисловими процесами. Це дає учням широке уявлення про світ, в якому вони живуть, озброює їх діалектичним методом пізнання природних об'єктів, а метод порівняння та аналогій, яким вони користуються, виробляє вміння аналізувати живі й неживі системи, щодо їх будови, удосконалення конструкції тощо.

У ході уроку учні повинні засвоїти три блоки інформації про біологічні об'єкти, які порівнюються з технічними пристроями, а саме: а) *інваріантний* (загальна біологія рослинного або тваринного організму); б) *прагматичний блок* (поняття біоніки, кібернетики, біотехнології тощо); в) *гуманітарний блок* (моральність, естетичність, екологічні проблеми тощо).

Перший блок – інваріантний. Сюди належить інформація про будову, функції органів, розмноження рослинного або тваринного організму. Знання цього блоку є вирішальними, на їх основі будується прагматичний і гуманітарний блоки. *Прагматичний блок* має на меті розповісти про те, що може взяти людина корисного й цінного з будови і функції рослин чи тварин для створення більш досконалих технічних систем або пристроїв. *Гуманітарний блок* поєднує знання учнів про красу рослинного і тваринного світу, естетичне значення для людини, важливість тих чи інших рослин і тварин у ланцюгу харчування й збереження балансу екосистеми тощо.

Запитання прагматичного блоку даються як проблемні питання. Наприклад, вивчаючи тему «Значення і будова шкіри. Терморегуляція», учні ознайомлюються з роллю шкіри в теплорегуляції. На уроці дається така довідка: під час потовиділення п'ята частина тепла тіла людини йде на випаровування води з поверхні шкіри. Звичайно, на випаровування впливають й інші зовнішні умови, але тепло все ж має основне значення. Потім учні пригадують, яке аналогічне явище відбувається у рослин, як здійснюється кругообіг води в природі. У бесіді учні обговорюють явища транспірації – випаровування води рослинами. Транспірація запобігає перегріву листків і забезпечує постійний рух води крізь корінь, стебло і листки з ґрунту в атмосферу. Цей процес залежить від декількох факторів: вмісту води в рослині, вологості та температури атмосферного повітря, швидкості вітру, освітлення. Для випаровування води з поверхні листків важлива також променева енергія.

Далі проводиться аналогія з глобальним явищем в природі – кругообігом води в природі. З поверхні водойми під дією сонячних променів і вітру випаровуються мільярди частинок води і, піднімаючись в атмосферу, накопичуються, утворюючи хмари. На відрив мікроскопічних краплин води з великої за площею поверхні водойми витрачається енергія сонця і вітру. При цьому вода з рідкого стану переходить у газоподібний, накопичується в атмосфері, а через деякий час знову переходить у рідкий стан і під впливами фізико-хімічних процесів випадає в певному місці у вигляді дощу або снігу.

Наприкінці бесіди підбивається підсумок: піт зі шкіри, вода з листка рослини та з поверхні водойми випаровується під дією тепла сонячних променів, які нагрівають повітря, воду, листок тощо. Після цього учням пропонується проблемне завдання: розробити проект економічно вигідного промислового способу очищення забрудненої води. Перед цим на уроці повідомляються умови економічно вигідного промислового способу: **1** – використання дешевого джерела енергії для нагрівання води; **2** – висока продуктивність, тобто добування певної кількості чистої води за одиницю часу; **3** – розміри установки та її географічне розташування.

Знань та вмінь учнів і кількості наведених природних аналогів достатньо для розв'язання цієї проблеми. Завдання має творчий характер, вимагає чимало часу, тому його пропонується продовжити вдома.

Інформація прагматичного блоку повинна органічно вписуватися в структуру уроку. Для цього, проводячи аналогії між об'єктами живої природи і техніки, необхідно використовувати наочність, демонструвати самі об'єкти, проводити досліди тощо.

Так, наприклад, на уроці «Насінина. Плід. Способи поширення» порівнюється політ волана для гри в бадмінтон з польотом плодів кульбаби лікарської. Учням пропонується висловити припущення про те, в якій галузі промисловості людина застосувала принцип підйомної сили, реалізований у природі. Гіпотези обговорюються всіма учнями, і для їх підтвердження чи відхилення демонструються слайди про літальні апарати: зонди, аеростати, дирижаблі тощо.

На уроках можна перевіряти сформоване вміння визначити суттєве загальне і відмінне, другорядне в будові та принципах дії рослин і технічних конструкцій: машин, літаків, човнів, промислових апаратів за допомогою тестів, наприклад: назвіть рослину, у якій плід під час поширення в природі нагадує рух гвинтів у гелікоптера: а) дуб; б) кульбаба; в) клен; г) квасоля.

Щоб відповісти на подібний тест, учень повинен уявити гвинти гелікоптера і плід рослини як у статичному положенні, так і в динаміці. Відбувається інтенсивний процес одночасного порівняння двох образів і постійна вибірка одного з них. Ці розумові операції порівняння виконуються постійно, якщо застосовується система тестів з усіх розділів біології. Наприклад, пропонуються тести на вибір однієї правильної відповіді та на доповнення.

Функція листка нагадує:

- дію сонячної батареї; б) діяльність хімічного підприємства;
 - дію міської газової мережі;
 - дію двигуна внутрішнього згорання.
2. Знайдіть аналогію руху тварин в техніці за прикладом:

- кріт рухається у ґрунті, як комбайн у шахті;
- птаха летить, як літак;
- кальмар рухається в товщі води, як ракета;
- гідра рухається, як...

Використання тестів, розповідей-завдань, завдань на розробку технічних проектів, демонстрування

моделей живих організмів значно підвищують ефективність формування технічного мислення.

Одним із способів розвитку технічного мислення в учнів є застосування комп'ютерних програм, створених на матеріалі біоніки і біомеханіки. Комп'ютерна техніка розширює можливості технологічного підходу до розвитку технічного мислення. З появою біоніки стало можливим відбирати навчальну інформацію уроку, яка сприяє формуванню технічного мислення і технологічної картини світу. Адже біоніка вивчає будову організмів для створення машин, приладів, механізмів, дані яких наближаються до характеристики цих організмів. Тому спостереження, порівняння і проведення аналогій між будовою і принципами дії природних і технічних об'єктів стали головними методами формування технічного мислення. Найбільш ефективно застосовуються вони завдяки спеціально розробленим електронним програмним засобам навчального призначення, що моделюють будову організмів, процеси їх життєдіяльності й надають з коментарем подібні за будовою і принципами дії технічні об'єкти. На екрані учні бачать схеми, знаки, динамічні, графічні зображення об'єктів, образи промислових технологічних процесів і процесів у живих організмах. Інформація на екрані викликає в учнів такі психічні операції, як уявлення й оперування образами.

Так, під час вивчення теми «Плазуни» на екрані комп'ютера з'являється зображення отруйного зуба гадюки і демонструється скорочення м'язової діафрагми і викидання отрути через канал.

Запитання: Які ви знаєте побутові або технічні пристрої, принцип дії яких нагадує принцип дії зуба гадюки? Доберіть їм відповідну назву (Шприц). На екрані демонструється наступний кадр – принцип шприца.

Розв'язання творчих завдань, які моделюють типові для певної групи професії, операції, відношення, умови, характер праці, оцінку якості й ефективності, сприяє формуванню технічного мислення, вихованню соціальної активності (мотивації, професійної спрямованості).

Досвід застосування технологічного підходу до формування технологічної картини світу і технічного мислення учнів дає підстави для таких висновків:

Продуктивність пізнання явищ природи, процесів у техніці або в навколишньому середовищі підвищується, якщо одні й ті ж самі явища обговорюються в кількох курсах, а матеріал про ці явища стає базою для виконання інтегральних творчих завдань на конструювання приладів і розробку проектів.

Комп'ютерні програми виступають засобом динамічного моделювання фізіологічних процесів в організмах і їх аналогій у техніці [5, с. 4].

Наступне. Розглянемо відмінності STEM-школи від звичайної. На нашу думку, **найперша відмінність полягає у підходах до навчання**, зокрема **орієнтація на самостійну діяльність учнів**. Наприклад, для того щоб виконати науково-дослідницьку роботу, учень повинен вміти самостійно працювати, а саме: оволодівати науковими знаннями, практичними вміннями та навичками в усіх формах організації навчання, як під керівництвом учителя, так і без нього.

Наступна відмінність полягає у тому, **що змінюється звичайна для нас форма викладання, коли урок зазвичай побудований навколо вчителя**. За STEM-методикою у центрі уваги знаходиться практичне завдання чи проблема. Учні вчать знаходити вирішення проблеми не в теорії, а шляхом проб та помилок. Крім того, вже починаючи з ранніх етапів навчання, у класі використовуються спеціалізовані інструменти: наприклад, програми з комп'ютерної анімації. Так, нещодавно учнівська молодь починала знайомство з такими програмами

на перших курсах університету, а наразі, за методикою STEM, вже у старшій школі.

Ще однією відмінністю є **роль учителя в освітньому процесі**. Він виступає в ролі менеджера, консультанта, ментора і відрізняється енергійністю та високим рівнем педагогічної кваліфікації. Також змінюється за STEM-методикою і роль сучасного учня в освітньому процесі. У першу чергу, він виступає у ролі дослідника, а саме: знайомиться з методами наукового пізнання і етапами дослідницької діяльності.

Особливо треба зазначити, що сучасні діти (їх називають поколінням «альфа») в разі відрізняються від однолітків попередніх поколінь, зокрема: їм не можна насильно примусити щось робити, з ними потрібно домовлятися; вони навчаються за умови, якщо розуміють для чого це їм потрібно. Для них конче важливі партнерство та співпраця з дорослими і не важливі формальні правила; їм важлива самодисципліна, а не контроль. До того ж вони дуже залежні від сучасних технологій і здатні займатися кількома справами одночасно, досить мобільні. За прогнозами дослідників діти цього покоління стануть рішучою силою прогресу у нашому столітті.

Таким чином, переваги STEM-освіти очевидні, зокрема: навчання здійснюється за темами, а не за предметами; учень бачить зв'язок між науками, навчання стає системним; учень використовує знання у повсякденному житті. STEM-освіта сприяє, насамперед, розвитку інтересу до технічних дисциплін, а також критичному мисленню та вмінню вирішувати проблеми; креативності та інноваційних підходів до проектною та дизайн-діяльності. Крім того, STEM-освіта готує учнівську молодь до технологічних інновацій у житті, комунікації та командної роботи, а найголовніше надає учням впевненості у власних силах.

Отже, STEM-освіта сьогодні – це системність, доступність та зв'язок з реальним життям.

Виникає питання: **ЯКІ Ж ПОТРІБНО ЗДІЙСНИТИ ВЧИТЕЛЮ КРОКИ ДО STEM-ОСВІТИ?**

Дослідники пропонують наступні кроки:

Крок перший. Я можу (відкрити для себе значення STEM-освіти).

Крок другий. Ми плануємо (знайдіть колег-однодумців, залучіть батьків та спеціалістів STEM).

Крок третій. Ми діємо (запровадьте бінарні уроки, STEM-практику, наукові пікніки).

Крок четвертий. Ми розвиваємось (використовуйте on-line середовище, придбайте конструктор, лабораторії).

Наразі у практиці закладів загальної середньої освіти області набула поширення цифрова **лабораторія Einstein™**. Обладнання **Einstein™** перетворює будь-який комп'ютер в наукову станцію. Цифрові лабораторії – нове покоління освітніх приладів. Основна мета їхнього використання – надати можливість візуалізувати інформацію, отриману в результаті експерименту. Зображення результатів здійснюється шляхом періодичної реєстрації даних та побудови графіків на їх основі. Останні дають змогу оцінити динаміку проходження процесу. Цифрова лабораторія Einstein – один із видів цифрових лабораторій, що адаптований під шкільну програму України. Окрім того лабораторія Einstein™ є простою і надійною за вибірковою параметрів.

Також лабораторія Einstein™ є мультипредметною. Так, використовуючи її прилади, можна проводити вимірювання біологічних, фізичних та хімічних показників, що значно розширює потенціал її використання. Особливістю цифрової лабораторії є розроблене програмне забезпечення, яке має широкі математичні та статистичні можливості. Наприклад, на уроках біології з його допомогою можна вимірювати pH, температуру, концентрацію вуглекислого газу, артеріальний тиск

Отримані дані відразу відображаються на моніторах у вигляді графіків. Цифрова лабораторія дає змогу учням застосовувати на практиці теоретично набуті знання. Виміри та дослідження проводять, як у справжній лабораторії.

Лабораторія сама по собі є універсальною, зокрема: її можна використовувати на уроках усіх дисциплін природничого циклу, у позакласній роботі (наприклад, на засіданнях гуртка юних біологів, при написанні учнівських науково-дослідницьких робіт тощо). Наведемо приклад проведення заняття клубу юних науковців з використанням лабораторії Einstein™ для дослідження організму людини Золотоніської загальноосвітньої школи-інтернату І-ІІІ ступенів Черкаської обласної ради (вчитель Ростанець В.В.).

Так, головною метою заняття є: навчити учнів проводити досліді з використанням цифрової лабораторії «Ейнштейн», дослідити біологічні процеси організму людини, сформувати в учнів уявлення про організм людини як біологічну систему; розвивати творчу активність, пізнавальні інтереси учнів; уміння виділяти головну думку та формулювати висновки; виховувати бережливе ставлення до свого здоров'я і здоров'я оточуючих, формувати здоров'язбережувальну компетентність. На занятті вчитель, крім цифрової лабораторії, використовує мультимедійну дошку, ноутбук, картки для оформлення результатів досліджень.

Хід заняття

I. Організаційний етап

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Доброго дня, юні науковці! Сьогодні ми проводимо заняття нашого клубу і будемо досліджувати організм людини за допомогою цифрової лабораторії Einstein™.

Упродовж життя людина вивчає свій організм, дослухається до процесів, які у ньому відбуваються, реагує на зміни і намагається знайти відповідь на запитання: «Чому це відбувається? Так має бути чи ні?».

Усі ми вміємо міряти пульс, затиснувши вказівний, середній і безіменний пальці на зап'ясті. Гадаю, кожному із вас у лікарні робили кардіограму, досліджуючи роботу серця. Усі ви помічали, що під час фізичних навантажень наше серце б'ється частіше, а тіло нагрівається. На уроках біології ми вчили, чому це відбувається. А сьогодні ми проведемо спостереження за людським організмом, використовуючи сучасну цифрову лабораторію Einstein™.

III. Практична робота №1. Дослідження особливостей серцебиття після виконання фізичних вправ

Мета: виміряти вплив вправ на серцевий ритм людини.

Рекомендований тип: демонстраційний дослід.

Обладнання: цифровий вимірювальний комплекс, датчик серцебиття.

Довідка

Фізичні вправи створюють вплив на організм людини. Під час фізичного навантаження відбувається низка процесів, що стимулюють організм до відповідної реакції. Однак, для організму людини властивий гомеостаз, що створює певну буферність для цих змін. Гарним прикладом є реакція організму саме на фізичні вправи.

Для дослідження впливу фізичних вправ на частоту серцебиття використовують датчик серцебиття.

Хід роботи

1. Підготуйте цифрову лабораторію до роботи.
2. Встановіть наступні параметри реєстратора.
3. Надягніть датчик серцебиття на палець.
4. Запустіть вимірювання та значення запишіть.
5. Присядьте 20 разів та повторіть вимірювання.
6. Зупиніть реєстрацію та в разі необхідності графік збережіть.

Аналіз результатів

Чи була зміна частоти серцебиття закономірною?

Дані запишіть до таблиці

Практична робота №2. Дослідження зміни температури тіла під час виконання фізичних вправ

Мета: виміряти вплив вправ на температуру тіла людини.

Рекомендований тип: демонстраційний дослід.

Обладнання: цифровий вимірювальний комплекс, датчик температури.

Довідка

Під час вправ швидкість процесів обміну речовин та вироблення тепла в тілі людини значно зростає. Тим не менш, внутрішня температура тіла залишається практично незмінною. Тіло людини урівноважує кількість тепла, виробленого під час вправ, через виділення такої самої кількості тепла в навколишнє середовище. Більше ніж 80% тепла втрачається через поверхню шкіри людини. Кровоносні судини, що знаходяться близько до поверхні шкіри, розносять тепло. Тому втрата тепла досягається збільшенням кровообігу в шкірі. Для дослідження температурного ефекту можливо застосувати датчик температури.

Хід роботи

1. Датчик температури зафіксуйте на мочці лівого вуха.
2. Запустіть вимірювання, значення запишіть.
3. Присядьте 20 разів та повторіть вимірювання на мочці лівого вуха.
4. Порівняйте результати та запишіть до таблиці.
5. Аналіз результатів
6. Чи змінилася температура після присідань? Поясніть, зміну або її відсутність.
7. Чи буде змінюватися температура тіла при зміні виду навантаження?

Отже, ознайомившись з наведеним прикладом заняття, можемо впевнено говорити про великі потенційні можливості цифрової лабораторії Einstein™ як сучасного експериментального методу дослідження організму людини.

Наступне. У сучасній методиці викладання курсу шкільних дисциплін за STEM-технологією основними підходами є: *проектно-орієнтований; проблемно-орієнтований і практико-орієнтований.* Усі ці підходи передбачають участь у проектній діяльності як основу для набуття практичних навичок і формування професійних компетенцій шляхом застосування методик навчання, що базуються на досвіді інших дисциплін. Так, у процесі вивчення різних тем шкільних курсів «Біологія» та «Біологія і екологія» окремі учні або групи учнів розробляють навчальні проекти. Учитель при цьому здійснює управління такою діяльністю і спонукає до пошукової діяльності дітей, допомагає у визначенні мети, завдань навчального проекту.

Нагадаємо, що методика виконання проектів передбачає:

- вибір теми або проблеми. Тему може запропонувати вчитель, або ж їх обирає клас із тих варіантів, що були запропоновані під час «мозкової атаки»;
- планування проекту. Вчитель та учні узгоджують усі складові процесу виконання проекту (на який час він розрахований, які ресурси будуть використані, яким чином учні працюватимуть);
- процес дослідження;
- результати, висновки;
- представлення результатів роботи;
- оцінювання результатів і процесу.

Метод проектів навчає окреслювати цілі, планувати роботу, оцінювати результати, передбачає високу активність і незалежність виконавців проекту.

Завдяки проектному методу навчання учні усвідомлюють усю технологію розв'язання задач – від

постановки проблеми до отримання результату. Так досягається зв'язок теоретичних знань із практичними вміннями.

Замислюючи проект, учитель, перш за все, має подумки уявити собі цю проблему, завдання, пов'язані з нею, можливі шляхи їх розв'язання, конкретні результати.

Як правило, термін реалізації проекту – два-чотири уроки, тобто один-два тижні. Роль учителя в його здійсненні домінуюча, але це керування є пізнавальним, дослідним процесом, результатом (продуктом дослідження) якого стануть висновки (знання), здобуті учнями самостійно і засновані на власному аналізі.

Так, наприклад, у 9 класі учні можуть створювати проект на тему «*Віруси*». Учні отримують завдання до початку проекту – вивчити:

Історію відкриття.

Особливості будови та хімічного складу.

Види вірусів.

Життєдіяльність вірусів.

Вірусні хвороби та профілактику.

Учні представляють проекти в різних формах (постери, презентації тощо). Після виступу кожної групи з'ясовують враження від відповідей, проводять рейтингове оцінювання з урахуванням таких критеріїв, як наукова достовірність, уміння самостійно знаходити інформацію, послідовність, переконливість, логічність, оригінальність, творчий підхід, уміння працювати в групі.

Зауважимо, що визначаючи теми проектів, треба оптимально враховувати їх актуальність і продуктивність (можливість використання в майбутньому).

Навчальні завдання й очікувані результати під час роботи над проектом такі:

- здійснювати цільовий пошук літератури й інформації в бібліотеках та мережі Інтернет;
- відбирати потрібну інформацію, аналізувати її, оцінювати;
- планувати діяльність, розбивати її на етапи;
- ефективно використовувати комп'ютерну техніку для реалізації поставлених завдань;
- застосовувати наукові методи пізнання (аналіз, синтез, оцінювання);
- одержані знання використовувати в повсякденному житті.

Під час організації та координації діяльності учнів над проектами особливу увагу треба звернути на:

- створення груп для спільної роботи на основі психологічного сумісництва;
- процес збирання інформації з різноманітних джерел та якість її опрацювання;
- вибір напрямків діяльності;
- налагодження особистісного спілкування (зокрема, з допомогою електронної пошти);
- консультації спеціалістів (учителів предметів природничого циклу, фахівців у галузі реклами й дизайну);
- неодноразове спільне обговорення проектів;
- якість створення комп'ютерних презентацій, газет, публічних виступів, відеофільмів і т. ін.;
- критерії оцінювання роботи;
- формування планів практичної реалізації проектів;
- матеріальні витрати під час підготовки проектів;
- психологічну готовність до публічного виступу, захисту презентацій та постерів.

Варто також зазначити, що місяця вчителя під час підготовки до виконання проектів полягає в тому, щоби бути поруч, допомагати, ненав'язливо керувати, спрямовувати, координувати, консультувати, долати

конфліктні ситуації, підтримувати бажання пізнавати і творити.

Таким чином, проектна діяльність – це збагачення досвідом, набутим у процесі дії, обмін думками й цікавими знахідками, інтерактивне спілкування і якісне засвоєння навчального матеріалу.

Як відомо, проектна технологія орієнтована перш за все на самостійну діяльність учнів, отже, можна використовувати будь-який з типів проектів, а саме: дослідницький, інформаційний, практично-організаційний, пригодницький та ігровий. Але для створення умов для проведення науково-дослідницьких робіт на уроках біології особливу увагу необхідно приділяти дослідницьким проектам. Саме цей тип проектів дозволяє учням вчитися самостійно отримувати знання, критично оцінювати інформацію, висувати гіпотезу, доводити її право на існування.

Дослідницькі проекти цілком підпорядковані логіці дослідження й мають структуру, наближену або повністю відповідну справжньому науковому дослідженню (аргументація, актуальність теми, визначення проблеми й об'єкта дослідження, окреслення завдань, методів дослідження, джерел інформації, висування гіпотез, визначення способів їх розв'язання, обговорення отриманих результатів, їх оформлення). А щоб створити умови та мотивацію учнів до написання науково-дослідницьких робіт, необхідно проводити індивідуально роботу з учнями, розвивати необхідні навички та компетентності на уроках та позаурочний час.

Отже, цінність STEM-технології полягає у цікавому навчанні; у розвитку здібностей учнів; у суспільній значимості особистості; у придбанні навичок долати труднощі; командної роботи.

І, насамкінець, зазначимо, що серед глобальних проблем сучасного суспільства вчені всього наукового світу визнали й проблему освіти. Так, у своїй доповіді Римському клубу «Нет пределов обучению» (1979), західноєвропейські вчені Дж. Боткін, Е. Ельманджра і М. Малица вперше висловили думку про те, що навчання має бути «предвосхищающим, а не запаздывающим, как сегодня». Сучасне навчання лише адаптує людину до того, що вже відбулося і не вчить її будувати майбутнє, тобто не формує людину з ноосферним мисленням. Наразі спостерігається глибокий розрив між всезростаючою складністю світу і здатністю орієнтуватися у нових умовах життя, обумовленою традиційною формою освіти. Саме цей розрив веде, на думку цих авторів, до тих труднощів людства, які протягом останніх десятиліть є предметом гострих ідейних дискусій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анрущюк А. Ю., Задорожна О.М. Актуальні питання інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів. Комп'ютер у школі та сім'ї. 2002. №6. С. 3-10.
2. Кушнір Н. О., Валько Н. В., Осипова Н. В., Кузьмич Л.В. Відкриті освітні ресурси для організації навчання у контексті STEM-освіти. Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету. 2017. №3. С. 249-250.
3. Сліпчук І. Ю. Особливості використання інформаційних технологій у шкільному курсі біології. Біологія. 2012. №23. С. 8-11.
4. STEAM – Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics. Науково-методичний проект «Якість освіти». URL: <https://www.facebook.com/yakistosvity/?fref=nf/дата звернення 14.12.2015 р./>
5. Чернова В. С. Розвиток політехнічного мислення учнів під час вивчення біології. Біологія. 2005. №32 (116). С. 2-4.
6. Швайка Н. П. Елементи STEM-навчання на уроках біології як важливий чинник соціалізації учнів. Біологія. 2019. №3 (591). С. 2-4.

Алла Северинова,

методист лабораторії природничо-математичних дисциплін
комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут
післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ФІЗИКИ І ХІМІЇ

*Уміє вчити той, хто вчить цікаво,
хто викладає свій предмет так, щоб
у душі учня зазвучали струни у відповідь
і ні на хвилину не засинала його допитливість.*

А. Ейнштейн

Сучасна шкільна освіта ще недостатньо адаптована до майбутніх потреб учнів, тому зусилля вчителя сьогодні повинні бути направлені на розвиток у дитини прагнення до життєтворчості, інтересу до самопізнання і самовизначення. Особливості фізики і хімії як навчальних предметів полягають у тому, що з одного боку це фундаментальні науки про природу, які мають великі розвивальні та пізнавальні можливості, а з іншого - учні вважають їх найскладнішими предметами шкільного курсу, нецікавим, мало пов'язаним з їх подальшим життям.

Вступаючи в реальне життя, випускникам необхідно буде адаптуватися не лише до умов високотехнологічного, інформаційно-перенасиченого світу, але й до світу переобтяженого глобальними проблемами, такими як зміна клімату, виснаження природних ресурсів, антропогенне навантаження на довкілля, демографічна проблема та інші, які мають системний характер. Проте завдання природничих наук не обмежується лише проблемами земного масштабу, тому що наука вже давно вийшла в планетарний та космічний простір. Завдяки невпинному прогресу основне місце посідають ті галузі знань, які передбачають інтегральний характер свого дослідження. Тому важливо розвивати природничо-наукову грамотність учнів вже з початкової ланки.

У квітні — травні 2018 р. Україна вперше взяла участь у міжнародному дослідженні **PISA**. 15-річні підлітки складали 2-годинний тест із читання, математики й природничо-наукових дисциплін і заповнювали анкети. Дана програма визначає природничо-наукову грамотність як здатність учня / студента як свідомого громадянина вивчати й вирішувати питання, пов'язані з наукою й науковими ідеями. Науково грамотна особа готова аргументовано міркувати про науку й технології, що потребує від неї таких компетентностей: пояснювати різноманітні явища з наукової позиції, оцінювати й розробляти наукове дослідження, а також інтерпретувати дані й докази з наукової позиції.

Завдання у PISA були представлені у тестовій формі декількох форматів: вибір одного з варіантів відповіді, надання короткої і розгорнутої відповіді. Всі завдання компетентнісного характеру, тобто у тестуванні надається стимул (текст або уривок з тексту, який презентує реальну життєву ситуацію або розкриває зміст певної проблеми), а також декілька тестових запитань до цього стимулу. У природничих науках було виокремлено змістовні галузі, а саме: фізичні системи, живі системи, система біосфери та космічна система.

За результатами дослідження у галузі природничо-наукових дисциплін 15-річні підлітки продемонстрували здатність виконувати завдання, де потрібно скористатися помірними предметними знаннями, щоб ідентифікувати певні відомі явища або запропонувати їм прийнятні пояснення. Стосовно менш відомих або складніших

ситуацій українські учні/студенти можуть запропонувати пояснення лише в разі наявності певних підказок або допомоги. Досить значний відсоток українських учнів/студентів (майже 14%) може працювати з абстракціями, щоб запропонувати пояснення складніших чи менш відомих ситуацій, здатний обґрунтувати план експерименту, зробити відповідні висновки щодо не дуже складних наборів даних і не досить відомого контексту. Але водночас не більше 4% учнів/студентів здатні використовувати абстрактні наукові ідеї, пояснювати незнайомі й складні явища, якісно інтерпретувати інформацію й робити прогнози, оцінювати альтернативні плани проведення експериментів, робити висновки щодо складних незнайомих явищ. При цьому 43,6% українських учнів/студентів досягли Рівня 3 та вищих у шкалі PISA, проте 26,4 % на жаль, не досягли навіть базового рівня.

Це говорить про те що не всі вчителі природничого напрямку у практиці своєї роботи застосовують завдання компетентнісного характеру, не інтегрують теми споріднених предметів.

Хочеться ще раз підкреслити, що такі науки як Фізика і Хімія є фундаментальними науками, які вивчають загальні закони природи, рух і структуру матерії, а результати та досягнення цих наук лежать в основі сучасної наукової картини світу і визначають рівень сучасного науково-технічного розвитку, техніки та технологій. Саме тому природничі предмети у шкільній програмі потрібно викладати комплексно.

У 2020-2021 навчальному році викладання фізики буде здійснюватися таким чином: у **7-9 класах** за Програмою для загальноосвітніх навчальних закладів «Фізика. 7-9 класи», затвердженою Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804, розміщена на офіційному сайті МОН України URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas-2017.html>.

У 8-9 класах з поглибленим вивченням фізики – навчальною програмою з фізики для 8-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням фізики, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 17.07.2013 № 983. Програму розміщено на офіційному веб-сайті Міністерства URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/fizika1.pdf>;

Навчання фізики і астрономії у 10-11 класах у закладах загальної середньої освіти здійснюватиметься за такими навчальними програмами:

- «Фізика і Астрономія. 10-11» (рівень стандарту та профільний рівень), авторського колективу під керівництвом Ляшутка О.І. URL: [<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>];

- «Фізика 10-11» (рівень стандарту та профільний рівень) авторського колективу під керівництвом

Локтева В. М. має рівень стандарту та профільний рівень URL: [<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/fizika-10-11-avtorskij-kolektiv-pid-kerivnicztvom-lokteva-vm.pdf>]

- «Астрономія» (рівень стандарту та профільний рівень) авторського колективу під керівництвом Яцківа Я.Я. URL:

[<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/astroonomiya-avtorskij-kolektiv-pid-kerivnicztvom-yaczkiva-yaya.pdf>]

Вибір навчальних програм з фізики та астрономії з двох запропонованих варіантів здійснюється вчителем та затверджується рішенням педагогічної ради навчального закладу.

Оновлені програми та нові навчальні програми для 10-11 класів не містять фіксованого розподілу годин між розділами і темами курсу. У програмах наводиться лише тижнева і загальна кількість годин на вивчення предмета. **Розподіл кількості годин, що відводиться на вивчення окремих розділів/тем, визначається учителем.** За необхідності й виходячи з наявних умов навчально-методичного забезпечення, учитель має право самостійно визначити порядок вивчення тем та місце проведення лабораторних практикумів і практикумів з розв'язування задач – в кінці розділу або під час його вивчення.

Реформування в освіті сьогодні направлені в першу чергу на інтеграцію й формування ключових компетентностей, якими має володіти учень, серед яких можна виокремити компетентність у природничих науках і технологіях, що передбачає наукове розуміння природи і сучасних технологій та здатність застосовувати це знання на практиці. Слід зазначити, що формування ключових компетентностей та наскрізних вмінь є завданням, яке має здійснювати кожен вчитель незалежно від фаху. Але для вчителів природничого напрямку інтеграція відіграє особливу роль, адже фізика і хімія мають певну кількість термінів, законів які використовують обидві науки, а тому і вивчати їх потрібно в унісон.

У 2020-2021 навчальному році в основній школі хімію вивчають за програмами розміщеними на офіційному веб-сайті Міністерства URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>.

Для класів з поглибленим вивченням окремих предметів навчання відбувається за Навчальним програми для 8-9 класів з поглибленим вивченням окремих предметів за новим стандартом базової і повної загальної середньої освіти, яку можна знайти за посиланням: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/ximiya1.pdf>

Вивчення хімії у 10-11 класах буде відбуватися за новими типовими освітніми програмами (наказ МОН від 20.04.2018 № 408) та новою програмою з хімії затвердженою Міністерством освіти і науки України (наказ № 1407 від 23.10.2017 р.). Програму розміщено на офіційному веб-сайті Міністерства URL:

<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>

Програма профільного рівня призначена для класів хімічного, біолого-хімічного, хіміко-технологічного, фізико-хімічного, агрохімічного та інших профілів, пов'язаних із потребою поглибленого навчання учнів хімії. Зміст навчального матеріалу ґрунтується на знаннях, набутих учнями в основній школі. Профілізацію бажано забезпечувати не лише поглибленим вивченням хімії, посиленням міжпредметних зв'язків, а й запровадженням курсів за вибором, зміст яких залежить від конкретного профілю.

У навчальних програмах не зазначено розподіл годин за темами. Учитель самостійно визначає час для вивчення теми, щоб отримати якісні результати навчальної діяльності учнів. Учитель має право обґрунтовано змінювати порядок вивчення тем і окремих

питань у межах одного класу. Переносити вивчення тем до іншого класу не дозволяється.

Обов'язковими для проведення на уроках фізики і хімії є такі види навчальної діяльності: лабораторні досліді, практичні роботи, навчальні екскурсії. Учитель має право на свій розсуд вирішувати, як виконати той чи інший експеримент. Окремі демонстрації можна виконувати як лабораторні досліді, а лабораторні досліді – як практичні роботи, але не навпаки. Деякі досліді можна замінювати доступнішими в умовах конкретної школи.

Окремі години відводять для тематичного оцінювання та аналізу його результатів і коригування знань, а також для проведення навчальних екскурсій.

Для організації освітнього процесу на сайті Міністерства освіти представлені електронні версії підручників URL: (<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/pidruchniki/elektronni-pidruchniki>).

Електронні версії підручників для вивчення фізики у 7-9 класах та Фізики і астрономії у 10-11 класах розташовані за посиланнями URL: :

<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/pidruchniki/elektronni-pidruchniki>; <http://ckphisk.uzoz.ua/>

При проведенні уроків можна використовувати лише навчальну літературу, що має гриф Міністерства освіти і науки України або схвалена відповідною комісією Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України за посиланням URL: : <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>

Для забезпечення виконання навчальних програм при плануванні роботи на 2020-2021 навчальний рік вчителям необхідно виділити час для моніторингу навчальної діяльності учнів під час карантину, а саме для діагностики отриманих (залишкових) знань учнів. При потребі доцільно: розробити індивідуальні навчальні плани; відвести час на додаткові консультації; скоригувати календарні плани поточного навчального періоду для збалансованого включення матеріалу, який змушено пропустили за час карантину.

Нові державні стандарти, стандарт другого покоління, передбачає зміну принципів організації освітнього процесу, в центрі якого знаходиться учень. Учитель при цьому виявляється в ролі організатора, партнера, помічника. Вимушений тривалий карантин вніс корективи у форми й методи організації навчального процесу, співпраці учитель – учень. Наразі основним критерієм якості шкільної освіти є освітня мобільність вчителя та учнів, дистанційне навчання.

Протягом останнього часу класно-урочна система була найбільш ефективною у ході передачі знань, умінь і навичок. Зміни, що відбуваються сьогодні у суспільному житті, вимагають розвитку нових педагогічних технологій, що орієнтуються на індивідуальний розвиток особистості, навичок самостійного навчання, формування вмінь чітко вирішувати поставлені завдання. Такий підхід спонукає до впровадження в освітній процес альтернативних форм і способів освітньої діяльності.

До початку нового навчального року у педагогів є можливість проаналізувати ефективність застосованих ними технологій під час дистанційного навчання на карантині, й бути готовим при потребі продовжити використовувати деякі з них для змішаного навчання, електронної підтримки очних занять тощо.

Не викликає сумніву, що стрімкий розвиток технологій і зростаючий спектр високопродуктивних цифрових пристроїв мають великий вплив і на освітній процес. Концепція навчання змінилася з підключенням до Інтернету, і тепер фізичне, хімічне та он-лайн навчання, здається, відбуваються в тому ж місці, в той же час.

Сучасний світ розвивається в технологічному руслі надзвичайно швидко. Це призводить до потреби в усе більшій кількості спеціалістів всього спектру технічної галузі та споріднених напрямків. А базова

підготовка таких майбутніх спеціалістів, безумовно, починається на шкільних уроках фізики і хімії. Тому значимість ефективності вивчення цих предметів у школі надзвичайно висока.

Важливо зацікавлювати учнів, робити їхню роботу вмотивованою, глибоко осмисленою – тільки так можна сподіватись на достатній рівень засвоєння учнями змісту навчального матеріалу та його тривалість у часі, а отже вироблення вмінь застосовувати знання для вирішення практичних і прикладних завдань в реальному житті.

То ж і вчитель має застосовувати новітні форми роботи, постійно перебувати в творчому пошуку щодо можливості якомога тісніше пов'язувати навчальний матеріал з його практичним застосуванням, причому в ситуаціях доступних для розуміння дітей, в яких діти бували чи можуть опинитися – це сприяє залученню учнів до навчальної діяльності на уроці й дозволяє розраховувати на досягнення зазначеної мети.

Для подальшого забезпечення ефективного освітнього процесу доцільно застосовувати **методику змішаного навчання**, тож варто звернути увагу на такі технології як «перевернуте навчання», «кейс технології».

За технологією «перевернуте навчання» при підготовці до уроку учні використовують відео та електронний освітній контент, розміщений за межами навчального простору – в змарно орієнтованому навчальному середовищі. За даною технологією учням надається доступ до навчальних ресурсів, засобів комунікації з однокласниками і вчителями, створюються умови та можливості для особистісного розвитку та співпраці. «Перевернуте» навчання сприяє самоосвіті учня. Цей метод може бути незамінним також для предметів, які викладаються обсягом 1-2 години на тиждень, тому що вирішує проблему дефіциту часу. «Перевернуте» навчання дає можливості розвитку аналітичній діяльності учнів та критичного мислення.

Основним результатом діяльності сучасної школи відповідно до нових державних освітніх стандартів повинна стати не сама по собі система знань, умінь, навичок учнів, а комплекс компетентностей в різних областях діяльності. Необхідно вчити дитину так, щоб випускник школи міг самостійно вирішувати виникаючі життєві проблеми. Для цього вчителю необхідно організувати діяльність учнів в пошуковому режимі.

Однією з сучасних освітніх технологій, що сприяє розвитку вміння аналізувати життєві ситуації, оцінювати альтернативи, вибирати оптимальний варіант і планувати його здійснення, є кейс технології.

Зміст кейс-методу полягає в тому, що засвоєння знань та формування вмінь є результатом самостійної діяльності учнів щодо розбору проблемних ситуацій, саме при цьому відбувається набуття творчих професійних навичок, формується вміння мислити й аналізувати. Кейс-метод – це ситуативна методика, яка дозволяє усвідомити неоднозначність вирішення проблем у реальному житті.

Метою кожного уроку має бути залучення всіх учнів до опрацювання запропонованої теми. Кейси допомагають дитині зрозуміти потребу вивчення цієї теми, усвідомити де саме знадобляться здобуті знання. Кейси доцільно обговорювати в групах, пригадувати ситуації де зустрічалася проблема, описана в умові завдання, ділитися з учасниками групи своїм життєвим досвідом та сприймати досвід товаришів. Труднощі, котрі виникають в ході спільного опрацювання завдань, спонукають дітей до пошуку допоміжної інформації та її аналізу, посилення співпраці з учителями споріднених спеціальностей та з батьками. Адже кейс-технологія є мультипредметною, тому спрямована не лише на отримання знань з кількох навчальних дисциплін але й формує розуміння міжпредметних зв'язків. При цьому в учнів виробляється бажання збагачувати власний багаж знань, а головне, виробляються навички самовдосконалення й саморозвитку. Завдяки урокам такого типу дитина навчається вчитися.

Технологія кейсів допомагає кожній дитині знайти у темі що розглядається саме ті моменти, котрі цікаві саме їй, а тому сприяє формуванню цілей і мотивації навчання, самовизначенню учнів, у тому числі й з вибором напрямку майбутньої професії. Якщо такий підхід протягом навчального циклу застосовується багаторазово, то в учнів виробляється стійка навичка вирішення практичних завдань.

Важливим завданням сучасної школи є розвиток умінь і навичок до самоосвіти, уміння застосовувати отриману інформацію на практиці тому варто спробувати застосувати описані моделі навчання на практиці. Тим паче використання даних технологій дозволяє при потребі плавно перейти до дистанційного навчання.

Як визначено в наказі Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 30 квітня 2013 р. за № 703/23235, дистанційне навчання — це індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій. Дистанційна форма навчання передбачає доступ до інтернету, технічне забезпечення (комп'ютер, планшет, смартфон тощо) в усіх учасників освітнього процесу.

Як виявилось, складність у дистанційному навчанні виникла не тільки у стимулюванні учнів до самоорганізації, внутрішньої роботи, мотивації, а й можливість вести діалог, який дозволяв би учням висловлювати власні пропозиції. Тому кожен педагог, виходячи з реалій, технічних можливостей і рівня наванчності учнів повинен підібрати такі методи навчання, освоїти платформи дистанційного навчання, не забуваючи про електронні симуляції для виконання лабораторних робіт, які забезпечили б ефективне засвоєння учнями навчальної програми.

Для організації дистанційного навчання існує цілий перелік платформ і програм, сервісів. Щоб ефективно їх використовувати педагог повинен організувати роботу комплексно, відштовхуючись від очікуваних результатів, яких мають досягти школярі, а також чітко розуміти: чому він хоче навчити школярів, як вони мають цього навчитися і як я при цьому їх можна підтримати?

Для он-лайн занять можна використовувати сервіси ZOOM, Jitsi Meet, Instagram, Google Hangouts, Moodle, WiziQ, Periscope, Skype тощо. Для створення он-лайн класу й завдань для самостійної роботи з подальшою перевіркою можна скористатися безкоштовними сервісами та платформами Google Classroom, Moodle, Microsoft Teams. Для тренувальних, навчальних, контролюючих тестів вчителі і учні можуть використовувати сервіси LearningApps, Kubbu, Quizlet, H5P. Для проведення дослідів й виконання лабораторних робіт з фізики і хімії доцільно використовувати сайт Інтерактивних симуляцій PhET.

У своїй роботі педагогам рекомендую використовувати **надбання й розробки учителів області:**

Фізика і астрономія

Розробка обласної творчої групи вчителів фізики: **Фізика. Збірник компетентнісних завдань 7–9 клас : навчальне видання / А. М. Северинова** (голова авт. кол.) та ін. – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2019. – 160 с.

Сайт «Фізика 7 клас» учителів фізики Комунального закладу «Кам'янський ліцей №1 Кам'янської міської ради» Олексенко Н.Р., Олефіренко Н.М., URL: [https://sites.google.com/view/fizika7\\$](https://sites.google.com/view/fizika7$)

Електронний навчальний посібник **Фізика 11 клас, розділ «Атомна і ядерна фізика»** Токової В.В., учителя фізики Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів

№ 7 Черкаської міської ради і Федорчука О.М., учителя фізики Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 5 Черкаської міської ради. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1itQgKqjuzWZi8_f_9o6v1gRF7OEGNf6_?usp=sharing

Ресурс **"Застосування освітніх сервісів у навчальній діяльності вчителів фізики та математики"** Гавриш О.М., учителя фізики Дмитрівського навчально-виховного комплексу «загальноосвітня школа I-III ступенів-дошкільний навчальний заклад» Золотоніської районної ради.

URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1WECRoHRyP8kBOQ-sY0ewvG7myxujrUpz?usp=sharing>

Ресурс **«STEM освітні технології під час проведення лабораторних робіт з фізики»** Чучко І.В., учителя фізики Золотоніської загальноосвітньої санаторної школи-інтернат I-III ступенів.

URL: <https://drive.google.com/open?id=1yW7J8g9zw bFsaNqy7lckxvkKVp-4Aj6>

Ресурс із теми **«Тиск. Закон Архімеда. Плавання тіл. 7 клас»** Філіпенко Л.Д., Чугай Т.В., учителів фізики Родниківської загальноосвітньої школи I-III ступенів імені Т.Г.Шевченка Уманської районної ради.

URL: https://drive.google.com/open?id=1 b9htXLMCN_62aEX-upPzxKuMDYSPamD7

Ресурс із теми **«Теплові явища»** Котик О. М., учителя фізики Сичівського навчально - виховного комплексу «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа I – II ступенів» Христинівської районної ради.

URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1xQM-qxB mkP3GYjcf6C4BiuP8VvpHOD5t?usp=sharing>

Ресурс із теми **«Світлові явища»** 9 клас Зеленської Л.Б. учителя фізики, закладу загальної середньої освіти I-II ступенів с. Мала Смілянка Тернівської сільської ради.

URL: https://drive.google.com/drive/folders/1tjx 9IWLKlnnbmXwzc_YnteTWOzWGpv7X

Ресурс **«Он-лайн кросворди з фізики для учнів 7 класів»** Хоменка В.С., учителя фізики Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів №32 Черкаської міської ради. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1eWp8BgQ-sYp5f3pxgRmV14OJxhzyOn9g?usp=sharing>

Ресурс **«Світлові явища, 9 клас»** Музиченко Я.П., вчителя фізики Вергунівського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів Червонослобідської сільської ради.

URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1RaJqWK zQilqMIG8LwiuycA2hbKTPQt4c>

Ресурс із теми **«Астрономія – це цікаво»** Степанець С.А., учителя фізики і астрономії Комунального закладу «Степанецький ліцей - опорний заклад загальної середньої освіти» Степанецької сільської ради об'єднаної територіальної громади Черкаської області. URL: <https://svstepa90.wixsite.com/mysite-2>

Хімія

- Розробка обласної творчої групи вчителів хімії: Хімія. Збірник компетентнісних завдань 7–9 клас : навчальне видання / А. М. Северинова (голова авт. кол.) та ін. – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2020. – 116 с.

- Дидактичні матеріали до курсу «Хімія», 10 клас Творчої групи вчителів хімії Черкаського району URL: https://drive.google.com/drive/folders/1fl_5x4Wm7D_s_m2TNm5c1Cn38l2Rte4n?usp=sharing

- Електронний навчальний посібник «Основні класи неорганічних сполук» Ткач І. В., учителя хімії Кам'янського еколого-економічного ліцею Кам'янської міської ради, URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1qJ-xMnXFMT9eI-B1oZdjLNLCSg1Tsm1W?usp=sharing>

- «Кейс-проекти «Хімія» 11 клас» Морозової Т.П., учителя хімії Балаклеївського ліцею – закладу загальної середньої освіти імені Євгенії Гуглі Балаклеївської сільської ради, URL: https://drive.google.com/drive/folders/1PY911EGnA7LWmBuE5YqUSCj36_QmzCqI?usp=sharin

- ресурс із теми «Хімічний зв'язок і будова речовини» Буз С.О., учителя хімії Шполянської загальноосвітньої школи I-III ступенів №1 Шполянської міської ради об'єднаної територіальної громади. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1q_Rk3-CRAvT_b_ml6A5PGpjbIXmdeE4i?usp=sharing

- ресурс із теми «Оксигеновмісні органічні сполуки. 10 клас» Кравець О.М., учителя хімії Вільшанського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів Вільшанської селищної ради Городищенського району. URL: <https://drive.google.com/file/d/14F9QRoeldc fGgbrHaE95WaB14epyp4Yz/view?usp=sharing>

- роботу «Едьютейнмент на уроках хімії» Орехової О. А., учителя хімії та біології Сунківської загальноосвітньої школи I-III ступенів Смілянської районної ради за

URL: <https://drive.google.com/drive/u/0/folders/1aL2GMvCa8NrUjS45m7Bv8GgGxPVKbEt0>

- збірник інтерактивних вправ та цікавих ідей для креативного вчителя хімії Скакун Н.С., учителя хімії та біології Черкаська загальноосвітня школа I-III ступенів № 29 Черкаської міської ради. URL: <https://drive.google.com/file/d/1yZudN0v18SPKqMFCZGTTTFXIH0yd7M/view?usp=sharing>

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів з фізики 7–9 класи: URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/onovlennya-12-2017/7-fizika.doc>

2. Перевернуте навчання як одна з ключових тенденцій освітніх технологій сучасності. URL: <https://vseosvita.ua/library/perevernute-navcanna-ak-odna-z-klucovih-tendencij-osvitnih-tehnologij-sucasnosti-46162.html>

2. Організація дистанційного навчання в школі методичні рекомендації. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciynya%20osvita-2020.pdf>

3. У всіх школах України з вересня запровадять коригуюче навчання: що це таке. URL: https://24tv.ua/education/u_vsih_shkolah_ukrayini_z_veresnya_zaprovadyat_koriguyuche_navchannya_shho_tse_take_n1332893 (дата звернення: 27.05.2020).

4. Соловійова О.Ю. Використання комп'ютерних технологій у курсі фізики. Фізика в школах України. Основа, 2009, №3, 20с.

5. Готовність педагога до інноваційної професійної діяльності. URL: https://studopedia.su/13_30087_osnovni-funktsii-pedagogichnoi-diyalnosti.html

6. Професійна підготовка майбутнього вчителя: форми і методи URL: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14234/>

8. Литвинова С.Г. «Технології навчання учнів у хмарно орієнтованому навчальному середовищі загальноосвітнього навчального закладу» URL: <http://lib.iitta.gov.ua/706261/1/1239-4665-1-PB.pdf>

9. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 / кол. авт. : М. Мазорчук (осн. автор), Т. Вакуленко, В. Терещенко, Г. Бичко, К. Шумова, С. Раков, В. Горох та ін. ; Український центр оцінювання якості освіти. Київ : УЦОЯО, 2019. 439 с.

10. Фізика. Збірник компетентнісних завдань 7–9 клас : навчальне видання / А. М. Северинова (голова авт. кол.) та ін. – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2019. – 160 с.

Володимир Крижанівський,

завідувач лабораторії природничо-математичних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ГЕОГРАФІЧНА ОСВІТА: ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Карантин, спричинений пандемією коронавірусної інфекції COVID-19, став серйозним викликом для української освіти. Наша освітня система не була готова до оптимально ефективної роботи в обмежувальних умовах. Заклади освіти зіштовхнулись з багатьма проблемами, які до цього ще не апробували на собі та на своїй самоорганізації. Дистанційна робота потребувала наявності електронної техніки у всіх учасників освітнього процесу, спеціальним чином організованої самостійної роботи учнів, ефективної системи контролю знань і застосування дистанційних платформ для навчання. Однак не можна сказати й про тотальну непідготовленість до дистанційного навчання, адже окремі елементи такого виду діяльності впроваджувалися постійно, хоча й фрагментарним чином.

На початку карантину, коли навчальні заклади вбачали у цих обмеженнях недовготривалі заходи, дистанційна освіта виглядала як у прислів'ї «Хто в ліс, а хто по дрова». Більшість учителів, які мали бажання активно працювати, були залишені самі на себе. І тут доречним стали ті окремі елементи, якими педагогіки були озброєні під час курсової перепідготовки або самоосвіти. Однак проблема розрізненості викликала незадоволення з боку батьків, коли одна дитина повинна була опанувати різні платформи та технології, підлаштовуючись під різних учителів школи. Тому у виграшному становищі стали ті навчальні заклади, які мали власні платформи для дистанційного навчання або ж організували освітній процес належним чином, більш менш одноманітно.

Сьогодні даються прогнози щодо другої хвилі захворюваності, яка може накрити нашу державу восени 2020 року. Сподіваємось, що цей прогноз не підтвердиться, однак всім потрібно бути підготовленими до цього. На часі – підготовка педагогічних кадрів та навчальних закладів до перелаштування освітнього процесу у дистанційне русло. У літку учителі повинні виробити навички користування платформами для дистанційного навчання, і, за можливості, налаштувати учнів на плідну й активну роботу у вже не новому для них режимі. Звичайно, бажано, аби навчальні заклади організували свою роботу таким чином, щоб педагогічний колектив працював на одній платформі, були вироблені єдині стандарти для дистанційної роботи. Структуру та форму дистанційного навчання у такому випадку визначає педагогічна рада школи, враховуючи освітню програму та навчальні плани за якими працює, та, найголовніше, особливості, технічні можливості свого закладу. Батьки, у свою чергу, також повинні бути готовими до повторення карантинного сценарію на осінь, щоб усіма можливими способами полегшити своїм дітям доступ до нового дистанційного режиму навчання.

Вивчення географії

У **2021-2020** навчальному році учні **6-9 класів** продовжать вивчати географію за навчальною програмою, затвердженою наказом МОН України від 07.06.2017 № 804. Методичні рекомендації, які

пропонувались Міністерством освіти і науки України за минулі роки, є актуальними та не потребують певних змін. Учні **10-11 класів** продовжать вивчення географії за новою навчальною програмою, що затверджена наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407. За два останні роки існування нової програми для старшокласників педагоги області підхопили інноватику та розробили низку дидактичних і методичних матеріалів, які були представлені на виставці «**Інноваційний пошук освітян Черкащини**». Ці роботи покликані допомогти учителям при викладанні географії у старшій школі за новою програмою, вони повинні спрямувати педагога на теренах нової географії в 11 класах.

Слід зауважити, що навчальний процес у 2020-2021 навчальному році може розпочатись із коригуючого місяця, під час якого учителі повинні будуть здійснити зрізи знань, ідентифікувати теми, які не вдалось опанувати на належному чині навесні, та компенсувати їх упродовж вересня 2020 року. Враховуючи такі зміни, навчальний рік буде тривати до кінця червня 2021 року, тобто буде збільшений саме на той один місяць. На початку навчального року учитель повинен розробити відповідні завдання, враховуючи особливості дітей та класів свого навчального закладу, провести за їхньої допомоги зрізи та оцінити реальний стан розуміння тем, які вивчались навесні 2020 року. Після обробки результатів таких зрізів учитель розробляє індивідуальний план на місяць. Він буде складатися з тем попереднього курсу, які учні опанували на найнижчому рівні. За 2-6 уроків, в залежності від погодинного навантаження на курс, учитель повинен викласти матеріал таким чином, щоб учні поповнилися здобутими знаннями та мали змогу плавно перейти до вивчення у жовтні нового матеріалу. Якщо найгірші прогнози щодо другої хвилі збудуться, звичайно розпочнеться новий навчальний рік дистанційно, і ми вже повинні мати на озброєнні усі можливі дистанційні технології.

Під час такого навчання учитель може взяти на озброєння різноманітні платформи, які отримали значний розвиток навесні 2020 року. Для спілкування з учнями можна користуватись електронною поштою, різними чат-програмами (Viber, Skype, WhatsApp, Telegram тощо). Для відеозв'язку можна застосовувати метод відеоконференцій на платформах Zoom, JitsiMeet, Adobe тощо. Досить ефективним засобом для дистанційного навчання є використання власного сайту чи блогу, де педагог може розміщувати завдання, рекомендації до роботи над практичними чи дослідженнями, посилання на тести, які були створені заздалегідь на відповідних платформах (Kahoot, Quizizz тощо) для перевірки отриманих учнями знань.

Предмет «**Географія: регіони та країни**» для **10 класів** спрямований на формування в учнів знань про особливості населення й просторової організації господарської діяльності в регіонах світу та окремих країнах, умінь орієнтуватися у світових і регіональних соціально-економічних, суспільно-політичних, екологічних процесах. Оскільки зміст

навчального матеріалу з географії визначено з огляду на корисність, потрібність його за межами школи, навчальна програма розроблена таким чином, щоб основні компетентності пронизували увесь зміст географічної освіти і робили його прикладним до життя, формуючи вміння висловлювати власну думку, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати власну позицію.

Структура програми представлена вступом і 6-ма розділами. У *Вступі* окреслюються завдання курсу, особливості сучасної політичної карти світу, аналізуються ключові проблеми і тенденції світового господарського процесу. *Розділи I-V* програми спрямовані на ознайомлення з соціально-економічними особливостями регіонів світу та регіональних диспропорцій у розвитку окремих країн. Завершується вивчення курсу *розділом VI «Україна в міжнародному просторі»*, завданням якого є розкриття геопросторової структури світу, визначення місця України на геополітичній карті світу, окреслення основних векторів сучасної української геополітики, міжнародних економічних зв'язків з регіонами та країнами світу, участі України в процесах європейської економічної інтеграції та реалізації стратегій сталого розвитку.

Наведений у програмі перелік країн для вивчення є *орієнтовним*. Учителю має право додавати для детальнішого ознайомлення інші держави, які відповідають інтересам навчального закладу з огляду на його можливі міжнародні зв'язки.

Новий курс географії в **11 класі «Географічний простір Землі»** розкриває сутність географічної науки в цілому; інтегрує знання про природу, людину і господарську діяльність; формує в учнів чіткі уявлення про основні закономірності будови і розвитку географічної оболонки та загальні суспільно-географічні закономірності світу з метою забезпечення сталого розвитку.

За мету курс ставить:

- розкрити сутність географічної науки в цілому – в 11 класі відбувається інтеграція усього вивченого раніше матеріалу, узагальнення усіх географічних знань в одне ціле, осмислення значення географічної науки для життя людини, її практичне застосування;

- інтегрувати знання про природу, людину і господарську діяльність – зрозуміти як географічні знання поєднують розуміння природи, людства та його діяльності, місце людини у природі, значення антропогенного впливу на природу;

- формувати в учнів чіткі уявлення про основні закономірності будови і розвитку географічної оболонки та загальні суспільно-географічні закономірності світу з метою забезпечення сталого розвитку – зрозуміти як географічні знання допоможуть зрозуміти основні закономірності географічної оболонки, взаємозв'язок усіх оболонок нашої планети.

Завданням курсу є:

- розуміння географічної оболонки як системи, її виникнення, функціонування, закономірності будови і розвитку;

- оволодіння вміннями вирішувати комплексні завдання, що потребують виявлення географічної ситуації на конкретній території, моделювання природних, соціально-економічних і геоecологічних явищ і процесів з урахуванням просторово-часових умов і чинників;

- розвиток географічного мислення для орієнтації у проблемах територіальної організації суспільства, його взаємодії з природою, навичок грамотного вирішення побутових та професійно орієнтованих завдань;

- виховання патріотизму, толерантності до інших народів і культур, соціально-відповідального ставлення до навколишнього середовища під час повсякденної трудової і побутової діяльності;

- набуття компетентності в різних сферах: елементарного геоecологічного моделювання і прогнозування; використання різноманітних географічних знань та умінь в побуті і в підготовці до майбутньої професійної діяльності; забезпечення особистої безпеки, життєдіяльності й адаптації до умов навколишнього середовища.

Структура програми:

- вступ спрямований на розкриття змісту предмета і завдань сучасної географічної науки, її структури, тенденцій розвитку, місця і ролі географії в системі природознавчих наук, житті суспільства, розв'язанні його проблем;

- у розділі 1 «Топографія та картографія» подано аналіз різних видів географічних карт, розкрито особливості роботи з ними та можливості їх використання у побуті та господарській діяльності;

- розділ 2 «Загальні закономірності географічної оболонки Землі» включає характеристику сфер географічної оболонки Землі, розкриває закономірності та зв'язки в географічній оболонці. Географічна оболонка представлена як середовище життя людини і пов'язані з її діяльністю сучасні ecологічні проблеми;

- у розділі 3 «Загальні суспільно-географічні закономірності світу» розміщення і розвиток видів економічної діяльності і суспільства в сучасному світі розглядаються як результат людської діяльності, яка перетворює неоднорідний у природному відношенні простір відповідно до об'єктивних економічних законів. Головна увага приділена людині. Такий підхід допомагає вибудувати знання про сучасний світ у струнку схему, зрозуміти просторову логіку розвитку економіки, прогнозувати реальні економічні результати політичних рішень.

Заради кращої організації освітнього процесу окремі питання курсу доцільно пропонувати старшокласникам опрацьовувати самостійно. Необхідно стимулювати пізнавальну діяльність старшокласників, спонукати їх до використання типових планів комплексної характеристики території (регіонів та окремих країн), розвивати навички самостійного інформаційного і наукового пошуку, прогнозування та проектування, роботи з різними інтернет-платформами.

Курс географії має чітко визначену практичну спрямованість, яка реалізується в ході виконання практичних робіт, аналітичних завдань та досліджень. Вони спрямовані на розвиток умінь і навичок роботи з географічними картами та іншими джерелами інформації, а також передбачають розв'язання географічних, ecологічних й соціально-економічних задач, здійснення порівняльного аналізу, проведення міні-досліджень, дискусій, семінарів, презентацій, експертиз, круглих столів, ділових ігор, творчих робіт, індивідуальних і колективних проєктів. Мета проведення цих робіт може бути різною – мотиваційною, контролюючою тощо.

Програмою передбачено виконання 10 практичних робіт. Обов'язковими, як завжди, для оцінювання у кожному семестрі є 2 практичні роботи на вибір учителя. Робота над практичними роботами під час дистанційного навчання не повинна викликати труднощів, адже практичні можна виконувати вдома та надсилати готові роботи учителю для перевірки. Єдиним моментом, на який слід звернути увагу, це допомога з боку учителя. Педагог повинен надати учневі зразок виконання роботи, отже повинен спочатку самостійно її самостійно. Для полегшення

роботи можна надати учням певні рекомендації, які повинні наштовхнути їх на плідну роботу.

Тематика варіативних досліджень може бути змінена учителем у рамках вивчення відповідної теми. Із запропонованої тематики досліджень учень за бажанням може вибрати не більше 2 досліджень упродовж року та виконувати їх індивідуально або в групі. Результати дослідження презентуються учнями й оцінюються вчителем під час захисту чи представлення, що сприяє формуванню не лише географічних, а й ключових компетентностей. Під час захисту учень виробляє навички спілкування, ведення бесіди, полеміки, вчиться відповідати на поставлені по ходу доповіді запитання, стримано сприймати конструктивну критику. Звичайно, що дослідження виконується вдома, де також готуються і матеріали доповіді, однак сам захист дуже важко провести в дистанційному режимі. Хочеться підказати щодо використання можливостей відеозапису таких захистів чи доповідей. Сучасні учні мають багато навичок створення відео і записати власну доповідь для них не складе значних труднощів. Такі відео зі згоди учнів можна розмістити на сайті школи чи сайті учителя, аби зробити їх прикладом для інших.

Значна роль у вивченні географії відводиться **роботі з картою**, статистичним матеріалом для встановлення причинно-наслідкових зв'язків, правильного оцінювання найважливіших соціально-економічних питань. На сьогодні є дуже актуальним використання меп-ресурсів мережі Інтернету, адже вони є більш доступними та не мають значних труднощів у користуванні. Сучасні учні можуть з легкістю, використовуючи свої технічні засоби, скористатись ними у повсякденному житті та під час навчання. Задача учителя полягає лише в тому, щоб навчити своїх учнів користуватись такими меп-ресурсами, показати, що свої технічні засоби вони можуть використовувати не лише для зв'язку, відвідування соціальних мереж чи геймізації, а й для навчання. В нагоді педагогам може стати методичний посібник «Використання меп-ресурсів з мережі Інтернету для навчання та повсякденного життя», який розкриває усі можливості використання картографічного матеріалу з мережі під час навчання та у повсякденному житті.

У програмі курсу подано орієнтовний розподіл годин за розділами і темами, який учитель може на власний розсуд змінити та підкоригувати. Години резервного навчального часу педагог може використати на свій розсуд для глибшого вивчення або повторення певного навчального матеріалу з урахуванням здібностей і навчальних можливостей учнів або для тематичного оцінювання (уроків систематизації та узагальнення). Враховуючи можливість існування коригуючого місяця на початку навчального року, не потрібно резервувати години витратити у першому семестрі, їх можна використати у червні 2021 року, за умови, звичайно, нормального режиму навчання.

Удосконалення організації освітнього процесу з позицій **компетентнісного підходу** полягає в забезпеченні особистісної спрямованості процесу навчання, яка реалізується через різноманітні форми проведення уроків, мотивацію та диференціацію процесу навчання. Учителю географії необхідно вирішити важливе методичне завдання – реалізувати на практиці компетентнісний підхід, сформувати в учнів готовність використовувати отримані знання на практиці, вміння та навички в реальному житті для розв'язання поставлених перед ними завдань та життєво важливих ситуацій. Розв'язати таку проблему можна, використовуючи на уроках географії активні методи навчання, технології, які розвивають передусім пізнавальну, комунікативну і особистісну активність

сьогоднішніх учнів, особливо шляхом створення **компетентнісно-орієнтованих завдань**. Такі базові технології та методи, як проблемне та проєктне навчання, розвиток критичного мислення, навчання у глобальному інформаційному суспільстві, особистісно орієнтоване навчання, диференційоване навчання, модульна технологія підтримують компетентнісно-орієнтовану підготовку учнів, а їх реалізація здійснюється за допомогою різноманітних методичних прийомів, у застосуванні педагогічних засобів та форм навчання, які є конкретними способами організації навчальних дій учнів.

Компетентнісний підхід до навчання географії підкреслює діяльнісний складник результатів освіти та їхню практичну значущість у процесі набуття школярами досвіду виконання практично-орієнтованих завдань. Оскільки практична робота учнів як форма проведення занять з географії є необхідним засобом пізнання й певним етапом формування географічного мислення школярів, курс географії у старшій школі має чітко визначену **практичну спрямованість**, яка реалізується під час виконання практичних робіт, аналітичних завдань та досліджень, спрямованих на розвиток умінь і навичок роботи з географічними картами та іншими джерелами інформації, розв'язання географічних, екологічних й соціально-економічних задач, здійснення порівняльного аналізу, проведення міні-досліджень, дискусій, семінарів, презентацій, експертиз, круглих столів, ділових ігор, творчих робіт, індивідуальних і колективних проєктів. Мета використання таких форм і прийомів навчання може бути різною: навчальною, стимулюючо-мотиваційною, розвивальною, виховною тощо.

Сучасному вчителю **необхідно урізноманітнювати форми організації** навчально-пізнавальної діяльності учнів з географії в різних режимах (традиційний, інтерактивний та самостійна робота) та використовувати традиційні й нетрадиційні види уроку географії, форми практичної, дослідницької та творчої роботи з географії та позакласного й профільного географічного навчання, що сприятиме формуванню не лише предметних (географічних), а й ключових компетентностей (інформаційно-цифрової, соціальної і громадянської, підприємливості та фінансової грамотності, загальнокультурної та екологічної грамотності тощо).

Цифрова компетентність формується за рахунок використання учнями сайтів офіційних міжнародних та регіональних організацій, аналізу і порівняння статистичних даних по країнам світу, проведення програмних досліджень, створення презентаційних матеріалів, використання меп-ресурсів мережі Інтернету. Використання цифрових технологій допоможе старшокласникам не тільки використовувати «готові дані», а й оцінювати, створювати й фільтрувати цифровий контент, порівнювати дані з різних сайтів мережі Інтернет, використання географічних кар у повсякденному житті розуміючи їхню практичну важливість та широке застосування.

Підприємницька компетентність є дуже важливою при вивченні географії у старшій школі і доповнює інші ключові та основну географічну компетентності. Особливе значення для її формування є розробка різноманітних соціально-економічних проєктів, що включені до програми. Формування підприємницьких навичок у старшокласників ґрунтуються на креативності (критичному мисленні та вмінні розв'язувати проблеми), ініціативності, відповідальності.

Через **компетентнісно-орієнтовані завдання** можлива також реалізація наскрізних змістових ліній, які є засобом інтеграції ключових та

загальнопредметних компетентностей, навчальних предметів та предметних циклів. Наскрізнi змістові лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність» у курсі географії реалізується перш за все з огляду на зміст наскрізної теми. Роль компетентісно-орієнтованих завдань по наскрізним темам різна і залежить від змісту курсу і від того, наскільки він пов'язаний з конкретною наскрізною темою. Такі завдання передбачають використання інформації, знань учня, його умінь та навичок, вони вимагають мобілізації креативного мислення, уміння практичного застосування набутих знань. Вчителю ж на уроці потрібно, насамперед, поставити перед учнями проблему та допомогти їм вирішити її різними шляхами.

Кожна тема з курсу географії може мати ці завдання. Головне віднайти практичне застосування матеріалу, який вивчається.

Оскільки освіта розвивається у тісному і безпосередньому зв'язку з новітньою науковою інформацією, вона має перелаштовуватися під сучасні вимоги людства, адже у світі відбувається інформаційна переоцінка. На сьогодні основною задачею освіти є не накопичення учнями інформації та знань, а уміння використовувати та застосовувати їх, особливо на практиці, у своєму житті. Це передбачає розвиток у дітей різних компетентностей. Враховуючи зміни вимог суспільства до якості надання освітніх послуг, освітнє середовище повинне забезпечувати ефективність впровадження вже названих підходів і напрямів діяльності, а також вдало таке середовище, пов'язане з хмарними технологіями, які набувають все більшого значення у професійній діяльності, забезпечуючи нові, динамічні і актуальні можливості, що базуються на Інтернет-технологіях чи електронних додатках для освіти. Хмарні технології дають можливість залучити до освітнього процесу особисті комп'ютерні пристрої педагогічних працівників, учнів та навіть батьків.

Викладання природознавства у 5 класах

Програма курсу «Природознавство» для учнів 5 класів (затверджена наказом МОН України від 07.06.2017 №804) передусім покликана розвивати допитливість дітей, пізнавальний інтерес до вивчення предмета, виховувати позитивне ставлення до природи, розвивати прагнення діяти в навколишньому середовищі відповідно до екологічних норм поведінки, формувати природничі компетентності та цілісну природничо-наукову картину світу, засвоїти та поглибити знання про природні явища. Основною метою такого курсу є навчити учнів застосовувати отримані знання про природу у повсякденному житті, уміти адаптуватись до умов проживання на певній території, самостійно оцінювати рівень безпеки навколишнього середовища.

При викладанні курсу природознавства у **2020-2021 н.р.** рекомендується дотримуватись таких основних пунктів:

- учні 5 класів не ведуть щоденники погоди, вони будуть заводитись учнями 6 класів при вивченні географії;

- учні заводять три зошити: робочий, практичний та зошит спостережень. До останнього заносяться фенологічні спостереження та спостереження, передбачені програмою в кінці кожної теми;

- практичні заняття та практичні роботи є обов'язковими для виконання усіма учнями. Навчальні проекти за бажанням можуть виконуватись окремими учнями або групами учнів у позашкільний час. Вони також можуть виконуватись в межах уроку

за бажанням вчителя, однак за такої умови оцінки виставляються усім учасникам проекту;

- для захисту навчальних проектів вчитель **може** виділити окремий урок в кінці теми, який повинен бути передостаннім перед тематичною атестацією. За умови дистанційного навчання, учитель може запропонувати дітям зробити вдома відео доповіді та з їхнього дозволу презентувати іншим учням;

- до журналу вчитель записує лише практичні роботи та заняття, а також проекти, які виконуються на уроці, усі інші навчальні проекти вчитель записує до графі домашнього завдання;

- практичні роботи та заняття виконуються учнями в окремих зошитах, запис здійснюється у вільному стилі, але робота повинна обов'язково містити тему, мету та висновки, зроблені учнями при роботі.

Для допомоги учителю природознавства може стати методичний посібник **«Компетентісний підхід у навчанні на уроках природознавства у 5 класі»**, друге видання якого вийшло у 2020 році. До складу посібника увійшли текстові варіанти виступів учителів природознавства міста Черкаси на семінарах-практикумах, присвячених впровадженню Нового стандарту у викладанні природознавства у 5 класах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вішнікіна Л. П. Компетентісне навчання географії в основній школі: монографія. Полтава : ТОВ «АСМІ», 2017. 407 с.
2. Вішнікіна Л. П. Психодидактичні засади формування предметної географічної компетентності учнів. *Український педагогічний журнал*. 2016. № 2. С. 65–74.
3. Вішнікіна Л. П. Компетентісно-формувальний урок географії. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Географічні науки»*. 2016. № 5. С. 83–88.
4. Вішнікіна Л. П. Компетентісно-орієнтовані завдання з географії. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2015. № 3 (32). С. 63.
5. Гільберг Т. Г. Реалізація компетентісного підходу до навчання на уроках географії. *Географія та основи економіки в школі*. 2009. №4. С.13-14.
6. Овсюк Н. В. Формування основ економічної компетентності старшокласників у процесі навчання географії та економіки. : автореф. Київ, 2011. 257 с.
7. Пометун О.І. Теорія і практика послідовної реалізації компетентісного підходу в досвіді зарубіжних країн. *Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи* : збірник праць / за заг. ред. О.В. Овчарук. Київ, 2004. С. 16-25.
8. Самойленко В. М. Створення та застосування тестів у навчанні географії. *Педагогіка вищої та середньої школи*. Кривий Ріг, 2011. Вип. 32. С. 15–29.
9. Топузов О. М. Педагогічні технології як основа творчої діяльності вчителя географії *Педагогічний альманах* : зб. наук. пр. / упоряд. та відп. ред. В. В. Кузьменко. Херсон, 2011. С. 52–57.
10. Інформаційний ресурс Міністерства освіти і науки України про особливості дистанційного навчання під час карантину. URL: <http://mon-covid19.info/schools>

Анатолій Харченко,

кандидат економічних наук, методист лабораторії природничо-математичних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», доцент

ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЯ ПІДПРИЄМЛИВОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Враховуючи динамічні зміни, що відбуваються в суспільному житті внаслідок посилення як світових глобалізаційних процесів, так і зростання темпів розвитку сучасних інформаційних технологій та їх використання не тільки в матеріальній, але й в фінансовій сфері, важливим є формування певних якостей у здобувачів загальної середньої освіти, які дозволять їм у подальшому ефективно жити та працювати. Для успішної соціалізації та адаптації молоді в суспільстві, саморозвитку, професійного кар'єрного зростання та успіху важливим стає оволодіння нею фінансовою культурою. Крім того, її низький рівень негативно позначається на залученні населення та підприємців в оборот фінансових послуг, перешкоджає зростанню інвестицій і заощаджень, що, в свою чергу, зменшує потенціал економічного зростання країни. Отже, розуміння означеного та вивчення зарубіжної практики, зумовлює необхідність розбудови інституту фінансової просвіти відповідно до українських реалій. Тому, реалізація у рамках Нової української школи наскрізної лінії як «Підприємливість і фінансова грамотність» є життєво необхідною.

Формування компетентності підприємливості та фінансової грамотності у здобувачів загальної середньої освіти відбувається через розвиток лідерських якостей та ініціатив, здатність успішно мислити та діяти у швидкозмінному інформаційному цифровому середовищі, забезпечення кращого розуміння практичних прикладних аспектів фінансових питань. Зокрема, розумітися на заощадженнях та інвестиціях, індивідуальних пенсійних рахунках і запозиченнях, страхуванні, кредитуванні, особистій фінансовій безпеці, ризику та шахрайстві у сфері фінансів. Формування компетентності проходить наскрізною лінією під час навчання здобувача і пов'язана з розв'язуванням практичних задач щодо планування господарської діяльності та реальної оцінки власних можливостей, складання сімейного бюджету, формування дбайливого (економічного) ставлення до природних ресурсів, життєвого часу людини, матеріальних ресурсів, а також вміти проектувати та планувати власні ідеї. Необхідною умовою формування компетентності є діяльнісна спрямованість навчання, яка передбачає постійне включення здобувачів до різних видів педагогічно доцільної активної навчально-пізнавальної діяльності з практичним нахилом. Їх використання посилює пізнавальний інтерес здобувачів до навчання і підвищує їх рівень загальної культури, створює умови для систематизації навчального матеріалу і формування наукового світогляду. Здобувачі набувають досвіду застосування знань на практиці та перенесення їх в реалії власного життя.

На сьогодні забезпечення оволодіння підприємницькою компетентністю здійснюється через інваріантний курс «Економіка» та варіативну складову навчального процесу відповідно до концепції «Формування фінансової грамотності в початковій, основній і старшій школі». У рамках згаданої концепції розроблено програмове та навчально-методичне забезпечення курсів предмета «Фінансова грамотність»,

що досить активно та успішно використовується у школах, які обрали у варіативній складовій цю дисципліну з 2016 року. Програмове забезпечення передбачає наступність, послідовність та неперервність фінансової освіти здобувачами освіти, що знаходить вираження в лінійно-циклічній структурі програм. При цьому зміст кожної програми сформовано таким чином, що вона могла бути реалізована згідно з можливостями навчального закладу, як окремий самостійний курс та стала пропедевтичною до програми курсу 10-11 класів «Фінансова грамотність. Фінанси. Що? Чому? Як?». Тобто, якщо навчальний заклад обирає курс «Фінансова грамотність», то починати працювати можна, реалізуючи навчальні програми від другого до одинадцятого класів одночасно. Навчально-методичне забезпечення містить навчально-методичний посібник для вчителя та робочий зошит для учня.

Навчально-методичні матеріали для вивчення курсу «Фінансова грамотність»:

- «Фінансова абетка» для учнів 2 класу;
- «Фінансова арифметика» для учнів 3 класу;
- «Фінансова поведінка» для учнів 4;
- «Родинні фінанси» для учнів 5 класу;
- «Фінансово-грамотний споживач» для учнів 6 класу;
- «Фінансова культура» для учнів 7 класу;
- «Прикладні фінанси» для учнів 8 класу;
- «Економіка & фінанси» для учнів 9 класу;
- «Фінансова грамотність. Фінанси. Що? Чому? Як?» для учнів 10-11 класів.

Таким чином, для розвитку фінансової просвіти та формування відповідної компетентності у здобувачів загальної середньої освіти є достатня навчально-методична база, яка з року в рік поповнюється новими інноваційними матеріалами. Слід відмітити, що молодь активно цікавиться питаннями фінансів та підприємництва і вивчення курсу «Фінансова грамотність», ними зазначається, є життєво необхідним. Здобувачі розуміють, що володіти фінансовими знаннями потрібно будь-якій людині незалежно від віку, статусу чи професії. Але, на жаль, на сьогоднішній день ще не всі школи долучилися до формування однієї з ключових компетентностей шляхом реалізації курсу «Фінансова грамотність», про що зазначають здобувачі, які з власної ініціативи, ентузіазму та жаги до знань беруть участь у різних заходах, які проводяться в області з метою популяризації фінансової грамотності серед населення.

Реалізація здобутих знань здобувачами освіти з підприємництва та фінансової грамотності демонструється індивідуально чи командно на турнірах, олімпіадах та просвітницьких заходах у навчальних закладах України. Зокрема, хорошою традицією в Україні за останні роки стало проведення Всесвітнього тижня грошей (Global Money Week), що є щорічною глобальною ініціативою по всьому світу. У 2019 р. молодь України вже увосьме мала можливість взяти участь у акціях та заходах, які проводяться під патронатом Національного банку України та агенції США USAID у

рамках проекту «Трансформація фінансового сектору». Гаслом Global Money Week 2019 року – «Навчайся! Накопичуй! Заробляй!», тому що дітям і молоді вкрай важливо у сучасному світі здобувати знання і розвивати навички, необхідні для ухвалення впевнених і зважених фінансових рішень упродовж життя.

У рамках Global Money Week 2019 р. у Черкаській області було організовано різні заходи для здобувачів загальної середньої освіти, а саме:

- пізнавальні лекції, воркшопи та дебати на грошову тематику;
- ігри, квести з фінансової обізнаності;
- командні онлайн-змагання на платформі Kahoot!;
- візити до банків та інших фінансово-кредитних установ;
- виставки малюнків про гроші;
- виставки книг на підприємницьку та фінансову тематику;
- конкурси відеороликів присвячені управлінню власними та сімейними фінансами, видам фінансових послуг та основ підприємницької діяльності.

Три роки поспіль на Черкащині проводиться **Регіональний турнір знань курсу «Фінансова грамотність»**, який у 2019 році реалізований за підтримки Департаменту освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації, банківських та небанківських фінансово-кредитних установ області у співпраці з комунальним навчальним закладом «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» і Черкаським навчально-науковим інститутом Державного вищого навчального закладу «Університет банківської справи».

За результатами Турніру 2019 році члени журі, до яких увійшли вчителі шкіл, викладачі вищого навчального закладу та фахівці-практики банківської сфери області визначили переможців:

Диплом I ступеня — команда «Чортова дюжина» Черкаської спеціалізованої школи № 13 Черкаської міської ради (тренер – Майоров Є.В.);

Диплом II ступеня — команда «ЗОЛОЛІГА» Золотоніської гімназії ім. С.Д.Скляренка та Золотоніської загальноосвітньої школи I-III ступенів №5 Черкаської міської ради (тренер – Заєць С.І.);

Диплом II ступеня — команда «Максимум» Городищенського економічного ліцею Городищенської районної ради (тренер – Сотникова С.А.);

Диплом III ступеня — команда «Brain storm» Смілянського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I-III ступенів – гімназія імені В.Т.Сенатора» Смілянської міської ради (тренер – Кільчевська О.В.);

Диплом III ступеня — команда «Акули Бізнесу» Дубітівської загальноосвітньої школи 1-3 ступенів Черкаської районної ради (тренер – Кропивка Н.В.);

Диплом III ступеня — команда «Золотий запас» Смілянської загальноосвітньої школи I-III ступенів №1 Смілянської міської ради (тренер – Подрушняк Л.І.);

Диплом III ступеня — команда «Форвард» Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів №17 Черкаської міської ради (тренер – Міщенко В.В.).

Слід відмітити, що драйвером серед вищих навчальних закладів Черкаської області у просуванні фінансової грамотності з 2012 року і до сьогодні являється Черкаський навчально-науковий інститут Державного вищого навчального закладу «Університет банківської справи» на базі якого відбувається більшість заходів фінансової просвіти для молоді.

Участь молоді у III етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади з економіки у 2019/2020 н.р. обумовила такі результати:

Перше місце – Наземець Антон Вячеславович учень 10 класу Кам'янського еколого – економічного ліцею Кам'янської міської ради (вчитель – Гетьман

Л.І.), Охрімчук Влада Русланівна учениця 11 класу Золотоніської гімназії ім. С.Д.Скляренка Золотоніської міської ради (вчитель – Заєць С.І.);

Друге місце – Морква Денис Леонідович учень 9 класу Кам'янського еколого – економічного ліцею Кам'янської міської ради (вчитель – Гетьман Л.І.), Качкалда Юлія Сергіївна учениця 10 класу Золотоніської спеціалізованої школи №1 Золотоніської міської ради (вчитель – Кодак Н.І.), Шелудько Іван Володимирович учень 11 класу Золотоніської спеціалізованої школи №1 Золотоніської міської ради (вчитель – Кодак Н.І.), Загребельна Катерина Григорівна учениця 11 класу Золотоніської загальноосвітньої школи I-III ступенів №5 Золотоніської міської ради (вчитель – Заєць С.І.);

Третє місце - Веретільник Анна Євгенівна учениця 9 класу Золотоніської спеціалізованої школи №1 Золотоніської міської ради (вчитель – Кодак Н.І.), Новікова Анна Володимирівна учениця 10 класу Смілянської загальноосвітньої школи I-III ступенів №1 Смілянської міської ради (вчитель – Подрушняк Л.І.), Гуржій Крістіна Олександрівна учениця 10 класу Смілянської загальноосвітньої школи I-III ступенів №1 Смілянської міської ради (вчитель – Подрушняк Л.І.), Лисенко Альбіна Олександрівна учениця 11 класу Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів №13 Черкаської міської ради (вчитель – Майоров Є.В.), Моргун Іванна учениця 11 класу Городищенського економічного ліцею Городищенської районної ради (Сотникова С.А.), Олійник Надія Олексіївна учениця 11 класу Шполянської загальноосвітньої школи I-III ступенів №1 Шполянської міської ради (Кириченко Г.В.).

27 лютого 2020 року у місті Черкаси вперше за ініціативи і організації Національного банку України у співпраці із Київською школою економіки та за підтримки агенції USAID провівся захід «Економічний експрес» у рамках проекту «Трансформація фінансового сектору». Він став для школярів та вчителів не тільки новим заходом, а й доволі цікавим. У межах програми інформаційних днів Національного банку України в регіонах «Економічного експресу» для вчителів проведено лекцію про захист прав споживачів у той час, коли 10 учнівських команд змагалися між собою у грі брейн-ринг «Що? Де? Скільки?». Однією з головних цілей «Економічного експресу» є підвищення фінансової грамотності української молоді.

Зважаючи на гостру суспільну необхідність оволодіння фінансовими знаннями та вимогою МОН України щодо формування необхідної компетентності у здобувачів загальної середньої освіти радимо адміністрації навчальних закладів Черкащини, методистам та вчителям запроваджувати курси економічного спрямування («Фінансову грамотність», «Основи споживчих знань», «Основи підприємницької діяльності», і т.п.). Згадані вище курси закладуть у майбутньому суспільстві базу фінансового грамотних споживачів фінансових послуг та дадуть поштовх для розвитку підприємництва, малого та середнього бізнесу, вміння інвестувати та працювати у межах проектів різного рівня для власного достатку і збагачення країни у цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Програмне забезпечення у основній і початковій школі. URL: <https://imzo.gov.ua/kurs-finansova-gramotnist/programne-zabezpechennya-u-osnovniy-i-pochatkoviy-shkoli/>
2. Програмне та навчально-методичне забезпечення курсу у старшій школі. URL: <https://imzo.gov.ua/kurs-finansova-gramotnist/programne-ta-navchalno-metodichne-zabezpechennya-kursu/>
3. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua>.
4. Про Global money week. URL: <https://globalmoneyweek.bank.gov.ua/>
5. Фінансова грамотність. URL: <https://cibs.ubs.edu.ua/financial-literacy/>

В.М. Шемшур,

завідувач лабораторії-центру інформаційних технологій комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

Б.С. Безпоясний,

методист лабораторії-центру інформаційних технологій комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТІ

Основними напрямками діяльності лабораторії-центру інформаційних технологій є розробка та запровадження дистанційних форм і методів навчання з метою забезпечення неперервності в навчанні вчителів інформатики в, до і післякурсний період, підготовка педагогічних кадрів та науково-методичний супровід впровадження у 2-4 класах в інваріантній складовій пропедевтичного курсу "Інформатика 2-4 клас", організація та проведення масових заходів з вчителями та учнями.

Важливим етапом у вивченні інформатики є участь учнів у Всеукраїнських учнівських олімпіадах з інформатики та інформаційних технологій. Принагідно зазначимо, що для поглиблення знань у галузі інформаційних технологій та з метою якісної підготовки учнів області до олімпіади з ІТ створена та функціонує «Ліга юного інформатика». Учасники спільноти мають доступ до відеоуроків, майстер-класів та цікавих джерел для підготовки до олімпіад та конкурсів з ІТ. Активні учасники Ліги показують якісний рівень підготовки на всіх етапах Всеукраїнської олімпіади. Адреса спільноти: <https://goo.gl/zGf4mk>.

Корисними для використання на уроках та в дистанційному навчанні є сервіси «хмарних технологій» Google: обліковий запис Google, Google Chrome, Google Фото, Google Таблиці, Google Форми, Google Документи, Google Календар, Google Малюнки, Google Кеер: спільноти, колекції, події, G Suit for Education, віртуальний клас Classroom, Google Sites, Google Карти. Під час практичних робіт доцільно розглядати планування роботи з використанням Google календарів, організацію Контактів Google для оптимізації роботи, можливості використання перегляду вулиць та створення фотосфер, геолокаційні інструменти, програму «Місцеві експерти», культуру спілкування у соціальних мережах, організацію взаємодії у віртуальному класі Classroom, безпеку в Google Chrome, середовище оновлених Сайдів Google (додавання та редагування сторінки сайту, створення сторінки-лендінгу, налаштування макету сайту та його зовнішнього вигляду). З хмарними технологіями та технологіями дистанційного навчання більш детально можна ознайомитися за посиланнями: <https://sites.google.com/view/ckipo/тренинг>.

Зазначимо, що для забезпечення навчання в міжкурсовий період вчителів інформатики області лабораторією використовується дистанційна мережева спільнота "Спільнота вчителів Черкащини".

Використовуючи соціальні сервіси WEB 2.0, здійснюється в післякурсний період консультування вчителів початкових класів, які викладають предмет "Інформатика" в 2-4 класах, забезпечується самоосвіта педагогічних кадрів шляхом використання хмарних технологій (служби Google, WindowsLive, Padlet тощо).

Під час проходження атестаційних курсів основна увага у фаховому компоненті приділяється програмуванню та новим сучасним мережевим технологіям. Так, вчителі інформатики розробляють дидактичні матеріали, інтерактивні вправи, мережеві дистанційні уроки з окремих тем програми, використовуючи так звані "Хмарні технології". Їх використання зумовлює наповнення мережевої бібліотеки дистанційних уроків з інформатики для учнів ЗНЗ. Ознайомитись з ними та використати їх можна за таким посиланням: <https://sites.google.com/site/posvck/> та <https://sites.google.com/view/ckipo/kursi>.

Протягом року систематизовано та поповнено банк ліцензійних та вільних програмних засобів навчального призначення для їх використання в навчальних закладах області під час викладання предмета "Інформатика. 2-4 класи".

Організовано та проведено курсову підготовку **105 вчителів** початкових класів для впровадження Державного стандарту початкової школи (курс "Інформатика. 2-4 класи"), 140 вчителів інформатики старшої школи пройшли курси в рамках підготовки до викладання інформатики в 10-11 класі за новою програмою, близько 140 учителів відвідали експрес-курси «Навчальні проекти Scratch» й «Основи програмування та алгоритмізації Python». Список наступних курсів знаходиться за посиланням: <http://oipopp.ed-sp.net/?q=taxonomy/term/5200> (в датах можливі зміни).

З метою підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів до олімпіади з інформатики створено та підтримується сервер автоматизованої системи перевірки ejudge. Система ejudge також використовується при проведенні II та III туру Всеукраїнської олімпіади з інформатики. Також радимо використовувати аналогічні платформи з базою задач та автоматичною перевіркою: <http://dn.hoiippo.km.ua:8889/>, <https://www.e-olymp.com/uk/>.

У рамках формування єдиного освітнього простору регіону на сайті лабораторії в розділі вебінари: <https://cit.ckipo.edu.ua/index.php/vebinary> постійно проводяться вебінари та веб-конференції з інформатики. Матеріали конференції, відеозаписи та сертифікати учасників постійно розміщуються на відповідній сторінці.

З метою організації дистанційної інформаційної, консультативної та навчально-методичної роботи з вчителями, проведення олімпіад, конкурсів серед учнівської молоді активно використовується можливість мережевого засобу - форуму <https://cit.ckipo.edu.ua/index.php/forum/index>

Цього року у Міжнародному конкурсі з інформатики та комп'ютерної вправності "Бобер" взяли участь 2198

учнів 2-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів області, з них відмінні сертифікати отримали 529 учнів, добрі – 841 учень. Особлива подяка Черкаській спеціалізованій школі №17 I-III ступенів Черкаської міської ради – 279 учасників.

На базі КНЗ «ЧОІПОПП ЧОР» активно діє регіональна академія **CISCO**, в рамках якої вчителі та учні області можуть безкоштовно навчатися на більше 40 всевітньо відомих курсах; повний перелік курсів: <http://bit.ly/2D2VScX>. Реєстрація на курси здійснюється на сайті:

«Ліга юного інформатика. Тренінг». В школах області діє всеукраїнський проект «Впровадження ІТ-курсів для викладання в навчальних закладах», спільно з міжнародною академією «CISCO» відкрито 12 академій «CISCO» в області (<https://www.kpi.kharkov.ua/ukr/informatsijni-tehnologiyi/akademiya-cisco/>). Широко впроваджується Всеукраїнський проект «CODE CLUB UA», який забезпечує методичну підтримку викладання предмета «Інформатика» (https://codeclub.com.ua/teacher_registration/).

Упровадження курсу «Інтернет речей» у навчальних закладах області (міжнародний) відбувається у співпраці з академією «CISCO». Працівниками лабораторії розроблено ряд тренінгів та спецкурсів для педагогічних працівників області, які можуть бути відвідані за кошти освітньої субвенції МОН/за власним бажанням, зокрема «Використання інтерактивних вправ та ІКТ в освітній діяльності», «Основи інформаційної безпеки», «Інформаційна безпека. Кібербезпека», «Створення сайту, квесту, блогу», «Електронні таблиці», «Бази даних», «Веб-технології», «Основи програмування Python» і т.д.

Черкаська область бере активну участь в програмі «Школи Microsoft», що дає змогу отримати статус «Експерта» в міжнародних освітніх програмах «Microsoft Showcase School» - зареєстровано 16 шкіл області (<https://education.microsoft.com/school-leaders-toolkit/programs>).

Пріоритетними напрямками навчання в інформатиці сьогодні є проектна діяльність та компетентісно-орієнтований підхід. Компетентісні завдання та проектна діяльність мають застосовуватися наскрізно через увесь навчальний курс (компетентісні задачі з інформатики можна розглядати як тип технологічних задач, для яких обов'язковим є застосування ІТ, як засобу їх розв'язування).

Учителі також можуть вибудовувати найбільш прийнятний для конкретного навчального закладу або класу підхід до навчання. В оновленій навчальній програмі для 5-9 класів відсутня запропонована кількість часу на вивчення кожної теми, тому учитель має створити умови для забезпечення рівня навчальних досягнень учнів, зазначеного у програмі, з кожної теми.

У 2020/2021 навчальному році вивчення інформатики основній та старшій школі закладів загальної середньої освіти здійснюватиметься за навчальними програмами, які розміщено на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки України. Під час викладання інформатики в усіх класах вчитель самостійно добирає засоби та методи подання навчального матеріалу, визначає форму проведення практичних робіт (робота з елементами досліджень, спільна робота в Інтернеті, проектні роботи, практикуми тощо). Використовувати в процесі навчання інформатики можна тільки те програмне забезпечення і навчально-методичну літературу, яку рекомендовано або схвалено МОН України.

Щодо викладання інформатики у 5-9 класах залишаються чинними **методичні рекомендації методичні рекомендації 2017-2018 років**, зокрема тематичне оцінювання рекомендується здійснювати

в кінці кожної теми навчальної програми, об'єднуючи роботи з невеликих тем (до 5 годин) із наступними підсумковими роботами на кожному 8-10 уроці, а кількість практичних робіт з обов'язковим оцінюванням рекомендуємо встановлювати на рівні 25% від загального обсягу навчального часу, який відводиться на вивчення предмету (якщо в тексті навчальної програми відсутній перелік практичних робіт з обов'язковим оцінюванням). Оцінки за обов'язкові роботи мають бути занесені вчителем до класного журналу. Інші види практичної діяльності учнів (демонстраційні, тренувальні роботи, практикуми) оцінюються в разі потреби.

Звертаємо Вашу увагу, що продовжує діяти навчальна програма з інформатики для 10-11 класу. Програма розрахована на вивчення інформатики в 10–11 класах загальноосвітніх навчальних закладів як вибірково-обов'язкового предмету навчального плану в обсязі до 105 годин, з яких 35 годин складає інваріантний базовий модуль. Реалізація змісту освіти, визначеного Державним стандартом, забезпечується вибірково-обов'язковими предметами: «Інформатика», «Технології» та «Мистецтво». Із запропонованого переліку адміністрація та учитель на основі бажання учнів/батьків та матеріального наповнення навчального закладу мають обрати два предмети: один — у 10-му класі, інший — в 11-му класі або одночасно два предмети в 10–11-х класах (у такому разі години, передбачені на вибірково-обов'язкові предмети діляться між двома обраними предметами).

Згідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, вибірково-обов'язковий курс «Інформатика» вибудовується за такими предметними змістовими лініями:

- інформаційні технології в суспільстві;
- моделі і моделювання, аналіз та візуалізація даних;
- системи керування базами даних;
- технології опрацювання мультимедійних даних;
- сервіси інформаційно-комунікаційних мереж.

Зміст навчання має чітко виражену прикладну спрямованість і реалізується переважно шляхом застосування практичних методів і форм організації занять.

Також, на уроках інформатики рекомендуємо обов'язково ознайомлювати учнів із ресурсами для самоосвіти (враховуючи вікові особливості). Перелік деяких електронних ресурсів для самоосвіти учнів:

- <https://scratch.mit.edu/>
- <http://itknyga.com.ua>
- <http://www.ed-era.com>
- <http://universinet.org/games>
- <https://www.playcodemonkey.com/>
- <http://www.lingva.ua>
- <http://disted.edu.vn.ua/>
- <http://e-pidruchnyky.net/>
- <https://blockly-games.appspot.com/>
- <http://codeclubua.org/>

3 метою реалізації практичної спрямованості курсу інформатики, незалежно від профілю навчання, віку учнів комп'ютерна техніка повинна використовуватися на кожному уроці інформатики. При проведенні всіх навчальних занять з інформатики здійснюється поділ класів на дві групи, за наявності в кожній групі не менше 8 учнів (наказ МОНУ № 128 від 20.02. 2002 «Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах»).

При організації навчально-виховного процесу і оснащенні навчального середовища в кабінеті інформатики слід користуватись Листом МОН України № 1/9-497 від 17.07.2013 «Про використання Інструктивно-методичних матеріалів з питань створення безпечних умов для роботи у кабінетах інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій загальноосвітніх навчальних закладів».

Рекомендовану документацію для кабінету інформатики та ІКТ можна завантажити на порталі «Профільна освіта. Черкаська область» або за посиланням: <https://goo.gl/4X53Lx>.

Рекомендуємо у 2020-2021 н.р орієнтувати роботу методичних об'єднань вчителів інформатики на:

1) системну та цілеспрямовану роботу щодо розвитку фахової компетентності вчителів інформатики;

2) щорічне навчання вчителів інформатики на різноманітних тренінгах, майстер-класах, практикумах з метою систематичного оновлення фахових знань;

3) роботу щодо запровадження електронного портфоліо вчителів інформатики, створення авторських та тематичних блогів вчителів;

4) розбудову районних та міських освітніх он-лайн ресурсів з метою розвитку віртуальних педагогічних спільнот;

5) залучення вчителів інформатики до участі в конкурсах, фестивалях, виставках;

6) щорічне підвищення рівня фахової підготовки вчителів інформатики, використовуючи для цього різні форми навчання;

7) забезпечення проведення тренінгів з методичних питань викладання інформатики в початковій школі;

8) проведення майстер-класів, тренінгів та практикумів для вдосконалення навиків алгоритмізації та програмування як учнів, так і вчителів;

9) розвиток дистанційної форми навчання для вчителів інформатики;

10) продовження роботи віртуальних методичних об'єднань вчителів інформатики, подальшу розбудову веб-ресурсів, створених на підтримку їх діяльності

11) продовження роботи творчих майстерень вчителів інформатики, започаткування роботи авторських майстерень в он-лайн форматі;

12) узагальнення передового педагогічного досвіду роботи кращих вчителів інформатики;

13) направлення діяльності учнів у позаурочний час для розвитку їх творчого потенціалу, креативного мислення, використовуючи для цього гурткову роботу, участь у різноманітних конкурсах, турнірах, олімпіадах з інформатики та ІКТ.

Організація сучасного уроку інформатики

Методика проведення кожного уроку з інформатики визначається вчителем з урахуванням того, що обов'язковою передумовою успішного виконання вимог програми є практична діяльність учнів з індивідуальним доступом кожного учня до роботи з персональним комп'ютером.

При плануванні та підготовці до уроків вчителю варто зважати на основні принципи шкільної інформатики:

1. застосування на практиці отриманих знань та навичок, розвиток предметних та ключових компетентностей учнів;

2. спрямованість на реальне життя та інтеграцію з іншими предметами;

3. активне навчання та творчість;

4. інновації як в освіті, так і в технологіях;

5. спільна навчальна діяльність через роботу в парах та малих групах;

6. створення нових інформаційних продуктів та пошук нових знань;

7. вільний вибір програмних засобів та онлайн-сервісів для навчальної та практичної діяльності, у тому числі можливість використання вільно поширюваного програмного забезпечення як альтернативи пропріетарним програмним продуктам;

8. використання безпечних веб-середовищ та дотримання конфіденційності мережевої особистості учнів;

9. дотримання авторських прав розробників програм, доброспорядне використання контенту.

Важливим чинником розвитку ключових компетентностей є інтегрованість змісту уроку інформатики, яка передбачає:

- проблемну орієнтованість пропонувані на уроках завдань, що стимулює дискусію, обговорення, пошук різних джерел інформації, зіткнення думок і переконань;

- пов'язаність змісту уроку з реальним життям;

- практичну значущість інформації, що має знаходити підтвердження через реальні факти та в змодельованих на уроці ситуаціях.

Ключові компетентності можна розвивати через відповідні форми роботи, які відображають комунікативно-діяльнісний підхід до навчального процесу.

Для цього потрібно використовувати:

- інтерактивні форми та методи роботи, які забезпечують активну діяльність учнів у процесі опанування навчального матеріалу;

- кооперативне навчання, під час якого формуються соціальні вміння, лідерські якості;

- рольові та ділові ігри, які допомагають побачити світ і себе в ньому, підвищують самооцінку та попит на інновації;

- проектні технології, завдяки яким в учнів формується проектне мислення, почуття відповідальності та досвід цілеспрямованої співпраці, вони вчать застосовувати знання на практиці, працювати в команді над конкретним завданням, презентувати свої результати;

- методи змішаного навчання, які поєднують у собі традиційне й дистанційне навчання та найбільш відповідають інтересам і уподобанням учнів, які живуть у період стрімкого інформаційно-технологічного розвитку суспільства;

- звернення до досвіду учнів, що гарантує перетворення кожного учня на справжнього учасника освітнього процесу, співтворця й конструктора нових знань;

- відповідні форми оцінювання, а саме: самооцінювання, яке формує здатність до самоаналізу, спостережливість за собою, вміння бачити та визнавати перед собою власні помилки; взаємооцінювання, що виховує відкритість до критики з боку інших, здатність відокремлювати об'єкт від суб'єкта оцінювання, вміння слухати, аналізувати й порівнювати.

Планування та організація навчальної діяльності проводиться на основі базових цінностей, загальних компетентцій, з урахуванням цілей, змісту та очікуваних результатів навчання, які зазначені в навчальних програмах, підтримки інтеграції з іншими предметами та суб'єктами навчальної діяльності, змістовими лініями курсу інформатики. Очікувані результати навчання вчитель визначає відповідно до складових компетентностей, зазначених у програмі з інформатики.

Навчальна програма з інформатики, зокрема в 5-8 класах, не обмежує самостійність та творчу ініціативу вчителя, передбачаючи гнучкість вибору та розподілу навчального матеріалу відповідно до потреб учнів та обраних засобів навчання. Вона не встановлює кількість годин та порядок вивчення тем у рамках навчального року, а лише вказує на очікувані

результати навчання та зміст навчального матеріалу, вивчення якого є об'єктом тематичного оцінювання. Вчитель може розподіляти навчальний час на власний розсуд, враховуючи особливості наявного матеріально-технічного забезпечення, попередній досвід, рівень знань учнів та інші фактори. За необхідності вчитель може змінювати порядок вивчення тем, не порушуючи змістових та логічних зв'язків між ними та враховуючи, що на вивчення змістової лінії «Алгоритми та програми» має приділятися не менше 40% загального навчального часу в 5-8 класах.

Звертаємо увагу на те, що хоча з програми вилучені розділи узагальнення та повторення матеріалу, а також резервні години, учитель може передбачити необхідний, на його думку, час для повторення як на початку, так і наприкінці навчального року або семестра (триместра). У практичних завданнях слід передбачати використання актуального для учнів змістового матеріалу й завдань з інших предметних областей.

Проектну діяльність та розв'язування компетентнісних задач у програмі інформатики можна застосовувати під час вивчення різних тем. Виконання навчальних проектів дозволяє вчителю розширити рамки теми, а учневі – проявити свої творчі здібності. Проектні завдання в курсі інформатики виконуються в невеликих групах, а компетентнісні завдання – індивідуально. У такий спосіб учням надається можливість практичного використання отриманих у межах теми (курсу) умінь. Результати такої діяльності мають бути представлені у вигляді

закінченого інформаційного продукту для того, щоб учні могли порівнювати свої роботи і навчатись один в одного під час публічної презентації виконаних робіт перед класом. **Під час представлення проекту оцінюється:**

- планування дослідження, творчість і раціональність запропонованого розв'язання;
- досягнення результатів навчання та компетенцій;
- технічні характеристики, естетика і оригінальність розроблених матеріалів;
- розвиток та самонавчання учня.

Компетентнісно-орієнтовані завдання у своєму змісті містять:

- мотивацію (стимул), що є введенням у проблему (практично-орієнтовану) і відповідає на запитання «з якою метою треба це робити?».
- Формулювання завдання – відповідь на запитання «що саме треба зробити?». Учень має чітко визначити для себе суть завдання: відповісти на запитання, систематизувати початкові дані, підібрати необхідні інформаційні ресурси та програмні засоби, оцінити доцільність їх використання тощо.
- Інформацію (додаткову), необхідну для розв'язання задачі. Ця частина відповідає на запитання «чому?».
- Перевірку (критерії) – результат виконання – відповідає на запитання «що, в якій формі треба зазначити?».

Бажаємо в новому навчальному році вчителям бути активними, творчими та креативними.

Валентина Кудін,

завідувачка лабораторії виховної роботи комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ В ПОЗАШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ столітті визначила, що головною метою української системи освіти є забезпечення особистісного розвитку людини згідно з її індивідуальними задатками, здібностями, потребами на основі навчання упродовж життя. Ключовими напрямками державної освітньої політики, поміж інших, мають стати модернізація структури, змісту й організації освіти на засадах компетентнісного підходу, переорієнтації змісту освіти на цілі сталого розвитку та ін. Актуальним завданням закладів освіти і позашкільних зокрема, є реалізація компетентнісного підходу в навчанні та вихованні, який передбачає спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових компетентностей людини, запровадження найновітніших ефективних педагогічних технологій, інтерактивних методів навчання. У Концепції Нової української школи компетентність трактується, як «канва», яка є основою для успішної самореалізації людини, як особистості, громадянина і фахівця. Саме така ідея є основою освітньої діяльності закладів позашкільної освіти, які сьогодні залишилися чи не єдиними інститутами виховання зростаючої особистості за межами школи. Адже саме у закладах позашкільної освіти здійснюється виховання людини, яка творить своє власне життя, здатна до професійного

самовизначення, саме тут вони озброюються не лише системою знань, умінь і навичок, а й активно і творчо працюють, саморозвиваються та вдосконалюються інтелектуально, морально і фізично.

В умовах демократизації суспільства і гуманізації освіти значно підвищився попит дітей та їхніх батьків на додаткові освітні послуги, які ефективно надаються закладами позашкільної освіти, адже в них для цього часу існує особлива система соціалізації, як найбільш демократичного і гнучкого засобу залучення сім'ї і громадськості до співпраці у вихованні й розвитку дітей та підлітків.

Зазначимо, що сьогодні відбулась швидка модернізація освіти, методологічна перебудова освітнього процесу на принципах гуманізації і демократизації, спрямування її на особистий розвиток не тільки учнів, а й педагогічних працівників, формування у них основних компетентностей, в тому числі і компетентну орієнтацію в інформаційному світі та використання її для загального розвитку людини. У цій справі Нова школа буде тісно співпрацювати з позашкільними закладами освіти.

Кожна з цих компетентностей, визначених Новою українською школою, дає людині «ключ» для розв'язання широкого кола освітніх і життєвих завдань, тому вони формуються на міжпредметній основі.

Але основними на сучасному етапі життєдіяльності суспільства стали самоосвітня та інформаційна компетентності. Саме про них піде далі мова. Адже у зв'язку з епідемією коронавірусу у світі та й в Україні зокрема запроваджено дистанційне навчання не тільки в закладах загальної середньої освіти, а й у позашкільлі. І, не зважаючи на труднощі, хочемо зазначити, що педагогічні колективи закладів позашкільної освіти використали карантин для створення відео майстер-класів, посібників, які орієнтовані не тільки для вихованців, а й для вчителів та батьків. А колектив комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» у свою чергу для підвищення рівня володіння інформаційно-комунікаційними технологіями розробив тренінги, які можна замовити для своїх закладів позашкільної освіти і деякі заклади скористались такою нагодою. Подаємо ще декілька порад щодо роботи у дистанційному режимі.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ

Для опрацювання матеріалу вихованцям закладів позашкільної освіти в дистанційному режимі варто застосовувати одну з платформ для дистанційного навчання (Googleclassroom, Moodle, Naurok тощо), можна налаштувати опцію переходу вихованця до наступної теми за умови виконання перевірконого завдання за вивчену тему. Це дозволить зменшити навантаження на керівника гуртка, пов'язане з «ручною» перевіркою завдань, а вихованцям – здійснювати самооцінювання успішності оволодіння навчальним матеріалом.

Більш традиційний підхід передбачає передачу виконаних письмових робіт (зроблених на комп'ютері або сфотографованих) через електронну пошту або платформу Googleclassroom, Moodle та інші, один із месенджерів (Viber, Facebook, WhatsApp тощо).

Усні завдання можуть бути оцінені керівником гуртка безпосередньо через Skype, Zoom або будь-який месенджер, що забезпечує відеозв'язок у синхронному режимі або перевірені опосередкованим способом через відео або аудіо файли, надіслані вихованцями на пошту керівника гуртка.

За відсутності засобів Інтернет-зв'язку зворотній зв'язок з учнями вчитель може підтримувати в телефонному режимі, а виконані завдання отримувати поштою.

Дуже зручним і простим у використанні є Інтернет-сервіс Jitsi. Звичайно, говорити про можливість дистанційного навчання для усіх гуртків позашкільля не можна, адже потрібно враховувати специфіку кожного напрямку позашкільної освіти окремо таких як технічні, спортивні, хореографічні, музичні, аджиліті та ін. Проте для більшості гуртків можна впроваджувати дистанційне навчання, розглядаючи певні теоретичні знання на відстані, та приймаючи відповідні заміни. Тож питання самоосвіти педагогічних працівників закладів позашкільної освіти особливо з впровадження ІКТ стало предметом №1 під час карантину.

ПІДСУМКИ КОНКУРСІВ

Реалізації компетентнісного підходу у позашкільній освіті сприяє створення електронних засобів навчання, проведення виставок освітянських досягнень, різноманітних конкурсів, відео майстер-класів та ін. Тому ось уже кілька років поспіль у комунальному навчальному закладі «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» проводиться конкурс на кращу серію ЕОР. Матеріали переможців розміщуються на порталі інституту і можуть бути використані для впровадження ІКТ у роботу гуртків. Тож протягом березня 2020 року підбито підсумки і найкращими визнано електронні посібники:

«Психологічний театр тіней «Ілюзія світла» Чубар Ольги Юрївни, який буде корисний керівникам театральних колективів області та сприятиме розвитку творчої уяви у гуртках театрального мистецтва.

«Живопис акриловою фарбою» Кобець Т. В., методиста та Строкань В. М., керівника гуртків Золотоніського будинку дитячої та юнацької творчості Золотоніської міської ради допоможе вчителям закладів загальної середньої освіти та керівникам гуртків зображального мистецтва закладів позашкільної освіти покровоко підвищити рівень майстерності у техніці живопису. Відео майстер-клас зроблено якісно і доступно.

«Походження і розвиток рідного села, міста та сіл району» Задояної А. М., директора, Лагодзі Г. В., керівника гуртків Комунального закладу «Тальнівський районний центр науково-технічної творчості дітей та учнівської молоді Тальнівської районної ради Черкаської області».

«Екодекор для дому» Килимник Т.В., керівника гуртків Комунального закладу «Канівська міська станція юних техніків Канівської міської ради Черкаської області».

«Початкове технічне моделювання» Малород Г.М., завідувача методичного відділу Комунального закладу «Черкаський обласний центр науково-технічної творчості учнівської молоді Черкаської обласної ради».

Ефективне упровадження електронних засобів навчання у систему роботи закладів позашкільної освіти області свідчить і проведений обласний етап Всеукраїнського конкурсу «Джерело творчості». Матеріали переможців, їхні досвіди, майстер-класи, виставки, участь у он-лайн конкурсах розміщуються на сайтах закладів, власних сайтах та гул-дисках педагогічних працівників. Тож ці сучасні засоби навчання стали вимогою сьогодення. Протягом I півріччя 2020 року відбувся обласний етап конкурсу. Переможцями визнано:

Гринюк В.О., керівник гуртка Корсунь-Шевченківського районного центру дитячої та юнацької творчості Корсунь-Шевченківської районної ради;

Гринько С.С., керівник гуртка Золотоніського будинку дитячої та юнацької творчості Золотоніської міської ради;

Демиденко В.І., керівник гуртка Чорнобаївського районного центру дитячої та юнацької творчості Чорнобаївської районної ради.

XXV обласна педагогічна виставка «Інноваційний пошук освітан Черкащини 2020» також відбулась у дистанційному режимі. Переможцями стали:

Держинська Ю.О., культорганізатор Маньківського районного центру дитячої та юнацької творчості, мала академія наук учнівської молоді Маньківської районної ради;

Арчибасова Т.Ю., методист, Бакєєва Л.В., директор Будинку дитячої та юнацької творчості Смілянської міської ради;

Михайлова А.В., методист Будинку дитячої та юнацької творчості Смілянської міської ради;

Вінглевська Т.О., керівник гуртка Корсунь-Шевченківського районного центру дитячої та юнацької творчості Корсунь-Шевченківської районної ради;

Богашко Н.Ю., керівник гуртка Станції юних техніків. Умані Уманської міської ради;

Олійник Л.І., методист, **Нестеренко В.І.** Черкаського обласного Центру туризму, краєзнавства і екскурсій учнівської молоді Черкаської обласної ради та ін.

Інновацією часу стало запровадження дистанційного підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Зокрема колективом інституту були розроблені комплекси сертифікаційних заходів, тренінги, спецкурси які дають змогу педагогічним

працівникам протягом року обирати ті форми, які їм до вподоби і за навчальний рік підвищити свою кваліфікацію беручи участь у тому чи іншому заході: вебінарі, круглому столі, воркшопі, інтернет-конференції та ін. Тож самоосвіта та опанування різними технологіями дистанційної освіти та підвищення кваліфікації буде тривати і надалі. Реалізація цих та інших завдань сприятиме розвитку професійних компетентностей педагогічних працівників у закладах позашкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція Нової української школи. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
2. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст. –К.: Вид-во «Шкільний світ».-2002.
3. Підласий І.П. Як стати компетентним педагогом? Підковуємося теоретично. *Завуч*. 2019. №7-8. С. 11-12.
4. Пустовіт Г. Позашкільна освіта та виховання крізь призму сьогодення. *Рідна школа*. 2020. №3. С. 5.

Валентина Кудін,

завідувачка лабораторії виховної роботи комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

КОМАНДНА РОБОТА КОЛЕКТИВІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ І ГРОМАД - ЗАПОРУКА УСПІХУ

*«Зібратися разом – це початок,
працювати разом – це прогрес,
а залишитися разом – це успіх».*

Г.Форд

Наш час потребує лідерів нової формації, людей відповідальних, здатних мислити неординарно, генерувати нові ідеї та приймати нестандартні рішення. Ось чому одне з головних завдань школи – підтримка учнівської молоді, яка має організаторські здібності, усвідомлює себе лідером, розуміє, що великі справи починаються із малих вчинків. Школа – це мікромодель громадянського суспільства, основи якого закладаються з дитячих років, а самоврядування допомагає учням організувати власне життя і діяльність свого колективу. Досвід взаємостосунків, розв'язання конфліктів, виявлення і захисту своїх інтересів, здобутий у школі, стане корисним багажем, з яким школярі увійдуть у доросле життя.

Кожна школа, кожен клас має мати реально діючі органи самоврядування, які в основному самостійно та правильно розв'язують питання планування, організації, регулювання та контролю. Без сумніву, школа може успішно виконувати свої функції щодо виховання підростаючого покоління тільки у взаємозв'язку із сім'єю. Лише спільними цілеспрямованими зусиллями педагогів і батьків вдасться плідно впливати на розвиток життєвої компетентної особистості дитини, розв'язувати актуальні виховні завдання. Саме про формування таких життєво важливих компетентностей свідчить упроваджена в освітній процес Концепція Нової української школи. Ключові компетентності й наскрізні вміння створюють «канву», яка є основою для успішної самореалізації учня – як особистості, громадянина і фахівця. Адже для української ментальності характерним є прагнення зробити дитину щасливою в родинному, громадському та державному житті. Школа повинна конкретними діями готувати учнів до майбутньої професії, до соціальних змін у суспільстві. І коли ця робота ведеться систематично, то і ніяких збоїв, навіть викликаних карантинними заходами

не має бути. Тож ситуація, яка склалася у світі та і в Україні зокрема, лише оголила ці проблеми, які постали в освітньому процесі багатьох закладів освіти. Відбулось перезавантаження усіх сфер діяльності закладів не тільки освітньої, а й виховної. На сьогодні світ потребує не тільки сліпих виконавців чужої волі, а й людей, які мають на все свою думку, своє бачення нових реалій життя. Мова йде про лідерів учнівського самоврядування, які можуть вести за собою, беручи відповідальність за свої дії та вчинки, які мають авторитет серед однолітків та педагогічного колективу. Але на жаль, як свідчить практика, не всі педагоги здатні розуміти прагнення старшокласників до усвідомленої, ціленаправленої діяльності на благо колективу класу, школи. І сьогодні, як ніколи, є актуальним вислів Г.Форда, який є епіграфом і лейтмотивом сьогоденного життя. І ці слова вже не один десяток років є показником успіху командної роботи колективів закладів освіти, які намагаються працювати так, щоб школа стала міцною відправною крапкою у майбутнє дитини.

Заклади, які дбають про результативні системи співробітництва, взаємодіють з батьками у формі своєрідних **всеобучів**, які залучаються до позакласної роботи, організації та проведення родинних свят. Педагогіка партнерства і компетентісний підхід потребують нового освітнього середовища. Таке середовище допомагає створити, зокрема, новітні інформаційні-комунікаційні технології. У реаліях сьогодення ця робота проводиться із використанням інформаційних технологій, які мають пріоритетне значення в усіх сферах діяльності, визначають розвиток суспільства завтрашнього дня. І робота закладів освіти у дистанційному режимі тільки підкреслила важливість використання будь-яких форм роботи щоб підтримувати партнерські стосунки між закладом освіти і родиною. Проведення батьківських

зборів, конкурсів «Сім'я року» та ін. у виховній роботі підвищує її ефективність і результативність.

Активне використання інтерактивних форм роботи в діяльності органів учнівського самоврядування дає змогу ефективно співпрацювати не тільки з класними колективами, школами, а й з громадами. **Сьогодні усім – вчителям, батькам, адміністраціям закладів освіти необхідно осмислити нові вимоги до освіти і виховання, що пред'являються новими стандартами, переглянути всю роботу, освоїти нові методи і практично здійснити системність вимог, закладених в стандартах другого покоління.**

На Черкащині уже багато років реалізується Інтернет-проект «Ми – патріоти Черкащини» <http://liga.ed-sp.net/>

Підбито підсумки роботи за 2019 рік. Переможцями у підпроекті «Пишаємося тобою, рідний краю!» стали:

I місце - осередок Ліги старшокласників Катеринопільського району;

II місце – осередок Ліги старшокласників м. Сміли;

III місце – осередок Ліги старшокласників Тальнівського району.

«Я – свідомий громадянин України»:

I місце - осередок Ліги старшокласників Корсунь-Шевченківського району;

II місце – осередок Ліги старшокласників Уманського району;

III місце – осередок Ліги старшокласників міста Золотоноша.

«Патріоти на захисті України»

I місце - осередок Ліги старшокласників м. Ватутіно;

II місце – осередок Ліги старшокласників Чернобаївського району;

III місце – осередок Ліги старшокласників Черкаського району.

«Збережемо природу заради майбутнього»:

I місце - осередок Ліги старшокласників Уманського району;

II місце – осередок Ліги старшокласників м. Сміли;

III місце – осередок Ліги старшокласників м. Канава.

«Покращуємо життя своєї громади»:

I місце - осередок Ліги старшокласників Корсунь-Шевченківського району;

II місце – осередок Ліги старшокласників м. Золотоноші;

III місце – осередок Ліги старшокласників м. Канава.

«Бути здоровим це здорово!»:

I місце - осередок Ліги старшокласників Катеринопільського району;

II місце – осередок Ліги старшокласників Тальнівського району;

III місце – осередок Ліги старшокласників Корсунь-Шевченківського району.

У загальному рейтингу інтернет-проект «Ми – патріоти Черкащини» переможцями стали:

I місце - осередок Ліги старшокласників Корсунь-Шевченківського району;

II місце – осередок Ліги старшокласників Катеринопільського району;

III місце – осередок Ліги старшокласників м. Сміли.

У наступному році буде продовжуватись робота у даному напрямку, зважаючи на те, що значну частину роботи у другому півріччі 2019-2020 навчального року довелось реалізовувати в дистанційному режимі. Така робота привнесла у виховну діяльність закладів освіти звсіім інший досвід і рівень сприйняття. Ми, дорослі, перенесли у зону комфорту наших учнів. Зокрема, за участю Ліги старшокласників Черкащини проведено

просвітницькі заходи без виходу із дому в мережі Інтернет у форматі челенджів, онлайн-флешмобів, онлайн-акцій, інтернет-конкурсів, відеоконференцій, інтернет-екскурсій, а саме:

У рамках челенджу «**Передай Мак пам'яті – вшануй загиблих на війні**» кожен учасник записав коротке відео із символічною квіткою маку в руках, умовно передаючи її далі своїм друзям чи знайомим зі словам «Ми пам'ятаємо». Відео розмістили в мережі Інтернет з хештегом «#квітка_пам'яті».

До проведення челенджу «**Героїчні сторінки моєї родини**» учні підготували відео з розповіддю про рідних, які були учасниками руху опору у період Другої світової війни, або їх фото, зазначивши їхні прізвища, імена та інформацію про те, де вони зустріли війну, відзначили перемогу чи загинули. Інформація про це розміщена на сайті обласного інституту та на сайтах закладів освіти, власних сторінках фейсбуку, Інстанграмі. Така робота мала чималий резонанс у родинах, які почали досліджувати героїчні сторінки своїх родин більш глибоко.

У ході челенджу «**Ми вдячні вам за мирне небо**» учасники, прикрасивши побут патріотичними знаками, із червоним маком на грудях у відео зверненні висловили подяку від нинішнього покоління визволителям Батьківщини від нацистів.

На сайтах освітніх закладів області, у соціальних мережах проведений конкурс, виставки малюнків з теми «**75-й річниця Перемоги у Другій світовій війні присвячується**», відбулося читання поезій, виконання пісень на патріотичну тему, присвячену пам'яті всім захисникам рідної землі від ворога під гасом «**Пам'ятаємо. Перемагаємо**». Учні старших класів взяли участь у відеоконференції «**Кривава ціна миру в Європі 1945-го та сьогодні**»; виховних он-лайн годин «**Пам'ять про війну як застереження від її повторення**»; он-лайн дискусіях «**Прагнення до свободи – вчора, патріотизм і нездоланність – сьогодні, гідна Україна – завтра**», проведених он-лайн майстер-класи з виготовлення червоного маку, символу жертв усіх військових та цивільних збройних конфліктів. До участі у цих заходах було залучено більше 250 закладів загальної середньої, позашкільної освіти, інтернатних закладів, професійно-технічної освіти та ін. (за моніторингом Ліги старшокласників Черкащини).

Про важливість роботи по підготовці лідерів учнівського самоврядування у закладах освіти України свідчить **Всеукраїнський Форум лідерів учнівського самоврядування "Відповідальне лідерство - шлях до успіху"**, який відбувся **5-6 грудня 2019 року** в м. Києві на базі Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана». Програмою форуму було передбачено проведення майстер-класу із сфери стартапів від Центральноєвропейської Академії Навчань та Сертифікації, презентації ДВНЗ «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана», як провідного закладу вищої освіти України, digital-практика digital-покоління від Печерської філії АТ КБ «ПриватБанк», досвіду соціальної відповідальності компанії «Watsons» на прикладі участі у міжнародному благодійному проекті «Operation Smile Mission», а також презентації освітнього курсу «Відповідальне лідерство – шлях до успіху».

Під час Форуму було передано «**Прапор добротності**» від делегації лідерів Закарпаття до лідерів Рівненщини. Цей проєкт було презентовано лідерами Черкащини у 2014 році і підтримано лідерами України. За цей час він уже побував у багатьох областях України.

У рамках Форуму відбувся **Всеукраїнський конкурс "Лідер 2019"**. Ідейним організатором заходу став лідер з Миколаївщини, а на сьогодні

студент III курсу КНЕУ ім. Вадима Гетьмана, **Євгеній Нотевський**. Саме на Черкащині, під час проведення Всеукраїнського збору лідерів учнівського самоврядування "З Україною в серці" у 2017 році, було запропоновано Євгением проведення такого конкурсу. Тож конкурс відбувся за сприяння Міністерства освіти і науки України.

Лігу старшокласників Черкащини на Форумі представила **команда лідерів** на чолі з Президентом Ліги старшокласників Черкащини **Анею Поліщук** та представником Національної Ради Дітей і Молоді при Уповноваженому Президента з прав дитини від Черкаської області **Бориславом Цимбалюком**. Саме його кандидатуру було подано до участі у **Всеукраїнському конкурсі "Лідер 2019"**. Конкурс відбувся у три етапи: на перший заочний етап було подано відеоролик «Чому Я»; у другому очному турі Борислав презентував проєкт «Я - патріот України»; третій етап конкурсу мав завдання за дві хвилини презентувати вирішення проблеми екологічного, культурного чи соціального спрямування «Процвітання нашого краю у наших руках». Третій етап конкурсу Борислав презентував разом з командою лідерів Анею Поліщук та Олією Поліщук. Їх флешмоб оплесками супроводжувала вся лідерська спільнота України. За підсумками роботи журі конкурсу **«Лідером 2019 року» було визнано Цимбалюка Борислава**. Тож робота з підготовки вчителів до роботи з старшокласниками триває в області, підготовлений тренінг «Технології командоутворення як засіб підвищення професійної компетентності педагогів у роботі з лідерами учнівського самоврядування».

Указом Президента України, прийнятим 25 травня 2020 року, схвалено «Стратегію безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі»

з метою забезпечення додержання конституційних прав та свобод дитини, гарантій з охорони здоров'я, реалізації прав дітей на освіту, безпечного для життя і здоров'я освітнього середовища, збереження зміцнення здоров'я підростаючого покоління. Тож і діяльність Національної Ради Дітей і Молоді, створеної за підтримки Уповноваженого Президента з прав дитини, спрямована на подолання негативних проявів в учнівському середовищі, таких як булінг, кібербулінг та ін. буде продовжуватися наступному році. Зважаючи на обставини, викликані корона вірусом, у родинях почастишали випадки порушень прав дітей. Необхідно використовувати можливості Національної дитячої гарячої лінії, діяльність якої забезпечує Громадська організація «Ла Страда – Україна», що зменшить кількість випадків, коли через свою необізнаність дитина, яка опинилась у складній життєвій ситуації, обирає помилкову модель поведінки file:///C:/Users/1/Downloads/6_645-20%20(1).pdf.

Тож усі разом ми маємо забезпечити реалізацію завдань, як і ставить перед нами суспільство в реаліях сьогодення. Тільки спільними зусиллями ми створимо ту українську націю, якою і ми і наші нащадки будуть пишатися у світі. Саме їм розбудувати і прославляти нашу Україну у вінку європейських країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
2. Стратегія безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1952020-33789>
3. Лист Міністерства освіти і науки України «Щодо діяльності Національної дитячої гарячої лінії». URL: file:///C:/Users/1/Downloads/6_645-20%20(1).pdf.

Наталія Бугайчук,

методист з виховної роботи комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

Нетиповим і складним видався минулий 2019/2020 навчальний рік, і разом з тим - цікавим. Відбулась перша спроба масового дистанційного навчання в умовах карантину, і наскільки вдало була ця спроба покаже час. Значна частина педагогічної спільноти в короткі терміни освоїла до цього невідомі багатьом он-лайн сервіси для дистанційного навчання. Педагоги докладали максимум зусиль для забезпечення права дітей на здобуття освіти, виконання навчальних програм з усіх предметів відповідно до освітніх програм. Більшість батьків співпрацювали з педагогами в організації дистанційного навчання, намагалися забезпечити дітей потрібними гаджетами, допомагали і підтримували їх, тримали зв'язок з учителем.

Під час карантину відбулися зміни в організації виховної роботи закладів освіти. Величезна кількість он-лайн акцій, флешмобів та челенджів з'явилися спонтанно та були підтримані учнями, вчителями й батьками. Виховна робота вийшла на новий рівень. Тепер самі учні започатковують та активно підтримують патріотичні акції як-то до Дня примирення, Дня

вишиванки, Дня захисту дітей і т.п. Це новий досвід для всіх учасників освітнього процесу, який надихає і яким можна поділитися в соціальних мережах.

До прикладу челендж Смілянської спеціалізованої мистецької школи-інтернат Черкаської обласної ради об'єднав не тільки вчителів та учнів, а й батьків та інших працівників школи. Виклик до челенджу бухгалтера школи було несподіваним для всієї ФБ спільноти, яка із захопленням спостерігала як поширювався і трансформувалася Нарру dance челендж.

Свято останнього дзвоника у багатьох школах області пройшло онлайн. Слова підтримки, подяки та любові пролунали з вуст вчителів та адміністрації навчальних закладів і керівників відділів освіти. Багато учительських колективів підійшли творчо та оригінально до організації онлайн свята. Хочеться відмітити креативність педагогічного колективу Золотоніської загальноосвітньої школи №3, які не просто привітали і подякували учням та батькам, а зробили це винахідливо та надзвичайно талановито. (відео за посиланням: <https://bit.ly/2XJ1bb5>)

Щодо організації виховної роботи з допомогою дистанційних технологій в закладах загальної середньої освіти. Колективна комунікація – це те, що отримує дитина в школі, і чого не може дати домашнє навчання. Діти на карантині потребують розуміння і спілкування і отримують неординарний досвід спілкування. Живе спілкування це суперважливо, тому рекомендуємо практикувати зустрічі у прямому ефірі для інформаційного повідомлення, оголошення завдань та дискусії з учнями, бажано кожного дня. Створіть єдиний онлайн-чат для спілкування і обміну ідеями. Об'єднайте учнів у команди та дайте їм групове доручення, це спрощує етап підготовки заходів й дозволяє максимально розкрити творчий потенціал школярів.

Одразу домовтеся з учнями, про час - коли й адресу - куди вони можуть надсилати вам запитання. Інакше ви ризикуєте цілий день просидіти в «обіймах» комп'ютера чи телефона. Якщо якесь запитання від учнів часто повторюється, то варто скоригувати завдання, або створити файл з відповідями на часті запитання.

Організуйте вечір неформального спілкування на безкоштовних системах відеоконференцій у Zoom або Meet.jit.si. Формат і тематика таких зустрічей обмежується лише вашою фантазією. Можна влаштувати концерт талантів, передивитися спільні цікаві відео, обмінятися рецептами смаколиків. Розпитайте, чого дітям хотілося зробити і що вам під силу вдосконалити? Підготуйтеся заздалегідь, наприклад, запропонуйте дітям завершити речення «Я мрію, щоб у школі ...». Занотуйте всі відповіді та оформіть своєрідну скриньку побажань.

Чим більше ігрових елементів та квестів буде у ваших планах, тим більше шансів, що учні не просто виконають завдання, а й активно включаться в його реалізацію й внесуть свій творчий внесок. Ізоляція – не завада, а привід розглянути інші варіанти веселощів. Багато ідей для онлайн-ігор й веб-квестів є в мережі Інтернет та на Черкаському освітянському порталі, в розділі «Науково-методичне забезпечення закладів освіти» - «Виховна робота» режим доступу: <http://oipop.ed-sp.net/?q=taxonomy/term/2552>

Робота над спільним проектом об'єднує навіть в умовах дистанційовання. Запропонуйте учням разом створити неформальний альбом школи, класу чи колаж. Можна використати фото, які були створені раніше, або зробити індивідуальні тематичні фото наприклад, з таких тем: «Мої будні на дистанційному навчанні», «Хочу в школу!», «Кумедні моменти дистанційного навчання» та інше. Для створення художніх колажів можна скористатися безкоштовним онлайн-ресурсом платформою для редагування фотографій Fotor

Корисні онлайн інструменти для взаємодії з учнівським самоврядуванням:

- <https://www.classdojo.com>
- <https://classroom.google.com>
- https://www.google.com/intl/ru_uA/docs/about/
- <https://ru.padlet.com>

Мусимо зазначити, що стан виховної роботи у закладах загальної середньої освіти засвідчує її відставання від запитів сучасного суспільства. Зберігається традиційний і дещо застарілий підхід до планування, проведення та діагностування результативності виховної роботи школи.

Плекаємо особистість патріотичної дії

Виховання, за визначенням І.Д.Беха, «багатофакторний процес, що залежить від низки об'єктивних і суб'єктивних чинників». Це процес безперервний, в якому немає фіксованих термінів початку та завершення, і який послідовно переходить із однієї стадії в іншу. Від створення освітнього середовища та сприятливих для творчої діяльності

умов до співробітництва учасників освітнього процесу й до самостійної творчості, яка і формує потребу особистості в подальшому саморозвитку.

Виходячи з цього, головною виховною метою педагога має виступати забезпечення переходу від бажання вихованцем патріотизму як цінності до патріотичного діяння.

Патріотизм – це дія особистості у теперішньому, але неодмінно має передбачати й майбутнє. Патріотизм корелює з моральною відповідальністю особистості як за нинішню національно-державну ситуацію, так і з відповідальністю перед минулими поколіннями, перед героями, які утверджували державу, національну самосвідомість і патріотизм. [8]

Таким чином, виховання патріотизму має здійснюватися з опорою на моральні цінності та мати діяльнісний характер. Педагоги повинні створювати відповідні ситуації для формування у вихованців діяльнісного ставлення до всього того, що об'єднується поняттям національні скарби, до національних свят і традицій, особливо до етнічного роду, який створив націю і захищав її високі ідеали. Надзвичайно важливо виховувати у нашій молоді готовність до захисту Батьківщини в умовах сучасних викликів і загроз. [8].

Особливості формування національної ідентичності учнів

На разі, як зазначають дослідники Пелагеша Н., Степико М., українська національна ідентичність знаходиться на стадії становлення та проходить етап, який розвинені європейські держави-нації вже пройшли і для більшості з них він завершився створенням сталої національної ідентичності. Що стосується української ідентичності, то вона й досі є, на думку авторів, є «незавершеним проектом». Саме зараз в Україні формується національний наратив, створюються національний інформаційно-комунікативний, культурно-символічний простори, відбуваються інші процеси, характерні для періоду створення національної ідентичності [4].

Вчені виокремлюють п'ять найважливіших джерел національної ідентичності:

а) людські переконання, оскільки нація існує, якщо її члени визнають один одного як співвітчизників, а їхні спільні характеристики схожі і вони прагнуть продовжувати співіснування;

б) спільне історичне минуле (причому як перемоги, так і поразки), а також спільні обов'язки та уявлення про спільне майбутнє;

в) спільні дії (рішення, досягнення результатів), тобто дієва ідентичність;

г) постійне проживання в одній країні, спільна батьківщина, держава;

г) спільні характеристики, що об'єднуються поняттям "національного характеру", спільної культури та спільних політичних принципів (демократія, верховенство закону тощо) [6].

У сучасних умовах реформування освіти в Україні важливо знайти певний баланс – з одного боку, інтегруватися в світовий освітній простір, а з іншого – зберегти надбання та переваги національної системи освіти, яка забезпечуватиме формування національного і духовно-інтелектуального потенціалу держави як запоруку соціально-економічного та науково-технологічного розвитку. У даному контексті необхідним є створення в закладах освіти відповідного **національно-культурного середовища**, спрямованого на формування національної свідомості і самосвідомості, національної ідентичності підрастаючого покоління. [5].

Учні, педагогічні працівники та батьки потребують такого освітнього середовища, в якому вони відчуватимуть фізичну, психологічну, інформаційну та соціальну безпеку, комфорт і благополуччя.

Хоч би які цінності, принципи, вимоги були відображені в законодавстві, важливо, як поведуться педагоги, адміністрація та інші працівники освітнього закладу. Коли вперше відвідуєш школу, можна побачити рівень вихованості, національної свідомості, соціальної безпеки, комфорту освітнього середовища та демократичного врядування. Це і мова та форма звернення в оголошеннях, стан стендів, стін і меблів, як до вас ставляться учні і співробітники, з якими зустрічаєтесь, манера спілкування в шкільному дворі і в коридорах, спілкування вчителів між собою, з адміністрацією закладу, батьками та багато інших показників. Культура спілкування – це один з показників рівня довіри, безпеки, вміння здійснювати взаємодію з іншими людьми, сприймати, розуміти зміст думок, почуттів, намагань розв'язування конкретних завдань та дилем. Тут доречним буде згадати англійське прислів'я: «Не виховуйте дітей, все одно вони будуть схожі на вас. Виховуйте себе», учні повторюють манеру поведінки авторитетних для них людей.

Формування демократичних компетентностей у школі тісно пов'язане з демократичним розвитком самого навчального закладу. Школам важливо розвиватися і створювати сприятливе демократичне середовище.

Важливо усвідомлювати, що школа і є фундаментом майбутнього суспільства. Закладаючи основи громадянської діяльності та демократії педагоги допомагають учням правильно організувати своє подальше життя і на практиці продемонструвати свої здібності, усвідомити обов'язки та права, проявити себе як активного громадянина. Проблема в тому, що учні потребують с кожним днем все більше практичних навичок та умінь, а саме комунікації та взаємодії, вміння брати на себе відповідальність, розуміння управлінської діяльності і т.п. На допомогу в вирішенні цієї проблеми нам приходять шкільне самоврядування, яке дає змогу розвивати ці навички. **Учнівське самоврядування** є невід'ємним елементом функціонування шкільної виховної системи. Проте часто в житті воно залишається лише формально на папері, в той час, як завдяки йому можна вирішити цілий ряд проблем таких як: рівноправність в суспільній діяльності, розвиток та правильна координація учнівського колективу, вміння швидко вирішувати проблеми і планувати свою діяльність, раціонально використовувати час, підвищувати вимоги до себе, що забезпечить формування лідерських якостей успішної особистості.

Взаємодія всіх учасників освітнього процесу

Серед багатьох умов і факторів, які зумовлюють процес формування у підлітків національно-культурної ідентичності, значне місце займає аспект, якому останнім часом приділяють багато належної уваги, а саме взаємодії школи і сім'ї, тому що ці соціальні інституції є найважливішими у вихованні підростаючого покоління.

Сім'я відіграє провідну роль у формуванні особистості та ідентичності дитини, оскільки первинні уявлення дитини про себе як особистість, основи світогляду, ставлення до себе та до інших, моральні цінності закладаються в сімейному середовищі. [8]. У родині дитина отримує перший досвід взаємодії, пізнає світ, опановує рідну мову, вчиться ввічливості отримує уявлення про власну особистість. Тому так важливо скоординувати зусилля школи і сім'ї, усунути суперечності і створити однорідне виховне середовище.

Цей виховний потенціал включає наступні компоненти: виховну діяльність батьків; виховне середовище родини, яке створюється способом її життєдіяльності; різноманітні види діяльності родини, переважно побутова праця, до якої залучаються діти.

[8]. Функції взаємодії визначені тим, що досягнення спільної мети можливо тільки спільними діями, без співпраці неможливе повноцінне виховання підростаючого покоління. Таким чином, взаємодія сім'ї і школи є важливим фактором формування і громадянської відповідальності, і національно-культурної ідентичності і взагалі цілісної особистості підлітків.

Виходячи із вище сказаного, ми можемо зробити висновок що незважаючи на численні реформи, педагог, як і раніше, залишається однією з ключових постатей в усіх освітніх системах. Дослідження PISA демонструє, що вчительська підтримка поліпшує результати учнів у середньому на 4 бали. Особливо, якщо це діти із сімей із низьким соціально-економічним статусом. І аж на 10 балів поліпшує результати українських учнів батьківська підтримка.

Освітня галузь завжди реагувала на суспільні зміни. Аналізуючи тенденції сучасного стану та розвитку виховної роботи в закладах загальної середньої освіти бачимо, що основні виклики сьогодення пов'язані з необхідністю переходу до створення виховного простору, до якого залучені всі суб'єкти виховного процесу на засадах партнерства.

Нові технології привнесли багато змін в традиційну освітню модель спілкування між вчителями, учнями та батьками. Досконале володіння новими технологіями стало важливою частиною шкільного життя. Тому сучасному педагогу потрібно постійно розвиватися, самовдосконалюватися та бути у постійному русі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Демиденко Т.М. Спільна діяльність батьків і дітей – основа виховного потенціалу традиційної української родини. *Науковий вісник Ужгородського університету*: Видавництво УжНУ «Говерла», 2011. Вип. 21. С. 47-49.
2. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал Матеріалів звітно-науково-практичної конференції Інституту проблем виховання НАПН України URL: <https://bit.ly/2XIYUDz> (дата звернення: 01.06. 2020).
3. Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у Новій українській школі схвалена Указом Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1952020-33789> (дата звернення: 01.06. 2020).
4. Пелагеша Н.Є. Україна в смислових війнах постмодернізму: трансформація української національної ідентичності в умовах глобалізації. URL: <http://www.disslib.org/transformatsia-ukrayinskoyi-natsionalnoyi-identychnosti-v-umovakh-hlobalizatsiyi.html> (дата звернення: 01.06. 2020).
5. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування: монографія. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2012-09/ident-62307.pdf> (дата звернення: 01.06. 2020).
6. Указ Президента України про Стратегію національно-патріотичного виховання на 2020 - 2025 роки URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2862019-27025> (дата звернення: 01.06. 2020).
7. Українська людина в європейському світі: виміри ідентичності: навч. посібник за ред. Т. С. Смовженко, З. Е. Скринник. Київ: УБС НБУ, 2015. 609 с.
8. Формування національно-культурної ідентичності особистості у викликах часу: збірник матеріалів Всеукраїнського круглого столу /наук.ред. І.Д. Бех URL: http://history.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/2/2019/07/0_zbirnyk-tez-2.pdf (дата звернення: 01.06. 2020).

С. Ю. Кондратюк,

методист трудового навчання лабораторії виховної роботи комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ТЕХНОЛОГІЧНА ОСВІТА ЯК ОСНОВА ВСЕБІЧНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ

Вивчення навчальних предметів «Трудове навчання» в 5-9 класах, «Технології» в 10-11 класах, «Креслення» у 2020 – 2021 навчальному році відбуватиметься за тими ж навчальними програмами і принципами, що і в минулому році. Про це детально описано в методичних рекомендаціях Міністерства освіти і науки України і КНЗ «Черкаський ОІПОП ЧОР» за останні два минулі роки. Але в зв'язку з коронавірусною пандемією можливі деякі зміни в формі проведення занять.

Якщо буде оголошено чи продовжено карантин, то навчання відбуватиметься в дистанційній формі. Отже, педагогічні працівники мають бути готовими до такого розвитку подій. Для цього їм необхідно опрацювати способи і методику проведення занять у віддаленій формі, самостійно набути навичок використання інтернет-сервісів для такої діяльності. Варто попіклуватися наперед про відповідне програмне забезпечення учителя і вихованців, продумати види діяльності, які виключатимуть самостійне виконання практичної роботи без присутності учителя.

Учитель, який перестав навчатися сам, – перестає бути учителем для інших. Отже, тим педагогам, які відчувають потребу в отриманні специфічних знань щодо проведення дистанційної форми роботи з дітьми потрібно отримати ці знання самостійно, опрацюючи доступну інформацію, звертаючись за консультацією до методиста свого відділу освіти, методиста трудового навчання, технологій С.Ю. Кондратюка. **Для цього на сайті інтернет-спільноти учителів трудового навчання Черкаської області «Віртуальна майстерня»** за адресою <http://virtual.at.ua/> створено доступ до отримання онлайн-консультацій.

Сучасний етап реформування і модернізації системи освіти в Україні направлений на вдосконалення загальної середньої освіти і переорієнтацію процесу навчання на розвиток компетентної особистості, що, в свою чергу, вимагає підвищення професійної майстерності вчителя. Модернізація освіти має вирішити також проблему пошуку нових форм і методик організації освітньої діяльності.

Навчання і виховання в освітньому закладі повинно сформувати в дитини розуміння ролі освіти саме для неї, щоб стати успішною в дорослому житті. Дитина має бути готовою навчатися протягом всього життя, мати уміння здійснювати пошук інформації та використовувати її для власних потреб. Тому основна діяльність педагога полягає не у передачі учням певних знань і умінь, якими володіє сам, а в формуванні здатності дітей їх здобувати самостійно та творчо застосовувати набуті знання і досвід на практиці.

Бути сучасним учителем передбачає готовність до застосування нових педагогічних ідей. Справжній педагог-професіонал постійно навчається, а не тільки навчає інших. Ефективне впровадження інноваційних методик і форм в навчально-виховний процес сприяє підвищенню його якості, є важливим етапом реформування системи української освіти.

В основі навчання завжди лежить мотивація. Зниження рівня мотивації, навчально-пізнавальної зацікавленості учнів характерне для сучасних

дітей. Тому для підвищення її рівня необхідно використовувати допитливість і природню потребу в пізнавальній діяльності школярів. При цьому педагог повинен виступати в ролі організатора освітньої діяльності учнів, бути консультантом, стати помічником учня. Професійні вміння учителя мають бути спрямовані не лише на передачу і контроль знань та умінь, але й на проектування освітньої траєкторії, діагностику і корегування освіти учнів.

Навчальні предмети технологічного циклу знаходяться на передньому краї кардинальних перетворень: від оновлення навчальної програми до впровадження проектно-технології. Їхня основна мета не тільки забезпечити початкову підготовку учнів до трудової діяльності у різних сферах практичної діяльності, а й сформувати в них поняття про основні види проектно-конструкторських і технологічних робіт, сформувати навички практичного розв'язання життєвих проблем.

Вирішення цих завдань забезпечується специфікою навчального предмета, впровадженням проектно-технології. Учитель повинен сформувати у вихованців алгоритм виконання практичних дій з виготовлення будь-якого виробу.

Провідним завданням учителя є реалізація очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів. Тому, згідно з навчальною програмою для загальноосвітніх навчальних закладів з трудового навчання для 5-9 класів учитель і учні разом обирають об'єкти проектування з урахуванням учнівських інтересів, а також можливостей матеріально-технічного забезпечення шкільної майстерні.

Теми проектів можуть обиратися такими двома шляхами:

1. З колонки «Орієнтовний перелік об'єктів проектно-технологічної діяльності учнів», яка подана в таблиці навчальної програми для кожного класу.
2. Самостійно, орієнтуючись на потреби учнів, навчального закладу, життєвого середовища.

Обов'язкова умова – об'єкт праці має бути значимим для дитини і використовуватися нею або іншими людьми за призначенням. Тобто, він не є тренувальним, призначеним лише для формування певних умінь і не повинен зберігатися в майстерні в якості виставки чи звіту виконаної роботи.

Вже настав час припинити виготовлення учнями морально застарілих виробів, як от: гра «Накинь кільце», вушко із жерсті для кріплення на стіну, силуетні моделі пістолетів тощо. Натомість рекомендується виконання проектів, які є значимими для самих вихованців: пошиття медичних масок, підставки під мобільні телефони, кухонний набір, новорічні прикраси тощо.

Навчальна програма побудована таким чином, що об'єкти праці в 5 і 6 та 7 і 8 класах ідентичні. Бажано не дублювати виконання однакового проекту в цих класах, але якщо є така потреба, то повторне виготовлення виробу має виконуватися на значно вищому рівні та з використанням інших технологій.

На теперішній час, майже всі класи не мають достатньої наповнюваності учнів для здійснення поділу на окремі групи з технічних і обслуговуючих видів праці. Це в свою чергу накладає додаткові

труднощі при виборі об'єкту проектування, оскільки він має бути важливим як для хлопців, так і для дівчат. Одним із виходів в такому випадку може бути спільне попарне виконання одного виробу. Причому, хлопчик виготовляє деталі, які потребують технологій з технічних видів праці, а дівчатка – відповідно з обслуговуючих. Наприклад, при виготовленні сумки дівчатка забезпечують її пошиття з тканини, а хлопці виготовляють дерев'яні ручки і прикраси до неї.

Наголошуємо, що у змішаних групах необхідно застосовувати не менше двох основних технологій, крім об'єктів, виготовлення яких передбачає застосування лише однієї, наприклад, технологія виготовлення ляльки-мотанки. Тому учитель зобов'язаний в календарно-тематичному плані прописувати дві основні технології, не залежно від того, які з них оберуть учні для виконання проекту. За оновленою навчальною програмою школи працюють уже три роки, але, на жаль, до цього часу непоодинокі випадки, коли учитель ігнорує потреби дитини і вважає за краще навчати тим технологіям, якими володіє сам. Звідси й поширена серед учителів праці думка, що хлопці шлюють краще дівчат, а дівчатка пиляють краще за хлопців. За цим найчастіше ховається лише відсутність бажання в учителя займатися самоосвітою та опановувати інші технології. Такий учитель забуває, що його основне призначення – допомогти в реалізації очікуваних сподівань учня. В результаті не тільки в деякій мірі поломані долі дітей, а й відсутність мотивації у них в опануванні цим предметом. Відповідно вже час складати календарні плани самостійно, а не використовувати зроблені колегами та узяті з мережі інтернет.

У 9-11 класах проекти мають стати суспільно-орієнтованими, а не тільки особистісно цінними, тобто виконуватися для потреб освітнього закладу, населеного пункту тощо. Наприклад, у школі для молодших класів можна виготовляти рухомі іграшки, для шкільної майстерні – прості інструменти та пристосування чи наочність, для спортзалу – лавки та простий спортивний інвентар, для їдальні – оздоблення інтер'єру, для пришкольної території – оформлення ландшафту, створення рекреаційних зон тощо. Причому, починаючи із 10 класу над виконанням одного проекту можуть працювати великі групи учнів, або й навіть одночасно весь клас.

Найбільш загальна характеристика сучасного уроку трудового навчання, технологій – це **творча активність учнів**. На кожному уроці має здійснюватися практична робота, тобто переважну більшість часу діти мають працювати руками. Але крім цього під час виготовлення виробу вони також повинні виконувати відповідні проекту записи, обрахунки, помітки, графічні зображення, дослідження, інструкційні картки, порівняльні таблиці, пошук інформації, спілкуватися, обговорювати ідеї тощо. Все це повинно бути відображено в робочих зошитах.

Етап презентування результатів виконаного проекту не реалізовує усіх можливостей і є явно недооцінений учителем. Учні майже не діляться досвідом з використання виготовлених виробів вдома, лише зрідка проводиться фотовиставка робіт на шкільному сайті чи в соціальних мережах, не залучаються до оцінювання робіт батьки тощо. Після завершення проекту часто не підводиться підсумок чого навчилися, яких набули умінь, де ще можуть їх застосувати.

Отже, основними завданнями сучасного уроку трудового навчання, технологій, зорієнтованого на реалізацію компетентнісного підходу є:

- підвищення рівня мотивації та творчої активності учнів;
- засвоєння алгоритму виконання проектів;

- використання набутих учнями знань і досвіду;
- формування і застосування умінь та навичок з різних технологій обробки матеріалів;
- врахування індивідуальних особливостей та потреб кожного учня;
- формування навичок пошуку, опрацювання та використання інформації;
- набуття потреби самоосвіти, розуміння її життєвої необхідності.

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ КАРАНТИНУ

Відповідно до роз'яснень Міністерства освіти і науки України під час дистанційного навчання в зв'язку з карантинними заходами, річне та підсумкове оцінювання учнів, які не мають засобів для дистанційного навчання має формуватися з урахуванням очного навчання до впровадження карантинних обмежень. Рекомендується в кожному конкретному випадку неформально і зважено підходити до виставлення оцінок тим, хто пропустив багато навчальних занять під час карантину. Шкільні журнали можна заповнювати тільки після закінчення карантину згідно з розкладом, розробленим адміністрацією освітнього закладу.

Якщо в учня відсутній доступ до мережі інтернет, то для взаємодії учителя з ним можна використовувати звичайний телефонний зв'язок.

Давати завдання з виконання практичної роботи вдома не можна, оскільки учитель повністю несе відповідальність за дотримання правил з охорони праці, а віддалено він проконтролювати дії дитини не може. Як же бути, коли учні знаходяться вдома, а навчання проводити потрібно? Адже наш предмет має практичний характер і основна діяльність дітей – виконання практичної роботи.

Пригадаймо, що проектна технологія передбачає не тільки виконання практичної роботи, а й багато інших дій: складання плану послідовності виготовлення, знаходження зразків-аналогів, виконання ескізів, кресленників та інструкційних карток, розробка власної конструкції виробу, підбір оздоблення, пошук інформації про виріб тощо.

Пропонуємо орієнтовні рекомендації щодо виконання проекту з трудового навчання, технологій учнями на дистанційній формі навчання:

- 1 Записати в зошит назву проекту.
- 2 Описати вимоги до майбутнього виробу.
- 3 Скласти план послідовності з виконання проекту.
- 4 Здійснити пошук зразків-аналогів в мережі інтернет і створити банк ідей.
- 5 Переглянути відео майстер-класів (віднайдені самостійно чи запропоновані учителем).
- 6 Проаналізувати позитивні і негативні сторони відібраних зразків-аналогів.
- 7 На основі аналізу виконати в зошиті наочне зображення або технічний рисунок майбутнього виробу.
- 8 Виконати ескізи окремих деталей виробу, позначити на них розміри.
- 9 Виготовити шаблони, викрійки, трафарети тощо.
- 10 Записати в зошит список матеріалів і інструментів, необхідних для виконання виробу.
- 11 Самостійно опрацювати інформацію надану учителем щодо застосування необхідних для виготовлення інструментів.
- 12 Продумати оздоблення виробу, його кольорового вирішення.
- 13 Ознайомитися із технологією, яка використовуватиметься для оздоблення.

14 Розробити інструкційну картку послідовності виконання.

15 Порахувати орієнтовну вартість використаних матеріалів та передбачувану вартість виробу.

16 Для старших класів доцільно розробити в електронному вигляді маркетингові дослідження, які запропонувати своїм однокласникам.

17 Розробити матеріали для презентації виробу: оголошення, комп'ютерну презентацію, буклети, виступ тощо.

Виконані проекти для обміну досвідом було б доцільно розміщувати на Google-диску учителя з доступом для скачування учнів класу.

Про виконання певних етапів з розробки проекту учень має прозвітувати учителю, наприклад, розмістивши у власну папку на Google-диску учителя. За них він має отримати поточні оцінки. Учитель також може створювати тести, вікторини, опитувальники, якими перевіряти рівень знань. По завершенню можна надати доступ для скачування проектних папок усіма учнями класу.

Очевидно, доцільно запланувати в календарно-тематичному плані на наступний навчальний рік ці ж виробу для їх практичного виготовлення, щоб дійти до логічного завершення з розробки проектів.

Розглянемо як же учителю ефективно здійснювати дистанційне навчання?

Спочатку визначимось, які власне види діяльності в першу чергу потрібно **при цьому здійснювати**:

- 1) поширення інформації;
- 2) онлайн спілкування;
- 3) демонстрація наочності (презентації, відео, зображень, креслень, тощо);
- 4) перевірка засвоєння знань (тестування, опитування, вікторини);
- 5) запис власного відео (при неможливості здійснення онлайн спілкування, проведення майстер-класів).

Використання Google-диска для поширення інформації

1. Під'єднайтеся до мережі Інтернет.
2. Відкрийте браузер і введіть в рядку адреси: <https://myaccount.google.com>

Для створення облікового запису Google заповніть всі поля: власне ім'я, ім'я користувача – електронну скриньку, пароль доступу, номер мобільного телефону тощо.

Google
Створити обліковий запис Google

Ім'я: Прізвище:

Ім'я користувача: @gmail.com

Пароль: Підтвердити:

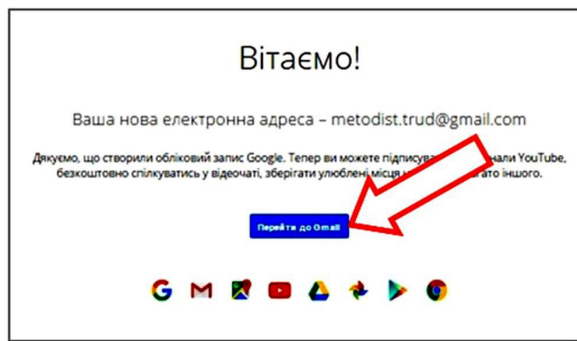
Увійти в обліковий запис **Далі**

3. Підтвердьте згоду з умовами використання сервісу.

...збираємо та як їх використовуємо

Прийняти

4. Вас привітають з отриманням поштової скриньки Gmail. Натисніть на кнопку для підтвердження входу в вашу поштову скриньку.

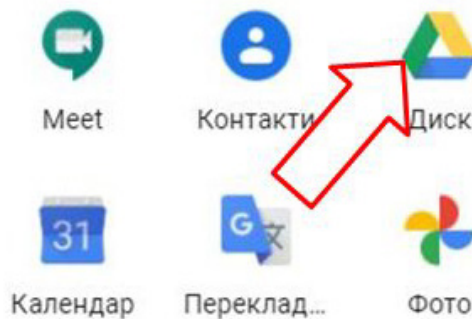

5. Натисніть на піктограму «Додатки Google» у верхньому правому куті.

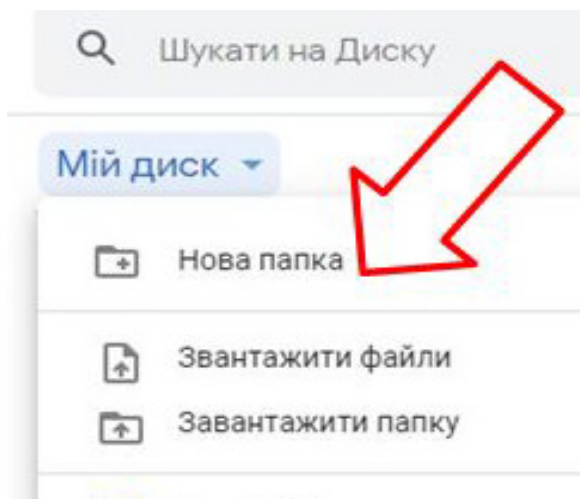
6. У вікні меню можна отримати доступ до інструментів Google.

Натисніть на піктограму з підписом «Диск». Відкриється наступне вікно, яке потрібно закрити.

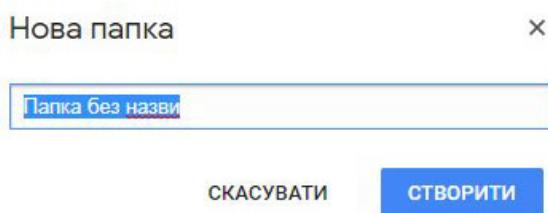

7. Створення папки на Google-диску:

- виберіть меню «Мій диск»;
- із списку оберіть команду «Нова папка».

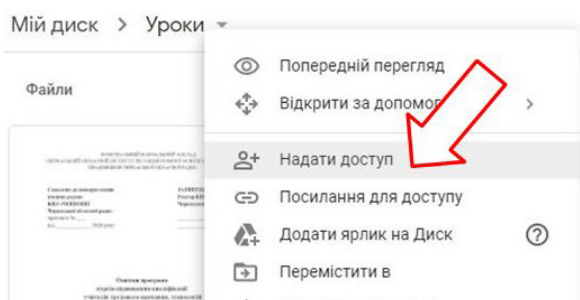
8. У наступному вікні введіть назву папки і натисніть кнопку «Створити».

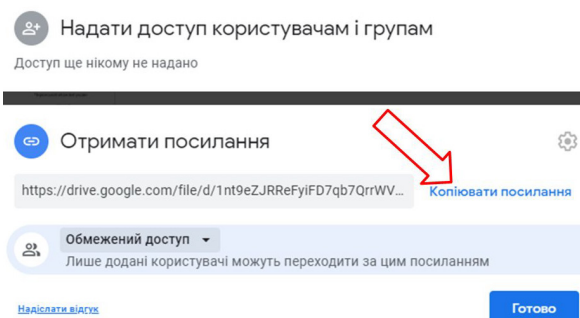
9. Відкрийте цю папку і перетягніть зі свого комп'ютера туди файли, якими хочете поділитися.

Щоб надати до цих файлів доступ, виконайте наступні дії:

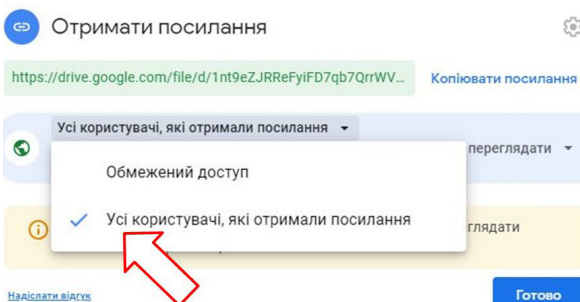
- клацніть правою клавішею на файл;
- у контекстному меню оберіть команду «Надати доступ».

10. У наступному вікні замість «Обмежений доступ» оберіть «Усі користувачі, які отримали посилання»:

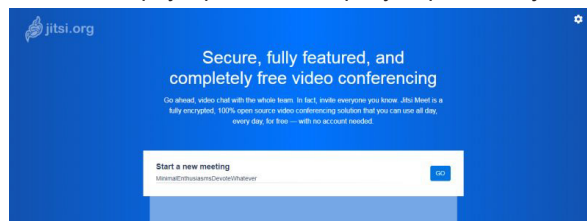
11. Щоб надати можливість переглядати і скачувати цей файл, потрібно скопіювати і надіслати учням його адресу: Використання інтернет-сервісу Джітісі для онлайн спілкування

Інтернет-сервіс Jitsi має багато різних додатків. Серед них – Jitsi Meet, який дозволяє легко проводити онлайн заходи для дистанційного навчання учнів. Серед переваг: велика кількість учасників в одній сесії, безкоштовність, легкість створення власного акаунту. Для проведення заходу учасникам не потрібно реєструватися, а мати лише адресу.

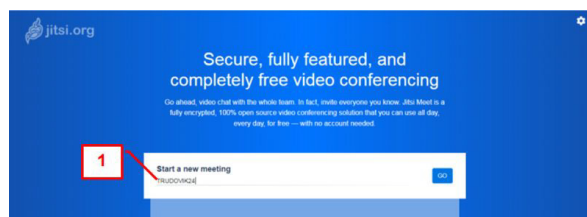
Реєстрація та налаштування сервісу

1. У браузері введіть адресу <https://meet.jit.si>

2. Створіть власний акаунт: введіть будь-якою мовою в текстове вікно [1] його назву.

Рекомендується для назви обрати унікальне слово англійськими літерами.

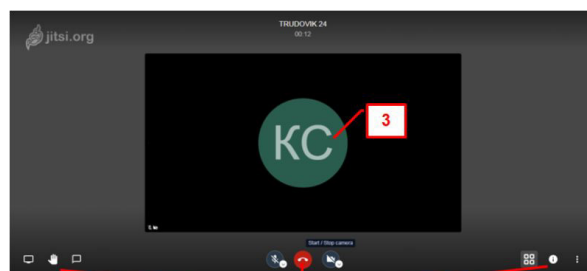

Як працювати з сервісом Джітісі

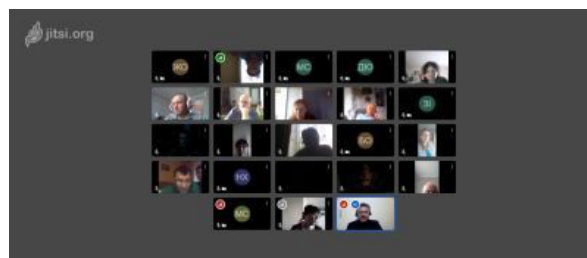
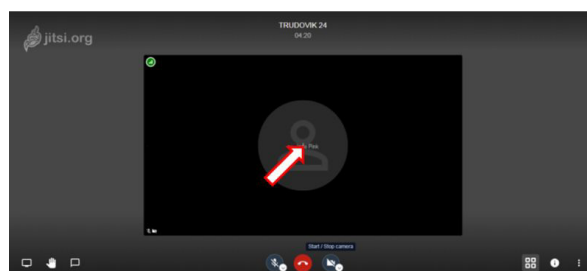
3. Інтерфейс вікна сервісу:

• Елементи керування [2], які розміщено внизу вікна: Показати екран, Бажаю говорити, Чат, Мікрофон, Вихід, Камера, Перемкнути режим плиток, Поділитися посиланням, Більше.

• Вікно [3], яке відображає ведучого, якщо ввімкнена веб-камера. При вимкненій камері у кружку відображаються початкові літери прізвища та ім'я учасника.

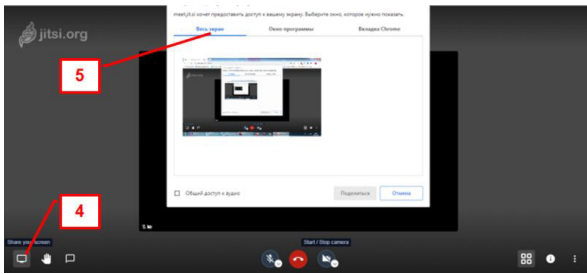
4. Двічі клацніть мишею на центр власного вікна – з'явиться можливість ввести власне прізвище і ім'я.

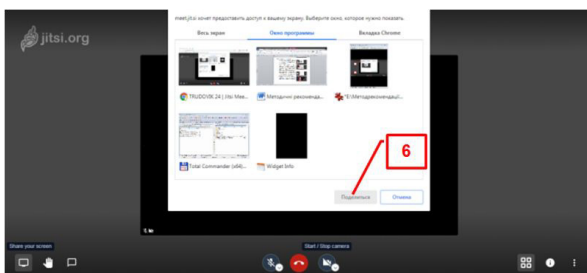
5. Під час проведення заходу, коли до вашого акаунту приєднуються слухачі, то ви побачите приблизно такий вигляд вікна:

Найважливіші елементи керування

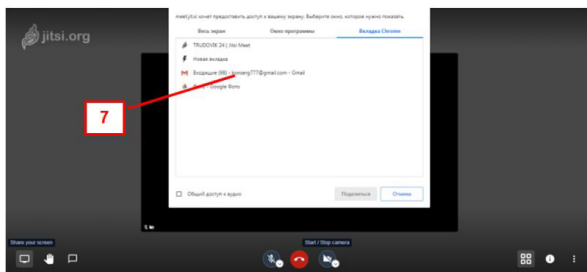
6. При натисненні на піктограму «Показати екран» [4] відкривається вікно [5] із трьома вкладками: Весь екран, Вікно програми, Вкладки браузера.

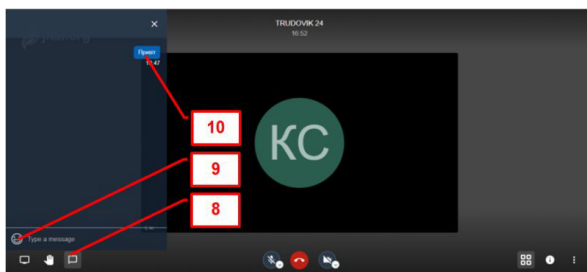
7. Вкладка «Вікно програми» відображає зменшене вікно запущених і розвернутих на весь екран комп'ютерних додатків. При виборі однієї з них і натисненні на кнопку «Поділитися» [6] система транслює зображення з вашого комп'ютера у чат.

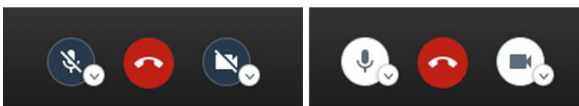
8. Третя вкладка з назвою «Вкладка Chrome» відображає перелік [7] відкритих вкладок вашого браузера, що дає можливість їх також показувати учасникам заходу.

9. Натиснувши піктограму «Чат» [8], можна спілкуватися у текстовому режимі. Для цього потрібно ввести повідомлення у текстове поле [9]. Текст повідомлення бачитимуть усі учасники у вікні чату [10]:

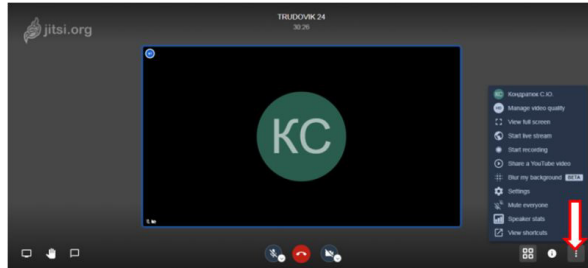
10. Піктограми вмикання і вимикання мікрофону та веб-камери:

11. Піктограма «Переключити режим плиток» дозволяє відображати на весь екран вікно доповідача, або вікна усіх учасників:

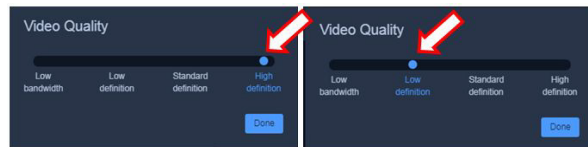

12. Піктограма «Більше» – це головне меню сервісу, яке має такі команди: перша зверху дозволяє зареєструвати в системі ваше ім'я, Якість зв'язку, На весь екран, Почати трансляцію, Почати запис, Спільне відео, Розмити тло на відео, Налаштування, Вимкнути мікрофони всім, Статистика, Комбінації клавіш.

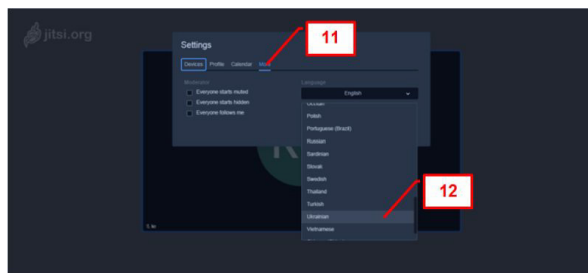
13. Опис меню деяких найважливіших команд піктограми «Більше»:

- Команда «Якість зв'язку» дає можливість зменшити якість зображення, що покращить надійність і швидкість передачі каналом зв'язку.

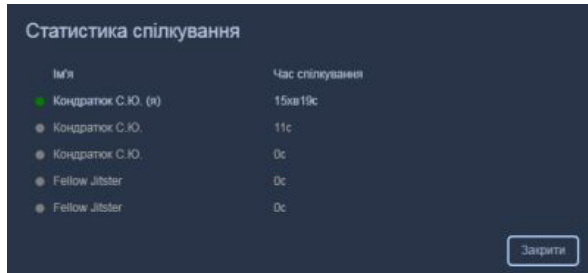

- При потребі здійснення відеозапису заходу використовують команду «Почати запис».

- Обравши меню «Налаштування», а потім вкладку «Більше» [11] у списку [12] можна обрати українську мову:

- Команда «Статистика» дає можливість переглянути список учасників заходу.

- Коли натиснути команду «Комбінації клавіш» виводиться підказка, в якій зазначені клавіші клавіатури для керування сервісом:

14. Ведучий заходу, коли натисне на піктограму у правому верхньому кутку вікна, може видалити учасника заходу, або надіслати йому приватне повідомлення.

Алгоритм проведення сесії онлайн заходу на платформі Джітсі

1. За поданим вище алгоритмом створити власний аккаунт.
2. Повідомити його адресу та час проведення учасникам. Бажано надіслати їм інструкцію, якщо користуватимуться сервісом вперше.
3. Якщо формат заходу не передбачає тільки спілкування в реальному часі, то потрібно підготувати наочність: комп'ютерну презентацію, відео, тексти, графічні зображення тощо.
4. За 10 хвилин до початку заходу зайти на сервіс і перевірити якість звуку, перевірити як вас відображає камера: чи повністю видно ваше лице, що знаходиться на задньому плані, чи достатнє освітлення тощо.
5. На початку заходу простежити, чи усі учасники заходу підписалися.
6. Вкажіть, що мікрофони слухачі можуть вмикати лише з вашого дозволу або при потребі щось запитати чи відповісти.
7. Зробіть скріншот списку учасників. Можна зробити спільне фото: для цього попросіть усім ввімкнути вебкамеру, зробіть скріншот екрану.
8. Попросіть слухачів при потребі писати повідомлення у чаті, щоб не перебивати доповідача.
9. Під час вашого виступу не лише демонструйте наочність, а й періодично звертайтеся до слухачів із проханням відповісти на якесь запитання або висловити думку, переглядайте повідомлення в чаті.
10. Після завершення виступу дайте відповіді на запитання.

Деякі особливості роботи в Джітсі

- Кількість учасників заходу обмежується лише потужністю комп'ютера та пропускною здатністю каналу інтернету.
- Рекомендується вимикати мікрофон і вебкамеру усім учасникам заходу, крім доповідача. Це значно зменшить трафік, що покращить якість трансляції для усіх учасників. Крім того мікрофони учасників будуть ловити звук із динаміків чи колонок комп'ютерів та посторонні шуми (наприклад, гавкання собаки за вікном, звук двигуна автомобіля тощо), що заважає сприймати голос доповідача.
- Якщо ви є керуючим заходу чи плануєте виступ під час заходу – використовуйте гарнітуру (наушники, які об'єднані із мікрофоном).
- При трансляванні слухачам якоїсь програми, автоматично вмикається веб-камера. Якщо потрібно її відобразити, потрібно перейти у браузер і натиснути піктограму «Камера». У такому випадку у правому нижньому кутку з'явиться додаткове невелике вікно із зображенням.
- Якщо ви хочете провести закритий захід, і не хочете, щоб до нього, навіть випадково, не зміг ніхто приєднатися, то в налаштуваннях є можливість ввести пароль заходу, який потрібно повідомити лише учасникам.
- Коли ви запитуєте чи відповідає на запитання, то вмикайте свою камеру. Якщо ж транслюєте комп'ютерну презентацію, текст, відео для унаочнення свого виступу, то ваше відображення, яка передаватиме камера буде просто відволікати глядачів від основного унаочнення. Крім того, вам доведеться постійно контролювати себе відносно камери: не зміщуватися вперед чи вбік, дивитися лише вперед, не використовувати підказок тощо не бачачи свого відображення. Це значно ускладнює роботу доповідача.
- Щоб зробити скріншот екрану, натисніть на клавіатурі клавішу PrtScr і вставте зображення, наприклад, у текстовий документ Word, натиснувши поєднання клавіш Ctrl + V.
- Не рекомендується створювати аккаунт українськими літерами.

Наприклад, якщо для аккаунту використати слова «Школа №2», то ви дійсно побачите в рядку адреси <https://meet.jit.si/Школа№2> Але при копіюванні адреси, щоб переслати її учням ця адреса стане такою:

<https://meet.jit.si/%D0%A8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0%E2%84%962>

Правда ж – це дуже незручно?

ВИКОРИСТАННЯ СЕРВІСУ НА МОБІЛЬНОМУ ТЕЛЕФОНІ

Для того щоб мати можливість підключитися до дистанційного онлайн навчання через мобільний телефон, необхідно завантажити на нього безкоштовний додаток Jitsi Meet.

Алгоритм дій:

1. Зайдіть на смартфоні в Play Market.
2. У рядку пошуку напишіть «Jitsi Meet».
3. Встановіть додаток на телефон.
4. Перейдіть до Jitsi Meet.
5. Перейдіть в Меню «Налаштування» і вкажіть свої прізвище та ім'я у відповідному текстовому полі.
6. Для підключення вкажіть назву кімнати вашого аккаунту.
7. Натисніть кнопку «Створити/Чи приєднатися» після чого додаток автоматично підключиться до сесії.
8. При першому підключенні телефон запросить доступ до звуку і відео. Потрібно дозволити.
9. Назва кімнати автоматично збережеться в списку. Для наступних підключень потрібно буде просто натиснути на назву аккаунту в списку.

ОРІЄНТОВНІ ЗАВДАННЯ РОБОТИ МЕТОДИЧНИХ ОБ'ЄДНАНЬ НА 2020-2021 н.р.

1. Підготовка до конкурсу «Учитель року - 2021» в номінації «Трудове навчання, технології».
2. Звернути особливу увагу на вироблення практичних умінь з використання інформаційно-комунікаційних технологій учителями трудового навчання, технологій. Для цього провести навчання, майстер класи:
 - Робота з комп'ютерними додатками: створення текстових документів, комп'ютерних презентацій, елементарних обрахунків в електронних таблицях, найпоширеніші операції зі створення і редагування графічних зображень, аудіо та відео.
 - Використання можливостей мережі Інтернет: для ефективного пошуку інформації і зразків-аналогів для виконання учнівських проектів. Використання можливостей додатків мережі для поширення власного досвіду, застосування інтернет-сервісів для проведення дистанційного навчання учнів.
 - Створення власного електронного методичного кейсу з навчальних предметів: трудового навчання, технологій, креслення.
3. Повторення методики викладання для усіх категорій викладачів (досвідчені учителі, викладачі-нефахівці, молоді учителі): нормативна документація, яка регламентує роботу учителів технологічних дисциплін, типи уроків, його етапи, особливості написання календарно-тематичних і поурочних планів тощо.
4. Актуальним залишається проведення майстер-класів для учителів, які викладають у змішаних групах.
5. Домогтися створення і дієвої роботи творчої групи щодо підготовки учнів до III етапу олімпіади з трудового навчання, технологій.
6. Повторення (або вивчення) основ графічної грамоти.
7. Стимулювання учителів до участі у обласній виставці «Інноваційний пошук освітан Черкащини – 2021», конкурсі «Цифрові ресурси».
8. Провести такі онлайн-семінари: «Підсумок роботи учителів трудового навчання, технологій за навчальний рік», «Обмін досвідом з фахівцями сусіднього району, ОТГ чи міста».

Наталія Лемешева,

методист лабораторії виховної роботи предметів освітньої галузі «Мистецтво» комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ЧЕРЕЗ НАВЧАННЯ МИСТЕЦТВА ДО УСПІХУ

Успішна людина — завжди приголомшливий художник своєї уяви.

Альберт Ейнштейн

ПОЧАТКОВА ШКОЛА

Організація освітньої діяльності в 1-4-х класах закладів загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році здійснюється відповідно до Державного стандарту (застосовується з 1 вересня 2018 р.) для учнів, які навчаються за програмами дванадцятирічної повної загальної середньої освіти (для учнів 1-3-х класів). У 4-х класах реалізується Державний стандарт початкової загальної освіти (2011). Виконання вимог зазначених державних стандартів є обов'язковим для всіх закладів загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування, типів і форми власності.

Для досягнення визначених програмою результатів навчання вчитель самостійно може визначити тематику навчання, мистецький контент (художній матеріал), обсяг годин на вивчення окремої теми, поурочний розподіл опанування кожної теми, технології навчання тощо. Зазначимо, що мистецькі твори для сприймання та виконання учнями мають відповідати критеріям їх високої художньої якості, цікавості для учнів і відповідності їх віку. Вищеозначене педагог відображає у календарно-тематичному плані на навчальний рік, відповідно до якого він (вона) здійснює навчання здобувачів освіти.

Необхідною умовою реалізації завдань мистецької освітньої галузі є **дотримання інтегративного підходу у навчанні**, який може розглядатися у декількох значеннях:

- (у вузькому) через узгодження програмового змісту в межах галузі між різними навчальними предметами (за умови автономного викладання «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво»);

- (у широкому) через узгодження предметів мистецької освітньої галузі із змістом інших освітніх галузей (наприклад, сприймання музичного твору, мультфільму тощо на заняттях з вивчення мови), за умови дидактичної доцільності і коректності використання того чи іншого матеріалу.

Для якісної реалізації інтегрованого підходу у навчанні мистецтву на допомогу вчителю можуть бути підручники. У 2020/2021 навчальному році здобувачі освіти 3-го класу будуть опановувати зміст мистецької освітньої галузі по одному з дев'яти підручників, які пройшли конкурсне випробування і рекомендовані до впровадження в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти:

1. «Мистецтво» підручник інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Масол Л. М., Гайдамака О. В., Колотило О. М.) (видавництво «Генеза»);

2. «Мистецтво» підручник інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Калініченко О. В., Аристова Л. С.) (видавництво «Видавничий дім «Освіта»);

3. «Мистецтво» підручник інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Рубля Т. Є., Мед І. Л., Щеглова Т. Л.) (видавництво «Ранок»);

4. «Мистецтво» підручник інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Лемешева Н. А.) (видавництво «Абетка»);

5. «Мистецтво» підручник інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Кізілова Г. О., Шулько О. А.) (видавництво «Астон»);

6. «Мистецтво» підручник інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Кондратова Л. Г.) (видавництво «Навчальна книга - Богдан»);

7. «Мистецтво» підручник інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Островський В. М., Федун Г. П.) (видавництво «Навчальна книга - Богдан»);

8. «Мистецтво» підручник інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Лобова О. В.) (видавництво «Школяр»);

9. «Мистецтво» підручник інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Стеценко І. Б., Остапенко Г. С.) (видавництво «Світич»).

Кожен з підручників, відповідаючи типовим освітнім програмам, представляє авторську модель інтегрованої мистецької освіти (тематизм, твори для сприймання і творення, система завдань тощо). Втім, підручник – це навчальне видання для учня, інструмент для оптимізації його (її) навчання. Педагогу він може слугувати орієнтиром для конструювання уроків у частині визначення тематизму, добору мистецького матеріалу та методичного інструментарію. Водночас для досягнення цілей і завдань кожного конкретного уроку, зокрема формування тих чи тих очікуваних результатів навчання, визначених типовою освітньою програмою, педагогу необхідно залучати дітей до різних видів художньо-творчої діяльності. Для реалізації педагогічних завдань вчитель може використовувати різний мистецький контент та методичний інструментарій, зокрема який не охоплено змістом підручника. **Тому наголосимо, основним нормативним документом, що визначає зміст та вимоги освіти в закладі освіти є типова освітня програма, а підручник – один з педагогічних засобів (з-поміж багатьох інших), що допомагає розв'язувати освітні завдання, визначені програмою.**

Види діяльності учнів на уроках мистецтва репрезентують дві взаємопов'язані складові **сприймання** (аналіз-інтерпретація) і **творення** мистецтва. Поступове і системне набуття учнями художнього досвіду здійснюється у тісному їх взаємозв'язку. Тільки за умови, коли учні будуть активно сприймати художні образи, творити їх самостійно (або у взаємодії з іншими), виявляти власну позицію, здійснювати творчий відбір художніх засобів – діяльність на уроках мистецтва буде ефективно впливати на розвиток емоційної сфери дитини (в тому числі емоційного інтелекту), формування художньо-образного, критичного, інших видів мислення, виховання художніх потреб, інтересів, смаків тощо.

Другий цикл навчання у цьому контексті є важливим, адже діти вже мають певний мистецький досвід, здобутий на першому циклі навчання, у них

активно розвиваються мислення, пам'ять, увага, уява. Тому важливим завданням педагога підтримати і активно розвивати вміння та навички в галузі мистецтва.

В художньо-творчій діяльності учні на основі вже отриманого досвіду, мають системно і послідовно опановувати секрети мови мистецтв, зокрема в образотворчій діяльності - різні живописні і графічні техніки, способи ліплення, деякі техніки декоративно-ужиткового мистецтва, знайомитися з елементарними законами композиції, перспективи, основами кольорознавства, способами стилізації тощо. Для досягнення поставлених завдань педагогу необхідно не тільки запропонувати відтворити за зразком, а й сприяти розвитку творчості дитини: показати варіативність виконання завдання в межах поставленої навчальної цілі; запропонувати можливість додавання елементів (відмінних від запропонованого зразка) у власну композицію тощо.

Набуття елементарних умінь з театрального та хореографічного мистецтва має відбуватися природно у тісному зв'язку з іншими видами діяльності: рухи під музику, інсценізація творів мистецтва тощо.

Водночас, в контексті інтегрованого навчання відбувається формування поліхудожніх умінь та якостей (здатність до порівняння мови різних видів мистецтва, відтворення різних явищ через музичні інтонації, малюнок, рух, жест, «оживлення» творів образотворчого мистецтва, візуалізація музики тощо).

У процесі сприймання-інтерпретації творів мистецтва слід системно і послідовно привчати дітей визначати, висловлювати власні враження та описувати емоційні стани, викликані почутим, побаченим, а, отже, формувати культуру емоційного сприймання й реагування на твір мистецтва; розширювати словниковий запас учнів для характеристики мистецьких творів, шукати зміст, розуміти, яким чином він розкривається (через характеристику художньої мови). Водночас, у процесі обговорення не слід вдаватися до суто мистецтвознавчого аналізу, а застосовувати різні методичні прийоми та методи для зацікавлення учнів та їх занурення у зміст твору.

Окрім того, важливо привчати дітей презентувати результати власної творчості, брати участь у шкільних мистецьких заходах (виставках, конкурсах дитячої художньої творчості), спілкуватися з друзями та знайомими про мистецтво.

Формування кожного з вищезазначених мистецьких умінь потребує особливого фахового педагогічного підходу. Зазначаємо, що якісну реалізацію завдань мистецької освітньої галузі можуть здійснювати вчителі зі спеціальною мистецько-педагогічною освітою (вчитель музичного мистецтва, вчитель образотворчого мистецтва). Тому під час розподілу педагогічного навантаження, за наявності відповідних фахівців, керівникам закладів загальної середньої освіти рекомендується забезпечення годинами з цієї освітньої галузі учителів музичного та образотворчого мистецтва.

Система оцінювання результатів навчання в мистецькій освітній галузі ґрунтується на позитивному ставленні до кожного учня (учениці). Оцінюється не рівень недоліків і прорахунків, а рівень прогресу особистісних досягнень, тому критерієм перевірки та оцінювання результатів мистецької освіти є динаміка особистісного розвитку учня (учениці). Безперечно, певну роль у мистецькій сфері відіграють спеціальні художні здібності (відчуття кольору, пропорцій, симультанне образне сприймання тощо), які можуть впливати на освітні результати учнів. **Втім для створення об'єктивності системи оцінювання, перевірка має інтегрувати такі показники:**

- ставлення дитини до мистецької діяльності, її активність та ініціативність, її особистісний зріст у

порівнянні з її попередніми досягненнями (*формувальне оцінювання*);

- досягнення дитини у різних видах діяльності відповідно до показників успішності, визначених освітньою програмою.

Звертаємо увагу педагогічних працівників на те, що відповідно до вимог Державного стандарту початкової освіти в навчальних програмах з усіх предметів і курсів передбачено 20% резервного часу. При складанні календарно-тематичного планування учитель може використовувати його на свій розсуд, наприклад, для вдосконалення вмінь, дослідження місцевого середовища (довкілля), у якому мешкають діти, красзнавчих розвідок, дослідницько-пізнавальних проєктів та екскурсій, зокрема з ініціативи дітей. Крім того, пропонується наприкінці кожної чверті планувати корекційно-рефлексійний тиждень для подолання розбіжностей у навчальних досягненнях учнів. З метою створення умов для проєктної діяльності учнів, здійснення спостережень, досліджень, виконання практико орієнтованих завдань протягом навчального року пропонується виділити час на проведення навчально-пізнавальної практики, екскурсій. Вибір змісту і форм організації такої навчально-пізнавальної практики навчальний заклад визначає самостійно.

Організація освітнього процесу не повинна призводити до перевантаження учнів та має забезпечувати безпечні та нешкідливі умови здобуття освіти.

Фактичне виконання навчальної програми фіксується у Класному журналі відповідно до Інструкції щодо заповнення Класного журналу для 1-4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 08.04.2015 № 412, зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 27.04.2015 за № 472/26917, та з урахуванням методичних рекомендацій щодо заповнення Класного журналу для 1-4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів (лист Міністерства освіти і науки України від 21.09.2015 № 2/2-14-1907-15 та лист МОН від 22.05.2018 № 1/9-332).

ОСНОВНА І СТАРША ШКОЛА

У 2020/2021 навчальному році вивчення предметів освітньої галузі «Мистецтво» в основній і старшій школі здійснюватиметься за такими програмами: «Мистецтво. 5-9 класи» (оновлена); «Мистецтво. Рівень стандарту. 10-11 класи», «Мистецтво. Профільний рівень. 10-11 класи» Програми розміщені на офіційному вебсайті МОН: <https://cutt.ly/2yPNerA>; <https://cutt.ly/7yPNtrD> та реалізується або через інтегрований курс «Мистецтво», або через окремі предмети за видами мистецтва: «Образотворче мистецтво» і «Музичне мистецтво». Вибір здійснюється з урахуванням фахової підготовки кадрового складу педагогічних працівників школи та погоджується педагогічною радою. У 8-9 класах та в старшій школі (10-11 класи) зміст освітньої галузі «Мистецтво» реалізується через інтегрований курс «Мистецтво».

Наголошуємо, що для формування в учнів мистецьких компетентностей та реалізації практико-орієнтованого компоненту змісту програм предмети освітньої галузі «Мистецтво» мають викладати вчителі зі спеціальною мистецько-педагогічною освітою (вчитель музичного мистецтва, вчитель образотворчого мистецтва). Враховуючи те, що програма інтегрованого курсу «Мистецтво» представляє органічне поєднання змісту різних видів мистецтва з домінантністю музичного і образотворчого, цей курс може викладати як один, так і два вчителі (вчитель музичного мистецтва; вчитель образотворчого мистецтва), які мають співпрацювати у команді, узгоджуючи планування уроків. Для більш ефективного впливу мистецтва та

розкриття теми (уроку, семестру) рекомендуємо уроки інтегрованого курсу у розкладі ставити парно: музичне мистецтво, образотворче мистецтво.

Характерною особливістю навчальних програм для основної та старшої школи є **варіативність художнього наповнення змісту**: учитель самостійно може обирати різноманітні твори мистецтва для реалізації завдань програми, розкриття теми уроку та набуття учнями ключових і предметних компетентностей, визначених програмою.

У основній та старшій школі пріоритетом залишається органічне впровадження компетентнісного, інтегрованого, діяльнісного, особистісно-орієнтованого підходів у навчання мистецтву.

Інтегрований підхід у мистецькій освіті є наскрізним упродовж усього навчання в школі на основі тематичної інтеграції, естетико-мистецтвознавча (художньо-мовна, жанрова, художньо-стильова тощо). Цілісна структура програми «Мистецтво. 5-9 класи» передбачає наскрізний тематизм та логіку побудови змісту за роками навчання від 5 до 9 класу. У 5-му класі учні засвоюють особливості мови різних видів мистецтва, у 6-му класі – палітру жанрів музичного та образотворчого мистецтва, у 7-му класі – новітні явища в мистецтві в єдності традицій і новаторства. У 8-9 класах учні знайомляться зі стилями і напрями мистецтва. У 10-11 класах продовжують ознайомлення з мистецтвом на прикладі мистецтва культурних регіонів світу (європейського, далекосхідного, арабо-мусульманського, індійського, африканського, американського). Таким чином,.

Діяльнісний підхід застосовується (через різні інтерактивні форми роботи), під час сприймання та аналізу творів різних видів мистецтва, у ході виконання практичних завдань, творчої діяльності.

Актуальною проблемою залишається **переформатування методів і прийомів навчання**, які спрямовані на активне навчання школярів, розвитку в них критичного мислення та емоційного інтелекту, креативності та творчих здібностей; розвитку умінь опрацювання та аналізу необхідної мистецької інформації, виявлення і обґрунтування власного ставлення до твору мистецтва чи мистецького явища та набуття досвіду художньо-творчої діяльності тощо. Плануючи навчальну діяльність підлітків, учитель має враховувати те, що кращою осмисленню учнями мети та результатів своєї діяльності, усвідомлення, що вони є не об'єктом, а суб'єктом освітньої діяльності, сприяє надання їм більшої самостійності і відповідальності. Таким чином, відбувається переорієнтація учнів від пасивного навчання («вчитель мене навчить») до активного учіння («я прагну багато чого навчитися»). Адже тільки в активній мистецькій діяльності підлітки розуміють власну причетність до мистецького середовища, що оточує їх повсякденно, його впливу і можливостей використання у власному житті.

Під час **вступної частини уроку** вчитель має пропонувати учням методи й завдання, які дають їм змогу:

- освіжити наявні знання, уявлення, уміння, пов'язані з темою уроку;
- провести «інвентаризацію» цих знань і уявлень, виявити прогалини;
- зосередити увагу на новій темі;
- створити контекст для сприйняття нових ідей;
- сформувати позитивне ставлення, зацікавленість у процесі навчання.

Методичні стратегії вступної частини уроку: мозкова атака, кластер («семантична карта», гранування, асоціативний куш) читання з передбаченням – це припущення на основі запропонованих слів, кубування.

Головне завдання **основної частини уроку** учнів - «конструювати» предметну мистецьку компетентність, формувати власне ставлення до теми на основі діяльності учнів:

- порівняння своїх очікувань із запропонованими учителем;
 - постановка запитань щодо нового навчального матеріалу;
 - експериментування, застосування нового навчального матеріалу на практиці;
 - аналіз отриманого досвіду (відстеження ходу власних думок, виявлення головного, осмислення теоретичних ідей, концепції, роблять висновки щодо змісту матеріалу);
 - відпрацювання умінь і стратегій мислення.
- У ході **підбиття підсумків уроку** учні у співпраці з учителем узагальнюють, систематизують та здійснюють рефлексію:
- узагальнюють та інтерпретують основні ідеї уроку;
 - обмінюються думками та висловлюють особисте ставлення до окремих положень матеріалу чи уроку загалом;
 - оцінюють набуті знання й уміння;
 - ставлять перед собою нові запитання;
 - планують застосування вивченого.

Важливо, аби учні подумали про те, що вони дізналися, чого навчилися, запитали себе, що це для них означає, як це змінює їхнє бачення і як вони можуть це використовувати. Методи які можуть бути ефективно застосовані: «Павутинка дискусії», «РОФТ» (роль, отримувач, форма, тема), «Твір-п'ятихвилинка», сенкан, есе, «бортовий журнал», «шкала думок», «рюкзак», обговорення в загальному колі тощо.

У позаурочній діяльності доцільно спонукати учнів до прояву різних мистецьких ініціатив: наприклад, виконання різноманітних мистецьких проєктів, власних інтерпретацій виконання творчих робіт (зокрема, із застосуванням цифрових та медіа ресурсів, конструювання, фільмування, театралізації), організації арт-мобів, різноманітних мистецьких (в тому числі, дослідницько-пошукових) заходів, тощо. Спрямованість учнів на активну діяльність сприяє надання їм більшої самостійності і відповідальності, сприяє кращою осмисленню учнями мети та результатів своєї діяльності, усвідомлення, що вони є не об'єктом, а суб'єктом освітньої діяльності.

Зазначимо, що проєктну діяльність учнів потрібно ретельно планувати, поетапно відстежувати й оцінювати результати. Учителю доцільно допомагати учням організувати свою роботу, вчасно коректувати її, консультувати в разі виникнення труднощів.

У контексті вищезазначеного, на уроках предметів освітньої галузі «Мистецтво» не рекомендуємо будь-які письмові форми робіт (запис учнями будь-якої інформації зі слів учителя чи з дошки, контрольних, самостійних, домашніх робіт, написання рефератів тощо). Це спричиняє додаткове недоцільне навантаження учнів. Письмовий формат може використовуватися за потреби у старших класах, наприклад, для презентації результатів дослідно-пошукової (проєктної) діяльності, яка може бути задіяна не більше 1-2 рази на семестр.

Про впровадження в освіту **особистісно-орієнтованого підходу** йдеться вже багато років. В останні роки він набув особливого значення у контексті уведення формульовального оцінювання. Особистісно-орієнтований підхід передбачає співпрацю та співтворчість учня та вчителя, де головною дійовою особою освітнього процесу є учень (учениця). Завдання вчителя – відстежувати динаміку його (її) розвитку, визначити особисті переваги, досягнення у пізнавальній, художньо-творчій, іншій діяльності, тобто пізнати учня (ученицю) як особистість, розкрити та розвинути його (її) індивідуальні мистецькі здібності, задовільнити потреби, дати можливість самовиражатися через мистецтво.

У процесі **підсумкового оцінювання** звертаємо увагу на те, що перевірка має інтегрувати, з одного боку, досягнення учнів у різних видах діяльності,

з іншого - їх ставлення до предмету, активність та ініціативність. Тематична атестація проводиться один раз або двічі на семестр та виставляється в журналі в окрему колонку без дати. Деякі теми програми розраховані на вивчення впродовж семестру. Тому з метою узагальнення вивченого доцільно здійснювати проміжне оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти. При виставленні тематичної оцінки враховуються всі види навчальної діяльності учнів, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми. Семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичних оцінок. При цьому мають враховуватися динаміка особистих навчальних досягнень учня (учениці) з предмета упродовж семестру. Семестрова оцінка може підлягати коригуванню.

Оформлення сторінок журналу здійснюється відповідно до Інструкції з ведення класного журналу учнів 5-11 (12) класів загальноосвітніх навчальних закладів (наказ МОН від 03.06.2008 № 496). З-поміж домашніх завдань рекомендовані завдання на слухання та інтерпретацію музики в навколишньому середовищі, завдання творчого спрямування, спостереження та замальовки ескізного характеру з природи, з пам'яті тощо. У старших класах можуть бути завдання практично-творчого чи дослідницько-пошукового характеру (зокрема, виконання проєктів) з використанням матеріалів підручника тощо.

Навчальна та методична література з предметів освітньої галузі «Мистецтво» зазначена у «Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України», що розміщені на офіційному вебсайті МОН. Під час підготовки вчителів до уроків рекомендовано використовувати періодичні фахові видання, зокрема науково-методичний журнал «Мистецтво та освіта».

У разі виникнення потреби в організації **дистанційного навчання**, звертаємо увагу, що у межах академічної автономії питання організації освітнього процесу, виконання освітньої програми, навчального плану є внутрішніми питаннями кожного закладу загальної середньої освіти, його педагогічної ради та завданням педагогічних працівників. Отже, під час дистанційного навчання, вчителі мають вжити заходів щодо виконання календарно-тематичних планів із дотриманням вимог державних стандартів освіти шляхом використання технологій дистанційного навчання та, за потреби, ущільнення відповідного матеріалу (на розсуд учителя) з організацією повторення окремих тем на початку очного навчання. На допомогу вчителям розроблено методичні рекомендації «Організація дистанційного навчання в школі», розміщені за посиланням <https://cutt.ly/eyPNgLL>

Оскільки дистанційне навчання мистецтву – це не написати у Viber "**прочитати в підручнику параграфи, відповісти на запитання після них і виконати практичні завдання**". Педагог легко організує дистанційне навчання мистецтву, якщо вже раніше працював/ла через онлайн-платформи, використовував/ла методики перевернутого класу чи іншого типу змішаного навчання.

Для дистанційного навчання організувати роботу – це надати покрокові інструкції учням, як навчатися вдома:

робота за принципом перевернутий клас або змішаного навчання – це коли, наприклад, теоретичний матеріал дається на самостійне опрацювання школярам, а практичні завдання перевірятиме дистанційно (прикладні завдань для уроків мистецтва у 8-му класі див. Додаток 1);

можна **надати учням матеріали до певних уроків** для самостійного опрацювання, які міститимуть не просто "**прочитай параграф підручника, дай відповідь на запитання**", а теоретичний матеріал,

ілюстративне чи графічне зображення, лінк на відео для перегляду, check-list для закріплення знань і творче завдання (можливо, таке, яке можна виконати з друзями дистанційно);

уроки через Skype. Дня них необхідний premium пакет Skype, він дозволяє підключати до 30 осіб і мати зв'язок хорошої якості. Це непоганий перехідний етап для вчителів, які звикли до фронтальної роботи;

платформами Kahoot, Quizizz, IDroo, Miro та інші можуть швидко допомогти учителю підібрати (чи розробити власні) завдання для своїх класів на самостійне опрацювання учнів;

Jitsi Meet – безкоштовний он-лайн чат, простий інструмент для здійснення комунікації між необмеженою кількістю людей в реальному часі;

Google Classroom – безкоштовний освітній онлайн-інструмент, який дозволяє організувати освітній процес з учнями у віртуальному просторі. Сервіс цікавий широким набором інструментів для роботи – відео, зображення, симулятори.

У цьому сервісі можна: створювати навчальні курси; ділитися освітніми матеріалами; перевіряти рівень засвоєння знань і відслідковувати прогрес успішності кожного.

Усі призначені та виконані завдання кожен учень може відслідковувати у календарі або на сторінці «Список справ». Це особливо зручно під час проєктної роботи, коли кожний учасник має індивідуальні завдання.

Цікавою формою роботи є створення спільної презентації. Для якої учитель по слайдах складає план-структуру навчального матеріалу. Розподіляє слайди з планом між учнями. Школярі наповнюють слайди потрібною інформацією: текстом, картинками, відео, схемами тощо.

Інтернет-ресурси, які в умовах дистанційного навчання пропонуємо викорисовувати для організації освітнього процесу з предметів Мистецької освітньої галузі розміщені на сайті ЧОІПОПП ЧОР.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДжЕРЕЛ

1. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/249613934> (дата звернення: 27.05.20).
2. Державний стандарт початкової освіти (МОН України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF> (дата звернення: 27.05.20).
3. Типові освітні програми (МОН України). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi> (дата звернення: 27.05.20)
4. Бібік Н. М., Вашуленко М. С., Мартиненко В. О., Коваль Н. С., Прищеп О. Ю. Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи: монографія. Київ : Пед. думка, 2014. 346 с.
5. Нова українська школа: poradnyk dlya vchytelya: navch.-metod. posib. / za zag. red. N. Bibik. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf> (дата звернення: 27.05.20).
6. Масол Л. Методика навчання інтегрованого курсу "Мистецтво" у 1-2 класах ЗСО на засадах компетентнісного підходу. Навчально-методичний посібник (безкоштовно) . Київ : Генеза, 2019. 208 с.
7. Масол Л. Загальна мистецька освіта : теорія і практика : монографія. Київ: Промінь, 2006. 432 с.
8. Масол Л., Миропольська Н., Рагозіна В., Руденко І., Хлебникова Л. Формування базових компетентностей учнів загальноосвітньої школи в системі інтегративної мистецької освіти : метод. посіб. для вчителя / за наук. ред. Л. Масол. Київ : Пед. думка, 2010. 232 с.

Сергій Гловацький,

методист предметів мистецької освітньої галузі комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ПРЕДМЕТИ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ: ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ, ЗМІСТ НАВЧАННЯ, СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ

Зміст навчання за предметами освітньої галузі «Мистецтво» в закладах загальної середньої освіти спрямований на розвиток емоційно-почуттєвої сфери учнів, формування їх художньо-образного, асоціативного, критичного мислення; створення сприятливих умов для продукування креативних ідей, реалізацію власних творчих потреб у художній діяльності та пізнанні, засвоєння образного змісту творів мистецтва, що відкриває широкі можливості ефективного впливу на формування патріотизму, моралі та інших загальнолюдських цінностей в школярів.

Згідно з планом освітніх реформ, новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві. В новому навчальному році продовжується упровадження нового змісту освіти в початковій школі, який передбачає формування в школярів 1-4 класів загальнокультурних і морально-етичних цінностей, ключових і предметних компетентностей, необхідних життєвих і соціальних навичок, що забезпечують її готовність до продовження навчання в основній школі, життя у демократичному суспільстві. Культурна компетентність як стрижнева для мистецької освітньої галузі є інтегральною стосовно інших ключових компетентностей.

У 2020-2021 навчальному році мистецька освіта реалізується через навчальні предмети «Мистецтво» (1-2-3 класи), «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво» та інтегрований курс «Мистецтво» (в початковій школі 4 класи та базовій основній школі 5-7 класи) та інтегрований навчальний курс «Мистецтво» (в основній школі та старшій школі 8-9 клас), інтегрований навчальний курс за вибором «Мистецтво» (в старшій школі 10-11 класи).

Викладання мистецьких дисциплін у початковій школі

Зміст мистецької освітньої галузі у початковій школі може реалізовуватися як через інтегрований курс «Мистецтво», так і через окремі предмети за такими видами мистецтва: **образотворче мистецтво і музичне мистецтво**. Вибір здійснюється з урахуванням фахової підготовки кадрового складу педагогічних працівників школи та погоджується педагогічною радою. За умови обрання закладом загальної середньої освіти окремого викладання через окремі предмети, у навчальному плані зазначаються окремі навчальні предмети: «Мистецтво: образотворче мистецтво», «Мистецтво: музичне мистецтво», – на які відводиться по 1 годині на тиждень.

Основні завдання мистецької освітньої галузі початкової школи визначені в таких нормативних документах: Державному стандарті початкової освіти (2018 р.); типових освітніх програмах для закладів загальної середньої освіти для учнів 1-2 та 3-4 класів (розроблені під керівництвом О. Я. Савченко та Р. Б. Шияна).

Необхідною умовою реалізації завдань мистецької освітньої галузі є дотримання **інтегративного підходу** у навчанні, який може розглядатися у

декількох значеннях: (у вузькому) через узгодження програмового змісту в межах галузі між різними навчальними предметами (за умови автономного викладання «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво»); (у широкому) через узгодження предметів мистецької освітньої галузі із змістом інших освітніх галузей (наприклад, сприймання музичного твору, мультфільму тощо на заняттях з вивчення мови), за умови дидактичної доцільності і коректності використання того чи іншого матеріалу.

Особливу увагу в початковій школі слід звернути на реалізацію **компетентнісного підходу**, що зумовлює рельєфне визначення компетентностей, які формуються засобами мистецтва. Важливим є формування ключових компетентностей має відбуватися системно і природно упродовж усього періоду навчання. Вчителі мистецьких дисциплін мають застосовувати свій методичний інструментарій тільки **у контексті реалізації завдань мистецької освітньої галузі**, тільки через відповідні мистецькі трактатування і приклади.

Провідними видами діяльності відповідно до змістових ліній програми є: художньо-творча діяльність, пізнання мистецтва та комунікація через мистецтво, у процесі яких відбувається формування і розвиток **предметних мистецьких компетентностей** – музичних, образотворчих тощо.

Пріоритетними напрямками розвитку мистецької освіти початкової школи в новому навчальному році повинні стати:

- *розвиток творчості (креативності) та емоційного інтелекту* як якостей особистості, які стануть необхідними упродовж життя та активно розвиватися в процесі різних видів мистецької діяльності – спів, малювання, гра на дитячих музичних інструментах, імпровізація, інсценізація, активне сприймання творів мистецтва для розуміння їх впливу на людину;

- *розвиток мистецьких умінь*, які б ефективно сприяли розвитку дитячої творчості, творчому та особистісному самовираженню, активному (діяльнісному) збагаченню емоційного досвіду;

- *формування виконавських умінь та навичок*, які є характерними для кожного окремого виду художньої діяльності як-от: опанування графічних, живописних, декоративних технік, знайомство з правилами композиції, кольорознавства, ліплення тощо (з образотворчого мистецтва);

- *формування вокальних та хорових навичок* (з музичного мистецтва);

набуття елементарних акторських та хореографічних умінь під час театралізацій, інсценізацій, рольових ігор, рухів під музику;

- *формування полі художніх умінь та якостей* (здатність до порівняння мови різних видів мистецтва, відтворення різних явищ через музичні інтонації, малюнок, рух, жест, «оживлення» творів образотворчого мистецтва, візуалізація музики тощо).

Учителі мистецьких дисциплін початкової школи мають право, орієнтуючись на її вимоги і

орієнтовний зміст, **самостійно визначати тематику навчання, обсяг годин на вивчення окремої теми**, поурочний розподіл опанування кожної теми тощо. Найголовнішим є *творче ставлення вчителя до змісту і технології навчання*, добору навчального художнього матеріалу: кожен учитель має можливість обирати мистецькі твори для сприймання та виконання учнями, орієнтуючись на критерій їх високої художньої якості, тематику, цікавість для учнів і відповідність їх віку. Вищезначене відображається у календарно-тематичному плані педагога на навчальний рік, відповідно до якого він (вона) здійснює навчання здобувачів освіти.

Календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є **індивідуальною справою вчителя**. Встановлення універсальних у межах закладу загальної середньої освіти міста, району чи області стандартів таких документів є неприпустимим.

Автономія вчителя має бути забезпечена академічною свободою, включаючи свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільним вибором форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі, розробленням та впровадженням авторських навчальних програм, проєктів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед методик компетентнісного навчання. Вчитель має право на вільний вибір освітніх програм, форм навчання, закладів освіти, установ і організації, інших суб'єктів освітньої діяльності, що здійснюють підвищення кваліфікації та перепідготовку педагогічних працівників.

Згідно з додатком до наказу МОН України від 19.08.2016 №1009 "Орієнтовні вимоги до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи" наголошено, що оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється **вербально**:

- у 1 класі з усіх предметів інваріантної складової. За рішенням педагогічної ради навчального закладу може надаватися **словесна характеристика знань, умінь і навичок** учнів 2 класу;

- у 2-4 класах з предметів інваріантної складової: «Інформатика», **«Музичне мистецтво»**, **«Образотворче мистецтво»**, **«Інтегрованого курсу «Мистецтво»**, «Основи здоров'я», «Фізична культура», «Я у світі» та «Трудове навчання».

Система оцінювання результатів навчання в мистецькій освітній галузі ґрунтується на позитивному ставленні до кожного учня (учениці). Оцінюється не рівень недоліків і прорахунків, а рівень прогресу особистісних досягнень, тому критерієм перевірки та оцінювання результатів мистецької освіти є динаміка особистісного розвитку учня (учениці). Безперечно, певну роль у мистецькій сфері відіграють спеціальні художні здібності (музичний слух, вокальні дані, відчуття ритму, кольору, пропорцій, симультанне образне сприймання тощо), які можуть впливати на освітні результати учнів. Для створення об'єктивності системи оцінювання, перевірка має інтегрувати, з одного боку, досягнення учнів у різних видах діяльності відповідно до показників успішності, визначених освітньою програмою («Очікувані результати навчання здобувачів освіти»), з іншого – їх ставлення до мистецької діяльності, активність та ініціативність, що дасть можливість ефективніше відслідкувати особистісний зріст учня (учениці), оцінити його (її) роботу в освітній діяльності і саморозвитку. Додатковими засобами стимулювання

пізнавальної активності учнів є самооцінка та оцінювання результатів спільної діяльності за попередньо визначеними критеріями.

У новому 2020-2021 навчальному році необхідно звернути увагу на опанування нового змісту мистецької освіти в 3-ix класах.

Викладання мистецтва у 3 класі початкової школи

Вивчення предметів мистецького циклу у 3 класі початкової школи базується на основі Державного стандарту початкової школи та двох типових програм «Мистецтво» 3-4 класи (колективу авторів під керівництвом Р.Шияна та колективу авторів під керівництвом О.Савченко).

Мистецька освітня галузь у 3 класі може реалізуватися через інтегрований курс або предмети вивчення за окремими видами мистецтва: наприклад, музичне мистецтво, образотворче мистецтво тощо за умови реалізації упродовж циклу навчання всіх очікуваних результатів галузі.

Опанування учнями мистецтва у початковій школі та організація освітнього процесу в 3 класі повинно ґрунтуватися на поєднанні діяльнісного підходу та інтегровано-предметної основи з переважанням ігрових методів навчання.

Реалізація поставленої мети навчання мистецтву в 3 класах здійснюється за **змістовими лініями**: «художньо-творча діяльність», «сприймання та інтерпретація мистецтва», «комунікація через мистецтво», які окреслюють одну з моделей досягнення загальних цілей освітньої галузі та розкривають основну місію загальної мистецької освіти.

Учитель мистецтва 3 класу повинен звернути увагу на основні види освітньої діяльності в процесі вивчення **музичної складової** інтегрованого курсу як: **художньо-творча діяльність** (спів вокальних вправ, дитячих пісень, гра на музичних інструментах, імпровізації голосом, пластикою, на музичних інструментах, інсценізація пісень, створення театралізованих образів, знайомство з нотною грамотою тощо); **сприймання та інтерпретація творів мистецтва** (сприймання творів різних видів мистецтва, обговорення вражень, емоцій, які вони викликали, добір із запропонованих слів-характеристик, що співзвучні особистим емоціям та враженням, визначення засобів виразності твору тощо); **комунікація через мистецтво** (виховні ситуації, презентація та характеристика власних творчих досягнень, проведення шкільних мистецьких заходів та упровадження правил творчої співпраці, взаємодії, комунікації). Педагог повинен звернути увагу на набуття практичних навичок в учнів щодо **визначення** темпу, реєстру, динаміку, тембру, вміння характеризувати мелодію, **порівнювати** музичні та візуальні образи, твори мистецтва та явища довкілля.

У процесі реалізації змісту мистецької освіти **образотворчої складової** інтегрованого курсу, вчитель мистецтва 3 класу повинен звернути увагу на особливості реалізації видів освітньої мистецької діяльності таких як: **художньо-творча діяльність** (малювання графічними матеріалами, фарбами, вирізування, конструювання з паперу, робота з природними матеріалами, оздоблювальних елементів різних видів декоративно-прикладного мистецтва (народна іграшка, розпис, витинанка, писанка, ліплення з пластичних матеріалів різними прийомами і способами); **сприймання та інтерпретація творів мистецтва** (сприймання творів різних видів образотворчого мистецтва, обговорення вражень, емоцій, визначення засобів виразності твору, **визначення** колориту творів мистецтва та учнівських робіт); **комунікація через мистецтво** (презентація та характеристика власних творчих досягнень,

колективне виконання творчого задуму щодо оформлення класної кімнати, створення колективних художніх композицій, флеш-моби тощо).

Учитель мистецтва тематику та зміст освіти буде відповідно до обраного підручника. Мистецьких матеріал, який відповідає вимогам до мистецького розвитку школярів 3 класу, повинен сприяти всебічному художньо-естетичному розвитку особистості дитини, освоєнню нею культурних цінностей, творчому самовираженню другокласників у різних видах мистецької діяльності, формуванню ключових, мистецьких предметних і міжпредметних компетентностей.

Відповідно до вікових психологічних особливостей дітей, які навчаються в 3 класах, перевага віддається **ігровим формам навчання**. На уроках мистецтва вчителю слід будувати систему завдань для ігрової творчої діяльності, яка буде спонукати учнів до діалогу, висловлювання власних міркувань, обміну думками та враженнями, моделювання життєвих ситуацій, пошуку способів виконання мистецьких завдань, спрямованих на розвиток творчих здібностей та критичного мислення, формування ціннісного ставлення до світу.

Для усвідомлення дітьми цінності мистецьких творів і здійснення класифікації художньої інформації, формування елементарних навичок творчої співпраці з однокласниками школярам потрібно подавати алгоритми виконання творчих завдань, доповнювати уроки відео-мандрівками та переглядами майстер-класів, які допомагають здійснювати художньо-творчу діяльність школярів.

Особливу увагу слід звертати на сприймання мистецьких творів. Для усвідомлення дітьми змісту мистецьких творів і формування навичок їх аналізу та інтерпретації особливу увагу вчителю слід приділяти до складання пам'яток для здійснення аналізу мистецьких творів, використання в процесі сприймання навчального відео.

Педагог повинен звертати увагу на навчально-методичне, дидактичне забезпечення освітнього процесу, дбати про забезпечення аудіо-візуального супроводу, експериментувати та поєднувати всі види творчої мистецької діяльності з роботою з навчальними, електронними підручниками, альбомами, робочими зошитами, електронними засобами навчання тощо.

На допомогу вчителю мистецтва знадобляться конспекти уроків мистецтва до підручників, електронна база даних ІМЗО, навчальні і методичні матеріали, посібники електронної платформи «Нової української школи» та ін.:

Електронна платформа «Нова українська школа». URL :www.nus.inf.ua

Електронна база даних ДНУ ІМЗО МОН України (електронні версії підручників URL: <https://imzo.gov.ua/>)

Викладання мистецтва в основній школі. 5-9 класи

Викладання предметів художньо-естетичного циклу в основній школі спрямовані на розвиток емоційно-почуттєвої сфери учнів, формування їх художньо-образного, асоціативного, критичного мислення; створення сприятливих умов для продукування креативних ідей, реалізацію власних творчих потреб у художній діяльності та пізнанні. Водночас через образний зміст творів мистецтва відкриваються широкі можливості ефективно впливати на формування патріотизму, моралі та інших загальнолюдських цінностей.

У 2020-2021 навчальному році загальну мистецьку освіту в основній школі учні опановуватимуть відповідно до наказу Міністерства від 20.04.2018 № 405 «Про затвердження типової освітньої програми

закладів загальної середньої освіти II ступеня», що вміщує три блоки: «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво» або інтегрований курс «Мистецтво». Цілісна структура програми передбачає наскрізну тематику та логіку побудови змісту за роками навчання від 5 до 9 класу.

Основні види діяльності учнів на уроках включають художньо-творче самовираження; сприймання, інтерпретацію та оцінювання художніх творів; пізнання мистецтва та засвоєння відповідної мистецької термінології.

У 5-7 класах пріоритетними є різноманітні форми практичної діяльності учнів, під час якої відбувається їхнє самовираження у співі, інструментальному музикуванні, малюванні, ліпленні, конструюванні, театралізації тощо. Учні засвоюють особливості мови різних видів мистецтва (5 кл.), палітру жанрів музичного та образотворчого мистецтва (6 кл.), новітні явища в мистецтві в єдності традицій і новаторства (7 кл.).

У 8 класі в курсі «Мистецтво» учні опановують стилі та напрями мистецтва, які історично склалися впродовж епох, тому пріоритетними стають такі види діяльності, як інтерпретація художніх творів у культурологічному контексті, виконання індивідуальних і колективних проектів, виконання практичних завдань та засвоєння теорії мистецтв й характерних ознак стилів і напрямів, що виражені засобами архітектури, скульптури, живопису, графіки, книжкової графіки, музичного та театрального мистецтва, видів декоративно-прикладного мистецтва тощо. В учнів водночас поглиблюються знання з термінології: мистецтвознавчої і культурологічної пропедевтики. Органічним доповненням вивчення стилів мистецтва в культурі минулого у різних видах, жанрах і формах є опанування учнями модними тенденціями різних часів і епох, а саме: мистецтвом моделювання одягу, дизайну зачісок, дизайну головних уборів, взуття, історією розвитку парфумів, тенденціями проведення дозвілля тощо.

Водночас доцільно спонукати учнів до прояву різних мистецьких ініціатив: наприклад, виконання улюблених пісень, власних інтерпретацій виконання творчих робіт (зокрема, із застосуванням цифрових та медіа ресурсів), організації арт-мобів, різноманітних мистецьких (в тому числі, дослідницько-пошукових) заходів, тощо.

Діяльнісний підхід застосовується (через різні інтерактивні форми роботи) і під час сприймання та аналізу творів різних видів мистецтва. Поступово, з року-в-рік, учні набувають досвіду обговорювати, дискутувати, не боятися виявляти емоційно-ціннісне ставлення щодо мистецтва тощо. Починаючи з 8 класу, домінантність провідних видів діяльності на уроках мистецтва певною мірою переформатовується, художньо-практична діяльність набуває децю іншого «забарвлення». Творче самовираження підлітків у музичній, образотворчій чи іншій мистецькій діяльності необхідно підтримувати і розвивати, втім доцільно спрямовувати відповідно до їхніх потреб та інтересів у співі чи малюванні (зокрема, у цифровому форматі), конструюванні, фільмуванні, театралізації тощо, в тому числі, у процесі виконання різноманітних мистецьких проектів (індивідуальних, колективних). Зазначимо, що проектну діяльність учнів потрібно ретельно планувати, поетапно відстежувати й оцінювати результати. Учителю доцільно допомагати учням організовувати свою роботу, вчасно коректувати її, консультувати в разі виникнення труднощів. Важливим видом діяльності стає аналіз-інтерпретація творів мистецтва, у процесі якого формується й критичне мислення, навички здобуття, опрацювання та аналізу необхідної мистецької інформації, виявлення і обґрунтування власного ставлення

до твору мистецтва чи мистецького явища тощо. Спрямовання учнів на активну діяльність сприяє надання їм більшої самостійності і відповідальності, сприяє кращому осмисленню учнями мети та результатів своєї діяльності, усвідомлення, що вони є не об'єктом, а суб'єктом освітньої діяльності. Таким чином, відбувається переорієнтація учнів від пасивного навчання («вчитель мене навчить») до активного учіння («я прагну багато чого навчитися»). Адже тільки в активній мистецькій діяльності підлітки зрозуміють власну причетність до мистецького середовища, що оточує їх повсякденно, його впливу і можливостей використання у власному житті.

Вчителю мистецтва слід звернути увагу на загальні вимоги щодо уроків мистецтва.

Кожний урок мистецтва має сприяти ефективній реалізації основних функцій дидактичного процесу — освітньої, розв'язкової, виховної та самовдосконалення. На перший план уроку виходить виховна функція дидактичного процесу, що вимагає від вчителя зміни парадигми уроку, з метою формування духовного світу учня, розвитку таких особистісних якостей як самоактуалізація та самореалізація, визнання права бути суб'єктом навчального процесу і формування суб'єкт-суб'єктних взаємин на кожному уроці, розвиток гуманної і особистісно спрямованої парадигми.

З метою якості формування в учнів мистецьких компетентностей та реалізації практико-орієнтованого компоненту змісту програм, предмети освітньої галузі «Мистецтво» мають викладати вчителі зі спеціальною мистецько-педагогічною освітою (вчитель музичного мистецтва, вчитель образотворчого мистецтва, вчитель художньої культури). Враховуючи те, що програма інтегрованого курсу представляє органічне поєднання змісту різних видів мистецтва з доміантністю музичного і образотворчого, цей курс може викладати як один, так і два вчителі (вчитель музичного мистецтва; вчитель образотворчого мистецтва), які мають співпрацювати у команді, узгоджуючи планування своїх уроків. Для більш ефективного впливу мистецтва та розкриття теми (уроку, семестру) рекомендуємо уроки інтегрованого курсу у розкладі ставити парно: музичне мистецтво, образотворче мистецтво.

Педагог має можливість обирати мистецькі твори для сприймання та виконання, орієнтуючись на навчальну тематику та критерій їх високої художньої якості, а також розробляти художньо-практичні та ігрові завдання для учнів, враховуючи мету уроку, програмні вимоги, дбаючи про цілісну драматургію уроку.

Система оцінювання результатів навчання в освітній галузі «Мистецтво» ґрунтується виключно на позитивному ставленні до кожного учня; оцінюється не рівень його недоліків і прорахунків, а рівень особистісних досягнень. Як відомо, значну роль у мистецькій сфері відіграють спеціальні художні здібності (музичний слух, голосові дані, відчуття ритму, кольору, пропорцій, симультанне образне сприймання тощо), які впливають на освітні результати учнів. Тому індивідуальний і диференційований підходи до оцінювання мають надзвичайно важливе значення. Комплексна перевірка та оцінка, яка інтегрує результати різних видів діяльності учнів - інформаційно-пізнавальної, практичної, творчої - дає змогу вчителю об'єктивно, але водночас і гуманно (не пригнічуючи особистість) оцінити тих, хто не має яскраво виражених художніх здібностей, проте характеризується сумлінним ставленням до навчання, активністю, ініціативністю.

На допомогу вчителю, як орієнтир для конструювання уроків у частині добору мистецького

матеріалу, методичного інструментарію тощо, можуть бути підручники, розроблені різними авторськими колективами для різних моделей викладання мистецьких дисциплін («Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», «Мистецтво»). Усі чинні підручники зазначені у «Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України», що розміщені на офіційному вебсайті МОН.

Особливості впровадження змісту загальної мистецької освіти в старшій школі, зокрема впровадження компетентнісного підходу окреслено в методичних рекомендаціях попередніх років (листи МОН від 17.08.2016 № 1/9-437 (8 клас); від 09.08.2017 № 1/9-436 (9 клас).

На уроках предметів освітньої галузі «Мистецтво» не рекомендуємо будь-які письмові форми робіт (запис учнями будь-якої інформації зі слів учителя чи з дошки, контрольних, самостійних, домашніх робіт, написання рефератів тощо). Це спричиняє додаткове недоцільне навантаження учнів. Письмовий формат може використовуватися за потреби у старших класах, наприклад, для презентації результатів дослідно-пошукової (проектної) діяльності, яка може бути задіяна не більше 1-2 рази на семестр.

Викладання мистецтва в старшій школі. 10-11 класи

Мистецька освіта учнів 10-11 класів здійснюватиметься відповідно до наказу Міністерства від 20.04.2018 № 408 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня». У 10 класі на рівні стандарту здійснюватиметься, щонайперше, через базові та вибірково-обов'язкові предмети. До вибірково-обов'язкових належать навчальні предмети «Мистецтво» (освітня галузь «Мистецтво») та «Інформатика» й «Технології» (освітня галузь «Технології»). З них учень (учениця) має обрати два предмети, які він (вона) обов'язково опануватиме впродовж навчання у старшій школі: один – в 10-му, інший – в 11-му класі, або одночасно два предмети в 10 і 11 класах (у такому разі години, передбачені на вибірково-обов'язкові предмети, діляться між двома обраними предметами)

У програмах «Мистецтво. 10-11 кл.» окреслено сутність предметних мистецьких (музична, образотворча, хореографічна, театральна, екранна) та міжпредметних естетичних компетентностей, які щонайперше формуються під час опанування учнями різних видів мистецтва.

Визначено компоненти компетентностей – знаннєвий, діяльнісний, ціннісний, – відповідно до яких згруповано розділ програми «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів». Розкрито можливості мистецтва щодо формування ключових компетентностей, які подано як система умінь (здатності людини реалізувати на практиці набуті знання і навички) і ставлень (якостей, що виявляються у поведінці особистості в певній ситуації чи її вчинках на засадах ціннісних переконань, поглядів, інтересів тощо): компетентності спілкування рідною/державною, іноземною мовами; математична компетентність; основні компетентності у природничих науках і технологіях; інформаційно-цифрова компетентність; компетентність уміння вчитися впродовж життя; компетентності ініціативності і підприємливості; соціальна та громадянська компетентності; компетентність обізнаності та самовираження у сфері культури; компетентність екологічної грамотності і здорового життя. Важливість формування ключових компетентностей є незаперечною, і тому педагог має системно приділяти увагу їх формуванню, але застосовувати свій методичний інструментарій

педагогічно доцільно і тільки у контексті реалізації завдань предмету «Мистецтво».

Навчальна та методична література з предметів освітньої галузі «Мистецтво» зазначена у «Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України», що розміщені на офіційному вебсайті МОН. Під час підготовки вчителів до уроків рекомендовано використовувати періодичні фахові видання, зокрема науково-методичний журнал «Мистецтво та освіта».

У разі виникнення потреби в організації дистанційного навчання, звертаємо увагу, що у межах академічної автономії питання організації освітнього процесу, виконання освітньої програми, навчального плану є внутрішніми питаннями кожного закладу загальної середньої освіти, його педагогічної ради та завданням педагогічних працівників. Отже, під час дистанційного навчання, вчителі мають вжити заходів щодо виконання календарно-тематичних планів із додержанням вимог державних стандартів освіти шляхом використання технологій дистанційного навчання та, за потреби, уцілення відповідного матеріалу (на розсуд учителя) з організації повторення окремих тем на початку очного навчання. На допомогу вчителям розроблено методичні рекомендації «Організація дистанційного навчання в школі», розміщені за посиланням <https://nus.org.ua/news/yak-nalagodyty-dystantsijne-navchannya-posibnyk-dlya-shkil-vid-go-smart-osvita-ta-mon/>

СПИСОК ДЕРЖАВНИХ ДОКУМЕНТІВ ЩОДО НОВОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

1. Концепція Нової української школи. URL: <http://mon.gov.ua/konczepczija.pdf>
2. Оновлені програми для початкової школи «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», «Мистецтво» 2-4 класи. URL: <https://mon.gov.ua/>
3. Типові освітні програми «Мистецтво» для 1-2 класи, 5-9, 10-11 класи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>; URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>;
4. Державні стандарти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>.
5. Оновлені програми для основної школи освітньої галузі «Мистецтво». URL: <https://artmon59-new.ed-era.com/>
6. Програма «Мистецтво»: профільний рівень та рівень стандарту. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>
7. Електронна платформа «Нова українська школа». URL: www.nus.inf.ua.
8. Електронна платформа «Весосвіта». URL: <https://vseosvita.ua/>.
9. Електронна база даних ДНУ ІМЗО МОН України (електронні версії підручників). URL: <https://imzo.gov.ua/>
10. Програми освітньої галузі «Мистецтво» розміщені на офіційному вебсайті МОН:
 - URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>;
 - URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>

Інна Литвин,

кандидат педагогічних наук, завідувачка ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Курс України на європейську інтеграцію вимагає перегляду пріоритетів державної політики у сфері освіти, зокрема впровадження міжнародних підходів до навчання осіб з особливими освітніми потребами, які базувалися на засадах рівних можливостей та доступу до якісної освіти.

У 2018 році на виконання Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження положення про інклюзивно-ресурсний центр» від 12.07.2017 №545 розпочато формування мережі інклюзивно-ресурсних центрів у Черкаській області. На сьогодні їх створено 27.

Основними завданнями інклюзивно-ресурсного центру є :

1. Проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини.
2. Встановлення наявності у дитини особливих освітніх потреб.
3. Розроблення рекомендацій щодо організації інклюзивного навчання.
4. Забезпечення надання психолого-педагогічної допомоги дитині.
5. Надання методологічної допомоги педагогічним працівникам та батькам дітей.

6. Забезпечення системного кваліфікованого супроводу особи з особливими освітніми потребами.

Для проведення комплексної оцінки розвитку дитини до інклюзивно-ресурсного центру батьки подають такі документи:

- письмова заява батьків (одного з батьків) або законних представників дитини та/або її особистої заяви (для дітей віком від 16 до 18 років) щодо проведення комплексної оцінки, а також надання письмової згоди на обробку персональних даних;
- документи, що посвідчують особу батьків (одного з батьків), або законних представників;
- свідоцтво про народження дитини;
- форма первинної облікової документації №112/0 «Історія розвитку дитини», затвердженої МОЗ, у разі потреби – довідка від психіатра;
- індивідуальна програма реабілітації дитини з інвалідністю (у разі інвалідності).

Якщо особа з особливими освітніми потребами здобуває дошкільну, загальну середню чи вищу освіту, додаються:

- психолого-педагогічна характеристика із зазначенням динаміки та якості засвоєння знань під

час навчання, підготовлена відповідними педагогічними працівниками та затверджена керівником відповідного освітнього закладу;

- зошити з української мови, математики, результати навчальних досягнень (для дітей, які здобувають загальну середню освіту), малюнки, творчі роботи (для дітей – закладів дошкільної освіти).

У разі коли особи з особливими освітніми потребами вже надавали психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги, то до інклюзивно-ресурсного центру подаються наступні документи:

- попередні рекомендації щодо проведення комплексної оцінки;
- висновок відповідних фахівців щодо результатів надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг із зазначенням динаміки розвитку дитини згідно з індивідуальною програмою розвитку.

Інклюзивно-ресурсні центри можуть проводити комплексну оцінку за місцем навчання та/або проживання (перебування) дитини. Графік проведення комплексної оцінки обов'язково погоджується з керівником відповідного освітнього закладу, закладу охорони здоров'я та батьками (одним з батьків) або законними представниками дитини за два тижні до початку її проведення.

Під час проведення комплексної оцінки фахівці центру створюють атмосферу довіри та доброзичливості, враховують фізичний та емоційний стан дитини, індивідуальні особливості її розвитку, вік, місце проживання, мову спілкування тощо.

Участь батьків (одного з батьків) або законних представників дитини у проведенні комплексної оцінки є обов'язковою.

Комплексна оцінка проводиться фахівцями ІРЦ індивідуально **за такими напрямками:**

- оцінка фізичного розвитку дитини;
- оцінка мовленнєвого розвитку дитини;
- оцінка когнітивної сфери дитини;
- оцінка емоційно-вольової сфери дитини;
- оцінка навчальної діяльності дитини.

Метою проведення оцінки фізичного розвитку дитини є визначення рівня її загального розвитку, відповідності віковим нормам, розвитку дрібної моторики, способу пересування тощо. За результатами оцінки вчитель лікувальної фізкультури заповнює карту спостереження дитини.

Оцінка мовленнєвого розвитку дитини проводиться з метою визначення рівня розвитку та використання вербальної/невербальної мови, наявності мовленнєвого порушення та його структури. Результати оцінки вчитель-логопед зазначає у висновку про комплексну оцінку.

Оцінка когнітивної сфери дитини проводиться з метою визначення рівня сформованості таких пізнавальних процесів, як сприйняття, пам'ять, мислення, уява, увага. Результати оцінки практичний психолог зазначає у висновку про комплексну оцінку.

Оцінка емоційно-вольової сфери дитини проводиться з метою виявлення її здатності до вольового зусилля, схильностей до проявів девіантної поведінки та її причин. Результати оцінки практичний психолог зазначає у висновку про комплексну оцінку.

Метою проведення оцінки навчальної діяльності дитини є визначення рівня сформованості знань, вмінь, навичок відповідно до навчальної програми або основних критеріїв формування вмінь та навичок дітей дошкільного віку. Таку оцінку проводить вчитель-дефектолог та її результати зазначає у висновку про комплексну оцінку.

У разі потреби фахівці центру можуть проводити комплексну оцінку за іншими напрямками, зокрема визначення рівня соціальної адаптації, взаємовідносин з однолітками, дорослими.

Результати комплексної оцінки оформлюються в електронному вигляді, зберігаються в центрі та надаються батькам (одному з батьків) або законним представникам дитини за письмовим зверненням.

Інформація про результати комплексної оцінки є конфіденційною. Обробка та захист персональних даних дітей в центрі здійснюється відповідно до вимог Закону України «Про захист персональних даних».

Узагальнення результатів комплексної оцінки здійснюється на засіданні фахівців центру. За її результатами складається висновок про комплексну оцінку, в якому зазначаються загальні дані про дитину з особливими освітніми потребами, її сім'ю (батьків (одного з батьків) або законних представників, братів, сестер), умови виховання в сім'ї, стан здоров'я дитини, найменування освітнього закладу (дошкільного, загальноосвітнього, професійно-технічного), наслідки проведення комплексної оцінки, загальні висновки, рекомендації, прізвище, ім'я, по батькові фахівців центру, які проводили оцінку.

Фахівці центру зобов'язані ознайомити батьків (одного з батьків) або законних представників дитини з особливими освітніми потребами з висновком про комплексну оцінку, умовами навчання та надання психолого-педагогічної допомоги у закладах освіти (у разі здобуття дитиною дошкільної чи загальної середньої освіти).

Комплексна оцінка з підготовкою відповідного висновку проводиться **протягом 10 робочих днів**.

Висновок про комплексну оцінку складається у трьох примірниках (два примірники для батьків (одного з батьків) або законних представників дитини з особливими освітніми потребами, за заявою яких (якого) її проведено, третій - зберігається в центрі).

Відповідно до заяв, які були подані до інклюзивно-ресурсних центрів області у 2019 році, 3997 дітей пройшли комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку, з них 3572 дитини перебувають на обліку ІРЦ (2182 – дитини дошкільного віку та 1390 школярів).

З метою стандартизації та вироблення єдиного підходу до роботи, а також доступності інформації для населення, було створено та забезпечено функціонування системи автоматизації роботи ІРЦ.

За статистичними даними звіту 1-ІРЦ - 83 дитини здобували освіту в інклюзивних групах ЗДО, 1571 – здобували освіту у спеціальних групах ЗДО, 355 осіб – здобували освіту в інклюзивних класах ЗЗСО, 112 – здобували освіту в спеціальних класах ЗЗСО, 425 – здобували освіту за індивідуальною формою, 198 – здобували освіту в спеціальних закладах освіти, 82 особи не навчаються.

Комплексна оцінка також може проводитися перед зарахуванням дитини з особливими освітніми потребами до закладів дошкільної, загальної середньої або професійно-технічної освіти. З метою створення у такому закладі умов для навчання дитини її батьки (один з батьків) або законні представники звертаються до центру за шість місяців до початку навчального року.

Перед проведенням комплексної оцінки батьки (один з батьків) або законні представники дитини можуть звернутися до освітнього закладу, який вони обрали, для зарахування дитини.

Повторна комплексна оцінка фахівцями центру проводиться у разі:

- переведення дитини з особливими освітніми потребами до інклюзивної (спеціальної) групи дошкільного навчального закладу або інклюзивного (спеціального) класу закладу загальної середньої освіти;
- переведення дитини із спеціального закладу дошкільної освіти до спеціального закладу освіти;
- покращення або погіршення стану здоров'я особи з особливими освітніми потребами, труднощів у засвоєнні освітньої програми.

В інших випадках фахівці центру забезпечують психолого-педагогічне супроводження такої дитини. У 2019 році фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів області надавалися корекційно-розвиткові послуги 928 особам з особливими освітніми потребами.

У разі, коли батьки (один з батьків), або законні представники дитини з особливими освітніми потребами не погоджуються з висновком про комплексну оцінку, вони можуть звернутися до відповідного структурного підрозділу з питань діяльності центру для проведення повторної комплексної оцінки республіканським, обласним, м. Києва та Севастополя психолого-педагогічним консилиумом (далі - консилиум).

Протягом 10 робочих днів з дати звернення батьків (одного з батьків) або законних представників відповідний структурний підрозділ з питань діяльності центру зобов'язаний організувати проведення повторної комплексної оцінки дитини з особливими освітніми потребами за місцем її проживання (перебування)/ навчання чи в іншому місці за попереднім погодженням з батьками (одним з батьків) або законними представниками.

Повторна комплексна оцінка може проводитися за всіма або окремими напрямками залежно від освітніх потреб дитини з особливими освітніми потребами та наявної інформації про її розвиток.

За результатами повторної комплексної оцінки складається висновок про повторну комплексну оцінку, що є основою для розроблення індивідуальної програми розвитку дитини з особливими освітніми потребами та надання їй психолого-педагогічної допомоги.

У разі встановлення фахівцями центру наявності у дитини особливих освітніх потреб висновок про комплексну оцінку є підставою для складення для неї індивідуальної програми розвитку та надання їй психолого-педагогічної допомоги.

Фахівцями ІРЦ проводиться психолого-педагогічний супровід – це комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини, передбачена індивідуальною програмою розвитку.

Психолого-педагогічна допомога - система психологічних та педагогічних послуг, що надаються дитині з особливими освітніми потребами фахівцями центру, педагогічними працівниками освітніх закладів тощо.

Психолого-педагогічна допомога спрямована на:

- соціалізацію дітей з особливими освітніми потребами, розвиток їх самостійності та відповідних компетентностей;
- формування компенсаційних способів діяльності як важливої умови підготовки дітей з особливими освітніми потребами до навчання в закладах дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних освіти;
- розвиток навичок саморегуляції та саморозвитку дітей з урахуванням наявних знань, умінь і навичок комунікативної діяльності, становлення особистості.

За результатами комплексної оцінки фахівці центру:

- визначають напрями, обсяг психолого-педагогічної допомоги дітям з особливими освітніми потребами (для дитини з інвалідністю - з урахуванням індивідуальної програми реабілітації) та забезпечують її надання шляхом проведення індивідуальних і групових занять;
- надають рекомендації щодо складання, виконання, коригування індивідуальних програм розвитку дітей з особливими освітніми потребами в частині надання психолого-педагогічної допомоги, змісту, форм та методів навчання відповідно до потенційних можливостей дитини;
- надають рекомендації щодо забезпечення належних умов для навчання залежно від порушення розвитку дітей з особливими освітніми потребами (доступність приміщень, особливості облаштування робочого місця, використання технічних засобів тощо);
- інформують батьків (одного з батьків), або законних представників дітей з особливими освітніми потребами про наявність мережі закладів освіти,

реабілітаційних установ системи охорони здоров'я, соціального захисту та громадських об'єднань для підтримки сімей, які виховують таких дітей.

Діяльність центру забезпечують педагогічні працівники, які мають вищу освіту за спеціальністю «Спеціальна освіта», «Корекційна освіта», «Дефектологія», «Психологія», за спеціалізацією логопед, сурдопедагог, олігофренопедагог, тифлопедагог, а також практичний психолог, вчитель-реабілітолог, медична сестра та бухгалтер. Гранична чисельність фахівців центру становить 12 осіб. У разі потреби центр може залучати додаткових фахівців шляхом укладення цивільно-правових угод відповідно до запитів з оплатою за фактично відпрацьований час.

Психолого-педагогічна допомога в центрі здійснюється на основі посадової інструкції вчителя-логопеда в ІРЦ з розрахунку одна штатна одиниця на 25-30 дітей з порушеннями мовлення або 15-20 дітей з тяжкими порушеннями мовлення, або 15 дітей дошкільного віку з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення, або 12 дітей дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення; робота вчителя-дефектолога в ІРЦ – з розрахунку одна штатна одиниця на 12-15 дітей з порушеннями слуху/зору/інтелектуального розвитку; робота практичного психолога в ІРЦ – з розрахунку одна штатна одиниця на 12-15 дітей, які мають порушення емоційно-вольової сфери/пізнавальних процесів; вчителя лікувальної фізкультури – з розрахунку одна штатна одиниця на 12-15 дітей, які мають порушення опорно-рухового апарату.

На сьогодні інклюзивно-ресурсні центри області нараховують 123 педагогічних працівники, а саме: 27 директорів, 35 практичних психологів, 34 вчителя-логопеда, 17 вчителів-дефектологів, з них 2 – сурдопедагоги та 15 – олігофренопедагогів, 10 вчителів-реабілітологів.

Педагогічне навантаження фахівців центру, які надають психолого-педагогічну допомогу дітям з особливими освітніми потребами, становить 18 годин на тиждень для безпосередньої роботи з такими дітьми, що становить ставку заробітної плати (посадовий оклад). Крім того, фахівці центру проводять інші види діяльності, зокрема надають консультації батькам (одному з батьків) або законним представникам, педагогічним працівникам, які беруть участь в освітньому процесі осіб з особливими освітніми потребами.

Відтак створення та подальший розвиток мережі інклюзивно-ресурсних центрів є одним із пріоритетних напрямів державної політики у забезпеченні якісних послуг для осіб з особливими освітніми потребами. ІРЦ виступає як один із основних джерел надання додаткової підтримки педагогічним працівникам у дотриманні інклюзивних цінностей, особам з особливими освітніми потребами та їхнім сім'ям і головне – є надійною опорою для родин, які виховують особливих дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України № 2053-VIII «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» URL: LawofUkraineNo. 2053-VIII “OnAmendmentstotheLawofUkraine “OnEducation” regard ingthepeculiaritiesofaccessofpersonswithspecaleducationa lneedstoeducationalservices”) (2017). Retrievedfrom: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2053-viii>.
2. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник / За заг.ред. М.А.Порошенко та ін. Київ: 2018. 252 с.
3. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 р. № 545. *Офіційний вісник України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/250156884>

Таміла Гавриленко,

методист ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

МЕТОДИ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Сьогодні висуває проблеми та диктує завдання, щодо запиту потреб навчання дітей з особливими освітніми потребами в закладах освіти. Нажаль, кількість дітей з порушеннями інтелекту щороку зростає. Враховуючи положення про первинні та вторинні порушення, про загальні та специфічні закономірності психофізичного розвитку, очевидно, що порушення інтелекту накладає свій специфічний відбиток на розвиток мовленнєвої діяльності у дітей.

Через недостатній рівень сформованості фонематичного сприймання та досить слабкий фонематичний слух діти з порушеннями інтелекту важко розрізняють фонеми та визначають звуковий склад слова, що негативно впливає на процеси письма та читання. Такі діти мають труднощі під час розпізнавання звуків, подібних за вимовлянням та звучанням та мають певні труднощі під час шкільного навчання. Слід зауважити, що словниковий запас у дітей з інтелектуальними порушеннями значно менший за обсягом, ніж у їх однолітків, які не мають певних порушень. У зв'язному мовленні використовують переважно прості речення, відмічається перестановка слів та втрата смислу речення. Мова у цієї категорії школярів не розвивалася майже до 7 років і навіть під впливом корекційно-логопедичної роботи вона формується вкрай повільно. Таким дітям важко повторювати прості склади, а під час вимови слова по складах вони забувають кожний наступний склад навіть в двоскладових словах. В дану категорію входять діти з моторною і сенсорною алалією, що, частіше, носить саме тимчасовий характер затримки мовленнєвого розвитку, з раннім дитячим аутизмом, інтелектуальними порушеннями, дитячим церебральним паралічем, порушенням слухової функції. Примітно, що для всіх них характерними є відсутність мотивації до мовленнєвої діяльності, недостатні базові уявлення про значення об'єктів і явищ навколишньої дійсності, несформовані комунікативні функції мови, недостатній сенсомоторний рівень мовленнєвої діяльності. Так, на перших етапах роботи над розвитком мовлення, корекційна робота буде схожою, незалежно від характеру порушення мовлення.

ЯК ПОДОЛАТИ ПОРУШЕННЯ МОВЛЕННЯ

Під час роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями важливий розвиток наочно мислення та ознайомлення з предметами навколишньої дійсності. Робота по встановленню контакту повинна налагоджуватися правильно та ретельно, важливо між заняттями надавати достатньо часу для відпочинку. Заняття починається з використанням ряд вправ, що стимулюють розвиток уваги, пам'яті, сприйняття, наочно-дієвого мислення, які є базою для формування мислення й мови.

Важливим є формування мовленнєвих та сенсомоторних навичок, створення можливості комунікативної поведінки з використанням невербальних компонентів комунікації.

Проблеми навчання дітей з порушеннями інтелекту вимагають від логопедів застосування в роботі нових технологій і методик. У практиці логопедів відомі такі методики, як логоритміка, фоноритміка, біонергопластика, жестова мова глухих. Крім того, деякі автори, наприклад, Ткаченко Т.А., пропонують використовувати рухи пальців рук для промовляння голосних звуків в якості голосових вправ.

На етапі формування первинних вимовних умінь і навичок у дошкільників з порушеннями інтелекту основною

метою роботи є розвиток мовного спілкування і звукового аналізу.

На даному етапі проводиться робота щодо:

- Корекції рухів артикуляційного апарату.
- Розвитку артикуляційної прaksiсу.
- Розвитку дихальної і голосової функцій.
- Корекція вимови (постановка, диференціація звуків).
- Формування просодичних компонентів мови.
- Збагачення словника.

1. Артикуляційна гімнастика.

При проведенні артикуляційних вправ важливе значення має зовнішня тактильна та проприоцептивна стимуляція, розвиток статико-динамічних відчуттів, закріплення чітких артикуляційних кінестезій та покращення якості артикуляційних рухів. Артикуляційна гімнастика пропонується в залежності від форми і тяжкості ураження артикуляційного апарату. Спочатку дитині рекомендують виконати найпростіші вправи, з якими вона може впоратися, потім більш складні. Поступово артикуляційні гімнастичні вправи ускладнюються і диференціюються. Важлива корекційна робота неправильних і неточних рухів, при цьому тренується сила, точність, відпрацьовується координація кожного руху. Велика увага приділяється виконанню серій рухів (передбачається вміння довільно перемикатися з одного руху на інший). Корисний також мовний супровід при проведенні артикуляційної гімнастики (вірші, потішки, казки і т.д.)

2. Робота над диханням.

Робота над диханням проводиться у вигляді різних дихальних вправ, з обов'язковим урахуванням контролю за тривалістю і силою видиху через рот.

Необхідно дотримуватися визначених правил:

- дихальна гімнастика проводиться до їжі, в провітрюваному приміщенні;
- при виконанні дихальних вправ слідкуйте за фізичним навантаженням дитини;
- потрібно стежити за позою дитини, при видиху дитина не повинна напружувати плечі, шию, піднімати плечі, надувати щоки;
- при виконанні дихальних вправ слід привернути увагу дитини до відчуттів руху діафрагми;
- дихальні вправи краще проводити плавно, під рахунок, музику;
- дидактичний матеріал для дихальних вправ, повинен бути легким - ватка, тонкий кольоровий папір, повітряна куля, і т.д.; повинен розташовуватися обов'язково на рівні рота.

Для розвитку мовного дихання проводиться робота з мовним супроводом, тобто проголошення різного за складністю мовного матеріалу, на тривалому плавному видиху. Придивіться до дитини, зрозумійте як краще, одні фахівці рекомендують з проголошення голосних звуків, інші - з щільних, глухих приголосних.

Ця робота проводиться в наступних вправах:

- проспівати голосні на видиху — "ниточка";
- поєднати дві, три, чотири голосні звуки на тривалому, плавному видиху (потрібно стежити, щоб між голосними не було паузи для додаткового вдиху);
- вимовити ізолювано щільні, глухі приголосні (при вдиху - звук);
- вимовити щільні, глухі приголосні з поєднанням голосних (а-со-су-си; а-фа-ха-ша).

3. Робота над голосом.

Проводиться паралельно з роботою над диханням, поєднується з фізіотерапевтичним, медикаментозним лікуванням і диференційованим масажем.

У разі дизартрії робота починається з навчання дитини довільно відкривати і закривати рот, тому що саме ці рухи (нижньої щелепи, що виконуються в повному обсязі, забезпечують нормальне голосоутворення і вільну голосоподачу). Для тренування рухів нижньої щелепи використовується спеціальна модель, це може бути, яскраво пофарбована кулька, прив'язана до мотузки. Дитина бере рукою за мотузку кульки і в момент опускання щелепи, тягне вниз мотузку з кулькою, потім це ж рух виконується з закритими очима, з метою посилення кінестетических відчуттів. Потім відпрацьовуються ці ж рухи при проголошенні голосних звуків і різних звуконаслідувань. Після того як закріплена вільна голосоподача, зняття голосової скрутості, для розвитку голосу використовуються голосові (ортофонетичні) вправи. Мета вправ - розвиток координації дихання, артикуляції фонації і відпрацювання основних акустичних характеристик голосу (сила, висота, тембр). Наприклад, прямий рахунок зі збільшенням голосу або назад (сила голосу, або оооо і т. д. Застосовуються вправи на розвиток висоти голосу, модуляції. Все це відпрацьовується в спеціальних голосових вправах.

Голосові навички так само дуже добре закріплюються в читанні казок, при сюжетно-рольових іграх, в казках, в театралізованій діяльності, де діти, які навіть не говорять, але за допомогою ляльки можуть показати її рух, настрій, передати її характер. Це має великий вплив на розвиток емоційної сфери, координації рухів, загальної та дрібної моторики, а значить і на мовний розвиток дитини.

Робота над вимовою.

- Робота над вимовою є основним та особливим етапом.

- Робота по корекції порушення звуковимови повинна бути спрямована на поліпшення мовленнєвої комунікації та соціальної адаптації.

- Робота над окремими звуками повинна проводитися в певній послідовності. Починати з тих звуків, артикуляція яких найбільш збережена, та зі звуків раннього онтогенезу.

При корекції порушення звуковимови необхідно враховувати вплив патологічних рефлексів (орального автоматизму), так само характер і розподіл спастичних і паретичних проявів мовної мускулатури.

При дизартрії спочатку не вдається домогтися чистого звучання звуку, тому можна переходити до роботи над іншими звуками, задовольняючи неповної частотою звучання.

Робота над вимовою проводиться паралельно з розвитком фонематичних функцій (фонематичного сприйняття, диференціації, фонематичного аналізу і синтезу).

Можна використовувати так само різні прийоми: фонетичні доріжки, звуконаслідування тваринам, привернення уваги до предмету який звучить; визначення місцезнаходження і напрямку звуку; розрізнення шумів різних предметів, голосів; реагування на гучність звучання; впізнавання і розрізнення голосних звуків (а, о, у, і); виділення слів з мовного потоку.

5. Робота над просодичною стороною мовлення

Велика увага приділяється навчанню правильного темпу і ритму мовлення, шляхом навчання довільно змінювати темп мовлення, виділяти ударні склади в структурі висловлювання і правильно чергувати їх з ненаголошеними складами, дотримуватися правильні паузи.

Корекційна робота порушень темпу мовлення влучно поєднується з роботою з розвитку загальних рухів на логоритмічних заняттях.

Розвитку мелодико-інтонаційної сторони мовлення сприяють голосові вправи, спрямовані на розвиток навички вільного висловлювання. Застосовуються в спеціальних вправах навички темпо-ритмічного, інтонаційного яскраво забарвленого мовлення та закріплюються на мовленнєвому матеріалі (читання та інсценування казок, і т. д.). Обов'язково враховується вік дітей і програмні вимоги при підборі навчального матеріалу.

У дитячій літературі є прекрасні зразки для розвитку мовлення дітей з порушенням інтелекту, починаючи з раннього віку, звичайно ж, це казки, вірші, оповідання Г. Бойка, В. Марсюка, В. Струтинського.

У роботі з розвитку мовленнєвих навичок необхідна так само робота з розвитку невербальних засобів комунікації. А саме використовуються такі прийоми як розвиток розуміння жестів та виразних рухів; виконання дій за невербальною інструкцією; моделювання ситуацій, що сприяють комунікативно значущих жестів (так, немає, хочу, дай, на); вітання та прощання за допомогою жестів (дитина має імітувати махи крил метелика, дії рукою коли їсть або п'є).

Вправа на розвиток мовлення

- Логопед знайомить дитину з картинками та пропонує доповнити незакінчене речення однією з них, наприклад, піднявши потрібну картинку

На дереві росте ...

По дорозі їде ...

При роботі над розвитком дрібної моторики рук і артикуляційної моторики.

- Можна використовувати такі вправи, як - проведення рукою дитини по різних поверхнях (хутро, шітка з ворсом, шишки і т. д.); пальчикова гімнастика; завдання на імітацію рухів рота, представленого на малюнках.

- Вправа "Люстерко", копіювання мімічних та артикуляційних рухів.

Для розвитку зорово-просторового аналізу і синтезу наступні вправи:

- Знаходження іграшок в кімнати; вироблення навичок орієнтування; визначення сторін тіла у людей, зображених на картинці, сторін власного тіла; виконання дій з предметами і іграшками по інструкції; визначення відсутніх частин у предметів по картинках; запам'ятовування зображень предметів; визначення відмінностей предметів на картинках; різні види конструювання; складання розрізних картинок і т. д.

- Генералізація навички. Дитині показують картинку з зображенням людини чи ляльки, потім просять показати частини тіла у ляльки і у себе. (Ніжку, ручку і т. д.)

При розвитку сенсорно-перцептивної діяльності. Використовуються завдання на виділення кольору; ознайомлення з розміром і геометричними формами; дошка Сегена, кубики Косса; пірамідки

- Магічний мішечок. Дитині пропонується дістати з мішечка та визначити на дотик кульку, кубик, олівець і т. д. Потім предмети порівнюють за величиною та формою.

Для розвитку функцій голосу і дихання. Необхідно активізувати цілеспрямований ротовий видих; ознайомити з деякими характеристиками сили голосу; розрізняти холодний та теплий струмінь повітря.

- Дитині пропонується розглянути на картинках великий та маленький літак (ляльку, зайця, коня). Великий літак гуде голосно-УУУ, маленький тихо-ууу. Лялька видає звук, а заєць-о, конячка-і.

Для розвитку почуття ритму. Застосовуються ритмічні вправи для рук і ніг; відстукування, прохлопування, протопування простих ритмів; проголошення голосних звуків і звукових ланцюжків

- Дитині пропонується викидати на підлогу іграшки з кошика на кожен удар бубна, з одночасним промовлянням «Бух». Після того, як всі іграшки будуть на підлозі, на кожен удар бубна вони збираються назад.

6. Робота зі збагачення словника.

Прийоми збагачення і уточнення словника мають велике значення в загальному комплексі корекційних заходів. Існує досить великий теоретичний, практичний і методичний матеріал, що стосується вивчення прийомів збагачення і уточнення словника. Уточнення і розширення словникового запасу проводиться з огорою на тематичні цикли: «іграшки», «продукти харчування», «одяг», «дім», «меблі», «транспорт» і т. д.

Закріплюються вміння дітей називати:

- імена друзів, ляльок, оточуючих дорослих;
- односкладові слова, типу: кіт, ніс, м'яч, стілець, рот, чоло, киця;
- двоскладові слова з наголосом на першому складі (санки, шуба, муха, каша, ноги);

- трискладові слова з наголосом на другому складі (собака, ворона, машина).

Засвоєння початкових навичок словотворення передбачає розрізнення на слух, а потім і самостійне вживання в мові добре знайомих дитині слів з зменшувальним значенням. Необхідно поступове введення в мову та розуміння дитиною фразеологізмів. Головною умовою для розуміння дитини є зрозумілий переклад дитячою мовою та з'ясування значення фразем. Розповіді спеціально ілюструються підготовленими малюнками, що відображають буквально значення розуміння фразеологізмів. У дітей важливо сформувати вміння конструювати чіткі та зрозумілі висловлювання, що включають фразеологізми. Потрібно розігрувати з дітьми діалоги, вивчати тексти, в яких включені фразеологізми. Хорошим матеріалом для дітей з інтелектуальними порушеннями є розвиток переосмислення значення слів і усвідомлення їх переносного сенсу, через використання загадок, прислів'я, казок. При роботі над формуванням зв'язного мовлення у дітей використовуються допоміжні засоби, такі, як наочність і моделювання плану висловлювання. Вправи розташовуються в порядку зростання складності, з поступовим спаданням наочності.

Порядок роботи:

- 1) переказ історії по сюжетних малюнках;
- 2) розповідь по слідах (контурах) сюжетних малюнок;
- 3) переказ оповідання з використанням фланелеграфа;
- 4) переказ історії по серії сюжетних картинок;
- 5) складання розповідей за серією сюжетних картинок;

Застосування цієї системи дозволяє формувати зв'язне мовлення у тих дітей, які спочатку не мали розгорнутими смисловими висловлюваннями.

Для виявлення особливостей монологічного мовлення і можливостей дітей складати розповіді з елементами творчості пропонуються такі завдання:

- 1) Скласти розповідь про який-небудь випадок, що трапився з дівчинкою (хлопчиком) в лісі.
- 2) Продовжити і завершити розповідь по запропонованому вже готовому початку. Завдання дозволяють виявити можливості дітей у запропонованому творчому завданні, вміння використовувати при складанні розповіді запропонований мовний та наочний матеріал.
- 3) Прослухати текст і знайти в ньому смислові помилки.
- 4) Усно переказати короткий текст.
- 5) Скласти розповідь-опис улюбленої іграшки.

Зауважимо, що протягом року **фахівцями ресурсного центру** підтримки інклюзивної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» та запрошеними учасниками було проведено ряд заходів для підвищення професійного рівня педагогів області і вирішення означеної проблеми. Це такі заходи:

- Семинар-практикум «**Удосконалення професійної майстерності вчителя-логопеда за умови Нової української школи**». На семінарі вчителі-логопеди ознайомилися із формами корекційно-розвиткової роботи для дітей, що мають порушення мовлення. Учасникам семінару-практикуму представлено прийоми логопедичного масажу за методом О. Новікової. Під час корекційного заняття вчителі-логопеди засвоїли вправи та вдосконалили навички логопедичної ритміки, як важливого засобу дитячого розвитку. Корекційні педагоги обговорили роль кінестетичної пам'яті в опануванні навчального матеріалу дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку, а також дізналися про використання Су-Джок терапії при корекції мовленнєвих порушень у дітей. Шляхом практикуму вчителі-логопеди виробили рекомендації щодо навчання дітей з розладами аутистичного спектру, а саме гра – як процес розвитку дитини та взаємодія в процесі гри з іншими людьми за допомогою мовлення. По закінченні заходу відбувся обмін досвідом та власними напрацюваннями вчителів логопедів

- Методична студія «**Нейропсихологічні прийоми в роботі вчителя-логопеда**». Метою методичної студії було сформувати у слухачів знання та уявлення щодо

основних положень нейропсихології, які є необхідними для діагностики мовленнєвих порушень, розуміння їх патогенезу, напрямів корекційно-розвиткової роботи, а також профілактики вторинних порушень. Учасникам методичної студії запропоновані найбільш ефективні, конкретні, сучасні форми роботи, які являють собою гармонійну і комплексну систему, що сприяє всебічному розвитку дитини за допомогою її персональних можливостей.

- Вебінар «**Корекційно-розвиткова робота як складова освітнього процесу в умовах інклюзивної та спеціальної освіти**». У ході вебінару-практикуму фахівці опанували питання педагогічної підтримки дітей з ООП, визначили мету й завдання корекційно-розвиткової роботи, розглянули напрями роботи щодо психологічного супроводу дітей з ООП, пошуку, реалізації засобів оптимального розвитку та формування позитивної мотивації для різних категорій дітей з ООП.

- Семинар «**Дидактичні LEGO-ігри у корекційній роботі**». Під час практичної частини семінару педагоги дізналися про можливості використання LEGO-технологій у корекційній роботі. На основі запропонованих матеріалів фахівці зможуть створювати власні креативні розробки, які значно урізноманітнять корекційні заняття.

- Педагогічна студія «**Інноваційні підходи до розвитку життєвої компетентності дітей з особливими освітніми потребами**». Основне завдання приділялося розвитку соціально-трудової компетентності та організації освітнього процесу дітей з ООП під час навчання та в умовах дистанційного навчання в період карантину. Практичну частину презентували запрошені фахівці КЗ «Черкаська спеціальна школа ЧОР», розкрили зміст роботи з дітьми з розладами зору за допомогою корекційних занять, продемонстрували різні наочні пристрої та тренажери для розвитку дрібної моторики, тактильні муляжі, трафарети, книжки, що говорять.

Таким чином, однією з основних цілей корекційної роботи з дітьми є формування повноцінної мовленнєвої діяльності. Потрібно вчити дітей вільно і адекватно користуватися засобами мови з метою спілкування, тобто комунікації. З усього вище сказаного можна зробити наступний висновок: діти з порушенням мовлення та порушенням інтелекту потребують корекційно-розвиткової допомоги з боку фахівців та батьків, або опікунів. Тільки система комплексної та своєчасної допомоги допомагає кращому розвитку мовлення дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Батяева С.В. Формирование речи у детей с системными нарушениями развития. *Логопед.* 2008. №6. С. 47-54.
2. Боряк О. В. Теорія і практика формування мовленнєвої діяльності розумово відсталих дітей молодшого шкільного віку: дисертація. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.03 - корекційна педагогіка. Міністерство освіти і науки України, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова ; наук. консультант М. К. Шеремет. Київ, 2019. 548 с
3. Єременко І. Г. Матеріали дослідження процесу навчання у допоміжній школі. Психолого-педагогічні основи корекційної роботи в спеціальній школі: хрестоматія. Кам'янець-Подільський, 2004. С. 157–160.
4. Колупаєва А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2007. 458 с.
5. Колупаєва А. Діти з особливими потребами та організація їх навчання. Київ: АТОПОЛ, 2011. 273 с.
6. Куссмауль А. Расстройства речи. Опыт *латологии* речи. *Київ: Издательство врача Б.А. Хаевина, 1879. 276 с.*
7. Лалаева Р.И. Нарушения устной речи и система их коррекции у умственно отсталых школьников. *Ленинград, 1988. 72 с.*
8. Петрова В. Г. Развитие речи учащихся вспомогательной школы. *Москва: Педагогика, 1977. 200 с.*
9. Єременко І. Г. Матеріали дослідження процесу навчання у допоміжній школі. Психолого-педагогічні основи корекційної роботи в спеціальній школі: хрестоматія. Кам'янець-Подільський, 2004. С. 157–160.

Марина Галушко,

методист ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ АСИСТЕНТА УЧИТЕЛЯ/ВИХОВАТЕЛЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

«Ми маємо справу з найскладнішим, неоціненним, найдорожчим, що є в житті, - з дитиною. Від нас, від нашого вміння, майстерності, мистецтва, мудрості залежить її життя, здоров'я, розум, характер, воля, громадянське й інтелектуальне обличчя, її місце і роль у житті, її щастя»

В.Сухомлинський

Одним із ключових пріоритетів діяльності Нової української школи є забезпечення права на освіту осіб з особливими освітніми потребами, зокрема створення інклюзивного освітнього простору. Однією з найважливіших умов впровадження інклюзивної моделі в закладі освіти є організація співпраці фахівців, результатом якої має стати освітнє середовище, максимально сприятливе для різнобічного розвитку всіх дітей, зокрема й дітей з особливими освітніми потребами.

Учитель/вихователь та асистент інклюзивного класу/групи є найважливішою ланкою в організації інклюзивного навчання. Саме від того, наскільки високоорганізованою буде спільна діяльність цих двох педагогів, залежить якість надання освітніх послуг, успішність процесів соціалізації та адаптації учнів/вихованців. Ефективні стосунки між учителем та асистентом учителя формуються на основі спільної відповідальності.

Асистентом учителя/вихователя інклюзивного закладу освіти може бути особа, яка має педагогічну освіту і пройшла курсову перепідготовку щодо роботи в умовах інклюзії. Асистент учителя — рівноправний член педагогічного колективу закладу, бере участь в освітньому процесі відповідно до своїх обов'язків та відіграє важливу роль у системі інклюзивної освіти.

У Листі МОН № 1/9–675 від 25.09.12 року «Щодо посадових обов'язків асистента вчителя» зазначено орієнтовні кваліфікаційні характеристики асистента учителя у класі з інклюзивним навчанням.

У Листі МОН № 1/9–691 від 13.11.2018 року «Щодо організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти» перераховані і конкретизовані основні функції асистента вихователя інклюзивної групи. Відповідно до вищевказаних документів асистент учителя/вихователя здійснює наступні функції:

- **ОРГАНІЗАЦІЙНУ:** допомагає при організації навчально-виховного процесу у класі/групі з інклюзивним навчанням; надає допомогу дітям з особливими освітніми потребами (далі ООП) в організації робочого місця; спостерігає за дитиною з метою вивчення її індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів і потреб; допомагає концентрувати увагу, сприяє формуванню саморегуляції та самоконтролю дитини; співпрацює з фахівцями, які безпосередньо працюють з дитиною з ООП та беруть участь у розробці індивідуальної програми розвитку (далі ІПР). Асистент учителя/вихователя забезпечує разом з іншими пра-

цівниками закладу освіти здорові та безпечні умови навчання та праці. Веде педагогічну документацію встановленого зразка

- **НАВЧАЛЬНО-РОЗВИВАЛЬНУ:** асистент учителя/вихователя, співпрацюючи з педагогом класу/групи, надає освітні послуги, спрямовані на задоволення освітніх потреб учнів; здійснює соціально-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами, дбає про професійне самовизначення та соціальну адаптацію учнів. Сприяє розвитку дітей з ООП, покращенню їх психоемоційного стану. Стимулює розвиток соціальної активності дітей, сприяє виявленню та розкриттю їх здібностей, талантів, обдарувань шляхом їх участі у науковій, технічній, художній творчості. Створює навчально-виховні ситуації, обстановку оптимізму та впевненості в своїх силах і майбутньому.

- **ДІАГНОСТИЧНУ:** разом із групою фахівців, які розробляють ІПР дітей з ООП, оцінює досягнення дитини; оцінює виконання ІПР, вивчає та аналізує динаміку розвитку дитини з ООП.

- **ПРОГНОСТИЧНУ:** на основі вивчення актуального та потенційного розвитку дитини бере участь у розробці індивідуальної програми розвитку.

- **КОНСУЛЬТАТИВНУ:** постійно спілкується з батьками, надаючи їм необхідну консультативну допомогу, інформує педагогів та батьків про досягнення дитини. Дотримується педагогічної етики, поважає гідність особистості дитини, захищає її від будь-яких форм фізичного чи психологічного насильства. Постійно підвищує свій професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру. [1,2]

Основним завданням асистента учителя/вихователя є допомога учителю/вихователю у забезпеченні особистісно-орієнтованого, індивідуального підходу в освітньому процесі, зокрема у створенні індивідуальної програми розвитку дитини з особливими освітніми потребами.

Для створення ефективної робочої атмосфери учитель/вихователь мають ефективно спілкуватися зі своїми асистентами. Розпочати слід з чіткого розуміння сторонами своїх ролей та обов'язків, а також створити можливості для їх постійного вільного обговорення. З метою конкретизації співпраці асистента учителя і учителя класу з інклюзивним навчанням можна подати таблицю, запропоновану у навчально-методичному посібнику «Асистент учителя в інклюзивному класі»:

Обов'язки вчителів та асистентів учителів

Оцінювання розвитку дитини	
Обов'язки вчителя	Визначення навчальних потреб учнів Пропозиції про прийняття рішень, вибір з наявних альтернатив Створення індивідуальних програм розвитку (ІПР) Ведення поточних записів про учнів
Спільні дії	Обговорення здібностей учнів, їхніх сильних і слабких сторін Участь у засіданнях з питань планування (якщо вчитель вимагатиме присутності асистентів учителя) Обговорення очікуваних навчальних результатів учнів Обговорення навчальних, поведінкових та емоційних цілей для дитини
Обов'язки асистента вчителя	Спостереження за поведінкою учня й надання інформації вчителям Надання пропозицій вчителям про виконання можливих дій і безпосередніх послуг (наприклад, логопедичних)
Планування	
Обов'язки вчителя	Планування дій на уроці й підготовка навчальних матеріалів Запровадження змін відповідно до ІПР Визначення пріоритетів
Спільні дії	Підготовка навчальних матеріалів, у тому числі можливих змін у навчальній програмі Інформування про наявні ресурси
Обов'язки асистента вчителя	Допомога в підготовці матеріалів, складанні таблиць і проведенні іншої допоміжної роботи
Контроль дисципліни	
Обов'язки вчителя	Запровадження чітко зрозумілої системи управління у класі, правил поведінки й очікувань від учнів
Спільні дії	Регулярні зустрічі й обговорення успішності учнів Обговорення та з'ясування очікувань щодо дотримання поведінки учнями й виконання шкільних правил
Обов'язки асистента вчителя	Робота в рамках установлених дій, у тому числі управління у класі, правил поведінки та очікувань ІПР
Навчально-виховний процес	
Обов'язки вчителя	Розробка планів уроків і проведення навчальних занять Моніторинг та оцінка процесу навчання й надання учням допомоги Надання необхідних матеріалів асистентам учителя
Спільні дії	Обговорення та з'ясування очікуваних результатів Обговорення окремих навчальних стратегій, дій і результатів
Обов'язки асистента вчителя	Більш детальне пояснення елементів уроку тим учням, в яких виникають проблеми Контроль виконання вправ на закріплення Запровадження спеціальних методів на вимогу вчителя Контроль навчального процесу, ведення записів і надання звітів учителю
Оцінювання навчальних результатів	
Обов'язки вчителя	Оцінювання успішності учня Забезпечення виконання учнем ІПР
Спільні дії	Обговорення результатів спостережень Обмін інформацією
Обов'язки асистента вчителя	Збір даних для оцінювання учня Об'єктивна перевірка завдань, результати яких переглядатиме вчитель
Звітність	
Обов'язки вчителя	Звітування перед батьками: формальне й неформальне
Спільні дії	Обговорення інформації, отриманої в учня Дотримання конфіденційності
Обов'язки асистента вчителя	Інформування вчителів про сильні сторони, досягнення та потреби учнів Інформування вчителів про поведінку та успішність учня
Оцінювання діяльності асистентів	
Обов'язки вчителя	Оцінка персоналу Визначення та обговорення складних моментів За необхідності навчання асистентів
Спільні дії	Обговорення сильних сторін і проблемних питань
Обов'язки асистента вчителя	Надання порад про навчання та інші потреби
Оцінювання навчальної програми	
Обов'язки вчителя	Оцінювання навчальної програми Зазначення та обговорення складних моментів
Спільні дії	З'ясування вимог навчальної програми
Обов'язки асистента вчителя	Інформування вчителів про те, наскільки структура навчальної програми сприяє чи гальмує найкраще застосування вмінь асистента вчителя
Знання нормативно-правової бази	
Обов'язки вчителя	Знання про сучасну шкільну, районну та обласну політику в галузі освіти
Спільні дії	Дотримання основних норм освітньої політики
Обов'язки асистента вчителя	Знання про сучасну шкільну, районну та обласну політику в галузі освіти

[3]

Дуже багато питань виникає з приводу того, де ж саме має знаходитись асистент учителя/вихователя під час уроків/занять, які конкретні функції він має виконувати під час навчальних занять, чи обов'язково він має постійно знаходитись поруч з дитиною з особливими освітніми потребами, а як бути, коли така дитина у колективі не одна? У даному матеріалі я хочу акцентувати увагу саме на співпраці педагогів інклюзивного класу/групи, зокрема на практиці спільного викладання.

Спільне викладання – це така організація навчання у класі (групі), коли спеціалісти (педагог, асистент) разом здійснюють викладання в єдиному фізичному просторі (групі/класі), у різноманітному за складом колективі дітей, серед яких є діти з особливими освітніми потребами.

Якими ж є основні компоненти ефективної практики спільного викладання? Це:

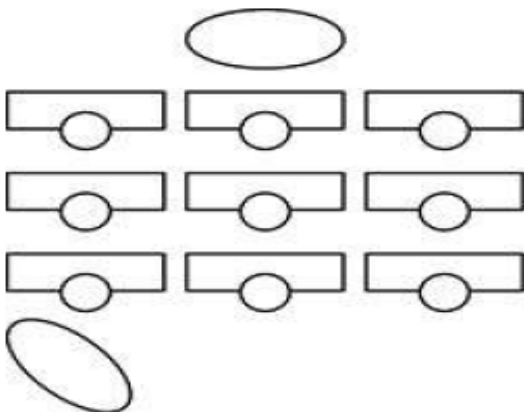
- спільні узгоджені цілі;
- спільні цінності та переконання;
- рівноцінність учасників;
- спільне лідерство;
- співпраця.

Модель співпраці учителя/вихователя та асистента передбачає такі форми спільного викладання:

- підтримувальне викладання;
- паралельне викладання;
- альтернативне викладання;
- викладання в малих групах;
- поперемінне викладання;
- викладання у команді.

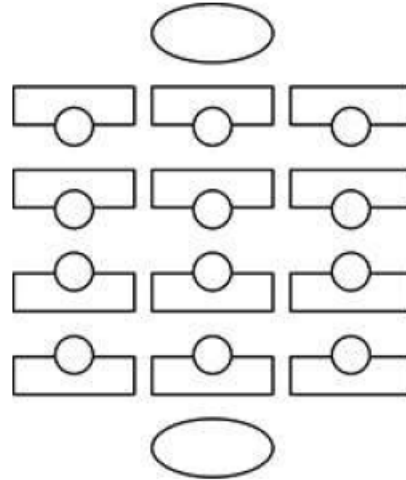
Підтримувальне викладання

Учитель /вихователь проводить урок/ заняття, асистент допомагає, або "ведучий і помічник". Учитель/вихователь визначає тип, зміст уроку/заняття, методи викладання, мету та завдання уроку/заняття, уміння та навички, очікувані результати щодо умінь та навичок тощо, а асистент надає підтримку, у разі потреби долучається до проведення певної частини уроку/заняття (проведення фізкультурної паузи, зорової гімнастики, допомога у розміщенні демонстраційних матеріалів, контроль виконання самостійної роботи тощо).

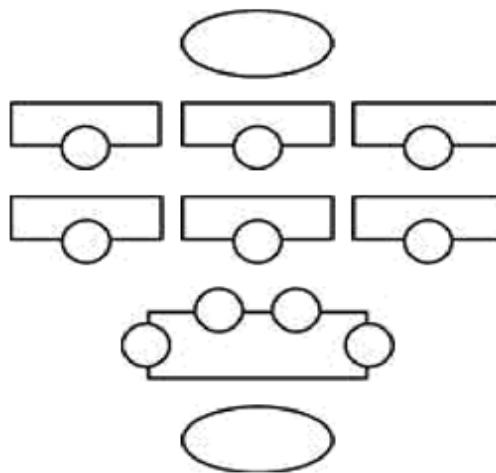
Паралельне викладання

Обидва педагоги працюють одночасно з різними групами дітей в одному класі/групі. Освітні цілі та зміст матеріалу може бути однаковим або різним для двох груп учнів/вихованців. Об'єднання дітей у такі групи може відбуватись по-різному: можна поділити клас/групу пропорційно на дві однакові за кількістю підгрупи, або один педагог може працювати з більшою підгрупою дітей, а інший – з меншою.

Альтернативне викладання

Більша частина дітей класу/групи утворюють велику підгрупу, а інші діти, серед яких і діти з особливими освітніми потребами, працюють у малій підгрупі. Учитель/вихователь та асистент розподіляють обов'язки щодо планування та викладання даного уроку/заняття. Учитель/вихователь проводить урок/заняття з великою підгрупою, у той же час асистент працює з невеликою підгрупою дітей. Такий спосіб співпраці педагогів дає можливість для забезпечення індивідуалізованого навчання і надання підтримки дітям, у яких виникають труднощі у засвоєнні певного матеріалу, опануванні певними уміннями та навичками. Склад дітей меншої підгрупи періодично змінюється для уникнення стигматизації.

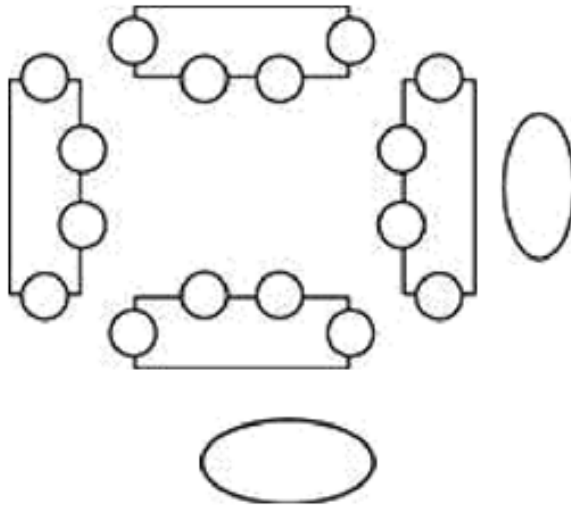

Викладання в малих групах

Освітнє середовище класу/групи організовується таким чином, щоб діти мали можливість взаємодіяти у невеликих підгрупах (навчальних центрах). Учитель/вихователь та асистент розподіляють між собою навчальні

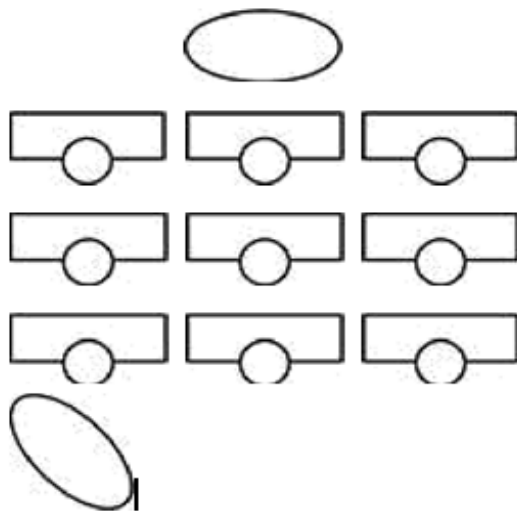

центри, з якими будуть працювати. Вони переходять від однієї підгрупи до іншої, при цьому характер навчального матеріалу може змінюватися залежно від потреб дітей конкретної підгрупи. При даному способі співпраці доцільно добирати такі завдання, які наприкінці уроку/ заняття дадуть можливість об'єднати дітей класу/ групи у колективній співпраці. Це сприятиме згуртуванню дитячого колективу, формуватиме навички спільної діяльності .

Поперемінне (додаткове) викладання

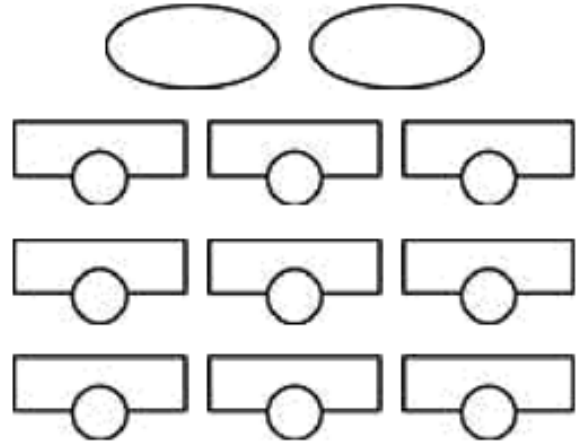
Дану форму спільного викладання доцільно практикувати тоді, коли потрібно, щоб один із педагогів підсилив якість викладання матеріалу іншим педагогом. Таким чином відбувається взаємне доповнення у викладанні, коли один із педагогів ще раз повторює ту ж інформацію іншими словами, перефразовуючи її, моделює необхідні навички тощо. Додаткове або поперемінне викладання дає можливість менш досвідченому педагогу отримувати необхідну практику та набувати відчуття впевненості у своїх силах для переходу до іншої форми співпраці учителя/вихователя та асистента – викладання у команді.

Викладання у команді

У процесі командної роботи учитель/ вихователь проводять урок/ заняття разом. Вони спільно розподіляють обов'язки між собою, разом

планують і проводять урок/заняття. Така модель спільного викладання потребує найвищого ступеню взаємодовіри та взаємоповаги між педагогами, відмінного уміння узгоджувати свої стилі викладання. Учитель/вихователь спільно подають інформацію, докладають спільних зусиль для набуття дітьми необхідних компетентностей, корегують діяльність дитячого колективу.

Також одним з найпоширеніших та малонормованих у чинному законодавстві є запитання щодо документації асистента учителя в інклюзивному класі. На сьогоднішній день немає чітко затвердженого переліку обов'язкових документів для асистента вчителя. Чому так? Відповіді на це питання можна знайти у наказі МОН від 25.06.2018 року №676 «Про затвердження інструкції з діловодства у закладах загальної середньої освіти».

Проте, хочу наголосити, що надважливим документом, який обов'язково має вести асистент учителя/вихователя, є журнал спостереження за дитиною з особливими освітніми потребами, у якому фіксуються успіхи та труднощі дитини, особливості її поведінки у різних ситуаціях. Таке цілеспрямоване спостереження з чіткою фіксацією надає змогу постійно та ефективно моніторити цілі індивідуальної програми розвитку дитини з особливими освітніми потребами. Також за результатами спостережень можна відстежити, що саме провокує у дитини небажані прояви поведінки і які фактори слугують її регуляторами. Це дасть можливість регулювати поведінку дитини, запобігти в подальшому її небажаним проявам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лист МОН № 1/9–675 від 25.09.12 р. «Щодо посадових обов'язків асистента вчителя».
2. Лист МОН № 1/9-691 від 13.11.2018 р. «Щодо організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти»
3. Дятленко Н.М., Софій Н.З., Мартинчук О.В., Найда Ю.М. Асистент учителя в інклюзивному класі. Навчально-методичний посібник. Київ: ТОВ Видавничий дім «Пляяди», 2015. С. 44-46

Тетяна Артеменко,

методист навчально-методичного центру психологічної служби комунального начального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ЗМІН

Сучасний стан надання освітніх послуг передбачає звернення до дистанційних форм роботи. Інституційні виклики, спричинені пандемією та переходом на нові форми навчання, торкнулися і практичних психологів закладів освіти. Сучасна практика психологічної допомоги доводить, що найбільш популярним способом дистанційного професійного впливу під час вимушеної ізоляції виявилися форми роботи з використанням мережі Інтернет. Наразі перед спеціалістами стоїть завдання опанування дистанційних форм роботи з дітьми та дорослими та створення щось на зразок віртуальної психологічної служби закладу чи територіального осередку.

Усталені форми психологічного супроводу в закладі освіти у цьому випадку набувають нових підходів та способів реалізації. Наразі **Інститут розпочав навчання для спеціалістів у напрямку набуття навичок дистанційної психологічної допомоги.** Так, фахівці знайомляться з основними напрямками та формами роботи інтернет-консультантів, розглядають особливості консультування в чатах та на форумах, специфіку групового консультування та ведення онлайн-груп, аналізують можливості віддаленої взаємодії з суб'єктами допомоги через інтернет-телефонію, тощо. Учасники навчання досліджують роботу психологічних порталів, вивчають зразки демо-версій консультацій на популярних психологічних сайтах та форумах, беруть участь у онлайн-практикумах з розвитку відповідних навичок.

Зробимо короткий **огляд розвитку та особливостей застосування Інтернет-технологій у психологічній практиці.**

За свою тридцятирічну історію Інтернет здійснив революцію у сфері надання дистанційної психологічної допомоги, особливо це стосується психологічного консультування, яке за своєю специфікою і структурно-процесуальними характеристиками якнайвдаліше (з-поміж усіх інших психологічних практик) «поріднилося» з умовами Інтернет-простору.

Проблеми, пов'язані з використанням Інтернет-технологій у психологічній практиці, доволі детально розглядаються в наукових публікаціях останніх років. Так, В.Ю. Меновщикова доводить необхідність активного використання Інтернету в роботі психологів-консультантів [7], вказує на існування певних упереджень психологів щодо роботи в мережі; В.В. Рубцов, С.В. Лебедева аналізують особливості створення віртуальної психологічної служби [5], Інтернет-середовище розглядається ними як опосередковувальний чинник взаємодії психолога і клієнта (сумісна інформаційна діяльність людей); Т.Б. Балашова пропонує стратегію роботи сімейного психолога-консультанта в мережі Інтернет, здійснює аналіз електронного листування з проблем сімейних взаємостосунків.

Значна кількість публікацій присвячена питанням комунікації у віртуальному просторі Інтернет (А.Є. Жичкіна, І. Шевченко, Є.П. Белінська, Т.В. Карабин [6].)

Ще частина робіт присвячена **застосуванню Інтернет-технологій у роботі з дітьми та підлітками.** Так, дослідники явища вважають, що комп'ютер або використання електронних ігор допомагають вибудувати з підлітками або дітьми більш довірчі відносини. Особливо помічною така техніка виявляється у випадках, коли

дитина або підліток не дуже легко йдуть на контакт з психологом.

Інформаційно-комунікаційні технології допомагають побудувати роботу з емоційною сферою дитини. Існує величезна кількість різних програм, що дозволяють навчати дітей грамотному вияву емоцій, зокрема, при роботі з дітьми та підлітками з діагнозом «аутизм» або синдромом Аспергера. Використання ІКТ дозволяє забезпечити позитивну і безпечну атмосферу, що в свою чергу передбачає організацію продуктивної роботи з клієнтом. Це досягається тим, що комп'ютер або електронна гра не демонструють будь-яких негативних емоцій, наприклад, невдоволення, розчарування або роздратування, а значить, підтримують бажання грати знову і знову і непомітно доводять до майстерності нові вміння та навички, що визначаються цілями корекційно-розвиткового процесу.

ІКТ можна розглядати як один із прийомів ігрової арт-терапії. Це створює нові можливості для роботи з метафорою. Так, використовуючи різні програми для малювання, можна створювати образи та історії. Після закінчення процесу створення образів і історії відбувається їх розгляд і обговорення з клієнтом.

Іншим прикладом ігрової терапії є використання практично будь-якої електронної гри. Цей прийом успішно застосовується в роботі з дітьми та підлітками, що демонструють емоційну нестійкість і агресивну поведінку [12]. Так, дослідження Kevin Hull підтвердили численні спостереження про те, що діти, які страждають від емоційних розладів, часто стикаються з труднощами в навчанні, в емоційній і соціальній сферах життя. У своїй роботі Kevin Hull підтримує численні твердження таких вчених, як Virginia M. Axline, Gary L. Landreth, Kevin J. O'Connor про ефективність ігрової терапії при роботі з дітьми та підлітками, які зіткнулися з вище переліченими станами.

Прикладом інших можливих ситуацій і проблем, де можна використовувати комп'ютер та Інтернет з клієнтами різного віку, а не лише з дітьми, є боязнь замкнутого простору, проблеми ожиріння, низька самооцінка, депресивний стан, невміння справлятися з невдачами і розчаруваннями, слабкі навички самоконтролю, досвід психотравми, зокрема, при роботі з тими, хто пережив військові дії і страждає від посттравматичного синдрому. Також ІКТ позитивно зарекомендували себе при роботі з девіантною поведінкою і низьким рівнем почуття відповідальності за свої вчинки [11].

Перерахуємо лише деякі **форми терапевтичного використання інформаційно-комунікаційних технологій:** ведення журналу або щоденника, зі збереженням запису в програмі Word; ведення блогу в соціальних мережах Інтернету, участь у форумах і чатах. Працюючи з програмами Desktop Publishing або PowerPoint, можна створювати розповіді, есе та поетичні композиції. Програма MindMapping стає у добрій нагоді для організації думок, ідей, планів на майбутнє і ін. Різні програми, що дозволяють малювати, можна використовувати для створення коміксів, простих анімаційних фільмів, музичних композицій та інших способів самовираження в терапевтичних та корекційно-розвиткових цілях.

Минулорічні дослідження щодо **варіантів і способів психологічного консультування серед користувачів та надавачів послуг** виявили наступні особливості.

Співвідношення очних і онлайн-консультацій, проведених опитаними психологами, виявилось приблизно однаковим у 16,7% опитаних, тільки онлайн-консультацій - 1,9%, тільки в кабінеті - 5,6%, планують включити цей спосіб взаємодії з клієнтами в свій професійний репертуар - 75,8%. Серед способів дистанційної роботи називають - Skype - 28,8%, чати, форуми - 20%, телефон - 12%, месенджери - 6,3%, решта психологів - 32,9% - поєднують всі перераховані способи. [9]

Очевидно, що дистанційні форми взаємодії з клієнтами займають все більше місця серед популярних способів надання психологічної допомоги.

За умов переведення закладів освіти на дистанційні форми роботи дієвим інструментом у діяльності практичного психолога може стати створення **віртуальної психологічної служби** [5].

Створення такої служби покликано переслідувати ряд цілей.

По-перше, це цілі, пов'язані з наданням психологічного консультування (індивідуального і групового) для вирішення різних проблем.

По-друге, це навчання дітей через Інтернет різним практичним навичкам (розвиток пам'яті, уваги і т.п., координації дій, вирішення різних дитячих психологічних проблем і ін.).

По-третє, - це надання інформаційних психологічних послуг.

Послуги віртуальної психологічної служби мають охоплювати такі сегменти.

Дитячий сегмент (вікові рамки - 6-12 років). Для наймолодших користувачів на визначеному сайті розміщуються розвиваючі ігри (розвиток уваги, пам'яті, уваги, мислення і т.п.). Такі розвиваючі ігри змістовно являють собою як індивідуальну роботу, так і колективну діяльність дітей (в тому числі, разом з дорослими). Фактично в цій віковій групі основні завдання, які вирішуються психологічною службою, - це створення навчальних класів задач, коли потенційного користувача сайту можна навчити якій-небудь навичці або вмінню.

Підлітковий і юнацький сегмент (вікові рамки - 12/13-18 років). Основні проблеми у цій групі клієнтів - пошук сенсу життя, проблема спілкування, профорієнтація, аутоагресія, дружні та романтичні стосунки, взаємини з протилежною статтю, шкільні проблеми і т.п. Старші підлітки і юнаки стоять перед вибором майбутньої професії, і в психологічній службі їм допоможуть визначитися з своїми уподобаннями. Для цього вікового напрямку вирішуються завдання надання професійного психологічного консультування, опосередкованого середовищем Інтернету. Крім того, не слід забувати і про велику кількість навчальних завдань, які можуть вирішуватися з використанням комп'ютера (наприклад, освоєння деяких понять і знань в області історії, географії, фізики, алгебри, геометрії). Цю групу користувачів також можуть цікавити і інформаційні послуги, які надає ВПС.

Молодіжний і дорослий користувальницький сегмент (18 років і старше). Він звертається з тими ж проблемами, що і до «невіртуального» психолога - дитячо-батьківські відносини, стосунки «батьки - педагоги», міжособистісні проблеми, смерть близьких, психологічна травма, неповна сім'я, проблеми спілкування, самотність, адаптація, пошук сенсу життя (внутрішньо особистісний конфлікт), проблема ваги, сором'язливість і ін. Крім того, інформаційні послуги ВПС можуть задовольнити потреби даного сегменту клієнтів у самотестуванні (наприклад, IQ-тести), в популярній інформації з психології.

Існують також різні способи організації роботи різних груп клієнтів один з одним і способів побудови роботи між клієнтом (клієнтами) і психологом. До прикладу, як форма групового психологічного Інтернет-консультування, існує таке комунікативно-операціональне середовище, як форум.

Розкриємо детальніше підходи до Інтернет-консультування та ведення онлайн-груп.

Отже, в чому **відмінності змістових особливостей онлайн-консультування та очного консультування?**

По-перше, на відміну від традиційної зустрічі з клієнтом «тет-а-тет», онлайн-консультування, або як ще його називають, е-консультування, може практикуватися через різні альтернативні комунікативні канали. Ці канали відрізняються один від одного параметрами синхронності (зазвичай це синхронна комунікація), способу (індивідуальна або групова комунікація), типу комунікації (друкований текст або візуальна або/та голосова комунікація). Також це різний ступінь залучення людини (пряма міжособистісна взаємодія, самопоміччя при використанні інформації або інструкцій, опублікованих на веб-сайті або онлайн інтерактивне програмне забезпечення).

По-друге, е-консультування може практикуватися як додатковий засіб, підключений до процесу консультування «тет-а-тет», або бути незалежним процесом. Як супутню процедуру, клієнти можуть використовувати онлайн-комунікацію з консультантом між сесіями «тет-а-тет». Вони також можуть вести онлайн-щоденники, які відповідають консультативному процесу. [7]

Психологічна консультація має три проблемні сторони: 1. Активність клієнта стосовно розв'язання власних труднощів шляхом внутрішніх психологічних змін. 2. Діяльність консультанта щодо виявлення значущих життєвих утруднень та зменшення психічного напруження клієнта. 3. Зміни у душевному житті людини, її стосунках, самооцінці, відчуттях, самоставленні, відкриття нових можливостей і перспектив.

Досвід психологів е-консультантів свідчить, що **основними напрямками їхньої роботи є:** а) допомога у пошуку клієнтом самого себе (екзистенційні проблеми), б) робота з нескладними кризовими станами людини, в) допомога у вирішенні конфліктних ситуацій в сім'ї та колективі [4].

Етапи психологічної консультації в дистанційному режимі фактично не відрізняються від таких у «живому» консультуванні. Це: 1. Привітання та встановлення контакту з абонентом. 2. Дослідження проблеми. 3. Формулювання запиту абонента. 4. Підтримка. 5. Пошук рішення і планування конкретних кроків щодо зміни ситуації. 6. Завершення розмови, вихід з контакту.[3]

Інтернет-консультування розпочиналося як надання психологічної допомоги через діалог у спосіб електронного листування. Таке віртуальне спілкування сьогодні відбувається на **спеціалізованих форумах або чатах**, де люди, об'єднані певними спільними проблемами, намагаються знайти для себе рішення чи обговорити проблеми, що їх турбують. «Веб-форум - це клас веб-додатків для організації спілкування відвідувачів веб-сайту. Форум пропонує набір розділів (тем) для обговорення. Робота форуму полягає у створенні користувачами тем у розділах і можливість обговорення цих тем. Окремо взята тема являє собою тематичну гостьову книгу. Найпоширеніша структура веб-форуму: розділи → теми → повідомлення». «Чат (англ. chat - «балачка») - засіб для швидкого обміну текстовими повідомленнями між користувачами інтернету у режимі реального часу» [10].

Процес надання психологічної допомоги на форумах або чатах має переважно інтерактивний характер. Будь-хто з учасників чи спостерігачів (нерідко це й інші психологи) можуть втручатися у хід консультування конкретного клієнта - випереджати відповідь клієнта, коментувати дії психолога, давати оцінку смислового підтексту обговорюваного. Це своєрідний мінус, який зустрічається і в класичному груповому консультуванні.

Дистанційна консультація не завжди може бути консультацією у повному розумінні. Клієнт, зайшовши на спеціалізований сайт чи форум, може отримати інформацію у вигляді текстів чи відеоматеріалів з тих проблем, які його турбують, або ж стати пасивним співучасником консультування на відкритому форумі. Просвітницька сторона дистанційного психологічного е-консультування відкриває можливість навчатися на помилках інших, спостерігати, коментувати (брати пасивну чи активну участь в обговоренні). Консультативні чати і форуми відрізняються від звичайних тим, що на них під

керівництвом психолога-консультанта обговорюються проблеми, спільні для всіх учасників.

Зупинимось на особливостях **дистанційного психологічного консультування дітей.** [3]

Виділяють три таких особливості: під час дистанційного консультування дитини чи підлітка ключовим фактором, що впливає на успішність бесіди, стає встановлення контакту; психокорекційний ефект від консультації повинен наступати швидше, ніж у дорослого абонента, оскільки у дітей одна проблема провокує появу нових; психолог-консультант не може беззастережно покласти на дитину відповідальність за знаходження відповідей і рішень існуючих проблем (мова про дітей до 10-12 років), тому що в дитячому віці рефлексивна діяльність і самосвідомість ще недостатньо сформовані; крім того, в житті дитини всі значимі зміни практично повністю залежать від її близького оточення.

Якщо за дистанційним запитом звертаються батьки щодо проблем дитини, їм можна рекомендувати наступне:

- Серйозне і співчутливе ставлення близьких дорослих, їхні поради, підтримка допоможуть дитині пережити труднощі і знайти собі друзів. Вислуховувати дитину, якій необхідно поділитися своїми турботами.

- Ви можете подивитись, в чому причина проблем дитини. Обговорити з нею: допомогти проаналізувати ситуацію, вибрати підходящий варіант поведінки, навчити бути терплячою і послідовною у своїх діях.

- Дати дитині відчуття, що батьки розуміють її образ, страх, гнів, самотність.

- Підбадьорити дитину, щоб вона використовувала нові зразки поведінки на практиці. Якщо спроби були невдалими, обговорити з нею, як можна змінити тактику.

- Якщо дитина надто вразлива (схильна до образ, плаксива, запальна), порадити дитині поспостерігати, як спілкуються між собою інші дітлахи.

- Якщо у дитини труднощі у соціалізації - запропонувати деякі ритуальні дії - ритуали вітання і прощання, найпростіші для виконання соціальні дії.

- Особистим прикладом вчити піклуватися про інших. Серйозно ставитися до дитячих уподобань.

Якщо за запитом звертається дитина:

- Встановити контакт на основі довіри.
- Надати дитині підтримку. Виявити її ресурси, сильні сторони і зони розвитку.

- Спонукати розповісти про ситуацію, що склалася.
- Підтримати бажання дитини до змін.

- Рекомендувати поділитися своїми переживаннями з батьками.

- Потурбуватися про соціальний контекст (оточення, умови життя, тощо).

Назвемо методи психологічної роботи з батьками в умовах дистанційного консультування:

1. Кейс-методи. Технологія дистанційного навчання, заснована на наборах текстових, аудіовізуальних та мультимедійних матеріалів та їх розсилці.

2. Семінари - знайомство з літературою, техніками, вправами, відпрацювання практичних навичок.

3. Психологічна освіта в онлайн-режимі. Створення цікавого відеоконтенту, прямих ефірів, вебінарів, відео-інструктування, електронних бібліотек, колекцій відеофільмів для організації психологічного кінозалу.

4. Психологічна профілактика на віддаленому доступі. Попередження виникнення явищ дезадаптації учасників освітнього процесу, розробка конкретних рекомендацій для педагогічних працівників, батьків з надання допомоги в питаннях виховання, навчання і розвитку з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей, в тому числі і з питань психологічного супроводу дистанційного навчання, а також прищеплення навичок копінг-поведінки всім суб'єктам освітнього середовища; навчання їх навичкам саморегуляції (різновікові, цільові групи) через вебінари, онлайн-трансляції.

5. Індивідуальні дистанційні консультації. Застосування у діяльності практичного психолога форм і методів екстреної та кризової психологічної допомоги (в

т.ч. в дистанційному форматі), з метою швидкого зниження можливих негативних ефектів (паніка, страхи, тривога, агресивні прояви).

6. Сімейні (парні) дистанційні консультації – з урахуванням диференційного підходу до кожної сім'ї.

7. Психологічна комп'ютерна діагностика. Можлива через психодіагностичні сайти, портали.

Ще одне важливе питання – що робити з **дитячими, підлітковими, дитячо-батьківськими групами**, котрі традиційно організовувалися у закладах освіти до встановлення режиму карантину?

Фахівці пропонують такий алгоритм переведення груп до онлайн-формату: підготувати домовленості учасників щодо об'єднання їх у групи в одному з месенджерів (WhatsApp; Viber; ін.); організувати робочі групи в месенджері; сформувати мотивацію до зустріч в Zoom чи на іншій платформі для дистанційного спілкування; провести першу зустріч на дистанційній платформі; розпочати планові онлайн-заняття.

Підготовка домовленостей учасників щодо об'єднання їх у групи в месенджері - це обов'язковий етап роботи. Тут потрібно попрацювати з кожним учасником, повідомити про свої наміри зберегти стосунки і продовжити роботу. На цьому етапі треба бути готовим до того, що можна отримати відмови від окремих учасників. Діти і дорослі можуть посилатися на небажання долучатися до нових правил, змінювати формат занять. В такому випадку варто домовитись про можливість збереження телефонного контакту упродовж усього дистанційного режиму. Практика показує, що до месенджерів долучаються біля 80% учасників живих груп.

Потім варто укласти графік контролю за повідомленнями в групі. Важливо, щоб учасники отримували відповіді на свої питання, діти і підлітки знали, що на їхні повідомлення, пости та фото реагують. Для дошкільнят і молодших школярів можна записувати голосові повідомлення зі словами підтримки і зворотного зв'язку. На вихідні дні оголошується режим тиші.

Організація робочих груп у месенджері передбачає розміщення інформаційних текстів, пропозицію різних форм активності: розміщення батьками, дітьми фото творчих робіт, зйомка і розміщення в групі відеороликів на різні теми, тощо.

Формування мотивації до зустрічі на онлайн-платформі передбачає відповіді на запитання: як ми це будемо робити? чого ми хочемо досягнути? Іноді фахівці стикаються з ситуацією, коли клієнти виявляють багато страхів і тривоги перед такою роботою: «Чи впораюсь я?», «Чи це взагалі можливо?», «Я не впевнений, що зможу все ввімкнути, скачати і прочитати». Тож нам важливо пояснювати, страхувати, допомагати, підтримувати, спрямовувати.

Саме тому першу зустріч на онлайн-платформі важливо проводити удвох: один спеціаліст проводить заняття, інший - підтримує, пише в месенджер, допомагає по телефону.

На першій зустрічі важливо зафіксувати все, що відбувається, на фотографіях. Їх розміщення в месенджер-групі може вмотивувати до участі тих, хто від першої зустрічі відмовився.

Взаємодія у групі важливо розпочинати зі спільної руханки. Це можуть бути елементи фізичних вправ з додаванням кінезіологічної практики, пальчикової гімнастики.

Наводимо приклади модифікації відомих ігор для онлайн-формату.

Варіанти ігор на зразок «Садівник», «Так» і «ні» не промовляти, «чорне» й «біле» не казати». З одного боку, це достатньо прості ігри зі словами, в онлайн-форматі ж ці ігри стимулюють учасників звернутися до інших гравців. В учасників, як у дітей, так і у дорослих, часто виникає уявлення, що спілкуватися треба лише з ведучим або через ведучого як через організуюче начало. Ігри такого плану допомагають учасникам налаштуватись на діалог між учасниками. Правила цих ігор можна і потрібно змінювати, модифікувати.

Наприклад, гра «Горобець». Кожен учасник говорить, яким деревом він стане. Важливо, щоб назви дерев не

повторювались. У ході ігор відтворюється діалог: « - Хто летить? – Горобець. – Як він мовить? – Цінь-цвірінь! – Летить куди? (гравець називає будь-яке дерево зі згадуваних, таким чином, наступний учасник включається у гру)». Після того, як правила засвоєні і всі гравці прийняли участь у грі, можна запропонувати замінити горобця на іншого птаха, або ж вибрати такі об'єкти, як, наприклад, літак, привид, Карлсон, Змій-Горинич і т.д.

Логоритмічні ігри, ігри з рухами. Це можуть бути добре відомі ігри, які часто визначаються в різних історіях як «ігри з залом»: «У оленя дім великий», «Ковпак мій трикутний», «Якщо весело живеться» і т.д. Підлітки та дорослі можуть запропонувати придумувати рухи до запропонованого римованого тексту. Це можуть бути слова і жести, які «ілюструють» слова, вони можуть мати кумедний зміст та викликати посмішку та задоволення від групової приналежності.

Розвиваючі ігри типу «Муха», «Відгадай, що в коробочці (мішечку)». Ця категорія ігор ідеально «вписується» в онлайн-формат. Інтернет-платформи дають можливість демонструвати ілюстрації для всіх учасників відразу. Тому завдання типу порівняти картинку та знайти відмінності, відповісти на питання щодо змісту картинки сприймаються дітьми, підлітками і навіть дорослими з інтересом.

Популярними є ігри із застосуванням особистих речей учасників.

Певним чином онлайн-формат дає можливість стати ближчими до нашого клієнта. При спілкуванні через екран виникає відчуття досить тісної співприсутності іншого. Для встановлення кращого контакту можна запропонувати юним учасникам піднести до екрану комп'ютера свою улюблену іграшку - або найсмійнішу чи найдивовижнішу іграшку... Діти можуть про неї розповісти, або ж ми самі можемо вгадати, що це за іграшка, озвучити її і т.п.

Або варіант гри в «Нісенітницю». Правила гри можуть звучати так: «Візьми до рук один із трьох предметів, піднесених до екрану, так, щоб ми не побачили. Я скажу фразу, і ти покажеш свій предмет - подивимось, що з цього вийде. Отже, ти любиш поласувати зранку...» і т.д.

Різні види загадок: шаради, анаграми, метаграми. Загадки можна не тільки відгадувати, але і вчитися придумувати. Цілоком може вийти «Конструкторське бюро загадок». Наприклад, кожен гравець отримує кілька слів, про які він буде складати загадки під час зустрічі. Ці слова можна попередньо надіслати учаснику через особисті повідомлення. Можна також запропонувати різні форми складання загадок. Наприклад, «Придумайте три прикметники, важливі для цього предмету. Тепер поряд з прикметниками напишіть іменники, які би теж пасували до цих прикметників. А тепер те, що вийшло, додайте до конструкції «... але не», «не...». Спробуємо відгадати загадки один одного». Приклад такої загадки: «Зелена, але не огірок, стрибуна, але не м'ячик, очкаста, але не сова. Хто це?». Така форма роботи буде цікавою і для дітей, і для дорослих. [8]

Вище наведені лише деякі форми роботи, які пройшли перевірку практикою під час дистанційного спілкування з дітьми. Фахівці, які практикуватимуть групові онлайн-заняття, зможуть для себе вибрати щось із запропонованого, або ж придумати свої способи та прийоми взаємодії з доросло-дитячим контингентом.

Отже, сучасна психологічна практика накладає на психолога особливу відповідальність – не тільки здійснювати супровід освітніх інновацій та підтримувати усіх учасників освітнього середовища стосовно збереження їхнього психологічного здоров'я, а й опановувати нові форми й засоби взаємодії з дітьми та дорослими, а саме технології віртуальної взаємодії.

Варто пам'ятати, що дистанційні форми надання психологічної допомоги накладають додаткову відповідальність на спеціаліста щодо дотримання принципів етичного кодексу психолога, зокрема, чіткого визначення меж своєї компетентності, застосування лише надійних і валідних методик, відсутності маніпулювання клієнтом тощо [1, 2].

Виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок, що дистанційні форми роботи, зокрема, такі, як діяльність віртуальної психологічної служби, е-консультування, онлайн-тренінги та навчальні курси, мають великі перспективи, і клієнти все частіше і частіше надаватимуть їм перевагу.

Завдання ж психологічної науки – розробляти методологію такого виду допомоги, практичний інструментарій діагностичної, психотерапевтичної та корекційно-розвиткової роботи, адаптувати існуючі методики до умов дистанційної роботи психолога з клієнтом.

Саме за умови такого зустрічного руху клієнти отримуватимуть якісні послуги, а психологи – зможуть їх надавати, спираючись на сучасні досягнення науки і практики.

Феномени онлайн-взаємодії у консультативному та груповому процесах лише вивчаються, тому фахівцям слід досить обережно застосовувати ці форми роботи у своїй практиці. Разом з тим, тих, хто вже має досвід подібної практики, запрошуємо поділитися своїми надбаннями у професійному співтоваристві. Це можна зробити на тематичних сторінках соціальних мереж, на професійних форумах та у тематичних мережевих групах з визначеною проблематикою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акименко Ю.Ф. Дистанційне психологічне консультування: відповідь сучасних інформаційних технологій вимогам сьогодення. Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія : збірник № 2 (3). Чернівці: ЧДТУ, 2013. С. 42–45.
2. Етичний кодекс психолога. Основи практичної психології / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін. Київ: «Либідь», 1999. С. 504–509.
3. Ермолаева А.В. Особенности дистанционного психологического консультирования детей и родителей, находящихся в кризисном состоянии: материалы вебинара, 29 апреля, 2020. Москва: Московский государственный психолого-педагогический университет, 2020. URL: <https://www.rospsy.ru/node/455>.
4. Мицько В.М. Специфіка дистанційного психологічного консультування в мережі Інтернет. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Львів. 2011. №1. С. 68-80.
5. Рубцов В.В., Лебедева С.В. Виртуальная психологическая служба. Психологическая наука и образование. 2002. № 1. С. 87-98.
6. Карабин Т.В. Виртуальна комунікація: структура та соціально-психологічна специфіка. Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. 2008. Вип. 13, ч. 1. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpfsp/texts.
7. Психологическое консультирование онлайн / под ред. В.Ю. Меновщикова, В.В. Колпачникова, Е. Панькова. Научно-практический журнал. №2. Москва: 2010. URL: <http://sites.google.com/site/psyfedonline/magazine>.
8. Ушакова Т. Групповые формы психологической работы с детьми та підлітками онлайн. 2020. URL: <https://psy.su/feed/8252/>
9. Филимонова Н.И. Дистанционное психологическое консультирование: количественные показатели, варианты и способы. Международный научный журнал «Синергия наук». Санкт-Петербург, 2019. URL: <http://synergy-journal.ru/archive/article4146>.
10. Шевченко И. Некоторые психологические особенности общения посредством Internet. 1999. URL: <http://flogiston.ru/articles/netpsy/shevchenko>.
11. Baker, J., Parks-Savage, A., and Rehfuss. Teaching Social Skills in a Virtual Environment: An Exploratory Study. The Journal for Specialists in Group Work, 34 (3), M., 2009. P. 209-226. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01933920903039195>.
12. Hull, K. Computer / video games as a play therapy tool in reducing emotional disturbances in children. Liberty University, Lynchburg, Virginia. Dissertation, 2009. 153 p. URL: <https://digitalcommons.liberty.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1282&context=doctoral>.

Тетяна Брайченко,

методист навчально-методичного центру психологічної служби комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

СИСТЕМА РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З БАТЬКАМИ

У процесі реформування системи освіти, на виконання Закону України «Про освіту», Концепції «Нова українська школа» та Положення про психологічну службу у системі освіти України зміст діяльності працівників психологічної служби в системі освіти також має змінюватись. Значним поступом щодо реалізації державної політики у сфері реформування освіти стало впровадження Концепції «Нова українська школа», яка орієнтована на новий тип гуманістично-інноваційної освіти, її конкурентоспроможності в європейському та світовому просторі, виховання покоління молоді, що буде захищеним і мобільним на ринку праці, здатним робити особистісний вибір, матиме необхідні компетентності для навчання впродовж життя [5].

Одним із державних пріоритетів в освіті визначено особистісно орієнтоване навчання і виховання, що вимагає психологізації освітнього процесу шляхом підвищення психологічної компетентності всіх його учасників: учнів, педагогів, батьків. Психологічна служба системи освіти має функціонувати як єдина система, що сприяє створенню умов для когнітивного й соціального розвитку особистості, збереження психічного здоров'я й надання психологічної підтримки всім учасникам освітнього процесу [9]. Основними складовими концепції «Нова українська школа» є орієнтація на учня, виховання на цінностях та педагогіка партнерства, тому заклад освіти має стати більш відкритим для батьків та громадськості, а фахівцям психологічної служби необхідно позитивно налагоджувати тісну співпрацю школи з батьками, що сприятиме створенню навколо учнів атмосфери довіри, взаєморозуміння, підтримки та єдиного вимог. Соціальному педагогу, як працівнику психологічної служби, необхідно усвідомити свою роль у становленні та впровадженні нововведень у систему освіти, організувати такий соціально-психологічний супровід освітнього процесу, за якого всі його учасники зможуть якісно й по-новому розкрити свій освітній потенціал.

Відповідно до Положення про психологічну службу у системі освіти України (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 22 травня 2018 року № 509) соціальний педагог закладу та/або установи освіти здійснює соціально-педагогічний супровід здобувачів освіти, зокрема, осіб, які потребують піклування чи перебувають у складних життєвих обставинах; проводить просвітницьку та профілактичну роботу серед учасників освітнього процесу з питань запобігання та протидії домашньому насильству, у тому числі стосовно дітей та за участю дітей, злочинності, алкоголізму, наркоманії тощо; вивчає та аналізує соціальні умови розвитку здобувачів освіти та бере участь у наданні допомоги дітям і сім'ям, що перебувають у складних життєвих обставинах або потребують посиленої педагогічної уваги чи мають особливі освітні потреби, в тому числі постраждалими від насильства та військових конфліктів. Соціальний педагог сприяє взаємодії закладів освіти, сім'ї і суспільства у вихованні здобувачів освіти, їх адаптації до умов соціального середовища, забезпечує консультативну допомогу батькам або їх законним представникам; здійснює захист прав здобувачів освіти від будь-яких видів і форм насильства, представляє їхні інтереси у правоохоронних і судових органах тощо; сприяє формуванню у здобувачів освіти відповідальної поведінки, культури здорового способу життя, збереження репродуктивного здоров'я; попередженню конфліктних ситуацій, що виникають під час освітнього процесу, запобігання та протидії домашньому насильству [8].

Соціально-педагогічна діяльність у закладі освіти здійснюється з усіма учасниками освітнього процесу – із здобувачами освіти у процесі їхнього **особистісного розвитку та соціального становлення і, опосередковано, через дитину з її батьками.** Об'єктом впливу соціального педагога

є не лише дитина в сім'ї, а й дорослі члени сім'ї та сама сім'я в цілому, як колектив.

Основні завдання соціального педагога закладу освіти у роботі з сім'єю:

Правова, соціально-педагогічна, психолого-педагогічна просвіта учнів та їх батьків.

Відродження пріоритету сімейного виховання та традицій народної педагогіки, впровадження педагогіки партнерства.

Підвищення виховного потенціалу, престижу сім'ї та сімейних цінностей.

Формування у дітей та підлітків усвідомленого батьківства.

Захист прав та інтересів дитини, своєчасне виявлення випадків порушення прав дитини у сім'ї та причин неблагополуччя сім'ї з огляду негативного впливу сімейного середовища на особистісний розвиток дитини.

Залучення сім'ї до культурно-освітньої, профілактично-виховної, спортивно-оздоровчої та творчої роботи закладу освіти.

Профілактика негативних явищ у сімейному середовищі.

Популяризація здорового способу життя.

Здійснення соціально-педагогічного супроводу сім'ї шляхом залучення до співпраці всіх учасників освітнього процесу закладу освіти, фахівців різних соціальних служб та відомств, адміністративних органів, державних установ, громадських організацій, діяльність яких спрямована на формування та реалізацію державної політики у сфері сім'ї та дітей, з метою подолання складних життєвих обставин та мінімізації негативних наслідків таких обставин.

Основні напрями діяльності працівників психологічної служби визначені в Положенні про психологічну службу у системі освіти України. *Функціональними напрямками роботи соціального педагога закладу освіти з учнями та їх батьками є:*

- **діагностика** (дослідження спрямованості впливу мікросередовища, особливостей сім'ї та сімейного виховання, позитивного виховного потенціалу та джерела негативного впливу на дітей і підлітків, виявлення фактів порушення прав дитини);

- **профілактика** (вжиття заходів щодо подолання негативних чинників, які впливають на життязабезпечення дитини, її моральний та соціальний розвиток, профілактика та попередження негативних впливів);

- **навчальна діяльність** (форма активного співробітництва, направлена на удосконалення, розвиток та формування особистості, поширення психологічних знань, систематична різнобічна педагогічна освіта батьків, ознайомлення їх з основами теоретичних знань та з практикою роботи з дітьми);

- **консультування** (надання необхідної соціально-педагогічної допомоги у вирішенні проблем щодо розвитку, виховання, навчання та формування психологічної і соціальної компетентності учасників освітнього процесу);

- **зв'язки з громадськістю** (діяльність, спрямована на досягнення взаєморозуміння, співпрацю між окремими особами, колективами, соціальними групами, організаціями, державними органами управління з метою створення середовища, сприятливого для виховання, розвитку та соціалізації дитини);

- **просвіта** (формування психологічної та соціальної компетентності учасників освітнього процесу).

У соціально-педагогічній діяльності, зокрема, в роботі з сім'ями соціальний педагог виконує специфічні професійні ролі: *консультант, сімейний медіатор (захисник, адвокат), аніматор, працівник з превенції, валеолог, посередник, організатор моніторингу, соціальний промоутер.*

Реалізуючи роль *консультанта*, соціальний педагог встановлює сприятливий психологічний клімат з членами сім'ї, налагоджує комунікативну взаємодію, здійснює індивідуальний та комплексний підхід, дотримується етичних принципів гуманізму, анонімності і конфіденційності, клієнтоцентризму, довіри, активності та відповідальності, толерантності. Щоб налагодити доброзичливі контакти з батьками, варто будувати спілкування цілеспрямовано, заздалегідь продумуючи зміст та хід бесіди, усі можливі варіанти і несподівані повороти. Надаючи поради батькам, особливо щодо внесення коректив у виховні впливи на дитину, потрібно пам'ятати, що пряме нетактовне втручання у внутрішні справи сім'ї може викликати протест і нанести непоправної шкоди. Адже батьки виховують своїх дітей так, як вважають за потрібне, спираючись на власні знання, уміння, почуття і переконання. Індивідуальна робота з батьками досить складна і різноманітна, її перевага полягає в тому що, перебуваючи наодинці з соціальним педагогом, батьки відвертіше розповідають про свої проблеми сімейних відносин, які ніколи б не озвучили в присутності інших, тому соціальному педагогу необхідно дотримуватися головного правила: зміст індивідуальних бесід та отримана інформація ні в якому разі не повинна розголосуватися! Дуже уважно слід відноситися до прохань батьків. Не виконати прохання можна лише в тому випадку, якщо його виконання може завдати шкоди дитині. Індивідуальне спілкування дає можливість соціальному педагогу не тільки здійснити вплив на батьків, але й допомагає у виборі правильного підходу до дітей.

Роль *сімейного медіатора* (захисника, адвоката) – це робота з представлення інтересів та захисту прав членів сім'ї, дотримання прав на обслуговування та надання різних видів соціальної допомоги та юридичних послуг, які включають надання консультацій з питань чинного законодавства, здійснення захисту прав та інтересів осіб, сприяння застосуванню державного примусу і реалізації юридичної відповідальності осіб, що вдаються до протиправних дій щодо цієї особи (оформлення правових документів, адвокатська допомога, захист прав та інтересів особи тощо).

Соціально-економічні, культурні та політичні зміни у суспільстві викликають зростання ролі та значення вільного часу як можливості самореалізації і саморозвитку як дітей так і дорослих членів сім'ї. Наразі скорочуються матеріально доступні пропозиції сімейної дозвілєвої інфраструктури, натомість, з'являються нові форми проведення дозвілля, які розглядаються суспільством як неадекватні, тому зростають вимоги до якісного виконання соціальними педагогами *ролі аніматора*. Соціальний педагог має сприяти організації вільного часу усіх членів родини, захочувати їх до спільної діяльності, розвивати уміння працювати в команді, створювати атмосферу дружби, радості, співробітництва і взаємоповаги, налагоджувати активне спілкування між членами сім'ї.

Здійснюючи профілактичний напрям роботи, соціальний педагог проводить превентивні заходи щодо виникнення негативних явищ у суспільстві (алкоголізм, наркоманія, проституція, ВІЛ/СНІД, безпритульність, бездоглядність та ін.) та наслідків, до яких вони призводять (протиправна, адиктивна, девіантна, суїцидальна поведінка, бездоглядність дітей, насильство, незайнятість тощо). Останнім часом стрімко зростає кількість сімей, члени яких мають алкогольну чи наркотичну залежність, схильність до протиправної поведінки, проявляють асоціальну поведінку тощо, тому соціальний педагог у роботі з сім'єю має виступати у *ролі працівника з превенції*, а для її успішного виконання необхідні знання про сутність адиктивної поведінки та про особливості проведення психолого-педагогічної діагностики членів сім'ї, які мають залежності від наркотичних речовин, алкоголізму тощо, необхідно володіти методичними засадами корекційно-виховної роботи, вмінням діагностувати причини виникнення залежності від психоактивних, психостимулюючих речовин серед членів сім'ї та знаходити можливості виокремлення «груп ризику» серед членів сім'ї.

Роль працівника з превенції взаємозв'язана з *роллю валеолога*, яка полягає у здійсненні заходів щодо профілактики шкідливих звичок, збереження репродуктивного здоров'я членів сім'ї, популяризації здорового способу життя, а також формування позитивного та відповідального ставлення до батьківства. Відповідно, важливим завданням для соціальних

педагогів є фахова та якісна підготовка майбутніх батьків до формування і реалізації репродуктивної поведінки та репродуктивних норм, виконання сімейних функцій і обов'язків, розуміння батьківського ставлення до майбутньої дитини.

Щороку фахівці навчально-методичного центру психологічної служби комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» під час проведення курсів підвищення кваліфікації соціальних педагогів проводять лекції, практикуми, а в міжкурсовий період тренінги, методичні студії, під час яких здійснюється підготовка працівників психологічної служби закладів освіти щодо формування навичок усвідомленого батьківства. Зокрема, у квітні 2020 року згідно календарного плану роботи інституту для педагогічних працівників закладів освіти було проведено методичну студію «Особливості організації роботи з дітьми та батьками щодо формування усвідомленого батьківства» (Дудіна Н. М.)

Соціальний педагог у роботі з сім'ями здійснює роль *посередника* між членами сім'ї та спеціалістами соціальних служб, державних установ, громадських організацій щодо вирішення складних життєвих обставин в сім'ї. Для цього необхідні знання соціальних ресурсів різних державних і громадських організацій та налагоджена співпраця з ними, уміння представляти і відстоювати інтереси членів сім'ї, діагностувати випадок, планувати власні дії при здійсненні прямого втручання в ситуацію, яка виникає в сім'ї.

У контексті соціально-педагогічної роботи з сім'ями *моніторинг* передбачає комплекс засобів оперативного спостереження та аналізу змін у функціонуванні сім'ї, регулярний контроль, систематичний збір і обробку інформації для використання у вирішенні проблем в сім'ї, відстеження процесу та результату діяльності щодо виявлення складних життєвих обставин для подальшого коригування роботи з сім'ями.

Виконання ролі *соціального промоутера* полягає у наданні інформаційної допомоги сім'ям, розповсюдженні просвітницьких та культурно-освітніх знань; поширенні об'єктивної інформації про складивчі властивості та види соціальних послуг; формування певних уявлень і ставлення суспільства до соціальних проблем. З метою вирішення соціальних проблем таких як безробіття, домашнє насильство соціальний педагог повинен знати про існуючі види державної соціальної допомоги, вакантні місця на підприємствах, медичні заклади, які можуть надати, в разі необхідності, медичну допомогу, здійснювати соціальну рекламу та пошук найбільш ефективних соціально-педагогічних методів включення незайнятих членів сім'ї до трудової діяльності.

Отже, всі професійні ролі соціального педагога (*консультант, сімейний медіатор (захисник, адвокат), аніматор, працівник з превенції, валеолог, посередник, організатор моніторингу, соціальний промоутер*) потребують певних знань та сформованих умінь, що забезпечить ефективне виконання соціально-педагогічної роботи з сім'ями.

Залежно від потреб сім'ї (батьків чи дитини) або від характеру звернення щодо надання необхідної допомоги, враховуючи тип сім'ї та рівень її благополуччя стосовно впливу на розвиток дитини, соціальний педагог обирає відповідні напрями, форми і методи роботи. До поширених форм і методів соціально-педагогічної роботи з дітьми та їх батьками відносять:

- діагностичні методи (методика незакінчених речень, психопроєктивні малюнки «Я і моя сім'я» «Я серед людей» (проводиться з психологом), анкетування, опитування, інтерв'ю, тести, аналіз мікросоціуму та соціального оточення, зокрема, створення генограми та еко-карти сім'ї тощо);
- ігрові методики, моделювання проблемних ситуацій та шляхів виходу з них;
- бесіди (колективні, групові, індивідуальні; профілактичні, інформаційні);
- консультування (індивідуальне, сімейне);
- виховні заходи (за участю дітей і батьків);
- батьківські збори (орієнтована тематика зборів: «Відповідальність батьків за майбутнє дітей», «Типи сімейного виховання: переваги та загрози», «Вплив сімейного виховання на формування особистості дитини»;
- свято багатодітної родини;
- інформаційно-просвітницькі лекції;
- диспути, дискусії;

- семінари;
- відео лекторії, перегляд фільмів на педагогічні теми;
- зустрічі з представниками державних установ та громадських організацій, діяльність яких пов'язана із захистом сім'ї в сучасному суспільстві та профілактикою негативних явищ у сімейному середовищі;
- тематичні дні (наприклад, «День родини першокласника», «День сім'ї», «День матері», «День відкритих дверей») та тематичні тижні, місячники (наприклад, місячник правового та превентивного виховання, місячник профілактики негативних явищ у сімейному середовищі тощо);
- загальношкільні батьківські конференції (наприклад, з обміну досвідом традицій сімейного виховання тощо);
- тематичні Школи (наприклад, «Школа молодих батьків», «Батьківський університет», «Школа батьківської підтримки»);
- конкурси, сімейні вечори (наприклад, «Нумо, мами», «Нумо, тато», Тато, мама і я – спортивна сім'я», «Що? Де? Коли?», «Щасливий випадок», «Вечір великої родини»);
- соціально-психологічний театр;
- оформлення інформаційних куточків для батьків; підготовка тематичних папок для батьків з конкретної проблеми;
- розробка пам'яток, інформаційних листків та методичних рекомендацій для батьків;
- рекламно-інформаційні кампанії;
- благодійні акції;
- відвідування за місцем проживання;
- малі педагогічні ради (зустріч батьків з адміністрацією закладу освіти та вчителями) та інші форми роботи з урахуванням потреб дітей, їх батьків та ресурсів закладу освіти.

Задля якості та ефективності соціально-педагогічної взаємодії з батьками соціальному педагогу варто урізноманітнювати та збагачувати форми і методи роботи.

Розглянемо деякі сучасні форми роботи з батьками:

Тренінг — це продуктивна форма спілкування, можливість ефективної взаємодії педагога з батьками, які усвідомлюють наявні родинні проблеми, прагнуть змінити стиль взаємодії зі своєю дитиною, щоб зробити його більш відкритим та довірливим, розуміють необхідність набуття нових знань і вмінь у вихованні. Під час тренінгового заняття батьки є активними учасниками процесу, можуть поділитися й обмінюватися між собою інформацією, знаннями і проблемами, а також знайти спільне вирішення проблем. Доцільно, щоб у тренінгу брали участь обоє батьків.

Кейс-технологія — передбачає навчання батьків щодо формування у них навичок продуктивної взаємодії з дітьми; формування компетентностей, необхідних для толерантного спілкування з дітьми.

Педагогічний практикум — форма роботи, спрямована на вироблення у батьків педагогічних умінь щодо виховання дітей, ефективного розв'язання будь-яких педагогічних ситуацій, своєрідне тренування педагогічного мислення батьків-вихователів. Батькам пропонується знайти вихід із певної конфліктної ситуації, що може скластися у взаєминах батьків і дітей, батьків і школи тощо, пояснити свою позицію у певній реальній непередбачуваній ситуації або змодельовати конфліктну ситуацію (яка може відбутися у реальному житті) та знайти способи її вирішення.

Круглий стіл — обговорення, яке проводиться з метою вироблення спільних дій, обміну думками, узгодження чи визначення своїх позицій задля вирішення конкретних проблем. Такі зустрічі дають змогу детально розглянути нагальні проблеми, висловити власні зауваження та аргументи, розширити виховний кругозір не тільки батьків, але й педагогів.

Ділова гра застосовується як метод активного навчання з метою вироблення навичок ухвалення рішень у нестандартних ситуаціях. Елементи ділової гри: розподіл за ролями, змагання, особливі правила тощо. Темата ділових ігор можуть бути: «Ранок у вашому домі», «Син (дочка) прийшов зі школи», «Вас запросили у школу» й ін. Ділова гра дозволяє не тільки рефлексивно оцінити ту чи іншу модель поведінки, а й дає цікавий матеріал про життя родини — її традиції, розподіл внутрішньосімейних ролей, способи розв'язання конфліктів. Ефективно використовувати ділові гри із залученням не лише

батьків, а й дітей, адже іноді саме присутність усієї родини дозволяє побачити специфіку взаємодії дорослих і дітей, що не у змозі виявити жодна дидактична методика.

Всі ці форми роботи сприяють виробленню у батьків сучасних поглядів на складний, динамічний процес виховання, що полягає у взаємодії дорослого і дитини, дають можливість опанувати конкретні методи і прийоми педагогічного спілкування, доброзичливого ставлення до дітей, спонукають до серйозного і сумлінного виконання своїх обов'язків.

В умовах реформування освіти, впровадження Концепції «Нова українська школа» батьки дедалі більше уваги приділяють вихованню дітей, їхній підготовці до навчання у школі, цікавляться змінами в освітній галузі, сучасними умовами перебування школярів у закладі освіти, створенням освітнього середовища, методами навчання тощо та прагнуть отримати відповіді на всі запитання, що їх турбують.

Отже, робота соціального педагога з батьками полягає в налагодженні взаємодії щодо формування особистості учня та спрямовується на створення в сім'ї відчуття безпеки, враховуючи, що сім'я — особливий соціальний інститут, для якого не завжди є прийнятним втручання сторонніх осіб в коло власних проблем. Разом з тим, сім'я є колективним клієнтом соціально-педагогічної роботи і досягнення позитивного успіху у формуванні особистості дитини значною мірою залежить від відносин між педагогом і батьками учня, оскільки контакт батьків та педагогів є кроком до взаєморозуміння, до набуття довіри, обміну духовними й емоційними цінностями, засвоєння педагогічного досвіду, знань, які вчитель і батьки передають один одному. Адже основними умовами ефективності педагогічного партнерства між сім'єю та школою в умовах НУШ є взаєморозуміння, дотримання етики спілкування, позиції рівноправності, зацікавленість обох сторін — батьків і вчителя в гармонійному розвитку та вихованні учня, а також використання найрізноманітніших форм співпраці. Лише за дотримання цих умов можливий належний розвиток, формування дитячої особистості та функціонування складових педагогічного трикутника «батьки — дитина — вчитель».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Веретенко Т. Г., Белоліпцева О. В. Реалізація професійних ролей соціального педагога в процесі соціально-педагогічної роботи з сім'ями. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. № 23 (282), Ч. 1, 2013.
2. Войцях Т. В. Особливості здійснення соціально-педагогічного супроводу сім'ї в закладах освіти. Методичний посібник. Черкаси: ОІПОП, 2011. 131 с.
3. Вступ до спеціальності «Соціальна педагогіка»: навчальний посібник/ автори-укладачі Л. І. Міщук, О. П. Демченко; за заг. ред. Л. І. Міщук. Глухів, 2013. 250 с.
4. Резніченко І. Педагогічне партнерство сім'ї і школи в умовах НУШ. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. Випуск 59, 2018. С. 13-16.
5. Концепція Нова українська школа. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola>
6. Педагогіка партнерства: як успішно взаємодіяти з батьками. URL: https://naurok.com.ua/post/pedagogika-partnerstva-yak-uspishno-vzaemodiyati-z-batkami?fbclid=IwAR2qBFm05Gg9Mkvej1PWC6L3mF3_brlPQxy1NikRO0SRaHqw_q-SKknyFD8
7. План заходів Міністерства освіти і науки України щодо розвитку психологічної служби системи освіти України на період до 2020 року. Затверджено наказом МОН України від 08.08.2017 № 1127. URL: <https://imzo.gov.ua/2017/08/08/nakaz-mon-vid-08-08-2017-1127-pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-ministerstva-osvity-i-nauky-ukrajiny-schodo-rozvytku-psyholohichnoj-sluzhby-systemy-osvity-ukrajiny-na-period-do-2020-roku/>
8. Положення про психологічну службу у системі освіти України. Затверджено наказом МОН України від 22.05.2018 № 509. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18>
9. Психолог у НУШ: радісно та впевнено руш! Путівник психолога в Новій українській школі / заг. ред. Є. В. Афоніна, О. О. Заріцького, Н. В. Міщенко. Краматорськ: Витоки, 2018. 250 с.
10. Сахно О., Іванова Ю. Психологічний супровід допрофільної підготовки та профільного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах. Дидактика: теорія і практика. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. 177с.
11. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період: метод. рек. / Н. П. Бочкор, Є. В. Дубровська, О. В. Залеська та ін. Київ: МЖПЦ «Ла Страда-Україна», 2014. 84 с.
12. Якщо батьки — партнери. Сучасні форми роботи з батьками першокласників / авт.-упоряд. І. В. Оніщенко. Харків: Вид. група «Основа», 2018. 141 с.

Наталія Дудіна,

методист навчально-методичного центру психологічної служби комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

АКТУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА ЩОДО ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Концепцією Нової української школи одним із державних пріоритетів в освіті визначено особистісно орієнтоване навчання і виховання, що вимагає психологізації освітнього процесу шляхом підвищення психологічної компетентності всіх його учасників: дітей, батьків, педагогічних працівників. Значна роль у вирішенні цього завдання належить психологічній службі системи освіти, яка має функціонувати як єдина система, що сприяє створенню умов для когнітивного і соціального розвитку особистості, збереження психологічного здоров'я та надання психологічної підтримки всім учасникам освітнього процесу.

У світлі реформування сучасної системи освіти, яка передбачає початок навчання у школі, переважно з шести років, проблема готовності до школи набула особливої актуальності. На сьогодні активно проводиться робота з перегляду методологічних основ дошкільної та початкової ланок освіти, впровадження *наступності* у їх роботі. Основною метою діяльності психологічної служби системи освіти є підвищення якості і забезпечення доступності послуг у сфері практичної психології та соціальної роботи, спрямованих на збереження і укріплення здоров'я, підвищення адаптивних можливостей, створення умов для повноцінного і гармонійного розвитку всіх учасників освітнього процесу, посилення розвивального і виховного компонентів системи освіти [6, с.6].

Дитинство є важливим у житті кожної людини, її розвитку й особистісному становленні. Вступ до школи — важливий етап в житті кожної дитини. Він пов'язаний з новим типом стосунків з однолітками, вчителями, новими формами діяльності. У першокласника має сформуватися усвідомлення свого нового статусу — школяра, учня. **Готовність дитини** до систематичного навчання є підґрунтям, від якого залежить її подальші успіхи у навчальній діяльності, здатність до довільної діяльності, самодостатність і самопочуття, що значною мірою впливає на її психічне і соматичне здоров'я.

До моменту вступу до школи дитина набуває відповідного особистісного, інтелектуального і фізичного розвитку. Шлях розвитку кожної дитини індивідуальний: на момент досягнення шкільного віку діти мають різний ступінь підготовки. У дошкільному віковому періоді закладаються передумови навчально-пізнавальної активності дитини. Як стверджував Д. Ельконін, «Узагалі підхід до окремого періоду розвитку в дитинстві не можна розглядати вузько прагматично — як підготовку до наступного етапу розвитку. Усе відбувається як раз навпаки. Перехід до наступного, вищого етапу розвитку готується та визначається тим, наскільки повно прожитий попередній період, наскільки визріли ті внутрішні суперечності, які можуть розв'язуватися завдяки такому переходу». Але слід

відмітити, що всі етапи дитячого розвитку є цінними, і для збереження психологічного здоров'я школярів не можна прискорювати перехід дітей з одного ступеня розвитку на інший [1, с.9].

Під **готовністю до навчання у школі** розуміють необхідний і достатній рівень психологічного розвитку дитини для засвоєння шкільної навчальної програми в умовах навчання колективі однолітків. **Психологічна готовність до шкільного навчання** - це комплексна характеристика дитини, що розкриває рівні розвитку психологічних якостей і є важливою передумовою для гармонійного входження дитини у нове соціальне життя. Це один з важливих підсумків психологічного розвитку особистості в період дошкільного віку [1, с.10].

Актуально залишається проблема структурних складників та критеріїв психологічної готовності дитини до навчання у школі. Структура компонентів готовності дитини до навчання включає наступні блоки:

Морфологічна зрілість

Стан здоров'я дитини (медична група здоров'я);

- рівень сформованості крупної моторики;
- рівень сформованості м'якої моторики;
- біологічний вік.

Інтелектуальна зрілість

Мислення (наочно-дійове, наочно-образне, словесно-логічне);

- сприйняття (зорове, слухове);
- пам'ять (зорова, слухова, довільна);
- мовлення (звуковий аналіз, словниковий запас, володіння зв'язним мовленням);
- увага;
- увага(стійкість, розподіл, переключення об'єм).

Емоційно-вольова зрілість

Рівень розвитку довільності;

- навчальна мотивація;
- рівень тривожності;
- Соціальна зрілість
- Соціальна компетентність;

Отже, одним з основних завдань діяльності практичного психолога щодо підготовки дітей дошкільного віку до навчання у школі є **забезпечення якісного психологічного супроводу**. Зокрема, здійснення діагностики готовності дітей до навчання у школі та проведення психолого-педагогічної корекції тих дітей, які виявилися ще не готовими до навчання або відстають. Аналіз проблеми готовності дітей до навчання свідчить про необхідність своєчасної та кваліфікованої діагностики, що є одним із ефективних видів профілактики можливих труднощів у адаптації до школи, в навчанні і розвитку.

Принципом побудови експрес-діагностики є достатній мінімум діагностичних методик, без яких неможливо визначити ступінь готовності дитини до навчання. А саме:

Показники психофізіологічної готовності дітей 6-7 років до навчання в школі

1	Фізична готовність	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розвинена тонка моторика пальців рук та долоні. Великий палець руки повинен мати прямий кут по відношенню до решти пальців. 2. Добре розвинені м'язи спини, відсутність патологій в розвитку хребта. 3. Вміння координувати рухи і зір. 4. Повноцінний зір. 5. Добре розвинене слухове сприйняття. 6. Зрівноважені сили нервових процесів збудження та гальмування. 7. Вміння застосовувати вольові зусилля в різних ситуаціях
2	Інтелектуальна готовність	<ol style="list-style-type: none"> 1. Наявність наочно-образного мислення (на початковій стадії розвитку). 2. Володіння системою уявлення про живу та не живу природу та соціальні явища, відповідно до вимог програми. 3. Наявність творчої уяви, як новоутворення дошкільного віку. 4. Розвиток монологічної та діалогічної мови. Уміння довільно вступати в діалог, складати прості, складносурядні та складнопідрядні речення, короткі оповідання. 5. Виявлення допитливості і пізнавальної активності. Вміння та бажання задавати запитання і очікувати на них адекватної відповіді. 6. Наявність словникового запасу, що відповідає даному віку. Добре розвинена звукова культура мови. 7. Вміння прийняти навчальне завдання і виконати його, відповідно до вимог дорослого. Володіння різними способами виконання завдання
3	Мотиваційна готовність	<ol style="list-style-type: none"> 1. Адекватність бажання ходити до школи. 2. Наявність позитивних мотивів
4	Соціальна готовність	<ol style="list-style-type: none"> 1. Відсутність шкільної фобії. 2. Розуміння соціальної ролі вчителя, що відрізняється від функцій вихователя і мами. 3. Розуміння своєї соціальної ролі учня, для якого ведучою діяльністю є не гра, а навчання, що базується на праці і нових обов'язках
5	Рівень розвитку спілкування	<ol style="list-style-type: none"> 1. Довільність у спілкуванні з дорослим: вміння прийняти навчальне завдання і рекомендації дорослих. 2. Вміння спілкуватися з однолітками

- діагностика розумової активності дитини;
- діагностика саморегуляції;
- перевірка фонетичного слуху;
- діагностика словникового розвитку;
- діагностика пам'яті;
- діагностика логічного мислення;
- діагностика розвитку соціальної компетентності;
- діагностика рівня розвитку тонкої моторики рук, зорової та рухливої координації.

Діагностика даних здібностей дає можливість зробити висновок щодо психологічної готовності дитини до навчання в школі. Послідовність проведення тестів/методик під час діагностики визначається практичним психологом індивідуально в залежності від емоційного стану кожної дитини та її потреб. Комплекс методик діагностики готовності дитини до навчання має відповідати наступним вимогам:

- відповідність віковим психолого-фізіологічним особливостям 5-6-річної дитини (доступність, об'єм, наочність тощо);
- дослідженню підлягають основні новоутворення кризи семи років, необхідні для прийняття дитиною нового статусу – школяра;
- інформативність результатів дослідження;
- зручність та доступність обробки методик, можливість використання методик практичними психологами різного кваліфікаційного рівня;

- зручність у використанні (стимульний матеріал, бланки для відповідей тощо);
- можливість застосування комплексу методик за наявності великої кількості дітей;
- методики спрямовані та виявлення та попередження можливих труднощів у навчанні.

Загальні вимоги до організації та проведення психологічної діагностики дітей шостого року життя:

- тривалість діагностики має становити 20-30 хвилин, оскільки діти такого віку зберігають оптимальний рівень розумової працездатності саме протягом цього часу;
- при обстеженні дітям має виповнитися не менше 5 років 6 місяців — вік, раніше якого не доцільно проводити діагностику готовності до навчання у школі;
- організація роботи за визначеним напрямом проводиться у два етапи (перший — вересень-жовтень; другий — квітень-травень), відслідковуючи дітей, які досягли віку 5 років 6 місяців;
- перевагу слід надавати індивідуальним формам діагностики, зважаючи на схильність дітей до наслідування;
- при проведенні індивідуальної діагностики психолог має змогу отримати більш детальну інформацію;
- при групових формах роботи важливо, щоб за партою сиділа одна дитини;

- доцільним є проведення інформаційних заходів для батьків про поняття “психологічна готовність до навчання”, основну мету, зміст проведення психологічної діагностики;

- після закінчення вивчення психологічної готовності до навчання у школі, у разі необхідності, батькам надаються рекомендації щодо оптимального розвитку дитини;

- під час співбесіди з дитиною необхідно встановити дружелюбний, безпосередній контакт, враховуючи її індивідуальні потреби;

- під час проведення тестування краще, коли дитина сидить не прямо перед психологом, а дещо збоку (принцип уникнення позиції очі в очі);

- категорично забороняються будь які коментарі або оцінювання з боку психолога під час процедури діагностики;

- надаючи рекомендації певній цільовій групі, психолог має дотримуватися принципу “не зашкодь”, має бути впевненим, що ця інформація не буде використана проти дитини;

- практичний психолог постійно має дотримуватися у своїй діяльності принципів Етичного кодексу психолога;

- під час виконання завдань важливо встановити довірливі стосунки з дитиною та надати необхідну психологічну підтримку.

Під час організації прийому дитини до школи необхідно створити оптимальні, затишні, комфортні умови, які б сприяли появі атмосфери довіри у спілкуванні з дитиною.

Результати діагностики дитини до навчання дозволяють:

- конкретно визначити спрямованість навчання;

- отримати дані для індивідуального підходу до дитини під час освітнього процесу;

- скомплектувати класи відповідно до індивідуальних потреб дитини.

Щоб зберегти самоцінність дитини та сприяти її успішній адаптації до шкільного навчання, необхідно враховувати характерні для дошкільного віку особливості: використання мотивів ігрової поведінки, цілеспрямований розвиток сенсорних процесів. *Підготовка дитини до школи* — це тривала виховна і освітня робота, завдяки якій майбутній першокласник набуває всі необхідні якості для навчання та шкільного життя в суспільстві однолітків. Вона охоплює широке коло питань і не обмежується тільки прищепленням дитині суми знань, умінь і навичок. Головне — це психологічна готовність до навчання, достатній рівень працездатності, дисциплінованості, навичок саморегуляції навчальної діяльності [5, с. 12].

Основними завданнями розвивальних та корекційних програм з підготовки дітей до навчання у школі є:

- формування позитивного ставлення до школи;

- формування ефективних мотивації до навчання;

- розвиток пізнавальних процесів;

- формування навичок спілкування і спільної діяльності;

- посилення самостійності дитини;

- розвиток здібностей до творчої діяльності.

Підготовку дитини до школи рекомендується проводити в ігровій формі. Головна цінність ігор в тому, що вони передбачають фізичні та розумові зусилля, формують необхідні навички та уміння, привчають дитину до ситуації перемоги та поразки. Щоб дитина добре і охоче вчилась, їй має бути цікаво, будь яка справа має її захоплювати, бути

потрібною, дарувати радість, насолоду, естетичне задоволення.

Перед та після проведення занять з корекційно-розвиткової програми рекомендована діагностика для порівняння даних розвитку дитини. Це дає змогу оцінити рівень формування готовності до навчання у школі та ефективність застосування відповідних методик.

З метою покращення рівня фахового психологічного супроводу дітей по підготовці до навчання у школі рекомендовано до використання наступні програми та методичні матеріали, **розроблені працівниками психологічної служби області:**

Константинова Л. М. Авторська програма профілактичних занять для учнів молодшого шкільного віку “Жити в злагоді із собою та іншими”, схвалена для використання в закладах загальної середньої освіти Науково-методичною радою Міністерства освіти і науки України (протокол №3 від 14.05.2019 року).

Коваль Н. Г. Авторська профілактична програма “Впевнено крокуємо до знань”, Диплом II ступеня XXV обласної виставки “Інноваційний пошук освітян Черкащини”.

Савельєва Л. Є. Методична розробка “Робочий зошит з корекційно-розвиткових занять для дітей з інтелектуальними порушеннями. 2 клас”, Диплом II ступеня XXV обласної виставки “Інноваційний пошук освітян Черкащини”.

Коваль Н. Г., Кот В. П., Дула О.А, Сидоренко Т. Т., Шульгіна І. А., Гордієнко Н. О. (Авторський колектив). Програма “Стежинами пізнання”, Диплом III ступеня XXV обласної виставки “Інноваційний пошук освітян Черкащини”.

Отже, психологічна готовність дитини до школи формується на перетині дошкільного і молодшого шкільного віку. Якщо дитина отримала повноцінні умови для розвитку у дошкільний період, то як наслідок, з'являється психологічна готовність до навчання у закладі загальної середньої освіти. Підготовка дитини до школи має бути системною — це комплексна робота по соціальному, особовому, творчому та фізичному розвитку майбутнього першокласника. Процес підготовки дітей до навчання у школі є першим елементом у системі безперервної освіти і створює основу для подальшого розвитку дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаптація дітей до навчання у школі в діяльності психологічної служби: методичні рекомендації/ за наук. ред. В. Г. Панка. Київ: Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 213. 102 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
3. Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
4. Програми розвитку дітей. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>
5. Проскурова О. В. Психологічна підготовка вчителя до роботи з першокласниками. Київ: Основи. 1998. 224с.
6. Психолог НУШ: радісно та впевнено руш! Путівник психолога у Новій українській школі/ Заг. ред. Є. В. Афоніна, О. О. Заріцький, Н. В. Міщенко. Краматорськ: Витоки, 2018. 250 с.
7. Психологічна готовність шестирічної дитини до школи/ [упоряд.: К. Муліка]. Полтава: ПОІППО, 2008. 84 с.

Віктор Плахута,

методист відділу фізичної культури, військово-патріотичного виховання та основ здоров'я комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ЗАХИСТУ ВІТЧИЗНИ

Після анексії Криму гібридна армія Росії вторглася в український Донбас. Російська Федерація офіційно розпочала агресію проти України з 1 березня 2014 року. Вже сьомий рік триває російсько-українська війна в окремих районах Донецької і Луганської областей. Російські солдати і найманці не припиняють бойових дій, незважаючи на мінські та інші угоди. Кремлю вдалося встановити в Донецьку і Луганську маріонеткові анклавні бойовиків, об'єднаних в терористичних організаціях ДНР і ЛНР. Отримуючи з РФ фінансування і озброєння, в тому числі важку бронетехніку, РСЗВ «Град», «Ураган», «Смерч», росіяни і керовані ними місцеві колаборанти, крім позицій ВСУ, регулярно обстрілюють населенні пункти та місця пропуску через зону бойових дій, в результаті чого повсюдно гинуть мирні громадяни.

Враховуючи ці реалії, питання захисту Вітчизни потребує все більшої актуальності та набуває великої ваги виховання в молододержавній поведінці патріотизму, відданості загальнодержавній справі зміцнення країни, активної громадянської позиції тощо.

Готовність Збройних Сил України до виконання своїх функцій значною мірою залежить від її особового складу, зокрема підготовленості молоді до проходження військової служби.

Вивчення навчального предмета «Захист Вітчизни» організовується та проводиться відповідно до вимог Конституції та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України.

Головною метою навчального предмета «Захист Вітчизни» є формування в учнівської молоді життєво необхідних знань, умінь і навичок щодо захисту Вітчизни та дій в умовах надзвичайних ситуацій, а також системного уявлення про військово-патріотичне виховання як складову частину національно-патріотичного виховання.

Відповідно до поставленої мети окреслено такі комплексні навчальні та виховні завдання:

- ознайомлення учнівської молоді з основами нормативно-правового забезпечення захисту Вітчизни, цивільного захисту та охорони життя і здоров'я;
- усвідомлення учнівською молоддю свого обов'язку щодо захисту України у разі виникнення загрози суверенітету та територіальній цілісності держави;
- набуття знань про функції Збройних Сил України та інших військових формувань, їх характерні особливості;
- засвоєння основ захисту Вітчизни, цивільного захисту, домедичної допомоги, здійснення психологічної підготовки учнівської молоді до захисту Вітчизни;
- підготовка учнів до захисту Вітчизни, професійної орієнтації молоді до служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, визначених чинним законодавством, до захисту життя і здоров'я, забезпечення власної безпеки і безпеки інших людей у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного часу.

Особливої актуальності набувають ці завдання саме сьогодні, коли Збройні сили України потребують підготовленого резерву, і саме сучасна школа може забезпечити виконання цього завдання, адже саме на цих заняттях допризовна молодь отримує початкову військову підготовку, формують почуття високої патріотичної свідомості та національної гідності.

Предмет «Захист Вітчизни» є обов'язковим навчальним предметом, який вивчається в навчальних закладах системи загальної середньої освіти упродовж 10 і 11 класів та під час навчально-польових занять (зборів) і навчально-тренувальних занять (дівчата).

Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році на вивчення предмета «Захист Вітчизни» в інваріантній складовій передбачено:

10-11 класи (рівень стандарту) - 1,5 та 2 години (за умови виділення 0,5 годин з варіативної складової навчального плану);

10-11 класи (профільний рівень) - 5 годин на тиждень.

Залежно від матеріально-технічної бази навчального закладу, професійної компетентності вчителя кількість годин програмового матеріалу може бути скоригована на 20 відсотків в межах розділу. Послідовність вивчення розділів та тем в межах вимог навчальної програми вчитель може коригувати самостійно.

У 2019/2020 навчальному році набирали чинності такі навчальні програми як «Захист Вітчизни» для 11 класів закладів загальної середньої освіти (рівень стандарту) та «Захист Вітчизни» для 10-11 класів закладів загальної середньої освіти (профільний рівень), затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407, у яких імплементовано компетентнісний підхід до вивчення предмета та наскрізних умінь для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці.

Новий навчальний матеріал в 11 класі базується на раніше засвоєних знаннях у 10 класі.

Під час викладання навчального предмета «Захист Вітчизни», окрім загальних підходів та принципів (науковості, доступності, достовірності, наочності та ін.), потрібно враховувати те, що молода людина 16-17 років (допризовного віку) складає перше системне враження про Збройні Сили України і в цілому про сучасну проблематику Національної безпеки та оборони нашої держави. Тому варто акцентувати увагу саме на такій привабливості предмета, а не на заучуванні нормативно-правових актів, військових понять та визначень.

Урок, як основна організаційна форма предмета «Захист Вітчизни», починається з шикуння, виконання гімну України, перевірки готовності класу до уроку і тренування (за окремою тематикою) протягом 3-5 хв. **На заняттях стосунки між учнями та вчителем, а також учнів між собою підтримуються відповідно до вимог Закону України «Статут внутрішньої служби Збройних Сил України», як між військовослужбовцями Збройних сил України.**

Обов'язкова форма одягу для вчителя під час проведення занять з предмету «Захист Вітчизни» (програма для юнаків) – військова (форма Збройних формувань України) у відповідності до наказу Міністерства Оборони України від 29.02.2016 № 113 «Зразки військової форми одягу та знаки розрізнення військовослужбовців Збройних Сил України та ліцеїстів військових ліцеїв».

Уроки предмета «Захист Вітчизни» повинні мати практичну спрямованість. Психологічна підготовка

учнівської молоді до захисту Вітчизни здійснюється протягом усього викладання предмета.

Під час проведення уроків потрібно здійснювати позитивний вплив на учнів при формуванні мотиваційної сфери (потреб, мотивів, цілей, прагнень); соціальних цінностей (почуття патріотизму, національної свідомості); особистісних цінностей (гуманність, відповідальність, працелюбність, чесність); соціальної поведінки; громадянської позиції, інших моральних якостей особистості, її поглядів, переконань, життєвих пріоритетів.

Учитель повинен зацікавити учнів навчальним матеріалом через залучення цікавих фактів, пов'язаних з матеріалом, який розглядається, й оволодінням прийомами розумової діяльності задля якісного засвоєння знань. Доцільно ознайомлювати старшокласників з героями й учасниками АТО і ООС та їх досвідом.

Для стимулювання пізнавальної активності учні їх дієвої самостійної діяльності під час уроків, бажано використовувати роботу в групах. Для цього застосовують: вправи і завдання до них, що створюють передумови для співпраці, активної участі учнів у процесі навчання; завдання, що спонукають до діалогу, висловлюванню власних думок, міркувань, позицій, способів розв'язання проблеми;

завдання творчого характеру, при розв'язанні яких учні виявляють ініціативу, самостійність, мають право вибору та власної аргументації;

завдання, що спонукають до обміну думками, враженнями, включають спеціально сконструйовані ситуації вибору та моделюванню життєвих ситуацій.

Для активізації військово-патріотичного виховання у закладах загальної середньої освіти рекомендується вести гурткову роботу військово-патріотичного напрямку. При проведенні відповідної роботи необхідно керуватися Концепцією допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді, навчальною програмою «Захист Вітчизни», угодою про співробітництво між обласним департаментом (управлінням) освіти і науки та обласним військовим комісаріатом про спільну діяльність з питань військово-патріотичного виховання учнівської молоді.

Навчально-методичне забезпечення, рекомендоване Міністерством до використання в навчальних закладах, зазначено у Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, розміщених на офіційних веб-сайтах Міністерства та Інституту модернізації змісту освіти.

Під час підготовки вчителів до уроків радимо використовувати періодичне фахове видання: загальнодержавний методично-інформаційний журнал «Оборонний вісник».

Зокрема, у цьому ж виданні Центру військової політики та політики безпеки (ЦВППБ) журналі «Оборонний вісник» міститься широкий спектр інформації військової сфери, яка може використовуватися вчителями і учнями закладів загальної середньої освіти під час підготовки та проведення уроків з предмета «Захист Вітчизни».

Особливістю видання є поєднання інформаційних, аналітичних матеріалів, новин сектора безпеки і оборони України та за військовій структури (формування) провідних країн світу.

Допоміжним матеріалом для вчителів буде тематичний розділ з вичерпною, підготовленою профільними фахівцями інформацією, в обсягах та змістом навчального матеріалу та періодичністю відповідно до річного тематичного плану. Розділ журналу "Мій погляд", Internet- сторінка сайту ЦВППБ (www.defpol.org.ua) та електронна адреса (e-mail: info@defpol.org.ua) відкрита для оперування новими і скріплення сталих зв'язку з аудиторією читачів, обговорення з ними проблемних питань та висвітлення досвіду з питань організації військово-патріотичного виховання, а також для надання відповідей, що виникатимуть під час підготовки до проведення та викладання предмета «Захист Вітчизни».

Для якісного викладання предмета «Захист Вітчизни» вчителям потрібно звернути особливу увагу на підвищення

свого фахового рівня, вміння користуватися новим обладнанням (манекени, засоби для зупинки кровотечі тощо). Відповідно до вимог Міністерства вчителі повинні перед початком занять пройти спецкурс «Тактична медицина (надання першої долікарської допомоги та самопомоги в бойових умовах та надзвичайних ситуаціях)», успішно їх завершити, після чого додатково пройти курси підвищення. Тільки після цього вони зможуть якісно викладати предмет у частині домедичної допомоги. Як окремий елемент слід передбачити контроль якості викладання з вищевказаних питань.

Питання, які не висвітлені в цій публікації, можна знайти в методичних рекомендаціях на 2018-2019 навчальний рік.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Інформаційні ресурси:

1. Офіційний веб-сайт Міністерства освіти і науки України URL : <http://www.mon.gov.ua>.
2. Офіційний веб-сайт Міністерства оборони України URL : <http://www.mil.gov.ua>.
3. Сайт газети «Народна армія» URL : <http://www.na.mil.gov.ua/>
4. Сайт журналу «Військо України» URL : <http://viysko.com.ua/>
5. Сайт науково-теоретичного та науково-практичного журналу «Наука і оборона» URL : <http://www.nio.mil.gov.ua>.
6. Сайт Державної служби з надзвичайних ситуацій України URL : <http://www.mns.gov.ua>.
7. Сайт Товариства сприяння обороні України URL : <http://tsou.org.ua>.

8. Сайт Товариства Червоного Хреста України URL : <http://www.redcross.org.ua>.

Корисні інтернет-посилання:

1. Брусний С. Брати по духу і зброї. Про дружбу козаків і татар URL : <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/03/15/31684/>
2. Громенко С. Як козаки з кримськими татарами від турків Крим боронили URL : <http://www.istpravda.com.ua/articles/2014/08/15/144019/>
3. Солодько П. Берестечко. Екскурсія музеєм "Козацькі могили" [Електронний ресурс] // Історична правда [сайт] / П.Солодько. – 10.07.2011. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/07/10/45334/>
4. Українське козацтво у ХХ-XXI сторіччі [Електронний ресурс. Інформаційний портал]. – Режим доступу: <http://vijsko.milua.org/i3.htm>
5. Хундерт З. Запорожці як фактор політичної боротьби в Речі Посполитій [Електронний ресурс] // Історична правда [сайт] / З.Хундерт. – 23.12.2013. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/12/23/140453/>
6. Черкас Б. Козаки на Балтиці. Як запорозькі "чайки" воювали проти шведів URL : <http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/10/10/137416/>;
7. Чухліб Т. Українці, які не дали туркам захопити Європу. Три несхожі долі URL : <http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/01/17/108588/>
8. Стисла історія Легіону Українських Січових URL : <http://ycc.milua.org/history.html>
9. Мілітарна Україна URL : <http://forum.milua.org/viewforum.php?f=2>
10. Холодний Яр URL : <http://unknownwar.info/>
11. ОУН–УПА: Легенда спротиву URL : <http://oun-upa.ga/>
12. Пагіря О. Нескорені. Чому українські повстанці не стали нацистськими та радянськими колаборантами URL : <http://tyzhden.ua/History/62077>
13. Патриляк І. Українські націоналісти проти гітлерівської Німеччини. Рух Опору URL : <http://www.istpravda.com.ua/articles/2014/05/8/142834/>
14. Патриляк І. УПА була більш "робітничо-селянською", ніж радянські партизани URL : <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/10/14/59049/>

ЮВІЛЕЙНІ ДАТИ

Упродовж 2020/2021 навчального року в Україні традиційно відзначатимуть роковини чисельних історичних подій. Бажано, щоб вони знайшли відображення як на уроках історії, так і в позаурочний час.

На другу половину 2020 року припадають такі **ювілейні дати**:

- 100-річчя Холодноярської республіки (1920);
- 30 років від дати проголошення Декларації про державний суверенітет України (16.07.1990);
- 75 років від дати перемоги над нацизмом у Другій світовій війні (02.09.1945);
- 100 років від дати утворення Української військової організації (вересень 1920);
- 30 років від дати початку студентської революції «на граніті» (02.10.1990);
- 100 років від дати народження Султана Амет-Хана (1920–1971);
- 120 років від дати народження Катерини Білокур (1900–1961).
- У 2021 р. святкуватимемо:
- 1010 років від дати заснування Софійського собору в місті Києві (1011);
- 460 років від дати видання Пересопницького Євангелія (1561);
- 440 років від дати видання Острозької Біблії (1581);
- 360 років від дати заснування Львівського національного університету імені Івана Франка (20.01.1661);
- 100 років від дати завершення Української революції (1917–1921);
- 370 років від дати звитяжної битви козацького війська поблизу поселення Берестечко (28.06–10.07.1651);
- 310 років від дати заснування Олешківської Січі (1711);
- 160 років від дати смерті Тараса Шевченка (10.03.1861) та 160 років від дати його перепоховання в місті Канів (22.05.1861);
- 110 років від дати заснування скаутської організації «Пласт» (1911);
- 35 років від дати аварії на Чорнобильській атомній електростанції (26.04.1986);
- 30 років від дати ухвалення Верховною Радою України Акта проголошення незалежності України (24.08.1991);
- 30 років від дати проведення Всеукраїнського референдуму щодо підтвердження незалежності України (01.12.1991);
- 150 років від дати народження Лесі Українки (1871–1913);
- 150 років від дати народження Василя Стефаника (1871–1936).

Наталія Степанова,

кандидат філософських наук,
методист лабораторії гуманітарних дисциплін
комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут
післядипломної освіти педагогічних працівників
Черкаської обласної ради», доцент

